В.М. Усманов

Эпиграфические памятники Татарской Каргалы

تاتاركتابەلرى

Татар ташъязма ядкәрләре

Татар Каргалысы ташъязмалары

1911-1960 еллар арасы

Җиденче китап

Казан – 2020

ББК 63.4 (2Рос = Тат)
УДК 902
У 74

Автор выражает благодарность
Искандарову Анвару Рашитовичу
за оказанную помощь в издании книги

Усманов В.М.
Татар ташъязма ядкәрләре. Татар Каргалысы ташъязмалары. 1911-1960 еллар арасы. Җиденче китап. – Казан, 2021. – 508 б.: рәс. белән.

1911-1960 еллар арасында Татар Каргалысында иҗат ителгән ташъязма ядкәрләрнең рәсем-күчермәләре кыскача мәгълүматлар белән, бу (җиденче) җыентыкка тупланып, каталог рәвешендә бирелде.

Китап сәнгать белгечләре һәм тарих белән кызыксынучы киң катлау укучыларга тәкъдим ителә.

Предлагаемое издание является сводом эпиграфических памятников Татарской Каргалы в виде каталога, составленного из прорисовок с сопровождающими краткими текстами.

Книга адресована искусствоведам и широкому кругу читателей.

ISBN 978-5-9690-0849-6

© Усманов В.М., 2021

Татар ташъязмалары

Бу китап, тарихчы Искәндәров Рәшит Шәриф улының якты истәлегенә багышлана.

Кереш сүз

«Язулар, ташлар калыр,
Аны язучысы тупракда черер»
(Татар ташъязмаларыннан)

Мәгълүм булганча, Русия дәүләтендә сакланып калган татар (болгар-татар) ташъязмаларын өйрәнүнең өч йөз елга якын бай тарихы бар. Бу юнәлештә дә, күп кенә галимнәребезнең[1] бик әһәмиятле фәнни хезмәтләре бар. Әлеге көндә, 1271 елдан алып 1740 елга хәтле сузылган дәвердә барлыкка килгән меңнән артык татар кабер ташлары исәпкә алынган. Алтын Урда чорындагы эпиграфик һәйкәлләрнең саны рәсми рәвештә дүрт йөз чамасы (ә, галим Ф.Хәкимҗанов фикеренчә, фрагментлары белән бергә, алты йөзгә кадәр икән), Казан дәверендәгеләре[2] – өч йөз һәм 1740 елга чаклы язылганнары – йөзгә якын дип исәпләнелә. Болгар вилаятендә иҗат ителгән ташъязма мирасның бер өлеше, борынгы төрки шивәсе – «протоболгар» телендә башкарылган булса да, без аларны болгар ташъязмалары дип аерып, басым ясап, атап йөртү ягында түгелбез, чөнки Алтын Урда чорына кадәр Болгар иленә нисбәтле бер ташъязманың да сакланып калуы мәгълүм түгел.

[1] Мәсәлән, ахун Кадыйр-Мөхәммәд Сөнчәләйдән башлап бүгенге тикшеренүче галим Айдар Гайнетдиновка кадәр.

[2]«Шәйбани ханның яхшы соутлары (җырчы-шагыйрь) вә хуп нәкъкашлары (шәп бизәүче рәссамнары) бар. Ул заманда анча соут-нәкъкаш баглар кеше юк иде. Ахыр Шәйбани хан (аларны) Казан ханы Мөхәммәд Әмин ханга җибәрде». (Бабернаме или записки султана Бабера. Изд. Н.И.Ильминского, Казань, 1857, с. 230. // Татар әдәбияты тарихы. Алты томда. Казан, Татарстан китап нәшрияты, 1984.-Б.287). Әлбәттә, һичшиксез, алар арасында хаттатлар вә «таш язгучы» осталар да булган.

Шунысын да билгеләп үтәргә кирәк: Алтын Урда дип исемләнгән төрки-татар дәүләтендә иҗат ителгән эпиграфик һәйкәлләр – мөселман мәдәниятенең аерылгысыз бер өлеше. Ни өчен? Җавабы бик гади: чөнки, болгар-татар кабер ташлары гарәп хәрефләре белән, фәкать ислам традиция кысаларында башкарылган.

Атаклы археолог А.П.Смирновның «Ташъязмалар Алтын Урданың барлык өлкәләреннән бары тик Болгар җирендә генә таралган»[3] дип язган сүзләре дөреслеккә туры киләме икән? Белүебезчә, Казаннан алып Әстерханга кадәр сузылган Идел елгасының ике як ярларында да бик күп татар шәһәрләре һәм торак пунктлары булган һәм, әлбәттә, шул ташъязма ядкярләрнең иң күп өлеше Сарай Бәркәдә иҗат ителгән. Эпиграфика һәйкәлләрен ясау өчен материал башка төбәкләрдән китерелгәндер, мәсәлән, Кавказ, Кырым тарафларыннан яисә Урта Идел һәм Чулман елгасы ярларыннан.

Ташъязма мирас турында сүз алып барганда, Алтын Урданың Кырым вилаяте һәм Хәрәзем җирләре яисә мәмлүкләргә бәйле Мисыр дәүләтенең булуын да онытмаска кирәк бит әле.

Татар ташъязмаларын өйрәнүнең актуаль бурычлары турында

Сакланып калган ташъязма мирас әсәрләрен кичекмәстән барларга һәм каталоглар рәвешендә бер урынга туплау кирәклеге көн кебек ачык. Беләбез, безгә кадәр дә элекке ташъязмаларны эзләп табу, фотога төшерү, рәсем-эстампажларын ясау, оттиск-күчермәләрен алу, текстларын кәгазьгә беркетү һәм башка шуның кебек бик тә кирәкле эшләр шактый гына башкарылган, дип беләбез. Әмма ләкин монда зур сорау туа: кайда соң алар? Нәтиҗәдә һәм чынбарлыкта бит, яхшы һәм сыйфатлы рәвештә ясалган фоторәсемнәр дә, эстампаж һәм оттиск кебек басма күчермәләр дә архивларда юк, дип әйтергә була, кайберләрен

[3] *Гариф Н.Г.* Болгар-татар ташъязмалары / Булгаро-татарские надгробные камни. Казан: Иман, 2012. Б.3.

исәпкә алмаганда. (Аларның да күп өлеше, ташъязмалар кебек, сакланып кала алмаган микән ни?) Дөрес, милли музейда боларга бәйле ике-өч зур папка материаллар бар икәнлеген беләбез.

Халкыбызның олуг шәхесләребезнең берсе – Гали Рәхимнең татар эпиграфикасына бәйләнешле искиткеч шәп мәкаләсе бар. Вәләкин ни гаҗәп, аның бу хезмәте үзенең әһәмиятлелеген күп мәртәбәләр киметә. Сорау: ни өчен? Җавап: без аның мәкаләсендә ташъязмалар турында төп мәгълүмат – фоторәсемнәрне күрмибез (берничәсен исәпкә алмаганда). Белүебезчә, аның белән бергә профессиональ фотограф Засыпкин да фәнни экспедициядә катнашкан, ә кайда соң аның ясаган фоторәсемнәре? Бу төп кимчелек башкаларга да кагыла. Дөрес, моңа бәйле хаталар, иң беренче чиратта, кирәк күләмдә акча юклыгы мәсьәләсенә барып тоташадыр. Эпитафияләрне өйрәнү эшендә бит төп фәнни эш – сыйфатлы «укымышлы» фоторәсемнәрне алу һәм аларны, мөмкин булганча, бөтен китап битенә (зур рәвештә) тәкъдим итеп матбугатта бастыру. (Монарга өстәп, хәзерге заман мөмкинлекләре чиксез, мәсәлән, электрон варианттагы эш алымнары һ.б.).

Каберташларны өйрәнгәндә фоторәсемнәрне яисә рәсем-күчермәләрне (эстампаж-оттискларны) санга сукмау, аларга төп игътибарны күрсәтмәү фәнни эш түгел дигәнне аңлата. Татар ташъязмаларын өйрәнү өлкәсендә бик күркәм үрнәкләр бар бит. Искә төшерәбез: мәсәлән, В.Вельяминов-Зернов яисә С.Е.Малов хезмәтләрендә тәкъдим ителгән үрнәк эш алымнарын, яңа ысуллар белән бергә, яңа заман мөмкинлекләрен кулланып ник дәвам итмәскә? Ә бит бу рәвештә фәнни эшне алып бару, беренчедән, реконструкция ясау өчен уңайлы; икенчедән, зур чыгымнар таләп итми; өченчедән, (сыйфатсыз) фоторәсемгә караганда, «прорисовка»лы текстлар аңлаешлырак күренә; дүртенчедән, элекке типографик ысул белән гади кәгазьгә басылып нәшер ителгән аклы-каралы күчермәләр, затлы һәм купшы китаплар белән чагыштырганда, яхшырак саклана ала (шуңа күрә дә инде ул элек-электән “ташбасма” дип аталган, ягъни ташка баскан кебек нык була). «Прорисовка»лар ясау гарәп язуына

палеографик яктан да якын килеп, ниндидер кимәлдә, җентекле анализ ясауны күрсәтә. Аңлашыла ки, дөрес укылган ташъязманың гына реконструкциясен ясап була. Кыскасы, югарыда әйтеп үтелгән урыс галимнәренең китапларында һәм мәкаләләрендә китерелгән эстампаж мәгълүматлары һәм аңлатмалары безне тулысынча канәгатьләндерә һәм өлге була ала. Чөнки анда барлык кирәкле төп чыганаклар һәм белешмәләр күрсәтелгән: ташъязма истәлекнең төс кыяфәте (бизәк-язулары, алды-арты, кырлары), үлчәмнәре, укылышлары һ.б.

Монда Казан галимнәреннән Н.Ф.Калинин хезмәтләрен дә аерым билгеләп үтәргә кирәк. Бу олуг шәхес, тарихчы, сәнгатьче, телче һәм башка белгечләр күзлегеннән чыгып, татар ташъязмаларын өйрәнүгә, зур эш башкаруга ирешкән. Биредә шулай ук Һ.Йосыпов, Ф.Вәлиев, Ф.Хәкимҗанов, М.Әхмәтҗанов, Җ.Мөхәммәтшин, Р.Мәрданов, И.Һадиев, Н.Гариф һәм югарыда искә алынган А.Гайнетдинов кебек зур галимнәребезнең дә хезмәтләрен уңай яктан гына искә алып китәбез.

Татар эпиграфикасын тирәнтен өйрәнгәндә[4], әлбәттә, түбәндәге тәртипләрнең кулланылуы мотлак:

1) **хронологик принцип;**
2) **географик принцип;**
3) **типологик принцип;**
4) **палеографик принцип[5];**
5) **лингвистик принцип.**

Шулай итеп, татар ташъязмаларын өйрәнү эшендә, беренчедән, (сыйфатлы, ягъни яхшы «укымышлы» фоторәсемнәрдән башка) төгәл үлчәмнәрне һәм координаталарны алу кирәк. Икенчедән, ташъязмадагы төп мәгълүмат ул эпитафиядән эпитафиягә кабатланып күчә барган «шаблон» җөмләләр түгел (аңлыйбыз, анысы да бик кирәк), ә безгә

[4] Бу принцип-тәртипләр турында кара: *Мухаметшин Д.Г. Татарские эпиграфические памятники. Региональные особенности и этнокультурные варианты. Серия «Археология евразийских степей». - Выпуск 6. - Казань: Институт истории АН РТ, 2008. 132 с. илл.).*

[5] Игътибар итсәгез, ни сәбәпледер, сәнгать белгече Ф.Вәлиевнең хезмәтләрендә бу принципка игътибар бирелмәгән

әһәмиятлерәк булган, турыдан-туры татар халкының тарихына, теленә, аның күренекле шәхесләренә кагылышлы уникаль мәгълүматлар (мәсәлән, мәрхүм-мәрхүмәләрнең исемнәре, кем улы (яисә кем кызы) икәнлекләре, биләгән вазыйфалары, кайдан һәм кайчан яисә ничә яшьтә вафат, һәлак булулары, ташны кем язган[6] йә яздырткан һәм башка шуның кебек белешмәләр). Монда, игътибарны читкә тайпылдыртмыйча һәм вакытны бик кирәкле булмаган «вак мәсьәләләргә» сарыф итмичә, дөрес юнәлештә эш алып бару кирәк. Мәсәлән, Казан ханлыгы чорындагы ташъязмалардагы төп мәгълүматларны нәрсә тәшкил итә соң?

Җавап:

- Сыйфатлы фоторәсем.

Кабер ташларының аскы өлешендәге, ягъни астан дүртенче, өченче һәм икенче юлларындагы мәгълүмат безнең өчен бик мөһим. Ни өчен? Чөнки бу урында (кабатлап әйтеп үтәбез) җирләнгән тарихи шәхеснең исем-шәрифләре, кем һәм кайдан икәнлеге, кайчан вафат яисә ни сәбәпле һәлак булуы күрсәтелгән. Бу – безнең өчен иң кирәкле «бердәнбер» мәгълүмат, ягъни эпитафия текстының «йөзек кашы». Сакланып калган бу өлешен укый алмау яисә төгәл укымау безнең иң зур кимчелегебез буладыр. Гомумән, без – татар эпиграфикасын өйрәнүчеләр – беренче нәүбәттә, фәнни эшебезне бергәләшеп-бердәмләшеп, камиллеккә омтылып, башкарырга тиешбез[7].

Шулай ук, арытаба, нәшер ителәчәк каталогларга, 1720-нче еллардан соң иҗат ителгән эпиграфик һәйкәлләрнең рәсемнәре дә туплана барачак. انشاالله Бу дәвердәге ядкярләрнең хисабын

[6] Мәсәлән, XIX-XX гасырлар чатында, Казан шәһәрендә гомер кичергән “таш язгучы” осталарның исемнәре мәгълүм: кятиб Габяш мулла (Гобәйдулла бине Кәлимулла әл-Әлдермеш әл-Болгари), Габделбарый әл-Мөэмини әл-Баруди, Фәтхелкадыйр Кәлметов, Кавам карый Зөлфокаров, мөәззин Бәдигъ Хөсәенов, мөәззин Шәрифҗан, Мостафа әл-Чутаи, Нурый Буртасый һ.б.

[7] Искәртеп үтәргә кирәктер, төзәтмәләр яисә өстәмәләр кертү өчен, кайбер ядкярләргә күп мәртәбәләр, кабаттан, кире әйләнеп кайтулар еш булыр әле, дип көтелә.
انشاالله

беркемдә белми, аларның саны, ким дигәндә, йөз меңнән артып китәдер.

Игътибар итсәгез, китапта урнаштырылган ташъязмаларның кайбер рәсемнәре, оптик прибор күрсәтүенчә, үзгәртелгән (“бозылган”) килеш ясалган[8].

Бу урында, төсләр-төсмерләр турында да әйтеп үтәргә кирәктер. Чөнки, сәнгати әсәр буларак – төрле төсләрдәге ташлардан ясалган эпиграфик һәйкәлләр ачык һавадагы, шундый ук, табигый төсләр-төсмерләр арасында мигъмари корылма рәвешендә урнаштырыла.

Белүебезчә, дөнья йөзендә төп асыл төсләр бар, алар – өчәү (сары, кызыл, зәңгәр), ә инде ак белән караны да исәпләсәк – бишәү булып чыга. Болардан гайре, калган барлык төсләр һәм төсмерләрнең һәммәсе дә, шушы, югарыда әйтеп үтелгән биш төстән (мәсәлән, буяудан) барлыкка килә (ясала). Ясалу алымы ике төрледер. Беренчесе – төсләрне үз ара күз нурлары ярдәмендә “кушып”, ә, икенчесе – гади буягыч белән буталап барлыкка китерүдер. Төсләр һәм төсмерләрнең үз ара урнашуы, бәйләнеше, бер-берсенә тәэсир итү серләре сәнгать дөньясында “төсләр белеме” (урысча: “цветоведение”)га барып тоташа. Һәрбер төс һәм төсмерләрнең “үз холкы”, “үз яшәү рәвеше” бар. Җәмгыятьтәге кебек, төсләр дөньясында да бер-берсенә якын, һәм киресенчә, бер-берсенә капма-каршы төсләр бар. Аларны үз-ара яраклаштырып, яисә сайлап урнаштыра белергә генә кирәк. Гомумән, төсләрнең ямьсезләре, я начарлары юк! “Көчсез – көрәк, ә сәләтсез сәнәк сындыра” дигәндәй, булдыксыз кулында хәтта асыл төсләр дә “ямьсез-килбәтсез”гә, яисә “тискәре-холыксыз”га әйләнүе ихтимал. Хикмәт шунда ки, иҗади эш серләренә югары уку йортларында өйрәтеп бетермиләр шул … . Гомер буе тупланган байлык-тәҗрибәләр белән дә остазларыбыз уртаклашып бармый, дәреслек-кулланмалар да күп нәрсәләрне аңлатмый … . Шуңа күрә, һәрбер шәкерт сакланып калган мирасны үз көче белән өйрәнеп, шул

---

[8] Аңлашыла ки, монда, үлчәмнәргә бәйле нисбәт-чагыштырулар (ягни, пропорция – тәнасеб) кебек төшенчәләр турында сүз бара.

байлык-тәҗрибәгә таянып, абынып-адашып булса да, алга барырга омтыла. Әйткән бит, классик язучы Н.В.Гоголь: “Собственное чувство, возвысившись внутри вас, станет вашим учителем и поведет вас к совершенству в искусстве”.

Аңлашыла ки, безнең төбәктәге кырыс һава торышы шартларында эпиграфик һәйкәлләрнең күбесе көннән көн җимерелә бара. Сорау: Бу җимерелеп юкка чыгуларга каршы нинди чаралар күрергә мөмкин соң? Әлбәттә, әһәмиятле эшләрнең берсе: ташъязма мирасның рәсем-күчермәләрен, кулдан килгәнчә, бер урынга (җыентык-каталогларга) туплап, матбугатта бастырып, шул рәвешле булса да, киләчәк буыннарга тапшыра бару.[9]

Мәгълүм ки, иң яхшы халәттә сакланып калган зиратлардан “Шәһре Каргалы”[10] мазарстаныдыр. Ә инде, ташъязмаларның иң зәвыклы үрнәкләре – һичшиксез, татарның башкаласы Казанда һәм шушы мәдәни үзәккә бәйле хәзерге Татарстан җөмһүрияте биләмәләрендәдер! [11]

---

[9] Искәртеп үтәбез, бу җыентыкта, ташъязмаларга тулы тасвирлама-аңлатмалар бирү бурычы куелмады.

[10] Татар Каргалысы авылында, әлеге көндә, өч мазарстан бар:Урта зират, Сакмар очы һәм Дунай очы каберлекләре. Бу төбәктә, безнең тарафтан ике меңгә якын кабер ташы исәпкә алынды.

[11] Шунысына да игътибар итәбез, халык арасында таралган “мишәрләр – татарның каймагы” дигән гыйбарә - ул, чынбарлыкта, алардагы сакланып калган эпиграфик һәйкәлләрнең ни саны, ни сыйфаты белән берничектә дәлилләнми. Бу күренеш, язу өчен уңайлы булган йомшак ташларның “Мишәрстанда” булмавы белән аңлатыладыр.

Вступительное слово

Среди источников по истории и культуре татарского народа особую значимость имеют древние или старинные эпиграфические памятники. Изучение, фиксация, инвентаризация, картографирование и издание фотографий с текстами надмогильных камней, обнаруженных на территории Российской Федерации, стало для нас – для всех шимали-тюркских эпиграфистов – настоятельной необходимостью. «Частичные исследования, как писал академик И.Ю. Крачковский, должны быть дополнены составлением «репертуара и корпуса арабских надписей».[12] Эта работа, связанная по составлению каталогов (подобно хронологическому регистру) и издание их в виде печатных книг является для нас архиважнейшей. Только таким образом можно их собрать в одном месте и сохранить для потомков. (Кроме всего, это наследие может быть и на электронных носителях, сейчас ведь возможностей очень много).

В течение трех столетий изучением татарских эпиграфических памятников трудились многие видные ученые, начиная с ахуна Кадыр-Мухаммеда Сюнчалеева и завершая нынешним успешным молодым специалистом Айдаром Гайнутдиновым. Разумеется, в результате многолетних исследований по этой теме, об этом написано очень много книг и сотни статей. И пользуясь случаем, хочется сказать слова огромной благодарности всем нашим эпиграфистам-предшественникам.

В ходе анализа научных публикаций по кабрташам нами для себя сделаны некоторые выводы для дальнейших исследований. В наше время, необходимо вести работу по эпиграфике целенаправленно, системно, методично, комплексно, опираясь на образцовые труды наших ученых (например, **некоторые статьи**

---

[12] *Шихсаидов А.*Р. Эпиграфические памятники Дагестана X-XVII вв. как исторический источник. Москва, изд. «Наука», 1984. С.3

С.Е.Малова),[13] доводя работу до логического завершения, с тем, чтобы в след за нами идущим эпиграфистам оставалось как можно меньше работы по качественной фотофиксации и полноценному документированию.

Вся работа по сбору и научной систематизации материалов по эпиграфике требует оперативности. Нам в этом деле медлить не коим образом нельзя[14]. Ведь, эти произведения искусства и каменные архивные документы, с каждым днем разрушаясь, исчезают безвозвратно.

Как некоторые ошибочно думают, что древние или старинные татарские кабрташи, якобы, уже все зафиксированы. Но, однако, это не так. До сих пор обнаруживаются «новые» неизвестные науке эпитафии. Например, при выполнении раскопок 5 октября 2017 года казанскими археологами были выявлены остатки (фрагменты) двух-трех эпиграфических памятников под фундаментом отопительной печи постройки XVII-XVIII вв. по адресу: Большая Красная, д. 8.

Вопрос: *Конкретно где и кем создавались высокохудожественные эпиграфические памятники?*

Имён мастеров резьбы по камню золотоордынского времени или эпохи Казанского ханства не сохранилось, за исключением булгарского ювелира Шахидуллы бин Муса и солхатского строителя-архитектора Махмуда бин Гусман, которые, очевидно, также занимались изготовлением надмогильных стел.[15]. В то время работала целая династия каллиграфов. Среди резчиков были как приезжие хаттаты, например, из Крыма, Дагестана, Закавказья,

[13] *Малов С.Е.* Булгарские и татарские эпиграфические памятники // Эпиграфика Востока. М.-Л., 1947. Вып. I. С. 38-45.; *Малов С. Е.* Булгарская и татарская эпиграфика // ЭВ. М.-Л., 1948. Вып. II. С. 41-48.)

[14] Эти рекомендации и замечания мы воспринимаем не иначе как нормальный рабочий процесс.

[15]Хаттаты, по какой-то причине, не посчитали нужным оставлять свои автографы. Известны лишь имена нескольких казанских резчиков-каллиграфов – Габдулбари ал-Муэмини ал-Баруди, Фатхелкадыра Калметова, Кавама карыя Зулфикарова, муэдзина Шарифджана, Мустафы ал-Чутаи, Нурыя Буртаси и других, работавших на рубеже XIX-XX вв.

Средней Азии и т.д., так и местные мастера, получившие образование в различных исламских культурных центрах.

По нашему мнению, в ту эпоху в татарских городах были созданы свои самостоятельные школы камнерезного искусства со своими сложившимися традициями изготовления и оформления эпиграфических памятников[16], в рамках исламской цивилизации, без особых региональных черт (если, конечно, не учитывать языковые различия и особенности). Кроме этого, в некоторых местах жили и работали провинциальные резчики (видимо, из числа катибов или грамотных ювелиров), которые выполняли менее скромные заказы из тех материалов, что было под рукой (например, нукратовские, ходяшевские и т.д.).

Для изготовления стел применялся местный камень. Кроме известняка и песчаника использовался кирпич с облицовочной майоликой в виде сундукообразных форм – «саганы», расположенных внутри кирпичных сооружений – мавзолеев, идущих от среднеазиатских традициий.

Принимая во внимание особенности проблем графологического анализа кабрташей, следует сказать и то, что для полного и правильного прочтения «запутанных» текстов и плохо сохранившихся надписей, не поддающихся осмысленному чтению, необходимо задействовать специалистов в области текстологии, филологии, археографии, ведь такая работа требует коллективных усилий. Вообще, без правильного чтения любого эпиграфического памятника нет возможности выполнения ясной и четкой прорисовки. Вопрос: А для чего нужна здесь прорисовка? Ответ: Всё здесь взаимосвязано, именно при выполнении прорисовки производится палеографический анализ, в результате чего, достигается точное или более правдоподобное чтение текста и

---

[16] Кабрташи создавались на основе синтеза различных искусств. Но, однако, (по мнению автора) в первую очередь, они являются произведениями архитектуры малых форм, художественного творчества - резьбы по камню, каллиграфии, декоративного и ювелирного мастерства. И поэтому, изучением эпиграфических памятников, прежде всего, должны заниматься искусствоведы. И конечно же, к этому делу могут быть привлечены филологи в качестве вспомогательных «второстепенных» специалистов, там, где это необходимо, но, не более того.

таким образом осуществляется реконструкция плохо сохранившихся букв или изображений.

Мы в своей научной работе часто сталкиваемся и с некоторыми вопросами и проблемами полиграфии, напрямую связанные с финансами. Из-за неимения достаточных средств для выполнения качественной печати, приходится довольствоваться тем, что есть. Часто бывает так, что фоторепродукции получаются очень плохого качества и поэтому нет смысла предлагать для тиражирования имеющийся в арсенале фотоматериал, ограничиваясь лишь графическими изображениями – прорисовками. Здесь хочется сделать акцент на том, что при исследовании эпиграфических памятников носителем основной и первичной информации является сам объект или четкий фотоснимок (в том числе эстампаж, оттиск) и правильно выполненная прорисовка, но не сопровождающие и не всегда правильно прочитанные (арабские, татарские или персидские) тексты с транслитерацией на основе усложненных латинских символов[17], далекие от истины. Игнорирование первоисточника – объекта (в данном случае, фотографии[18]) является ошибочным и антинаучным. В этой работе должны быть четко проставлены приоритеты, действия должны быть логически осознанными и последовательными, а уж только после этого можно думать о транслитерациях, о транскрипциях и о переводах текста на международные языки.

План для последующей нашей работы:

1. Целенаправленная работа по выявлению и фиксации (определение размеров, координат, аккуратная и осторожная

[17] При выполнении транслитерации или транскрипции тюркских, арабских и персидских текстов татарских эпиграфических памятников должны применятся понятные, не усложненные буквенные символы без лишних элементов, будь это кириллица или латиница.

[18] Если даже, при чтении текста эпитафии допускаются погрешности, не следует делать из этого поспешные выводы о некомпетентности исследователя. Ведь, для исправления неточностей транслитерации всегда есть возможность воспользоваться качественной фотографией. Откорректировать ошибки никогда не поздно, ничего страшного и предосудительного здесь нет. А, исправлять неточности "первопроходца" это намного проще ... .

очистка поверхностей камня от мха и лишайников со всей поверхности и со всех сторон, где имеется какая-либо информация, связанная непосредственно с текстом или с декоративным оформлением) всех татарских кабрташей в ходе научных экспедиций по имеющимся «адресам». Обязательное «личное знакомство» с каждым кабрташем на местах расположения.

Если камень частично «ушел в землю». то, в этом случае, необходимо аккуратно выкопать эпитафию для фотофиксации с последующей расшифровкой всего сохранившегося текста.

2. Знакомство с архивными материалами по эпиграфике, хранящихся в фондах С.Е. Малова, Н.Ф. Калинина, Г.В. Юсупова, А.Б. Булатова и др.

3. Систематизация и анализ эпиграфического наследия путем составления каталогов по хронологическому, географическому, типологическому, палеографическому, языковому принципам[19].

4. Издание книг с качественной печатью и с обязательным наличием иллюстративного материала (фотографии, прорисовки, эстампажа, оттиска и т.д.). Надо понимать, что главным носителем информации в эпиграфике является вышеназванные изображения (если, конечно, не считать сам объект).

5. Составление каталогов в электронном варианте (размещение материалов , например, в различных сайтах).

В данном сборнике размещаются прорисовки татарских надмогильных камней созданные после 1720-го года. Этого периода эпитафии изучены частично, локально и не равномерно. И, общих сведений о количестве кабрташей никому точно неизвестно, предположительно, их – минимум, более ста тысяч. Татарские эпиграфические памятники имеются на всей территории Российской Федерации, а также, за ее пределами. Самые лучшие образцы

[19] Сведения о систематизации булгаро-татарских кабрташей подробно изложены в работах ведущего эпиграфиста Д.Мухаметшина (См.: *Мухаметшин Д.Г. Татарские эпиграфические памятники. Региональные особенности и этнокультурные варианты. Серия «Археология евразийских степей». - Выпуск 6. - Казань: Институт истории АН РТ, 2008. 132 с. илл.).*

сконцентрированы в одной из столиц татарского народа – в г. Казани и в населенных пунктах нынешней территории Республики Татарстан. Из мусульманских городских некрополей, относительно, в наиболее полном и хорошем состоянии сохранились кабрташи в трех кладбищах «Сеитовского посада» (т. е. «города Каргалы»). Нами здесь изучены и зафиксированы около двух тысяч стел.

Эпиграфические памятники Приуралья

(Данная работа посвящена проблемам изучения, инвентаризации и составления каталогов эпиграфических памятников Татарской Каргалы).

Среди источников по истории и культуре татарского (шимали-тюркского) народа особую значимость имеют древние или старинные эпиграфические памятники. Как известно, основная часть произведений каллиграфического искусства и документов «каменного архива» [7, с. 193] Приуралья до сегодняшнего дня остаются вне поля зрения современных ученых. Изучению здешних эпитафий не посвящено ни одного специального научного исследования, хотя она достойна пристального внимания.

На протяжении последних 25 лет нами проводились целенаправленные (хотя и не системные), выборочно-фрагментарные исследования эпиграфических памятников находящихся в различных населенных пунктах бывших территорий Оренбургской губернии и Букеевской Орды, включая и небольшие населенные пункты. (Как мы знаем из истории, оба этих региона объединяло издревле общее культурное пространство, например, с прежних времен существования государств - Дэшти-Кипчак и Ногайской Орды). Выявлено и изучено в общей сложности более четырех тысяч эпитафий и больше ста пятидесяти кабрстанов, что позволяет нам сделать определенные выводы и обобщения.

По имеющимся сведениям, основная часть эпиграфических памятников Приуралья (городов: Уфа, Стерлитамак, Орск, Оренбург), аулов – Зирган, Имангулово 2-е, Нежинка, Янгурча (первый кабрстан), Кабакуш… (перечисление можно было бы и дальше продолжить) безвозвратно утеряна. Однако, в таких населенных пунктах, как – в городах Актюбинск, Троицк, Уральск, в селах Стерлибаш, Татарские Каргалы (все три кабрстана) сохранились в относительно хорошем состоянии.

С 2002 по 2014 гг. при содействии и финансовой помощи меценатов – Искандарова А.Р., Абдрашитова Р.Р., Хасанова Р.А. и других спонсоров были изданы серия книг-каталогов «Исторические памятники» о мусульманских

эпитафиях Приуралья (непретендующие на официально-научную литературу). Необходимо оговориться: вся эта работа проводилась специалистом с художественным образованием и с позиции человека считающего себя сторонником взглядов Ризы Фахреддинова касающихся шимали-тюркской общности. В процессе моей научной работы исторические или языковые аспекты имели не первостепенное значение.

В ходе этой многолетней работы приходилось читать и разбирать множество разнообразных эпитафий и, в том числе, архисложные тексты. Например, результаты палеографического исследования надмогильного камня «губернаторши» [6. С. 225] Хадичэ бикэ, выявила следующую информацию для историков: усопшая госпожа была дочерью Джанкай мирзы, прожила в замужестве с Кутлугмухаммедом Тефкелевым 33 года и умерла в 49-летнем возрасте в 1752-ом году (в то время ее супруг находился в звании бригадира).

Кроме этого, в процессе чтения и расшифровки этого эпитафия, выяснилось: резчик по камню катиб Ибрагим был еще и поэтом, оставил нам на кабрташе одно из своих стихотворных произведений.

Какие же обстоятельства способствовали развитию и сохранению традиций камнерезного искусства и каллиграфии. Попытаемся назвать их.

1. Укоренившиеся многовековые традиции идущие со времен Золотой Орды.
2. Распространение мистического учения Накшбандийа способствовавшее развитию суфийской литературы, камнерезного искусства и каллиграфии.
3. Улучшение материального благосостояния Россиян в XVII– в нач. XX вв.
4. Существование исламской системы образования.
5. Появление меценатов.
6. Проявление веротерпимости со стороны государственных чиновников.
7. Существование и разрабатывание различных карьеров природного камня по всей территории Оренбургской губернии и Букеевской Орды (в частности, иманкуловского, оренбургского известняка, троицкого песчаника и.т.).

Как известно, в Стерлитамакском уезде существовало несколько центров просвещения – стерлибашевское, балыклинское, куганакбашское медресе, где развивалось искусство рукописной книги, каллиграфии и производство кабрташей и конечно же это явление было связано с наличием легкообрабатываемого местного яшергановского камня (и существованием своих предприимчивых кадров камнерезного искусства, в отличие от аулов – Балыклыкуль и Утяково: где, кстати, также имелись учебные заведения –

ждановское и хабибназаровское медресе). Но такие обстоятельства не всегда касались таких купеческих городов, как Бирск, Уфа, Стерлитамак. Потому что, в этих (да иногда и в некоторых других) населенных пунктах широко использовался привозной материал.

Нам – шимали-тюркским эпиграфистам двух государств – России и Казахстана, предстоит решать совместные следующие задачи.

1. Как было уже отмечено выше, необходимо наиболее полно выявить, зафиксировать и ввести в научный оборот как можно больше сведений о сохранившихся эпиграфических памятниках.
2. Классифицировать эпитафии по хронологическому, региональному (географическому), типологическому, языковому принципам и выявить локальные индивидуально – оригинальные варианты.

Например, при составлении «полного свода» эпиграфических памятников следует придерживаться хронологического принципа для Оренбургского (Стерлибашевско-Каргалинского) и Троицкого регионов по отдельности, привязывая географически к ним прилегающих населенных пунктов.

Почему? В связи с тем, что в Троицком регионе (т.е. на территориях современной Челябинской и Курганской областей) сформировался другой – «упрощенный» (но для исполнителей технически сложный) стиль эпитафийных памятников, отличающихся от остальных (в частности, отсутствием каких-либо замысловатых архитектурных форм). Видимо, это объясняется, в первую очередь, с использованием твердых пород строительного камня местного вулканического происхождения. Именно это обстоятельство диктовало заниматься данным видом искусства (или ремеслом) только лишь узкому кругу грамотных мастеров камнерезного дела, в отличие от оренбургских, актюбинских, уральских хаттатов. И, стало быть, всякий мастер каллиграфии, живущий в городе Троицк, не мог заниматься выполнением трудоёмких заказов по изготовлению кабрташей.

Как нам известно, на татарских (в том числе, и на шимали-тюркских) эпиграфических памятниках выработался набор определенных трафаретов вступительных и благожелательных формул. На троицких эпитафиях (в отличие от других, скажем, кабрташей стерлибашево-каргалинского региона) часто можно увидеть 89-й аят из суры «Аль-анбийа»: «Господи! Не оставляй меня одиноким, и ты – Наилучший из наследников».

Еще одна особенность троицких эпиграфических памятников в том, что на обратной стороне часто пишется очень кратко изложенная информация (имя усопшего и прозвище, которое он носил при жизни): «Печник Гали», «Певец Мирфайза», «Алтынче (золотых дел мастер) Шарафи», «Мясник

Ахмеджан», «Кучер Шигай», «Конторщик Мифтах», «Приказщик Закир Валиев», «Караванчик Бабаджан» и другие.[20]

3. Выявить места изготовления эпиграфических памятников, установить территорию распространения их изделий. «Нас же интересуют эти памятники как особый феномен художественной культуры, возникший на основе синтеза книжного и орнаментального искусства, архитектуры, резьбы по камню а, также, каллиграфии. Каждый такой камень можно рассматривать как архитектурное сооружение, памятник, поставленный на определенном месте» [10, с.108].

Местом максимальной концентрации эпиграфических памятников середины XVIII – начала XX века является город Оренбург (вместе с Сеитовой слободой), а также города – Актюбинск и Уральск. Именно, в это время, в этих центрах существовало множество мастерских по производству эпитафий. Исполненные «столичными» (каргалинскими, актюбинскими, уральскими) мастерами кабрташи, сооружались не только на местных кладбищах, но и довольно далеко от этих городских центров почти на всей обширной территории Оренбургской губернии, Букеевской Орды и за ее пределами.

Изначально, первые кабрташи города Оренбурга и Сеитова посада выполнялись в рамках старых традиций, идущие с предыдущих веков, связанных с культурой Казанского ханства. Форма верхней части имела вид стрельчатой арки (таких памятников осталось мало – в количестве одного десятка), а потом, с течением времени, эта традиция исчезая переходит в прямоугольную и полукруглую форму.

В отличие от традиций казанских татар, на некоторых памятниках относящихся к «степнякам» (т.е. ногайским татарам, башкирам и казахам) в текстах указывается названия рода, отделения рода, подотделения и тамга, а в орнаментальных композициях изображаются им только характерные узоры. Среди кабрташей могут быть образцы с «чалма»образным завершением наподобии северокавказских, но отличающихся от турецких.

К середине XIX века в оренбургских (каргалинских) мастерских создавались кабрташи напоминающие малые архитектурные формы, выполненные в мусульманском и в европейском стилях, а также похожие на каменных балбалов в виде стилизованных фигур человека (их небольшое количество).

В связи с развитием капиталистических отношений и транспорта, элита российского общества (в том числе мусульманская часть) с конца XIX века –

---

[20] Такие надписи встречаются и на каргалинских кабрташах (“Яшел таяк”, “Мэнди” и т.п.), но очень редко.

в начале XX вв. начинает использовать для выполнения надмогильных эпиграфических памятников уже готовые разнообразные «заготовки» европейского (или евразийского) стиля, сделанные из уральского мрамора и гранита.

«В XVII–XVIII вв., хотя и отмечается широкий разброс композиционных решений в оформлении эпитафий, можно наблюдать сложение определенных типов для отдельных регионов. Это направление продолжается и в XIX в. Большое разнообразие типов в XIX – первой третий XX в. Связано с включением в процессе оформления эпитафий широкого круга непрофессиональных писцов и резчиков по камню» [5, с. 65].

4. Выявление групп кабрташей и их авторов – катибов по характерным индивидуальным признакам отличных от остальных. Это необходимо определить путем сравнительного палеографического анализа, включая многих эпиграфических памятников Южного Урала и Казахстана, а также, архивные документы (метрические записи), рукописные книги и т.п. Эта работа очень важна для нас – искусствоведов.

На эпитафиях можно увидеть часто повторяющиеся трафаретные стихотворные строки философского содержания, а также, оригинальные поэтические произведения, представляющие большой интерес для литературоведов на арабском, персидском и тюркском языках.

На кабрташах, кроме арабографических надписей, встречаются, как было сказано выше, изображения родовых знаков (следует подчеркнуть – на троицких эпитафиях они не зафиксированы).

При создании эпитафийных памятников хаттаты-резчики обычно использовали самый распространенный насх, реже – сульс, рикъа, талик, насталик. Однако, часть текстов были выполнены индивидуально-оригинальным (неклассическим) почерком, аж даже, иногда их трудно определить к какой же разновидности арабского письма может ближе находиться (или относиться) та или иная эпиграфическая композиция.

Шимали-тюркский народ почти тысячу лет пользовался арабской письменностью и имел широкую сеть национальных школ. А, так называемый, литературный язык «тюрки» Урало-Поволжья находил свое прекрасное изобразительное отражение в универсальной арабской графике. Каждый представитель этнической группы шимали-тюркского народа пользуясь арабскими буквами писал (или старался писать) подчиняясь определенным сложившимся правилам, но читал написанное посвоему, принимая во внимание диалектические особенности. В этих нюансах и тонкостях, в то время, ни у кого никогда не было разногласия или непонимания.

Выявленные имена некоторых хаттатов живших и работавших в Приуралье.[21]

1. Ибрагим ахунд бин Мухаммедтуляк бин Бикмухаммед аль-Оренбури, ? – 1761. Он является автором надмогильного архитектурного комплекса посвященного памяти Хадичэ бикэ, проявил себя талантливым человеком в разных областях искусства.
2. Исхаки бин Абдулькарим аль-Каргалы, 1732 – 1802. В его творчестве (как у его предшественника – катиба Ибрагима) синтезировались многие виды искусств. Они являются яркими представителями мусульманского искусства в эпоху шимали-тюркского Возрождения в рамках Российской империи [2, с. 159].
3. Катиб Мухаммед аль-Каргалы, жил и работал в XIX веке (очивидно, его имя следует искать среди списка религиозных деятелей Сеитовой слободы; творчество катиба требует отдельного исследования). До него и в его время в Каргалах работали более 10-ти до сих пор нам неизвестных выдающихся мастеров. К сожалению, мы о них пока ничего конкретного не можем сказать, кроме версий и предположений. Этому периоду эпиграфических памятников, характерно изящество, соразмерность и тонкое чувсто художественного вкуса.
4. Гатаулла бин Узбек бин Субханкул бин Мустафа аль-Каргалы, ?-1832. Установление авторства работ этого каргалинского мастера каллиграфии является задачей для будущих исследователей [8, с. 22].
5. Ювелир муэдзин Мухаммедхасан, каргалинский мастер (предположительно – резчик по камню, катиб).
6. Гали бин Мухаммедшариф, каргалинский мастер (предположительно – резчик по камню, катиб).
7. Катиб Шариф, жил и работал в XX веке в г.Оренбурге.
8. Сайфутдин бин Хафизетдин аль-Каргалы; не является признанным мастером, однако, его произведения отвечали всем основным критериям монументального эпиграфического искусства и поэтому его работы были востребованы. Выполненные его руками кабрташи находятся во многих населенных пунктах бывшей оренбургской губернии и за его пределами. Творчество катиба Сайфутдина, еще раз, подтверждает истину о том, что «каждое ремесло, достигая

[21] Выявленные некоторые дополнительные предположительные имена к этому списку каргалинских мастеров резчиков по камню: ювелир муэдзин Мухаммед-Хасан ал-Зэргэри , хаттат Гали бин Мухаммед-Шариф.

совершенства, превращается в искусство» [1, с. 5]. Его работам характерна монументальность, рельефность (игра светотени), четкость, краткость и простота текста.

9. Мухаммедсалим Умидбаев [6, с. 239].
10. Хайрулла бин Габдрахман Усманов аль-Каргалы, 1866–1915, продолжатель классических стилей арабского письма.
11. Салях Камал.
12. Ахмадзаки Валиди, сохранилась одна из его работ в его деревне Утяково.
13. Шаhи-Гали Уразбаев, его композиции не выделяются мастерством каллиграфического искусства.
14. Ибнеябан бин Абдулгани, 1883–1970, отличается ярко выраженным индивидуальным почерком.
15. Имам Баймухаммед (1876–?) бин Бикмухаммед бин Ярмухаммед (1833 –?) бин Яхъя (1811–1840) бин Яугилде (1776–1843) бин Ишкилде (1748–1824) бин Саид. Был выходцем из юрматинских башкир деревни Табулды, репрессирован.
16. Габдрахман бин Гали Айдабулов, 1881–1972.
17. Габдрахим Галиев, 1867–1966.
18. Габделмаджид бин Абунагим Мунасыпов, 1880–1946
19. Габделвахид бин Абунагим Мунасыпов, 1880–1946
20. Габделвахид бин Абунагим Мунасыпов, 1890–1939.
21. Гарифулла бин Габдулла Давлетъяров, 1882–?, репрессирован. Его творчество подверждает мысль о том, что и в провинции успешно развивалось искусство каллиграфии и камнерезного дела.
22. Габдулла бин Мухаммедхарис Тукаев,? – 1918. Один из ярких стерлибашевских хаттатов.
23. Гыйзеддин бин Бахтегани бин Губайдулла бин Тухфатулла бин Муртаза Давлетъяров.
24. Губайдулла бин Ахмед бин Махмуд Исмагилов, 1862–1910.
25. Рахимджан бин Мухаммеджан бин Бикмухаммед из д. Каралачик (Башкортстан).
26. Катиб Габделлатиф из д.Биккулово.
27. Катиб Хабибулла, д.Калкаш (Башкортстан).
28. Катиб Абу-Бакр бин Маджид из Сеитовского посада.
29. Хасан бин мулла Сыйбгати, из Каргалов, предположительно был резчиком по камню.

Список выявленных имен троицких катибов и мастеров камнерезного искусства.

1. Абдулхалик муэдзин бин мулла Ибрагим аль-Казани, родом из д. Хусни-Шейх, 1810– 1877.
2. Хабибрахман бин муэдзин Абдулхалик бин Ибрагим аль-Казани, 1846–1921.
3. Абдрахман бин муэдзин Абдулхалик, 1848–1890.
4. Абдуллатиф бин муэдзин Абдулхалик, 1856–1934.
5. Ахмеджан бин Мухаммедгата Мухаммедвалиев, 1852–1918, из д. Ачулы Верхнеуральского уезда.
6. Катиб Гумар.
7. Сабирджан бин Ахмеджан бин Мухаммедгата бин Мухаммедвали (Валиев), жил во второй половине 19-го – в начале 20-го века.
8. Катиб Бахауддин, мулла
9. Катиб Мухаммедъяр хальфа бин Мадъяр, муэдзин в 4-ой мечети, 1852–1907.
10. Муэдзин Гайфулла бин мулла Мухаммедхабиб бин Фатхулла Ишматов, ?–1910.
11. Гали бин Мухаммедшариф, “көмешче Гали”.
12. Габделлатыйф Абдуллин, ювелир.
13. Хивинец, золотых дел мастер Ишджан.
14. Кятиб Хасан мулла Сыйбгати, резчик. Предположительно, авторами некоторых каргалинских памятников является именно он.

Список авторов эпиграфических памятников относящихся к примитивному искусству провинциальных резчиков, которые исполняли более скромные и бедные заказы не представляющие особого художественного интереса.

1. Катиб Шакир, предположительно из аула Тятер–Арслан.
2. Давлетъяров Сарвареддин (Сарвар) жил в первой половине 20-го века в деревне Яшерган.
3. Хайруллин Габдрахман Сайфуллович, 1914–1998, д. Яшерган.
4. Ягъфар Гыльмутдинович Гымазов, 1925–1998, камнетес, резчик по камню, хаттат; жил в д.Яшерган.
5. Муса Ибрагимович Гымазов (р.1930), резчик по камню, каллиграф; д.Яшерган (Башкортостан).
6. Габбас Гатауллович, жил в XIX веке в Каргалах.
7. Катиб Афзалетдин бин Багаутдин, ?– 7.01.1921, жил в деревне Миякитамак (Башкортотсан, Миякинский район).
8. Садыйков Закир, жил в XX веке в Каргалах.
9. Баширов Валиахмед, каргалинский катиб, жил в XX веке.

10. Хасанов Ахмади Шахидулович, жил в начале XX века в деревне Амир (Башкортостан, Стерлибашевский район).
11. Муллагали хальфа (учитель медресе) из аула Ибрай (Башкортостан, Стерлибашевский район)
12. Шахмухаммед бин Абдуллатиф (Латыпов), 1847–1934, жил в деревне Халикей (Башкортотстан, Стерлибашевский район).
13. Искандер бин Бахтияр бин Хабибулла из д. Тятер-Арсланова (Башкортостан).
14. Юсуф бин Хусаин, из аула Зирган (Башкортостан).
15. Сахиулла бин Мухаммедсадыйк, из деревни Каралачик (Башкортостан).
16. Утэгэн бин Кулбас, его работа имеется в д. Сатый Миякинского района (Башкортостан).
17. Габдессаттар Юлаев из с.Биккулово.
18. Туганов Ришат Рашидович из с. 1-ое.
19. Шахгали Уразбаев, катиб из башкирской деревни Чытырман.
20. Дусмухаммед бин Мухаммед бин Эсиркиб, его работы сохранились на сельском кладбище Карамалы Бузат Стерлибашевского района. (Инф.: Н.Ш. Насибуллина).

Нахождение новых имен, до сих пор нам неизвестных, забытых катибов (резчиков по камню), также, остается одной из первостепенных задач для будущих исследователей[22]. Ограниченность объёма материала, на который мы опираемся, иногда допускают ошибочные предположения. Поспешные догадки и версии, в дальнейшем требуют подтверждения конкретными фактами.

Нам предки оставили богатое культурное наследие. И, мы уверены в том, что в будущем книги по камнерезному искусства и каллиграфии, посвященные работам татарских мастеров, будут издаваться на разных языках, на равне с историческими трудами Никколо Макиавелли и Джорджа Вазари.

Об авторе: Усманов В.М. – научный сотрудник ЦПиМН ИЯЛИ АН РТ

[22] Забытых имен каллиграфов и резчиков необходимо искать, в первую очередь, среди списка религиозных деятелей Оренбурга и Каргалы. Предположительно, их насчитывается не менее одной сотни мастеров.

Литература

1. Абзалина Р.Альбом. шамаилы из коллекции Национального музея Республики Татарстан (Конец XIX – начало XX вв.). Собрания профессоров И.М.Покровского и Н.Ф.Катанова. – Казань, 2003.

2. Әхмәтҗанов М. XVII–XVIII гасыр татар ташбилгеләре. – Казан, 2011.

3. Муминов А.К., Нурманова А.Ш., Медерова Д.Е. Эпиграфические памятники Западно-Казахстанской области как источник по общественно-политической и духовной истории Казахстана / Проблемы изучения нематериального культурного наследия народов Казахстана и Центральной Азии: топонимика, эпиграфика, искусство: Сборник материалов международной научной конференции. – Алматы: Издательство EVO PRESS, 2014.

4. Мырзагалиева Г.С. Изучение надгробных памятников некрополя Хан зираты / Проблемы изучения нематериального культурного наследия народов Казахстана и Центральной Азии: топонимика, эпиграфика, искусство: Сборник материалов международной научной конференции. – Алматы: Издательство EVO PRESS, 2014.

5. Мухаметшин Д.Г. Татарские эпиграфические памятники. Региональные особенности и этнокультурные варианты. – Казань, 2008.

6. Рәхимкулова М. Гатаулла Камский һәм башка зыялыларыбыз. – Оренбург, 1999.

7. Сергеев В. Дорогами старых мастеров. – М., 1982.

8. Усманов М.А. Татарские исторические источники XVII–XVIII вв. – Казань, 1972.

9. Фәхретддин Р. Сәгъид. Казан, 1897. – китапта: Усманов В.М. Тарихи ядкярләр. Икенче китап. – Эстәрлетамак, 2005.

10. Червонная С.М. Искусство Татарии. – М., 1987.

11. Шихсаидов А.Р. Эпиграфические памятники Дагестана X–XVII вв. как исторический источник. – М.: изд. «Наука». 1984

Перечень эпиграфических памятников Татарской Каргалы

в хронологическом порядке

№1068

1911=1328/1329 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Әбүлмәгъдән Фәйзулла угылы Иблиев каберенә куелган таш, 1911 милади ел =1328/1329 һиҗри сәнә, 62 яшендә вафат. “ Әнкәсе Мәзлумә”.

№1069

1911=1328/1329 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Мәхфузә биби Хәдичә кызы, Газизулла хаҗи әнкәсе, Хәлилулла Төхфәтуллин җәмәгате каберенә куелган таш, 1911 милади ел =1328/1329 һиҗри сәнә, 75 яшендә вафат.

Уң ягында (уйма язулы): **١٩١١ نجی یل دیکابر ٢٧ سنده**

№1070

1911=1328/1329 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Хәдичә Рәхмәтулла Дәүләтъяров кызы, Лотфулла хатыны каберенә куелган таш, 1911 милади ел =1328/1329 һиҗри сәнә, 24 яшендә вафат.

№1071

1911=1328/1329 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Бәдигыльҗәмал хаҗи Мөхәммәдшәриф бай кызы, Фәйзулла Хәйрулла угылы Рафиков хатыны каберенә куелган таш, 1911 милади ел =1328/1329 һиҗри сәнә, 29 яшендә вафат.

№1072

1911=1328/1329 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Саляхеддин бине Бәдреддин мөәззин каберенә куелган таш, 1911 милади ел =1328/1329 һиҗри сәнә, 52 яшендә вафат.

Уң ягында (уйма язулы): **سنتابر ١٢ سنده**

№1073*

1911=1328/1329 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Шиһабеддин Хөснеддин угылы каберенә куелган таш, 1911 милади ел =1328/1329 һиҗри сәнә, 43 яшендә вафат.

Алгы ягында (калку язулы): **مرحوم شهاب الدين حسن الدين اوعلى وفاة ٤٣ ياشنده**

Арткы ягында: **١٩١١ نجى يلده**

№1074

1911=1328/1329 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Мөкәррәмә-Ай Хәкимбай карый кызы, имам Хәррас әл-Хәйдәри хатыны каберенә куелган таш, 1911 милади ел =1328/1329 һиҗри сәнә, 33 яшендә вафат. ***Кятиб мөгаллим Хәйрулла әл-Каргалый.***

№1075

1911=1328/1329 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Габделхәким Әбүбәкер угылы Әхмәдов каберенә куелган таш, 1911 милади ел =1328/1329 һиҗри сәнә, 22 яшендә вафат.

№1076

1911=1328/1329 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Фәхрелбәнат Мостафа кызы, полковник Габделкадыйр Сөбханкулов җәмәгате каберенә куелган таш, 1911 милади ел =1328/1329 һиҗри сәнә, 93 яшендә вафат.

№1077

1911=1328/1329 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Гариф мөәззин Мөхәммәд угылы каберенә куелган таш, 1911 милади ел =1328/1329 һиҗри сәнә, 82 яшендә вафат.

№1078

1911=1328/1329 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Заһидә мулла Хәсән кызы, Мостафа мөәззин хәлиләсе каберенә куелган таш, 1911 милади ел =1328/1329 һиҗри сәнә, 89 яшендә вафат.

Уң ягында: *1329 һ мөхәррәм 26* Сул ягында:*1911 сәнә гыйнвар 12*

№1079

1911=1328/1329 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Сара Өммегөлсем кызы каберенә куелган таш, 1911 милади ел =1328/1329 һиҗри сәнә, 16 яшендә вафат.

Алгы ягында (калку язулы): **مرحومه ببی ساره ام كلثم قزى ۱۹۱۱ نجى يلده**

Уң ягында: **۱۶ سنده** Сул ягында: **ثورده**

№1080=1

1912=1329/1330 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Мөәззин Хәсән Әбүләис угылы каберенә куелган таш, 1912 милади ел =1329/1330 һиҗри сәнә.

Алгы ягында (калку язулы): **نور الله مرقده مرحوم مووذن حسن ابوالليث اوغلى دارالبقايه رحلت قيلدى ۱۹۱۲ نچى يلده ۲۲ نچى مارتده**

№1080=2

1912=1329/1330 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Әбе-Җиһан Хөснеддин Мөхеддин угылының кызы, Габделгани Мөхәммәдгали угылы Яруллин хатыны каберенә куелган таш, 1912 милади

ел =1329/1330 һиҗри сәнә, 22 яшендә вафат. ***Кятиб мулла Хәйрулла әл-Госмани.***

Арткы ягы (уйма язулы):

Кятиб мөгаллим Хәйрулла әл-Каргалый.

Бер дилбәрең дәрдедер хәятым, корбаныем килсә дә вафатым.

Әй күзләрем нуры йар җаным, сәрмаяи дин илә иманым.

Аглар күзләрем мәхәббәтең илә, кальбемдәге дәрде белмәүр мин.

Руимдәге дәрде күрмәүер мин, дәгелсә дә агламак заманы.

Бән агларым кичсә дә аваны, йетмәз сәңа аңла дам ки әһәм.

Һәм күрмәдең күздә ки гуаһым.

Уң ягында (уйма язулы):

Улмыш иде инша Аллаһ, каберләренә тугры килмеш.

Кардәшләр догаиларындан мәхрүм итмәзләр.

Бер хыялый заман җиһанны гиздем, әхкям газем заманны сөздем.

Акды күз йәше канә дүнде, күңлем кошы йәнә фанә дүнде.

Сул ягында (уйма язулы):

Мин үләм, дустым! Туры, вөҗданлы улганга үләм,

Үз Илем, үлсәм дә сагыныр, ташламас йадлар, беләм.

Мин үләм, тик вөҗданым, күңлем тыныч көйгә үләм,

Син дә дустым җан барынча йөр шушы чөн эз белән.

(Югарыдагы шигъри юлларның авторы – кятиб Хәйрулладыр дип фараз ителә)

№1081

1912=1329/1330 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Дамулла Әбүлмәхҗән[23] мулла Гыйсмәтулла угылы каберенә куелган таш, 1912 милади ел =1329/1330 һиҗри сәнә, 68 яшендә вафат. ***Кятиб мулла Хәйрулла әл-Госмани.***

---

[23] “Сигезенче мәсҗидтә “(йеденче имам) Әбүлмәхҗән бине Гыйсмәтулладыр. Казан мозафатында “Мәңгәр” исемлү карья имамәтендән беңөчйөз тукыз сәнәсендә интикал илде. Мәхкәмәи исламиядә бер нәүбәт әгъзалык хидмәте һәм илде. Исмәгыйль бине Муса әл-Кашкари таләбәсендәндер”.

№1082

1912=1329/1330 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Нуреддин Бәдреддин мөәззин угылы каберенә куелган таш, 1912 милади ел =1329/1330 һиҗри сәнә, 59 яшендә вафат.

№1083

1912=1329/1330 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Хәлилулла Корбангали угылы каберенә куелган таш, 1912 милади ел =1329/1330 һиҗри сәнә, 72 яшендә вафат.

Уң ягында: **مای باشنده** Сул ягында: **٧٢ یاشنده**

№1084

1912=1329/1330 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Гайшә Фәтхулла кызы, Газизулла Мөхәррәмов хатыны каберенә куелган таш, 1912 милади ел =1329/1330 һиҗри сәнә, 70 яшендә вафат.

Кятиб мулла Хәйрулла әл-Каргалый.

№1085

1912=1329/1330 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Зөһрә Ядкяр [кызы], Хәсән хәляле каберенә куелган таш, 1912 милади ел =1329/1330 һиҗри сәнә, 75 яшендә вафат.

№1086

1912=1329/1330 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

(Ризаэддин бине Фәхреддин. Сәгъид – Казан, 1897.- Б.31.).

Биби Зөһрә Фәхренниса кызы, шәһри Каргалылык Габделбакый Мөхәммәдшәриф хаҗи угылы Ягъкубов хатыны каберенә куелган таш, 1912 милади ел =1329/1330 һиҗри сәнә, 20 яшендә вафат.

Алгы ягында: **مرحومه بی بی زهره فخرالنساء قزی شهری قارغالیلق**

Арткы ягында: **عبد الباقی محمد شریف حاجی اوغلی یعقوبف نك جماعتی ۲۰ یاشنده ۱۹۱۲ یل**

Сул ягында: **۱۵ نجی عنوارده**

№1087

1913=1330/1331 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Исхак ибне Мөхәммәд әл-Ягъкуби каберенә куелган таш, 1913 милади ел =1330/1331 һиҗри сәнә, 74 яшендә вафат.

Сул ягында (калку язулы): **کیلب قبرم زیارة ایدن احوان**

Уң ягында (калку язулы): **قیلسه روحمه بر فاتحه احسان**

№1088

1913=1330/1331 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Хаҗи Габделләтыйф Габдессаттар угылы Миңлебаев каберенә куелган таш, 1913 милади ел =1330/1331 һиҗри сәнә, 75 яшендә вафат.

№1089

1913=1330/1331 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Мөхәммәдшәриф Мәхмүд угылы Хөсәенов каберенә куелган таш, 1913 милади ел =1330/1331 һиҗри сәнә, 80 яшендә вафат.

№1090

1913=1330/1331 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Шәмсеҗәмал Фәрхеҗәмал кызы, Гатаулла Әхмәдов хатыны каберенә куелган таш, 1913 милади ел =1330/1331 һиҗри сәнә, 64 яшендә вафат.

Сул ягында: **۱۹۱۳ سنه مای ۳۱**

№1091

1913=1330/1331 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Гыйзелбәнат бинте Гыйбадулла хәзрәт, Хисамов хатыны каберенә куелган таш, 1913 милади ел =1330/1331 һиҗри сәнә, 27 яшендә вафат.

Алгы ягында (уйма язулы): **نور الله مرقد المرحومه عزالبنات بنت عبادالله حضرة رفيقه حسامف ٢٧ يَشنده رحلت ايتدى**

Сул ягында (уйма язулы): **١٩١٣ سنه ماى ١نده**

Уң ягында (уйма язулы): **عزالبنات عباد الله حضرة قزى**

№1092

1913=1330/1331 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Дәүләтшаһ Мөхәммәдшаһ угылы Атласов каберенә куелган таш, 1913 милади ел =1330/1331 һиҗри сәнә.

Сул ягында (уйма язулы): **نجى يلده ١٩١٣**

№1093

1913=1330/1331 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Хөснеддин Хөсәен угылы Кәримов каберенә куелган таш, 1913 милади ел =1330/1331 һиҗри сәнә, 63 яшендә вафат.

№1094

1913=1330/1331 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Гыйниятулла Гатаулла угылы каберенә куелган таш, 1913 милади ел =1330/1331 һиҗри сәнә, 81 яшендә вафат.

Уң ягында (уйма язулы): **٨١ ياشنده**

№1095*

1913=1330/1331 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Мостафа Габделләтыйф угылы Бикчәнтаев каберенә куелган таш, 1913 милади ел =1330/1331 һиҗри сәнә, 65 яшендә вафат.

Алгы ягында (калку язулы): مرحوم مصطفى عبدالطيف اوغلى بيكچنتايف وفات ۶۵ ياشنده

Сул ягында: ۱۹۱۳ نچى يلده   Уң ягында: ۳نچى عنوارده

Арткы ягында чәчкә бизәге ясалган.

№1096*

1913=1330/1331 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Габделләтыйф Сахибҗәмал угылы каберенә куелган таш, 1913 милади ел =1330/1331 һиҗри сәнә, 3 яшендә вафат.

Алгы ягында (калку язулы): مرحوم عبداللطيف صاحب جمال اوغلى ۱۹۱۳ نچى يلده

Уң ягында: ۳ ياشنده

№1097*

1913=1330/1331 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Ибраһим ибне Габдулла Габдеррәкыйби каберенә куелган таш, 1913 милади ел =1330/1331 һиҗри сәнә, 10 яшендә вафат.

Алгы ягында: كل نفس ذائقة الموت ابراهيم ابن عبدالله عبدالرقيبى ۱۰ ياشنده وفات ۱۹۱۳ سَنه

№1098]-

1914=1331/1332 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Галиулла Галиуллин каберенә куелган таш, 1914 милади ел =1331/1332 һиҗри сәнә, 57 яшендә вафат.

Алгы ягында (уйма язулы): مرحوم غلى الله غليواللين وفات ۵۷ ياشنده

Кабыргасында (уйма язулы): ۱۹۱۴ نچى سنه ده

№1098

1914=1331/1332 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Шәрифҗәмал Һибәтулла кызы каберенә куелган таш, 1914 милади ел =1331/1332 һиҗри сәнә, 62 яшендә вафат.

№1099

1914=1331/1332 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Габдулла Гомәр угылы Бикмәмбәтов каберенә куелган таш, 1914 милади ел =1331/1332 һиҗри сәнә, 83 яшендә вафат. Ядкәр "чалмалы" таш багана рәвешендә ясалган.

№1100

1915=1332/1333 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Хаҗи Мөхәммәдгали Шаһиәхмәд угылы Атласов каберенә куелган таш, 1915 милади ел =1332/1333 һиҗри сәнә, 78 яшендә вафат. Ядкәр "чалмалы" таш багана рәвешендә ясалган.

№1101

1915=1332/1333 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Фатыйма Мөхәммәдгали кызы Атласов каберенә куелган таш, 1915 милади ел =1332/1333 һиҗри сәнә, 42 яшендә вафат.

№1102

1915=1332/1333 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Хөббениса Хәдичә хатыны каберенә куелган таш, 1915 милади ел =1332/1333 һиҗри сәнә, 67 яшендә вафат.

№1103

1915=1332/1333 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Гатаулла бине Гобәйдулла Һибәтуллин каберенә куелган таш, 1915 милади ел =1332/1333 һиҗри сәнә, 70 яшендә вафат.

№1104

1915=1332/1333 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Мулла Хәйрулла[24] ибне Габдеррахман әл-Госмани каберенә куелган мәрмәр таш, 1915 милади ел =1332/1333 һиҗри сәнә, 49 яшендә вафат.

Арткы ягында (уйма язулы): *сәнә 1915 июнь 24*

№1105-1

1916=1333/1334 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Габбдеррәшид Габделхалик хаҗи угылы каберенә куелган таш, 1916 милади ел =1333/1334 һиҗри сәнә, 45 яшендә вафат.

Алгы ягында (калку язулы): **نور الله مرقده مرحوم عبدالرشيد عبدالحاليق حاجى اوعغلى دارالفنادين دارالبقايه رحلت ايتدى ۴۵ ياشنده ۱۹۱۶ نجى يلده ۲۷ نجى فبرالده**

№1105

1916=1333/1334 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Мөхәммәдзариф Бәйрәмгали угылы каберенә куелган таш, 1916 милади ел =1333/1334 һиҗри сәнә, 53 яшендә вафат.

Уң ягында (уйма язулы): **۱۹۱۶ نچى يلده**

Сул ягында(уйма язулы): **۶ نجى مايده**

Арткы ягында: ыру тамгасы.

№1106

1916=1333/1334 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

[24] “Беренче мәсҗидтә “(унынчы имам) Хәйрулла бине Габдеррахмандыр. Фатих бине Гайнеддин, Мөхлисулла бине Мәкъсуд хозурында тәхсил идүб, Гыйниятулла бине Хәйрулла вафаты суңында имам вә мөдәррис улмышдыр. Хәдәмәте (хезмәткәр)мәэмүл (булыр дип өмет ителгән) улан яшь голямамездәндер. Бу рисаләия дәрҗ (теркәлә) иделәчәк фаидалары җәмгъ (җыю) итмәк хосусында(мөнәсәбәт, очрак) безгә олугъ иганәте (ярдәме)улды”. (Ризаэддин бине Фәхреддин.Сәгъид.-.Казан, 1897. – Б.18.).
Каргалы ташбилгеләренең берсендә: имам Хәйрулла Госманов, имам Фәйзрахман Рафиков һәм Хәйрулла Әбүлгатинның 1905 елда хаҗга барып кайтулары турында мәгълүмат бирелгән. Кара: Ташбилге № 986, № 1114.

Биби Нәгыймә абыстай, Атласов Мөхәммәдгали хатыны каберенә куелган таш, 1916 милади ел =1333/1334 һижри сәнә, 75 яшендә вафат.

№1107

1916=1333/1334 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Габдулла ибне Мөхәммәдсалих ибне Мөхәммәдфәсыйх ибне хаҗи Вәли Багдад хаҗи каберенә куелган таш, 1916 милади ел =1333/1334 һижри сәнә, 20 яшендә вафат.

Уң ягында (уйма язулы): **۷۲ یاشنده رحلت ایتدی ۱۹۱۷ سنه اوکتابر ۹**

Сул ягында(уйма язулы): **قبله طرفنده اوغلی عبدالله ۲۰ یاشنده وفاة بولدی ۱۹۱۶ سنه دیکابر ۶**

Арткы ягында (уйма язулы): **نی قدر ایتسه کشی سیر دیار * عاقبت اولماس فناده پار دار**

№1108

1916=1333/1334 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Низамеддин Нәҗмеддин угылы каберенә куелган таш, 1916 милади ел =1333/1334 һижри сәнә, 77 яшендә вафат.

№1109*

1916=1333/1334 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Нәфисә биби Нәгыймә кызы, Мөхәммәдшакир хатыны каберенә куелган таш, 1916 милади ел =1333/1334 һижри сәнә, 23 яшендә вафат.

Алгы ягында (калку язулы): **مرحومه بی بی نفیسه بیبی نعیمه قزی محمدشاکر حلالی وفات ۲۳ یاشنده ۱۹۱۶ نچی یلده ۱۵ نچی مایده**

№1110-1

1917=1334/1335 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират

Габдеррәхим Вәлид угылы Мусин (анасы биби Шәрифә) каберенә куелган таш, 1905 милади ел =1322/1323 һижри сәнә, 90 яшендә вафат.

Сул ягында (калку язулы): ١٩١٧ سنه آپريل ٢٨ نده

Уң ягында (калку язулы): رجام الور سنكا اى مر دعاقيل * كلورسنک قبرمه زنهار دعا قيل

№1110

1917=1334/1335 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Мөхәммәдсалих ибне Мөхәммәдфәсыйх ибне хаҗи Вәли Багдад хаҗи каберенә куелган таш, 1917 милади ел =1334/1335 һиҗри сәнә, 72 яшендә вафат.

Алгы ягында (калку язулы): طاب الله ثراه و جعل الجنة مثواه محمد صالح ابن محمد فصيح ابن حاجى ولى بعداد حاجى ديمكله مشهوردر

№1111

1917=1334/1335 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Дунай очы зираты.

Мулла Әюб Ибраһим угылы Ибраһимов каберенә куелган таш, 1917 милади ел =1334/1335 һиҗри сәнә, 76 яшендә вафат.

№1112

1917=1334/1335 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Гафифә Хөббениса кызы каберенә куелган таш, 1917 милади ел =1334/1335 һиҗри сәнә, 80 яшендә вафат.

Уң ягында (уйма язулы): ١۶ نجى نويابرده

№1113

1917=1334/1335 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Мулла хаҗи Госман ибне Җәгъфәр каберенә куелган таш, 1917 милади ел =1334/1335 һиҗри сәнә, 71 яшендә вафат.

№1114

1917=1334/1335 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Хаҗи Габдеррәхим Вәлид угылы Мусин анасы биби Шәрифә каберенә куелган таш, 1917 милади ел =1334/1335 һиҗри сәнә, 90 яшендә вафат. “*Хаҗ сәфәре 1905 сәнә юлдашлары имам Хәйрулла Госманов, имам Фәйзрахман Рафиков һәм Хәйрулла Әбүлгатин”.*

№1115

1917=1334/1335 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Карамалы авылы Эстәрле өязе Равил Сахибгәрәй угылы Габделбәшәров каберенә куелган таш, 1917 милади ел =1334/1335 һиҗри сәнә, 1 яшендә вафат.

Сул ягында: *1917 нче елда* Уң ягында: *16 нчы июльдә*

Арткы ягында: *1 яшендә*

№1116*

1917=1334/1335 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Мөхәммәдсиддыйк Мөхәммәдвәли угылы каберенә куелган таш, 1917 милади ел =1334/1335 һиҗри сәнә, 55 яшендә вафат.

Алгы ягында: **مرحوم محمد صدیق محمد ولی اوغلی وفات ۵۵ یاشنده**

Сул ягында: **۱۹۱۷ نجی یلده** Уң ягында: **۲ نجی عینوارده**

№1117*

1917=1334/1335 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Ибраһим Мөхәммәдзариф угылы каберенә куелган таш, 1917 милади ел =1334/1335 һиҗри сәнә, 16 яшендә вафат.

Алгы ягында: **مرحوم ابراهیم محمد ظریف اوعلی ۱۶ یاشنده**

Сул ягында: **۱۹۱۷ نجی یل** Уң ягында: **عینوارده**

№1118

1917=1334/1335 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Газизулла Мөхәммәдсалих угылы каберенә куелган таш, 1917 милади ел =1334/1335 һиҗри сәнә, 42 яшендә вафат.

Алгы ягында**:** **مرحوم عزيز الله محمد صالح اوغلى ۴۲ ياشنده**

Сул ягында: **۱۹۱۷ نجى يلده** Уң ягында: **۲۳ نجى مارتده**

№1119-А

1918=1335/1336 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче)

Саляхеддин Хәсән мөәззин угылы

каберенә куелган таш, 1918 милади ел =1335/1336 һиҗри сәнә, 78 яшендә вафат.

Алгы ягында (калку язулы): **مرحوم صلاخ الدين حسن مؤذين اوغلى ادالبكاريف وفاة**

۷۸ ياشنده ۱۹۱۷ نجى يلده ۵ نجى آپريل

№1119

1918=1335/1336 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Ләтыйфа бинте Мөхәммәдкәрим мөәззин, Хәкимбай карый хатыны каберенә куелган таш, 1918 милади ел =1335/1336 һиҗри сәнә, 73 яшендә вафат.

Сул ягында: *килеб кабрем зиярәт идән ихван*

Уң ягында: *кыла рухыма бер фатиха ихсан*

№1120

1918=1335/1336 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Талиб дамулла Мөхәммәдйар Ишмөхәммәд угылы каберенә куелган таш, 1918 милади ел =1335/1336 һиҗри сәнә, 37 яшендә вафат.

Уң ягында (уйма язулы): **۱۹۱۸ نجى يلده**

№1121

1918=1335/1336 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Гатаулла Габдрахман угылы каберенә куелган таш, 1918 милади ел =1335/1336 һиҗри сәнә, 63 яшендә вафат.

Уң ягында (калку язулы): ٥ نجی نویابر ٦٣ یاشنده

№1122

1918=1335/1336 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Шәмсеруй Мәхмүд Хөсәенов кызы, Рәхмәтулла Мөхәррәмов хатыны каберенә куелган таш, 1918 милади ел =1335/1336 һиҗри сәнә, 51 яшендә вафат.

Арткы ягында (уйма язулы): ١٩١٨ سنه ١نجی اییول

№1123

1918=1335/1336 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Мөхәммәдвәли Әбүбәкер угылы Мусин ("ләкабе – Маңка") каберенә куелган таш, 1918 милади ел =1335/1336 һиҗри сәнә, 72 яшендә вафат.

№1124*

1918=1335/1336 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Мәргубә Габдулла кызы, Нурмөхәммәд хатыны каберенә куелган таш, 1918 милади ел =1335/1336 һиҗри сәнә, 75 яшендә вафат.

Алгы ягында: مرحومت ببی مرغوبه عبدالله قزی نور محمد حلالی ٧٥ یاشنده

Сул ягында: ١٩١٨ نجی یلده Уң ягында: ٢٣ نجی عینوارده

Арткы ягында: چبننی قریه سی

№1125*

1918=1335/1336 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Хәйрулла Хәбибулла угылы Рәхмәтуллин каберенә куелган таш, 1918 милади ел =1335/1336 һиҗри сәнә, 52 яшендә вафат.

Алгы ягында (уйма язулы): مرحوم خیرالله حبیب الله اوغلی رحمتوللین وفاة ۵۲ یاشنده ۱۹۱۸ سنه نویابر ۱

№1126*

1918=1335/1336 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Лотфулла Сыйбгатулла угылы Мөхәррәмов каберенә куелган таш, 1918 милади ел =1335/1336 һиҗри сәнә, 5 8яшендә вафат.

Алгы ягында: نورالله مرقده مرحوم لطف الله صبعة الله اوعلی محرامف ۵۸ یاشنده

Сул ягында: ۱۹۱۸ نجی یلده Уң ягында: ۱۲ نجی عینوارده

№1127*

1918=1335/1336 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Галибә биби Гайшә кызы каберенә куелган таш, 1918 милади ел =1335/1336 һиҗри сәнә, 65 яшендә вафат.

Алгы ягында (уйма язулы): مرحومه علیبه بیبی عائشه قزی ۶۵ یاشنده ۱۹۱۸ سنه نویابر ۹

№1128

1918=1335/1336 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Әсхабҗәмал Габдессәлям һәм Сахибҗәмал кызы, Габдеррәхим хаҗи хәляле каберенә куелган таш, 1918 милади ел =1335/1336 һиҗри сәнә, 82 яшендә вафат.

Алгы ягында (язулы): نورالله مرقد ها مرحومه اصحاب جمال عبد السّلام قزی عبدالرحیم حاجی حلالی انکاسی صاحب جمال

Сул ягында: ۱۹۱۸ نجی یلده Уң ягында: ۱ نجی عینوارده

Арткы ягында: ۸۲ یاشنده

№1129

1919=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Уфа губернасы, Бәләбәй өязе, Яңа Каргалы авылыннан учитель **Әхмәдгәрәй** Арслангали угылы Йәникәев[25] каберенә куелган таш, 1919 милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә, 47 яшендә вафат.

Арткы ягында (уйма язулы):

Килеб кабрем зиярәт идән ихван, кылың рухыма бер фатиха ихсан.

№1130

1919=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Нәфисә Сөләйман кызы каберенә куелган таш, 1919 милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә, 55 яшендә вафат.

Уң ягында (калку язулы): *5 нче ноябрь 63 яшендә*

Арткы ягында (калку язулы): *нәүвәрә Аллаһу әл-мәркадиһә мәрхүмә Сөләйман кызы вафат*

Сул ягында (калку язулы): *1919 нчы ел 10 нчы гыйнвар 55 яшендә*

№1131

1919=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Хаҗи Госман Хөсәен угылы Әбүлгатин әнкәсе биби Ләтыйфә каберенә куелган таш, 1919 милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә, 65 яшендә вафат.

Алгы ягында (калку язулы): *нәүвәрә Аллаһу мәркадь мәрхүм хаҗелхәрәмәен Госман Хөсәен угылы Әбүлгатин дарелбәкая рихләт илде*

Уң ягында (калку язулы): **انکاسی ببی لطیفه ۱۹۱۹ نجی یلده اییون یا شنده ۶۵ یا شنده**

Арткы ягында: *рәҗам сәңа и бер дога кыл ...*

Сул ягында: *һәр кеше бу мәркадә кылса нәзар, сахибне бел догада яд идәр.*

---

[25] Әхмәдгәрәй Арслангәрәй Еникеев турында кара: 1) Мамлеев М.Ш., Мамлеев Р.Ф. Каргалинские корни. – Уфа, 2003. – С.417. 2) Искандаров Р.Ш., Искандаров А.Р. Сеитов посад. – Казань, 2005. – С.64.

№1132

1919=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Госман Хәсән угылы Зәйниев каберенә куелган таш, 1919 милади ел =1336/1337 һижри сәнә, 65 яшендә вафат.

Сул ягында (уйма язулы): **١٩١٩ نجی یلده** Уң ягында (уйма язулы): **رمضانده**

№1133

1919=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Өммегөлсем Хәсән мөәззин кызы, Хәйрулла мөәззин хатыны каберенә куелган таш, 1919 милади ел =1336/1337 һижри сәнә, 39 яшендә вафат.

№1134

1919=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Габдеррахман ибне Әбүбәкер Атласов каберенә куелган таш, 1919 милади ел =1336/1337 һижри сәнә, 64 яшендә вафат.

№1135

1919=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Мөхәммәдвәли Мөхәммәдгали угылы Мөхәммәджанов каберенә куелган таш, 1919 милади ел =1336/1337 һижри сәнә, 45 яшендә вафат.

"*Әнкәсе Гайнелхәят суга батып үлде*".

№1136

1919=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Өммегөлсем[26] бинте әш-шәех Мөхәммәдхәррас Тукаев, Эстәрлетамакның Габделбасыйр Ногаев хатыны каберенә куелган таш, 1919 милади ел =1336/1337 һижри сәнә, 65 яшендә вафат.

№1137

1919=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Габделхай[27] ибне әш-шәех Габделһадый Ногаев каберенә куелган таш, 1919 милади ел =1336/1337 һижри сәнә, 21 яшендә вафат.

№1138

1919=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Шакирә биби Нәфисә кызы, Габделкадыйр Галиев хатыны каберенә куелган таш, 1919 милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә, 22 яшендә вафат.

№1139

1919=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Хаҗи Габделхалик бине Габдессаттар каберенә куелган таш, 1919 милади ел =1336/1337 һижри сәнә, 75 яшендә вафат.

№1140

1919=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Мулла Бәдреддин Гыйбадулла хәзрәт угылы Рафиков каберенә куелган таш, 1919 милади ел =1336/1337 һижри сәнә, 45 яшендә вафат.

№1141

1919=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

---

[26]Өммегөлсем - Эстәрлебаш авылы кызы.
[27] Эстәрлебашындагы Тукаевларның кияве.

Мөхәммәдгариф Мөхәммәдвәли угылы Хәсәнов каберенә куелган таш, 1919 милади ел =1336/1337 һижри сәнә, 65 яшендә вафат.

Арткы ягында: *килеб кабрем зиярәт идән ихван, кылың рухыма бер фатиха ихсан.*

№1142

1919=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Мәхбүбә биби Мәхмүрә кызы, Мөхәммәдгали Рафиков хатыны каберенә куелган таш, 1919 милади ел =1336/1337 һижри сәнә, 70 яшендә вафат.

№1143

1919=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Хаҗи Гатаулла Лотфулла угылы Бакиров каберенә куелган таш, 1919 милади ел =1336/1337 һижри сәнә, 67 яшендә вафат.

№1144*

1919=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Нигъмәтулла бине Мостафа Бикчәнтаев каберенә куелган таш, 1919 милади ел =1336/1337 һижри сәнә, 27 яшендә вафат.

Алгы ягында (калку язулы): **مرحوم نعمة الله بن مصطفى بيكچنتايف وفات ٢٧ ياشنده ١٩١٩ نچى يل ٧ نچى مايده**

№1145*

1919=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Мулла Мөхәммәд Мөхәммәдгали угылы Солтанов каберенә куелган таш, 1919 милади ел =1336/1337 һижри сәнә, 59 яшендә вафат.

Алгы ягында (калку язулы): **مرحوم ملا محمد محمد على اوعلى سلطانف وفات**

Сул ягында: **١٩١٩ نجى يلده** Уң ягында: **٢١ نجى اييولده**

Арткы ягында: **٥٩ ياشنده**

№1146*

1919=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Мөхәммәдшәриф Мөхәммәдйосыф угылы Салихов каберенә куелган таш, 1919 милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә, 80 яшендә вафат.

Алгы ягында (уйма язулы): **مرحوم محمد شريف محمد يوسف اوغلى صالحف ٨٠ ياشنده ١٩١٩سنه ماى ١**

№1147*

1919=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Сахаведдин Галиулла [угылы] каберенә куелган таш, 1919 милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә.

Алгы ягында (уйма язулы): **مرحوم سحاوالدين على الله** ...

Сул ягында(уйма язулы): **١٩١٩ نچى سنه**

№1148

1919**=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Мөхәммәдгали Сәйфулла угылы каберенә куелган таш (фрагмент), 1919** милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә, 73 яшендә вафат. Ләкаб исеме “*Җигелүче*”.

№1149

1919**=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Төгәл кемнең каберенә куелганы билгеле булмаган таш, 1919** милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә, 58 яшендә вафат. Бәлки: “Мәрхүм **[Сәйфеддин** бине Җәляледдин бине Кәмаледдин]”дер? ***Кятиб Габбас Гатаулла угылы***.

№1150

1919**=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Гайшә каберенә куелган таш, 1919** милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә, 40 яшендә вафат. ***Кятибе – Габбас Гатаулла угылыдыр.***

№1151

1919**=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Сахибкамал каберенә куелган таш, 1919** милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә, 80 яшендә вафат. Яздырды Сәрә. ***Кятибе – Габбас Гатаулла угылыдыр.***

Алгы ягында (язулы):

№1152

1919**=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Мөхәммәдсиддыйк Әлмөхәммәд угылы каберенә куелган таш, 1919** милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә, 48 яшендә вафат. "***Языб куючы кияве Гатаулла Габбас угылы***"

Алгы ягында (калку язулы):

№1153

1919**=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Кайчан һәм төгәл кемгә куелганлыгы билгеле булмаган таш, 1919** милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә, 35 яшендә вафат.

№1154

1919**=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) **зират.**

Биби Шәрифә биби Хәдичә кызы, Галимҗан җәмәгате каберенә куелган таш, 1919**[28] милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә.

№1155

1919**=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

---

[28] **Бу билге, ташъязмалардагы даталарны чамалап кына күрсәтүне аңлата.

Мәрьямбану Хөснеҗәмал кызы каберенә куелган таш, 1919** милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә, 20 яшендә вафат.

№1156

1919**=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Мөхәммәдкәрим бине Мөхәммәдшәриф каберенә куелган таш, 1919** милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә.

№1157

1919**=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Казан Шаһимәрдан Миңлебай угылы каберенә куелган таш, 1919** милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә, 30 яшендә вафат.

№1158

1919**=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Ширинбану Әхмәд ... кызы каберенә куелган таш, 1919** милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә.

№1159

1919**=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Шәмсекамал бинте Әхмәдгәрәй каберенә куелган таш (фрагмент), 1919** милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә, 3 яшендә вафат.

№1160

1919**=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Ширинбану Хөснеддин хәляле каберенә куелган таш, 1919** милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә.

№1161

1919**=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Хөснеҗәмал биби Фатыйма кызы, Галлямеддин хатыны каберенә куелган таш, 1919** милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә.

№1162

1919**=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Хөсәен Әхмәд угылы каберенә куелган таш, 1919** милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә, 65 яшендә вафат.

№1163

1919**=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Әшрәфҗәмал Әхтәм кызы, Сыйддикъ хатыны каберенә куелган таш, 1919** милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә, 46 яшендә вафат.

№1164

1919**=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Мөхәммәдрәхим Габделкәрим угылы каберенә куелган таш, 1919** милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә.

№1165

1919**=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Исмәгыйль Әхмәдеддин мөәззин [угылы] каберенә куелган таш (фрагмент), 1919** милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә.

№1166

1919**=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Хәбибулла бине Гобәйдулла каберенә куелган таш, 1919** милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә, 47 яшендә вафат.

№1167

1919**=1336/1337 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Сәхабҗәмал Мөхүбҗәмал кызы каберенә куелган таш, 1919** милади ел =1336/1337 һиҗри сәнә, 45 яшендә вафат.

№1168-1

1920=1337/1338 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Кәримә Габделхалик хаҗи хәляле каберенә куелган таш, 1920 милади ел =1337/1338 һиҗри сәнә, 65 яшендә вафат.

Алгы ягында (калку язулы):

مرحومه ببی کاریمه عبدالحالق خاجی حلالی وفات ۶۵ یاشنده ۱۹۲۰ نجی یلده مارط نده

№1168

1920=1337/1338 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Габделхай Госманов каберенә куелган таш, 1920 милади ел =1337/1338 һиҗри сәнә, 15 яшендә вафат.

№1169

1920=1337/1338 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Муллагалим Шәрәфеддин угылы Габделләтыйбов каберенә куелган таш, 1920 милади ел =1337/1338 һиҗри сәнә, 31 яшендә вафат.

Алгы ягында: *Муллагалим Шәрәфеддин углы Габделләтыйбов 1920 ел 12 нче апрельдә вафат 31 яшендә*

№1170

1920=1337/1338 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Ахун Габденнасыйр Вәлиев каберенә куелган ком таш, 1920 милади ел =1337/1338 һиҗри сәнә, 79 яшендә вафат.

№1171

1920=1337/1338 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Рәхмәтулла бине Гатаулла Мөхәррәмов каберенә куелган таш, 1920 милади ел =1337/1338 һижри сәнә, 50 яшендә вафат.

№1172*

1920=1337/1338 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Хөснежәмал абыстай Мохлисулла хатыны, Кәлимулла мөәззин әнкәсе каберенә куелган таш, 1920 милади ел =1337/1338 һижри сәнә, 95 яшендә вафат. Ташбилгене ясап куючы кятиб Кәлямулла мөәззин дип фараз ителә.

Алгы ягында (уйма язулы): ... *мәрхүмә ... биби Хөснежәмал абыстай, Мөхлисулла зәүҗәсе Кәлимулла мөәззин әнкәсе 95 яшендә 1920 нче сәнә ...*

№1173*

1920=1337/1338 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Фәтхия бинте Мөхәммәд хаҗи, Кәлямулла мөәззин хатыны каберенә куелган таш, 1920 милади ел =1337/1338 һижри сәнә, 48 яшендә вафат. Ташбилгене ясап куючы кятиб Кәлямулла мөәззин дип фараз ителә.

Арткы ягында (уйма язулы): ... *Фәтхия бинте Мөхәммәд хаҗи Кәлямулла мөәззин зәүҗәсе вафат 48 яшендә 1920 нче сәнә 24 нче гыйнварда*

№1174

1920=1337/1338 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Мөхибелхәят мулла Мөхәммәдьяр кызы каберенә куелган таш, 1920 милади ел =1337/1338 һижри сәнә, 75 яшендә вафат.

№1175

1920=1337/1338 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Хаҗи мулла Фәрхеддин хәзрәт бине Шәрәфеддин каберенә куелган таш, 1920 милади ел =1337/1338 һижри сәнә, 60 яшендә вафат.

№1176*

1920=1337/1338 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Хаҗи Әбүбәкер бине Ибраһим мулла Нәдиров каберенә куелган таш, 1920 милади ел =1337/1338 һиҗри сәнә, 53 яшендә вафат.

Алгы ягында: **مرحوم الحاج الحرمين ابو بكر بن ابراهيم ملا نديروف وفاة ٥٣ ياشنده ١٩٢٠ سنه عنوارده**

№1177*

1920=1337/1338 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Мөхәммәдзариф бине Әбүлмәгъдән Иблиев каберенә куелган таш, 1920 милади ел =1337/1338 һиҗри сәнә, 42 яшендә вафат.

Алгы ягында (калку язулы): **مرحوم محمد ظريف بن ابو المعدن ايبليف وفات ٤٢ ياشنده ١٩٢٠ نجى يلده ۴ نجى غنوارده**

№1178*

1920=1337/1338 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Нәгыймә Сираҗеддин кызы каберенә куелган таш, 1920 милади ел =1337/1338 һиҗри сәнә.

Алгы ягында: **ببى نعيمه سراج الدين قزى وفات ١٩٢٠ نجى سنه ده**

№1179*

1920=1337/1338 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Өммекамал Габделвәли кызы, Вәлиэддин мәхзүм хәляле каберенә куелган таш, 1920 милади ел =1337/1338 һиҗри сәнә, 93 яшендә вафат.

Алгы ягында (уйма язулы): **المرحومه امّ كمال عبد الولى قزى ولى الدين محذوم حلالى ٩٣ ياشنده وفات ١٩٢٠ سنه ١ نجى مايده**

№1180

1920=1337/1338 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Гыйзелбанат бинте Мөхәммәдзариф, Кәмали ... [хатыны] каберенә куелган таш, 1920 милади ел =1337/1338 һижри сәнә, 38 яшендә вафат.

Алгы ягында (калку язулы): **مرحومه عزالبناة بنت محمد ظريف كمالى يار ... نتو حليله سى وفاة ١٩٢٠ يل ٣٨ ياشنده**

№1181

1921=1338/1339 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Һәдия биби Гайшә кызы, Һибәтулла Дәүләтьяров хатыны каберенә куелган таш, 1921 милади ел =1338/1339 һижри сәнә, 55 яшендә вафат.

Уң ягында (уйма язулы):

Күб гомер сөрмәк иде тул әмәл, көтмәгәндә килде җитде бу әҗәл.

Сул ягында (уйма язулы):

... бәне күр, бәне күр дә гүр ярагын сез дә күр.

№1182

1921=1338/1339 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Мөнәвәрә Габделләтыйф хаҗи Миңлебаев хатыны каберенә куелган таш, 1921 милади ел =1338/1339 һижри сәнә, 47 яшендә вафат.

№1183

1921=1338/1339 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Фәйзрахман Габделгалим угылы каберенә куелган таш, 1921 милади ел =1338/1339 һижри сәнә, 36 яшендә вафат.

№1184

1921=1338/1339 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Мөхүбҗәмал Хәбибулла кызы каберенә куелган таш, 1921 милади ел =1338/1339 һижри сәнә, 55 яшендә вафат.

№1186*

1921=1338/1339 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Шәмседдин Гайнеддин угылы ибне Хәйреддин (“Казанлык Олуг Шеңәр карьясе”ннән каберенә куелган таш, 1921 милади ел =1338/1339 һиҗри сәнә..

Алгы ягында (уйма язулы): **مرحوم شمس الدين عين الدين اوغلى ابن خيرالدين قازانلق الوغ شڭار قريه سى تحصيل علم وَقتده**

Сул ягында (уйма язулы): **دنيادَن كوچدى ١٩٢١ يل اپريل ١١**

№1187

1921=1338/1339 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Нигъмәтулла Мөхәммәдсалих угылы каберенә куелган таш, 1921 милади ел =1338/1339 һиҗри сәнә, 53 яшендә вафат.

Алгы ягында (калку язулы): **مرحوم نعمة الله محمد صالح اوعلى محرديمف وفات ٥٣ ياشنده ١٩٢١ نجى يلده اييلنك ٢٥ نده**

№1188

1922=1338/1339 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Сәрә “Сыркыдаш” Ягъкуб кызы каберенә куелган таш, 1921 милади ел =1338/1339 һиҗри сәнә, 55 яшендә вафат.

№1189

1922=1339/1340 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Рабига биби Сабира, Хисамеддин хатыны каберенә куелган таш, 1922 милади ел =1339/1340 һиҗри сәнә, 52 яшендә вафат.

Алгы ягында (уйма язулы): **مرحومه بيبى رابيعه حسام الدين حلالى بيبى صابيرا قزى دارالبقايه رحلت ايتدى ١٩٢٢ نجى يلده ٩ نجى فيبرالده وفات بولدى ٥٢ ياشنده**

№1190

1922=1339/1340 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Һибәтулла Нигъмәтулла угылы Габдеррахманов каберенә куелган таш, 1922 милади ел =1339/1340 һиҗри сәнә, 67 яшендә вафат.

Алгы ягында: **مرحوم هبة الله نعمة الله اوغلى عبدالرحمنف وفات ١٩٢٢ سنه**

Сул ягында(уйма язулы): **٢۴ عنوارده** Уң ягында(уйма язулы): **۶٧ ياشنده**

№1191

1922=1339/1340 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Сафиулла Хәйрулла угылы Кайсаров каберенә куелган таш, 1922 милади ел =1339/1340 һиҗри сәнә, 54 яшендә вафат. Анасы – Зәйнәб.

Алгы ягында (уйма язулы): **مرحوم صافى الله خير الله اوعلى كايصارف وفات اناسى زينب ١٩٢٢ سنه ١٧ نجى فبرال ۵۴ ياشنده**

№1192

1922=1339/1340 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Зәйнәб Хәйрулла Кайсаров хатыны каберенә куелган таш, 1922 милади ел =1339/1340 һиҗри сәнә.

№1193*

1922=1339/1340 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Каргалының җәмәгать хадимләреннән мөәззин Мигъраҗеддин Гыйрфан угылы Надиров каберенә куелган таш, 1922 милади ел =1339/1340 һиҗри сәнә, 70 яшендә вафат.

Алгы ягында: **المرحوم قارعالى نك جماعت خادم لرندن بيش نجى محله مؤذنى معراج الدين عرفان اوغلى ناديرف**

Сул ягында: **توعان يلى ١٨۵٢ نجى سنه ده** Уң ягында: **وفات ١٩٢٢ سنه مارة نده ٧٠ ياشنده** Арткы ягында: **حلق اشينه كوب كوچ قويعان بو تاش اييه سن ياد ايت**

№1194

1922=1339/1340 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Хәвалә ахун Хәйрулла мулла Галикәев кызы каберенә куелган таш, 1922 милади ел =1339/1340 һиҗри сәнә, 2 яшендә вафат.

Сул ягында (калку язулы): **۱۸ نجی فبرالده**

№1195

1922=1339/1340 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Әхмәдшаһ Хөсәен угылы Габдессәлямов каберенә куелган таш, 1922 милади ел =1339/1340 һиҗри сәнә, 67 яшендә вафат.

№1196*

1923=1340/1341 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Хаҗи Гыйссамеддин Садреддин угылы Ураев каберенә куелган таш, 1923 милади ел =1340/1341 һиҗри сәнә, 66 яшендә вафат.

Алгы ягында (калку язулы): **هو الخلاق الباقى مرحوم الحاج الحرمين عصّام الدين صدرالدين اوغلى اورايف دارالفنادن دارالبقايه رحلت ايلدى ۶۶ يه شنده**

Арткы ягында (уйма язулы)**: ۱۸۵۷ نجی سنه ده توعان ۱۹۲۳ نجی سنه مارت ۷ نده وفات طابدى**

Сул ягында (уйма язулы): **كيلوب قبرم زيارت ايدن احوان**

Уң ягында (уйма язулы): **قيله روحيمه بر فاتحه احسان**

№1197

1924=1341/1342 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Ширинбану Бакый Мусин хәляле каберенә куелган таш, 1924 милади ел =1341/1342 һиҗри сәнә, 38 яшендә вафат.

№1198

1924=1341/1342 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Габделгани бине Мөхәммәдгали Яруллин каберенә куелган таш, 1924 милади ел =1341/1342 һиҗри сәнә, 37 яшендә вафат.

№1199*

1925=1342/1343 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Биби Җәмал мулла Әхмәд кызы, Мөхәммәдгали мөәззин Мусин хатыны каберенә куелган таш, 1925 милади ел =1342/1343 һиҗри сәнә, 36 яшендә вафат.

Алгы ягында (калку язулы): **بی بی جمال ملا احمد قزی محمد علی مؤذن موسین جماعتی ۳۶ یه شنده ۱۹۲۵ یل ۲۶ نجی اوکتابرده**

№1200

1927=1344/1345 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Габделвахид Габдессаттар угылы Миңлебаев[29] каберенә куелган таш, 1927 милади ел =1344/1345 һиҗри сәнә, 75 яшендә вафат.

№1201*

1927=1344/1345 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Садыйк ибне мулла Мөхәммәд Рафикый каберенә куелган таш, 1927 милади ел =1344/1345 һиҗри сәнә, 76 яшендә вафат.

Алгы ягында (уйма язулы): **المرحوم المدفون صادق ابن ملا محمد رفیقی ۷۶ یاشنده ۱۹۲۷ سنه مارظ ده**

№1202*

1927=1344/1345 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Гыйзеддин бине Садреддин Ураев каберенә куелган таш, 1927 милади ел =1344/1345 һиҗри сәнә, 75 яшендә вафат.

[29] Габделвахид Миңлебаев Сәгыйд бистәсендә үз хисабына мәчет-мәдрәсәләр салдыручы меценат шәхесләрнең берседер.

Алгы ягында (уйма язулы): **نور الله مرقده مرحوم عزالدين بن صَدرالدين اورايف وفاة ٧٥ ياشنده ١٩٢٧ نجى يل**

№1203

1928=1345/1346 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Таҗи Ислам хәзрәт каберенә куелган таш, 1928 милади ел =1345/1346 һиҗри сәнә.

№1204

1929=1346/1347 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Хаҗи Мөхәммәд Инсан угылы Бәширов каберенә куелган таш, 1929 милади ел =1346/1347 һиҗри сәнә, 72 яшендә вафат.

Алгы ягында: **نور الله تعالى مرقد المرحوم حاجى محمد انسان اوعلى باشيروف وفات ٧٢ ياشنده ١٩٢٩ نجى يل ١٨ نجى اپريلده**

№1205

1930=1347/1348 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Мөхәммәдгали бине Ишмөхәммәд каберенә куелган таш, 1930 милади ел =1347/1348 һиҗри сәнә, 75 яшендә вафат.

№1206

1941=1358/1359 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Балтас[30]-Кете руы **Мәргән** Сарсен угылы каберенә куелган таш, 1941 милади ел =1358/1359 һиҗри сәнә, 14 яшендә вафат. Таш куючы энесе Мөхәммәдьяр.

№1207

1960=1377/1378 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

[30] Бу борынгы төрки ыруг-кабилә исеменә бәйле топонимик атамалар: Балтас районы, Балтач авылы, ...

Гаденбану Мөхәммәд [җәмәгате] каберенә куелган таш.

Алгы ягында (калку язулы): **... مرحومه عدن بانو محمد جماعتی**

№1208

Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Мортаза бине Салих каберенә куелган таш.

Алгы ягында (калку язулы): **مرتضی بن صالح وفاة ۶۵ ده ایون ده**

№1209 – 1246

Тамгалы ташбилгеләр.

№1247

1960=1377/1378 = Оренбург өлкәсе, Каргалы авылы, Урта (беренче) зират.

Госман Әюб угылы анасы Нәфисә Ибраһимова каберенә куелган таш, 1960 милади ел =1377/1378 һиҗри сәнә, 73 яшендә вафат.

Алгы ягында (гарәб язуында): *Госман Әюб углы 1887 ел туган 23 нче гыйнварда анасы Нәфисә Ибраһимова*

Сул ягында (урыс хәрефләре белән):*күб балалар уку язу ... 35 ел башлангыч мәктәбтә укытучы улыб күб балаларны*

Уң һәм арткы ягында: *укырга язарга өйрәткән*

1068=A

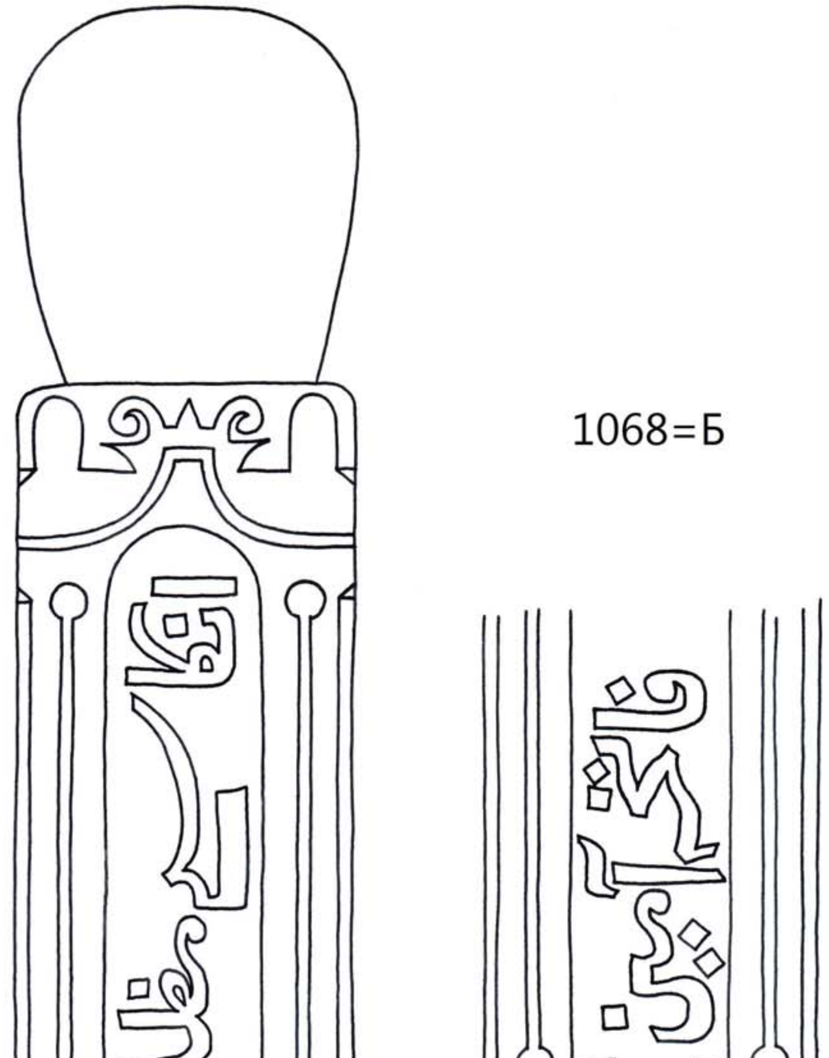

1068=Б

1068=Б

1068=B

1068=Г

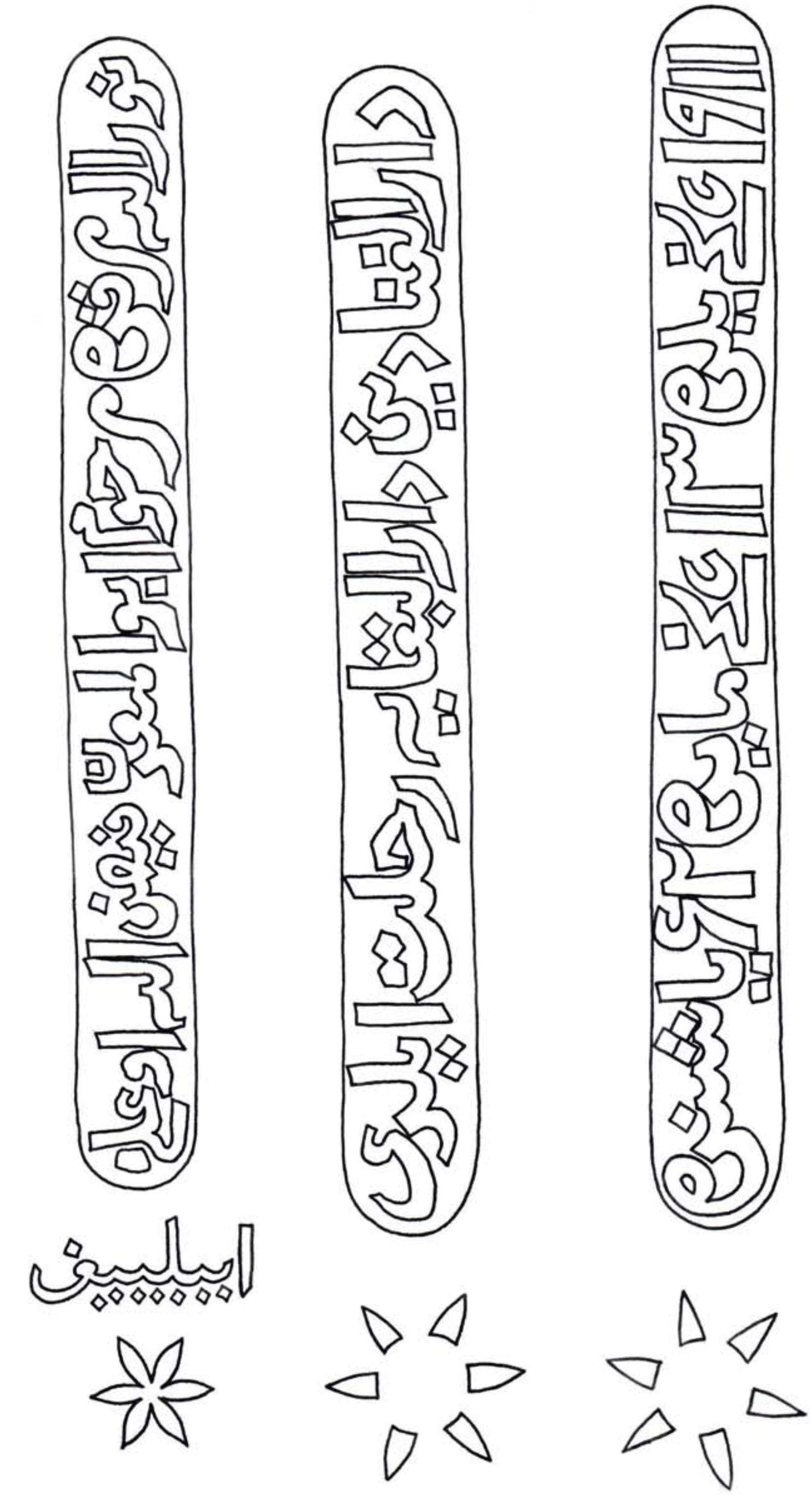

1068

1069

1069=A

1069

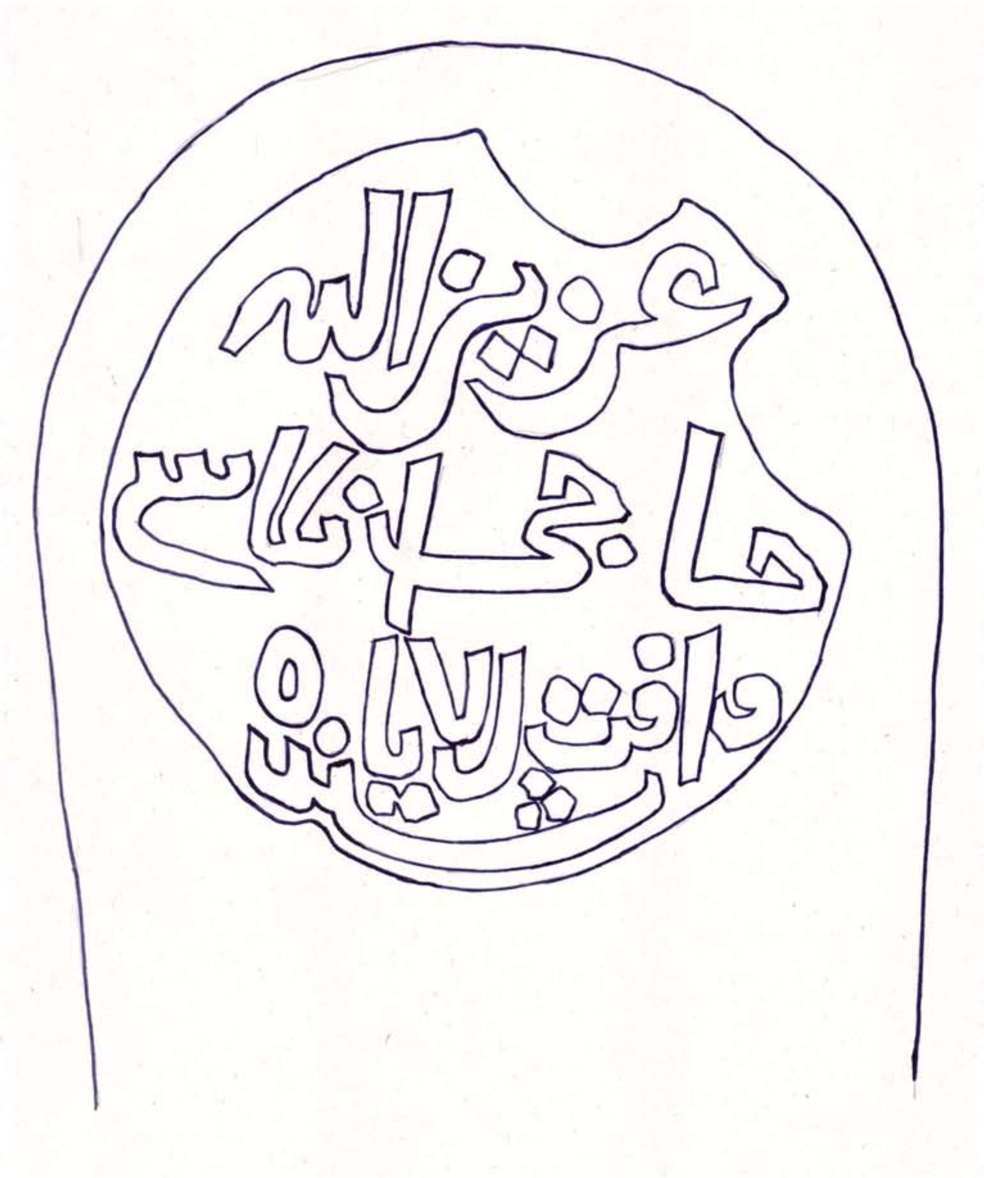

1069=B

1070=A

1070=A

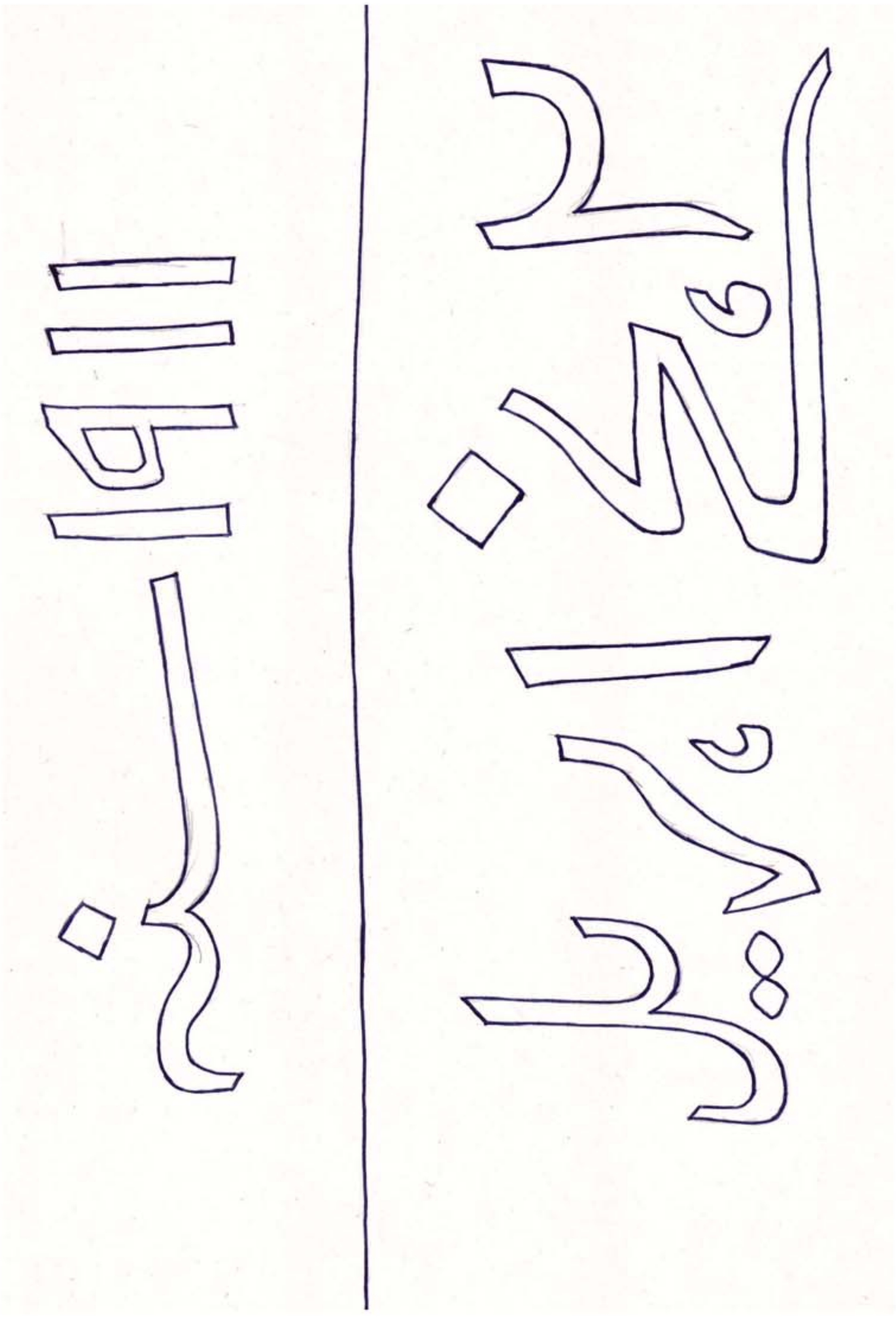

1070=Б,Г

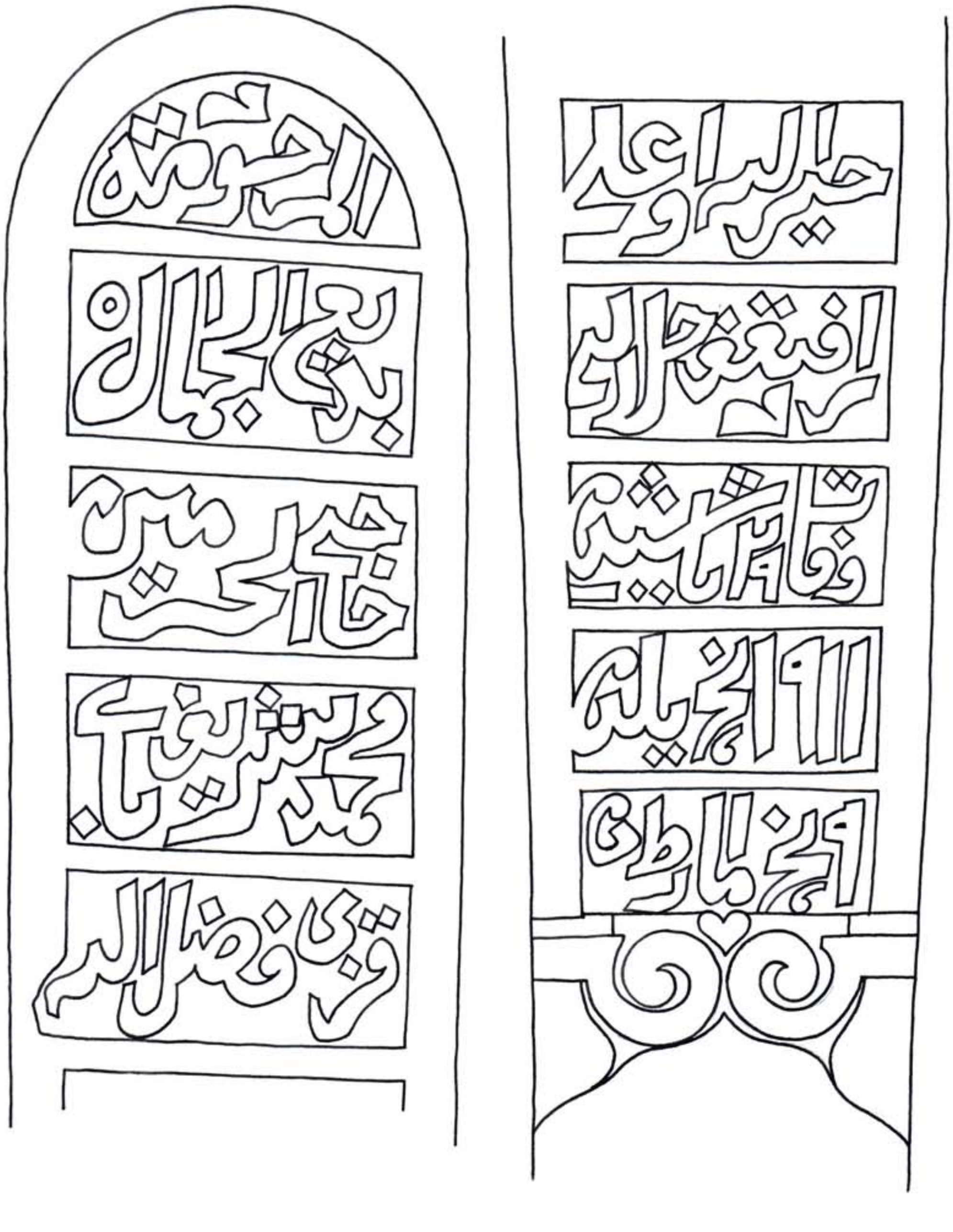

1071=A

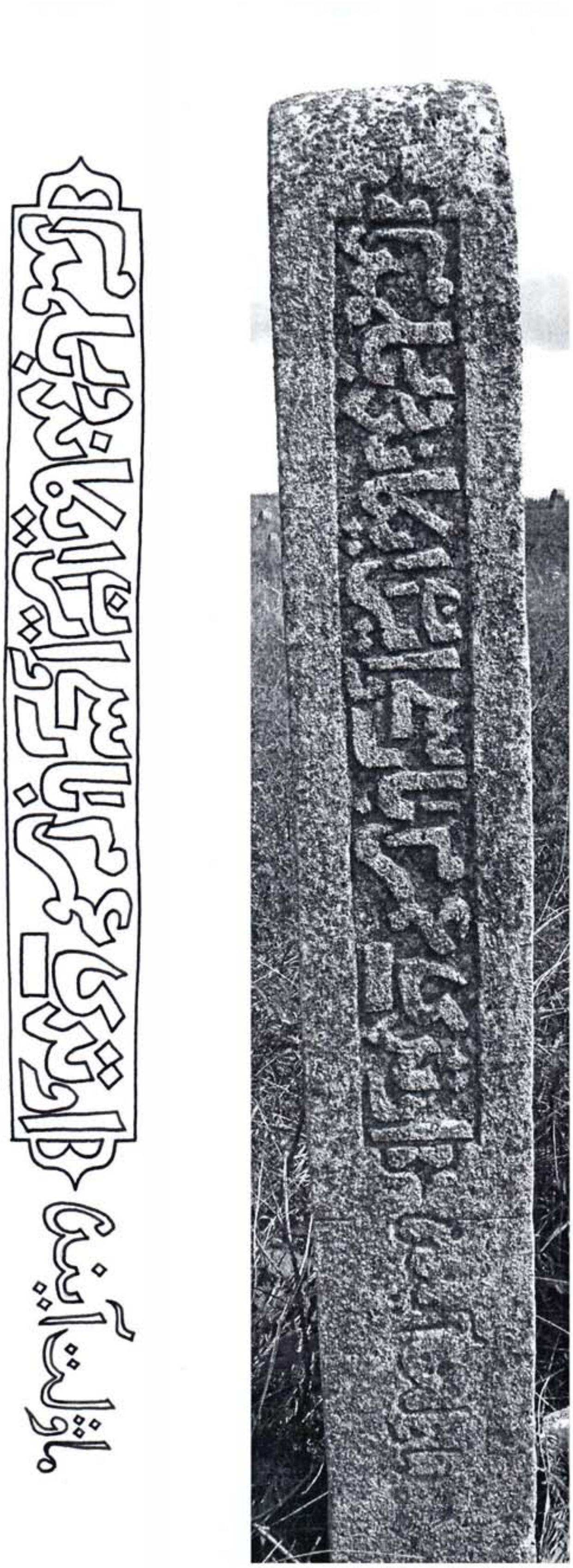

1071=Б

1072

1072

1072=B

1072

1072=A

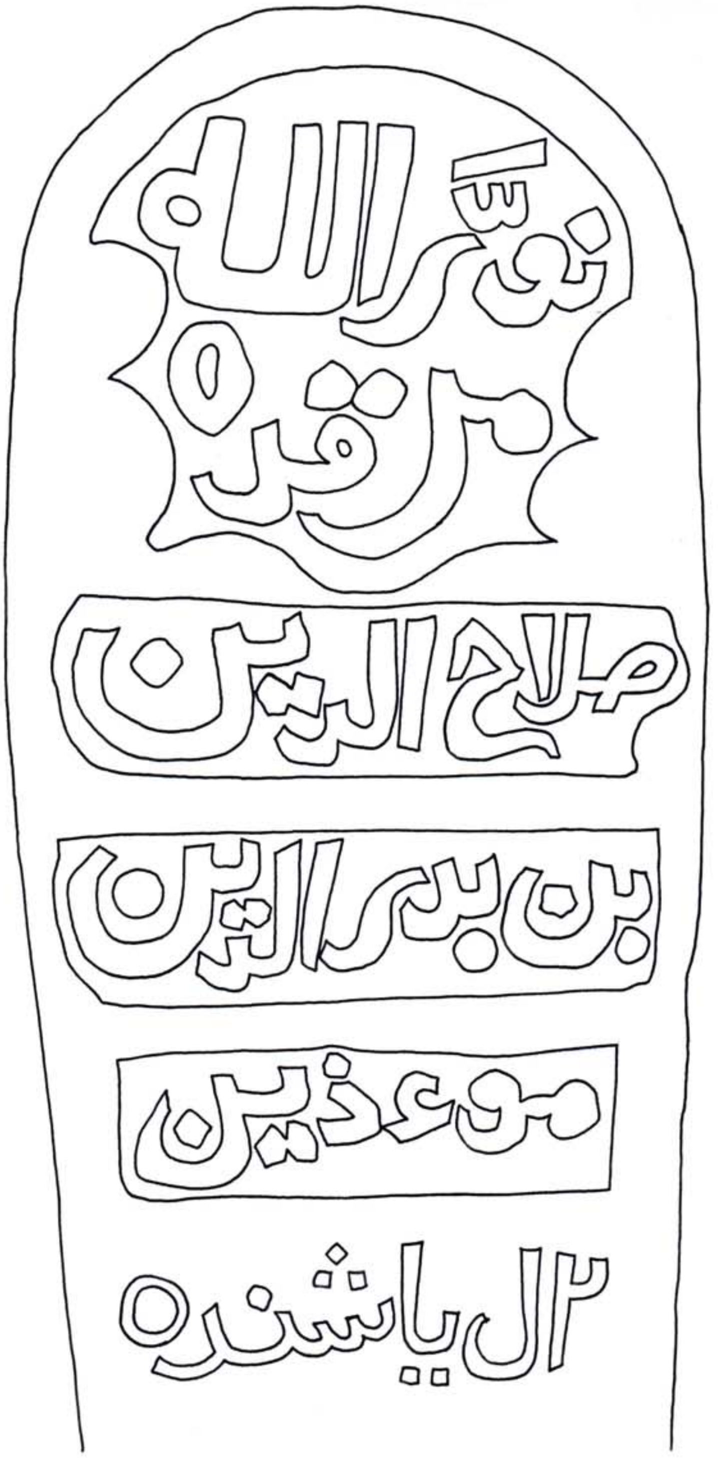

1072=A

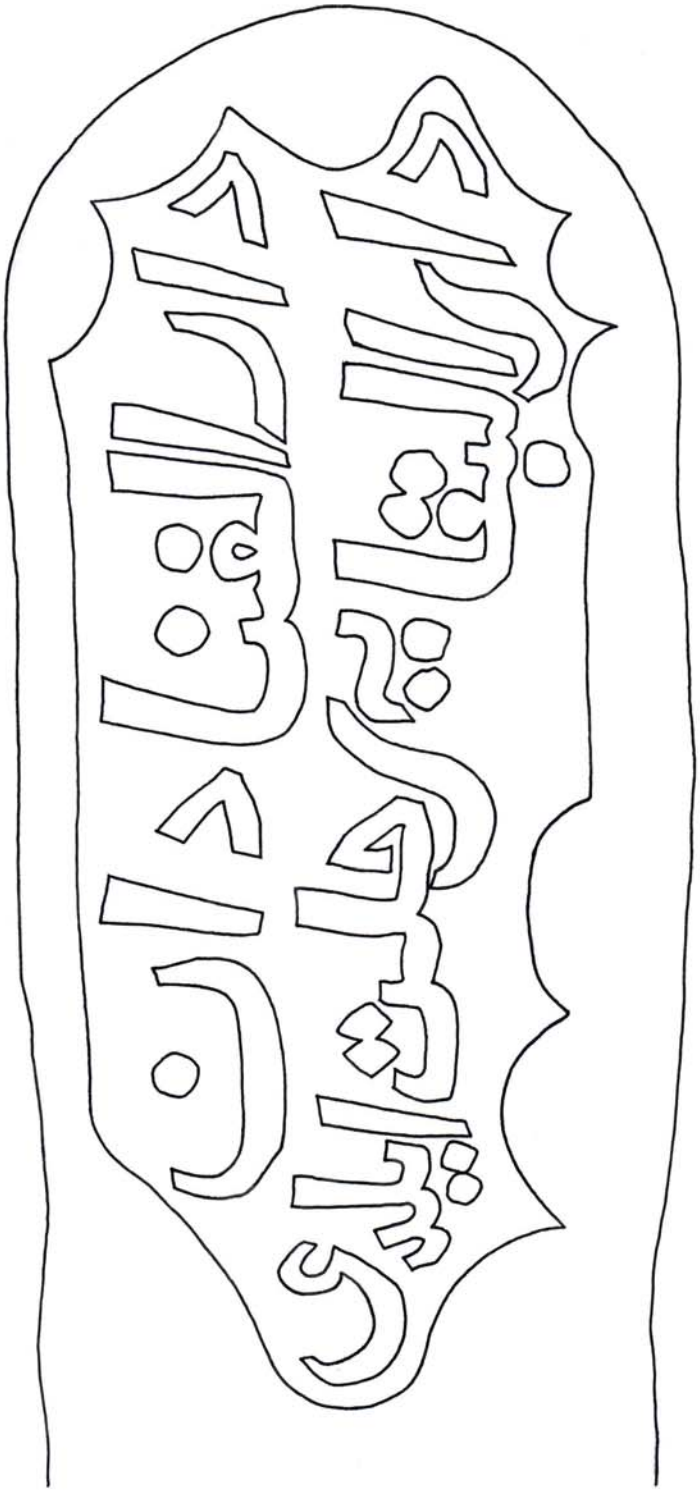

1072=B

1072=Г

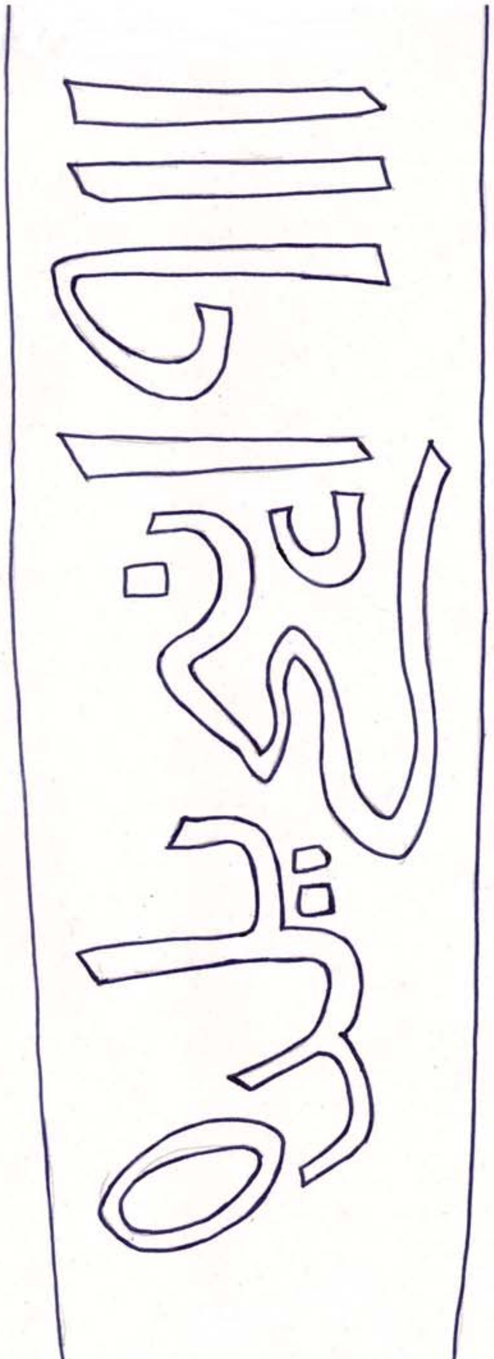

1072=Γ

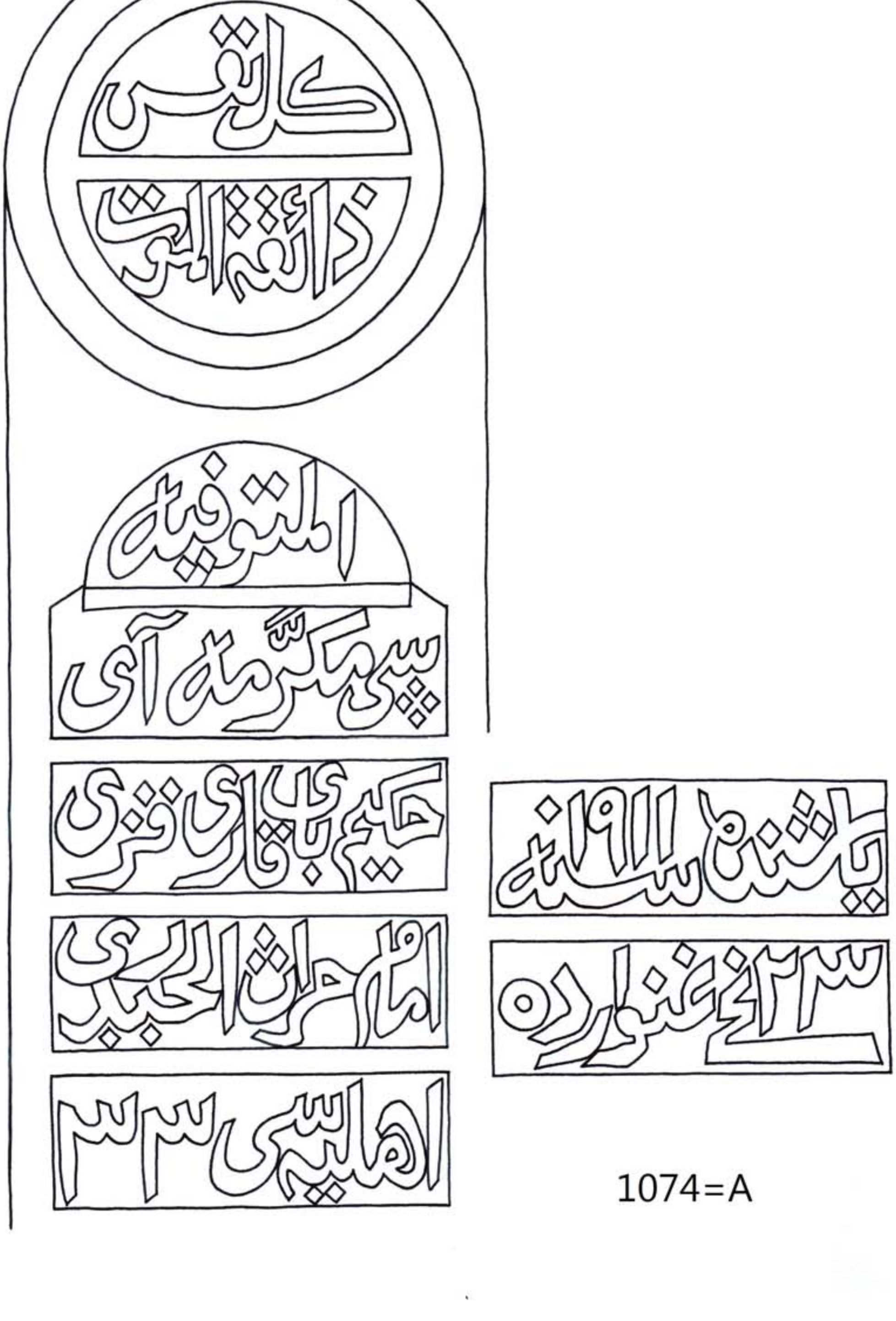

1074=A

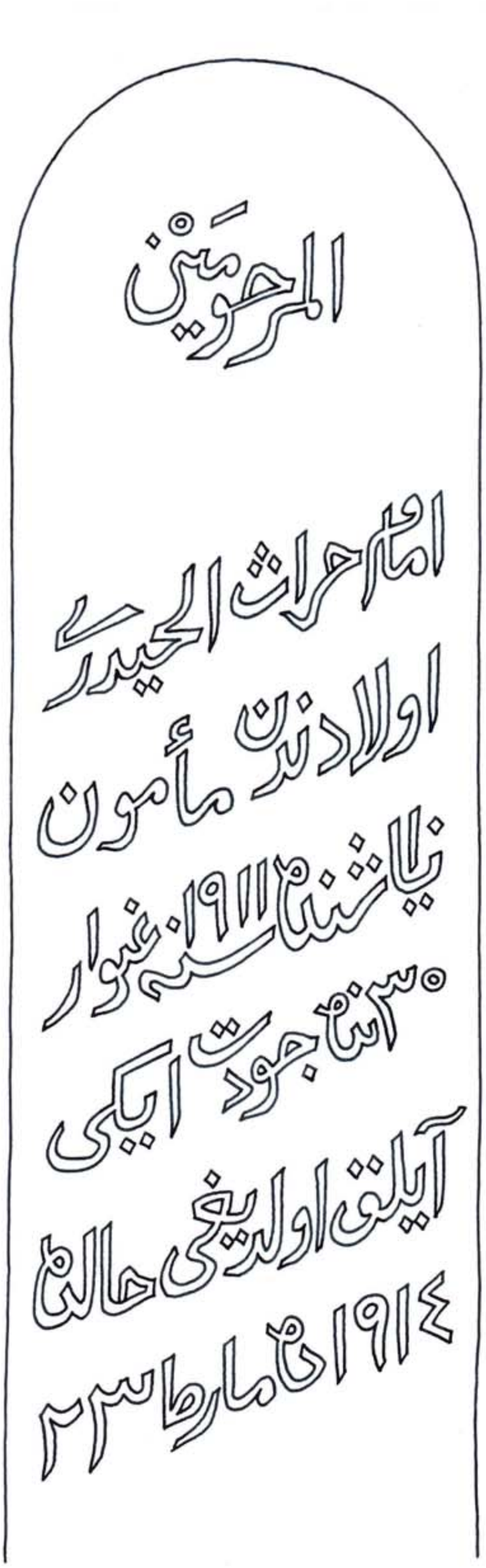
المرحومه
امام حرات الحیدری
اولادندن مأمون
نباشنام ١٩١١ سنه غنوار
٣٠ سنه جودت ایبکی
آیلق اولدیغی حالده
١٩١٤ سنه مارط ٢٣

1074=A

1074=A

1074=B

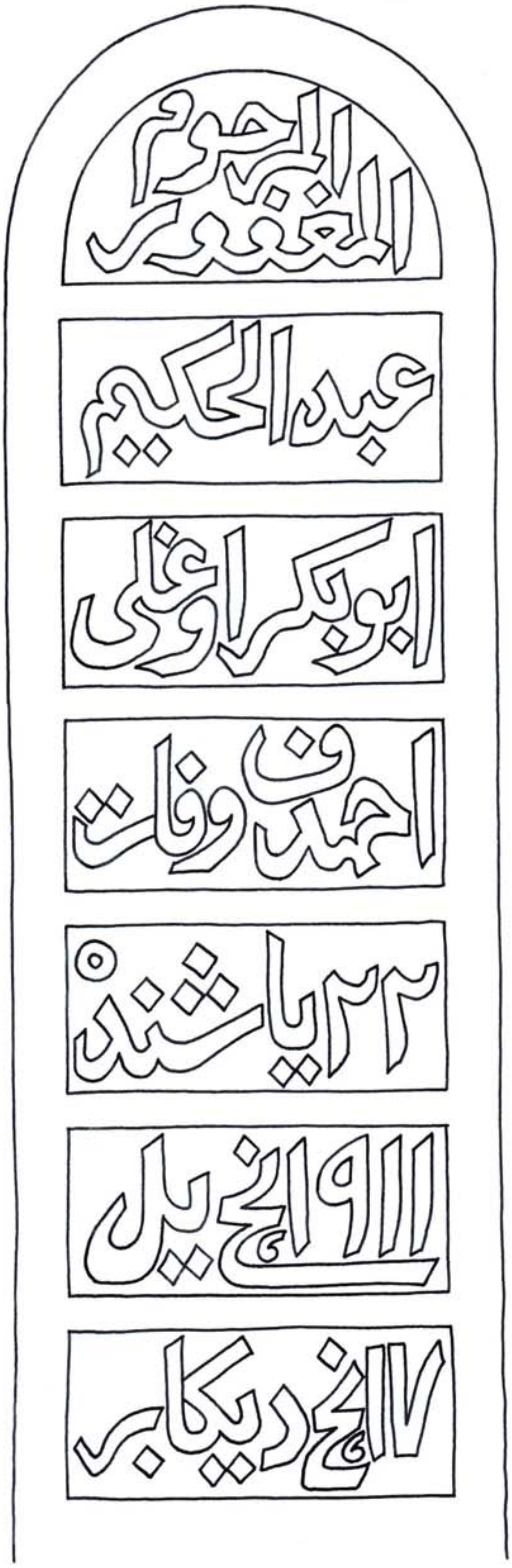
المرحوم
المغفور
عبد الحكيم
ابو بكر اوغلى
احمد وفات
١٩١١ انجى يل
١٧ انجى ديكابر

1075=A

1076

1076

1076

1076=A

نور الله مرقدها
سنه ۱۹۱۱
بیبی فخر النساء
عبد القادر
پالکونیک
سبحانقولی جماعتی
مصطفی فوزی
یاشنده ۹۳

1076=A

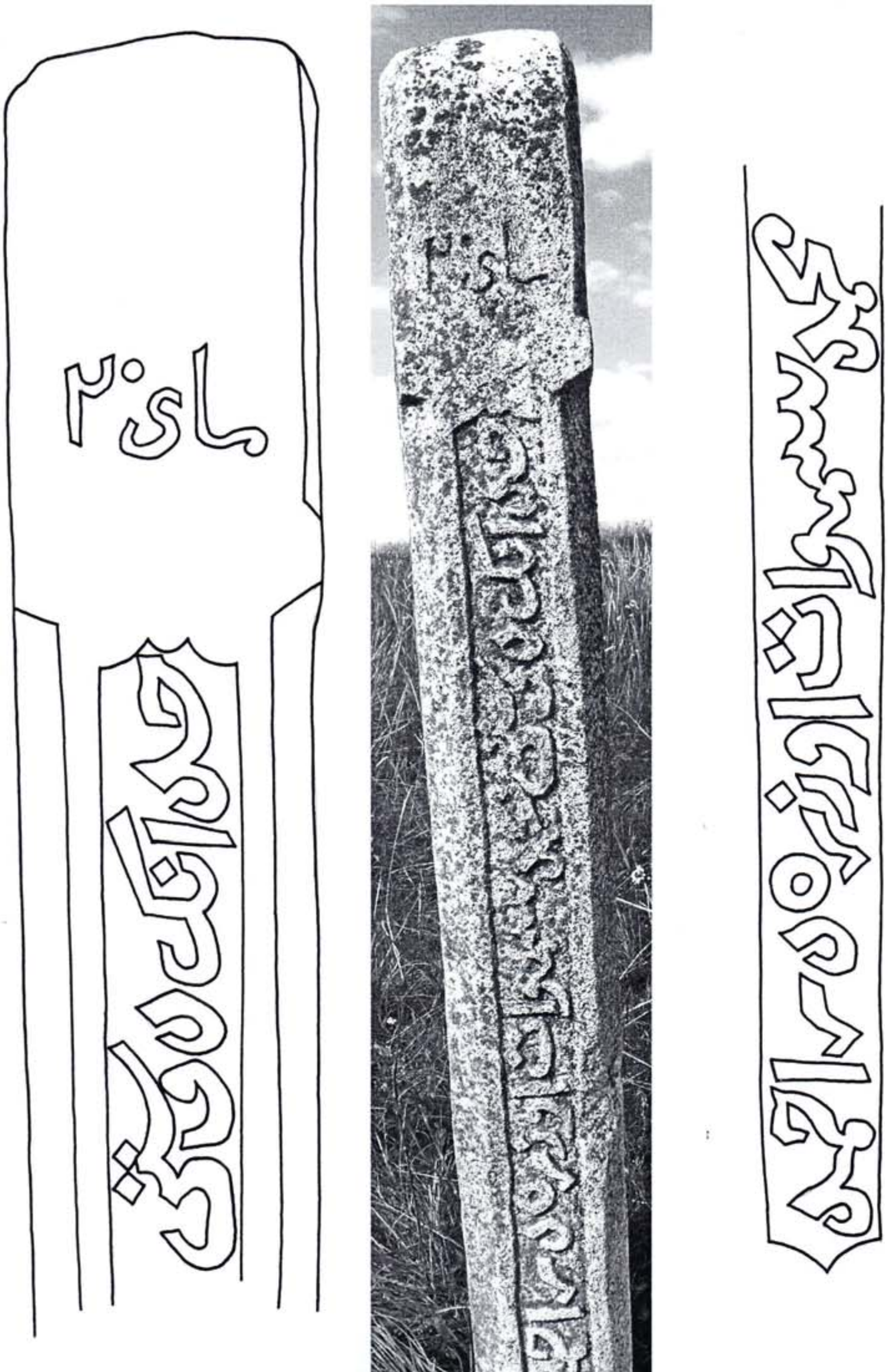

1076=Б

1076=Б

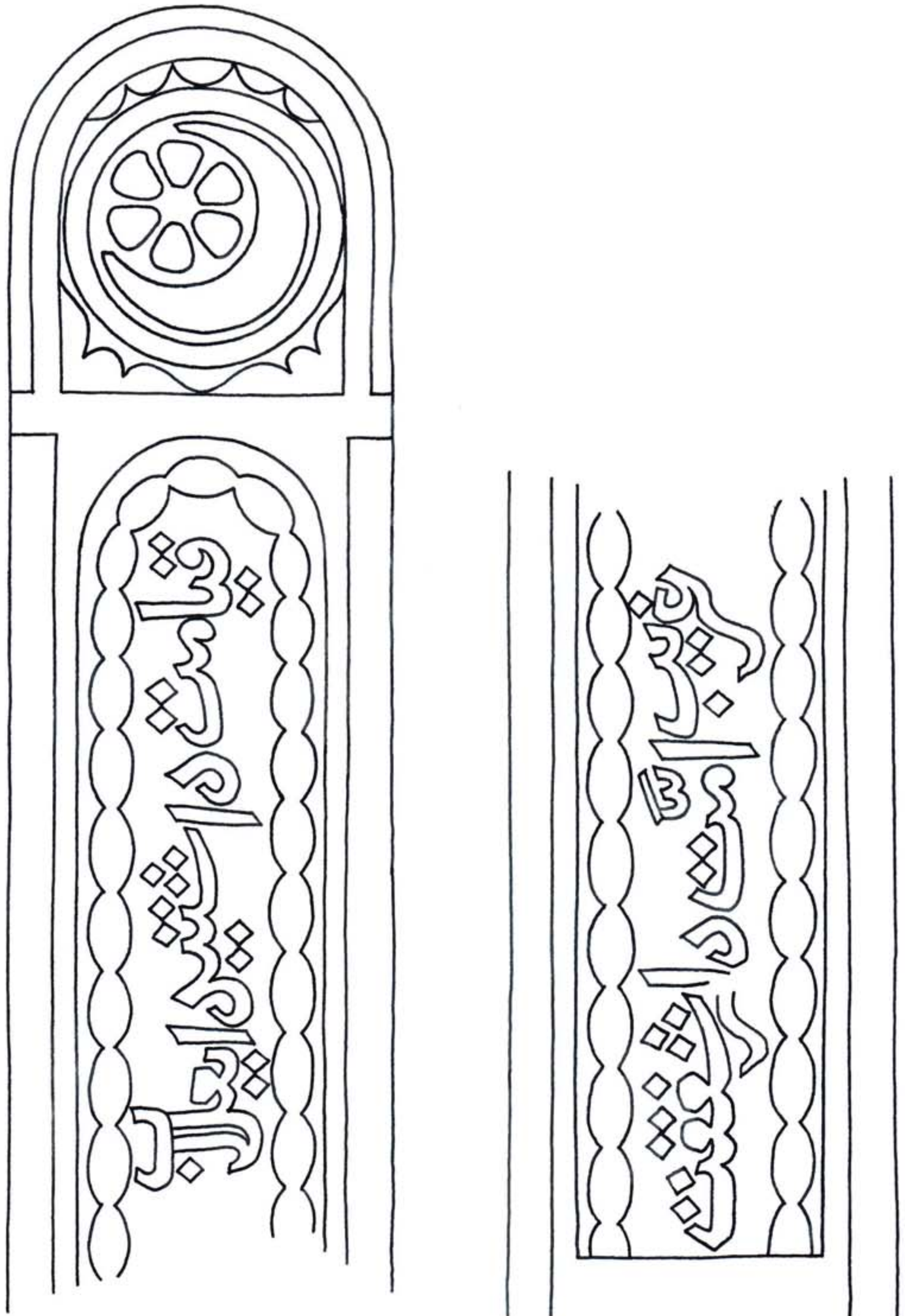

1076=B

1076=Г

1076=Г

1076=Г=б

1077

1077

1077

1077

1077=A=б

1077=A=6

1077=Б=б

1077=Б
05.05.2016 13:11

1077=B

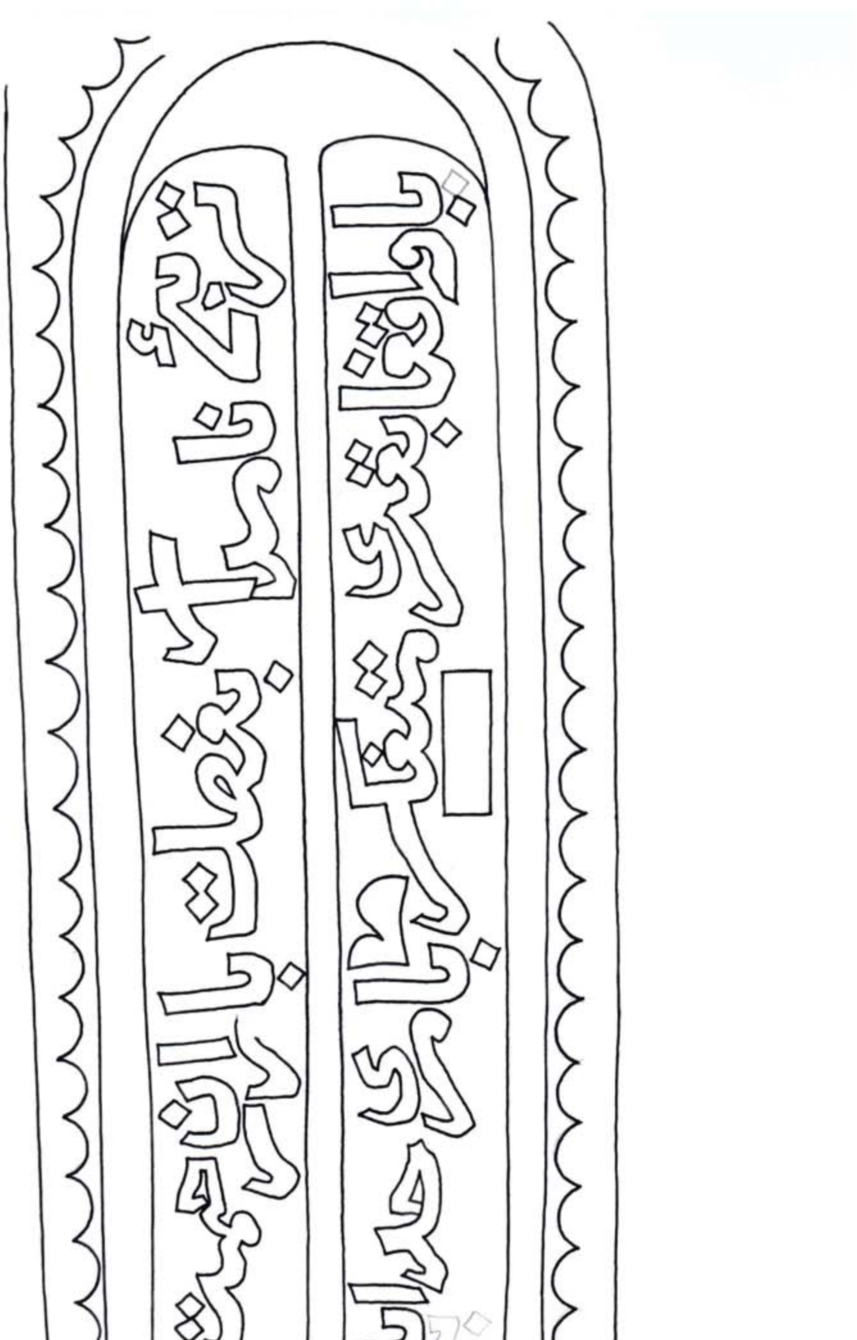

1077=B=6

1077=В=б

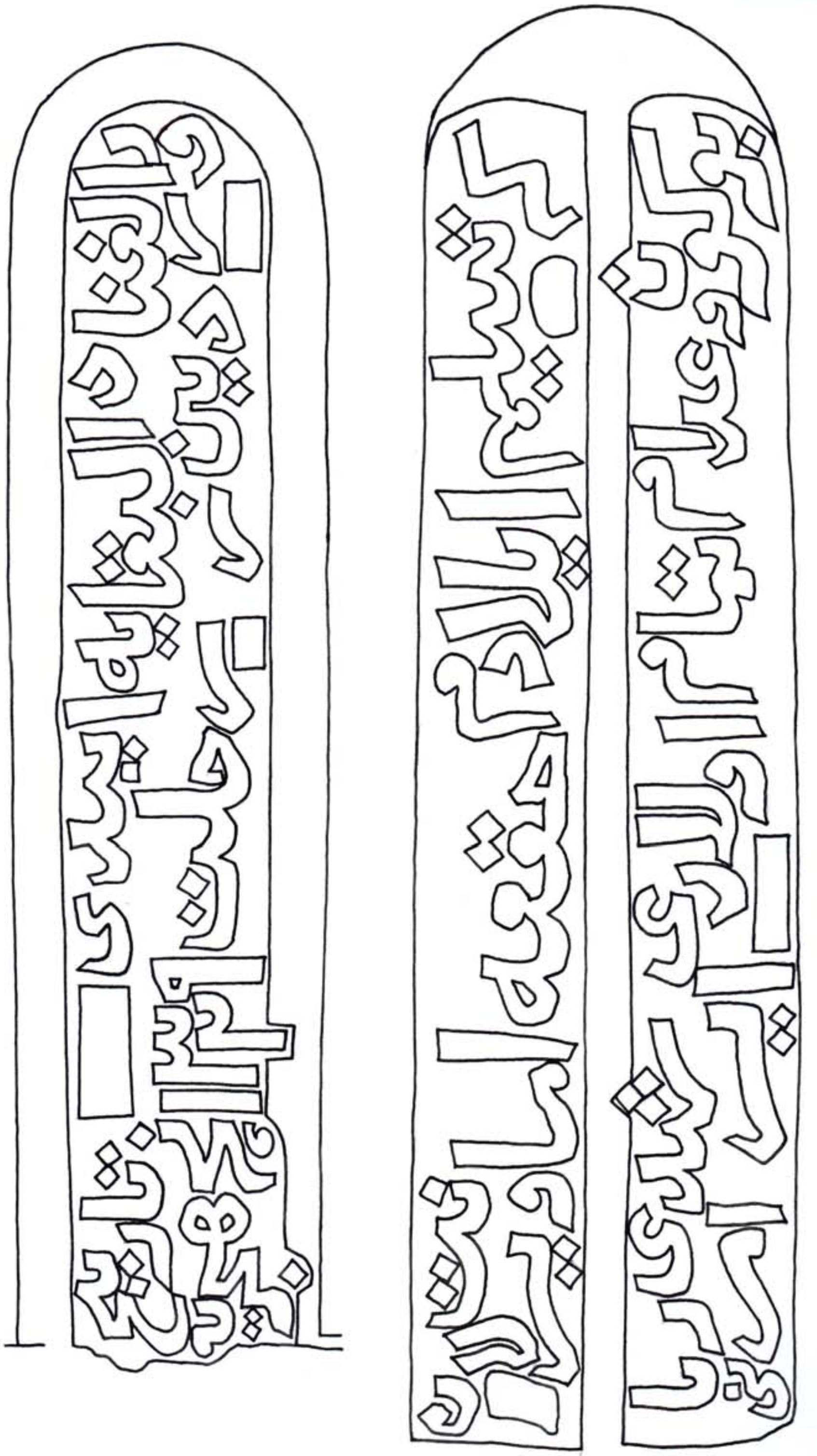

1077

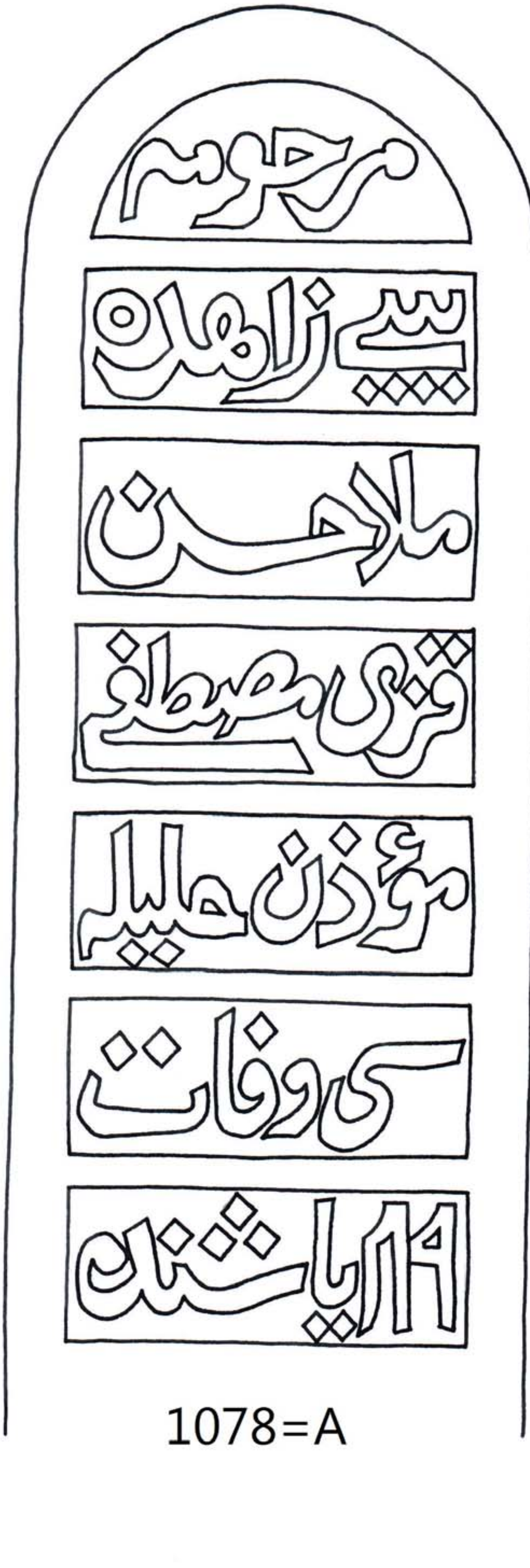

1078=A

1080=1=A

1080=2

1080=2=A

1080=2

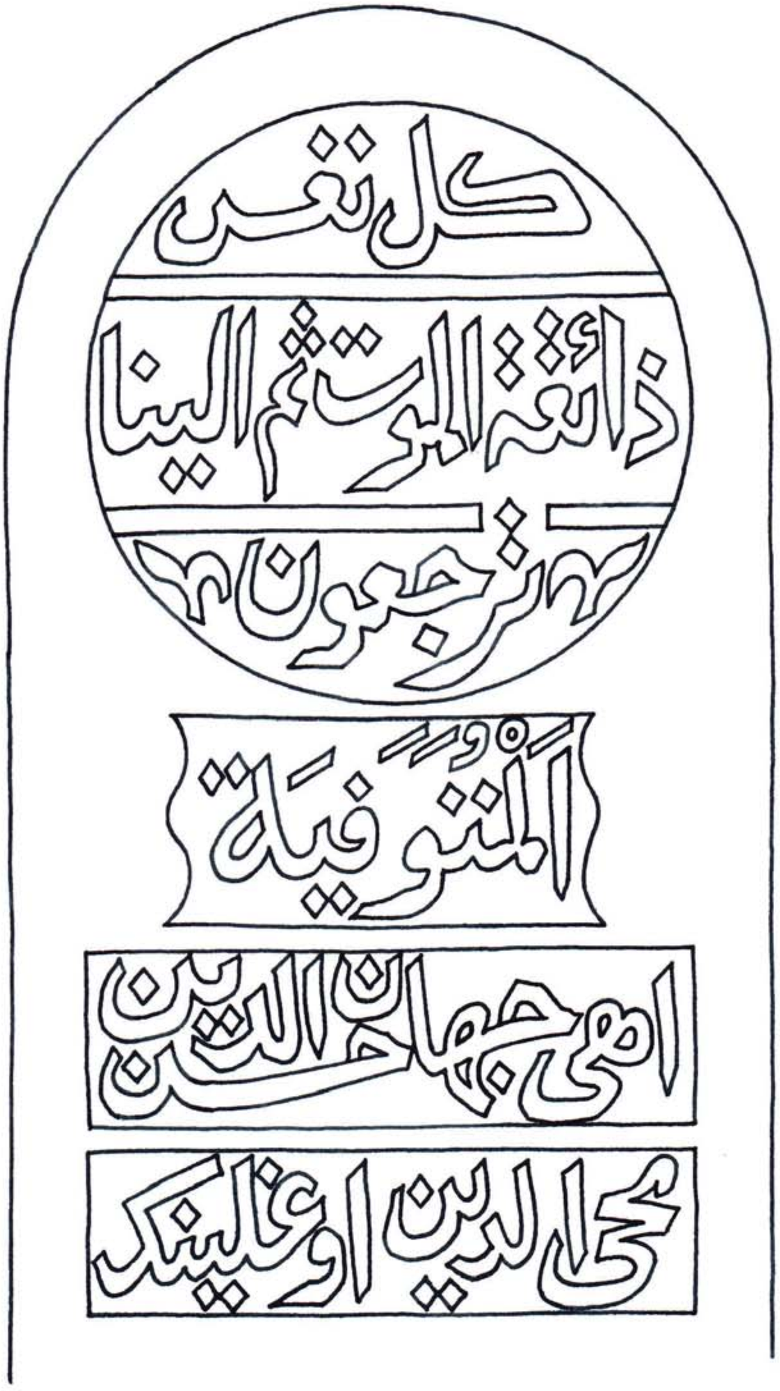
كل نفس
ذائقة الموت ثم الينا
ترجعون
المتوفية
محى الدين اوغلينك

1080=2=A=a

قرنی عبدالغنی محمد
نکد رفیقهٔ حیاتی
سنهٔ ۱۹۱۲ مسیحیه
اوغلی عبدالعزیزی
قالدروب ۲۲ یاشنده

1080=2=A=6

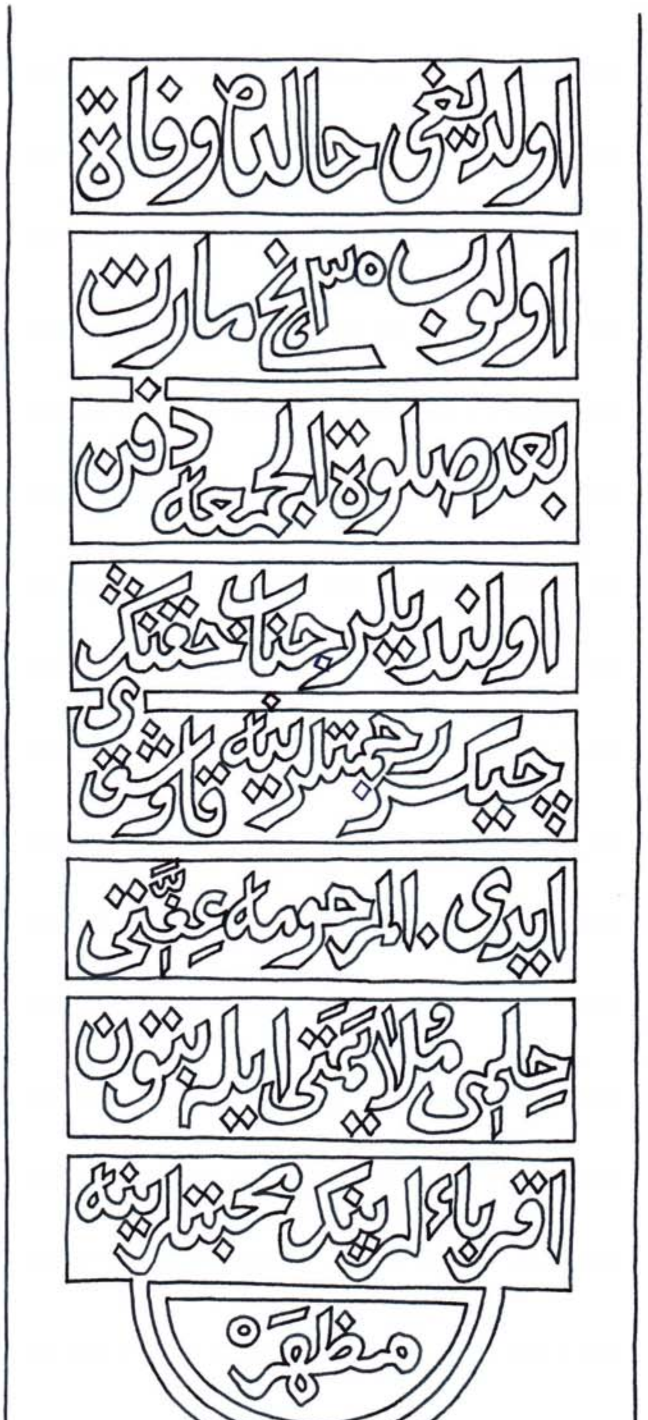

1080=2=A=B

1080=2=Б

اولمشایدی انشاء الله
قبرلرینه توعی کیلمش
قارداشلر دعالرندن
محروم ایتمازلر .

برخیلی زمان جهانی گزدم
احکام عرض زمانی سزدم
آفتی کوز یاشی قانه دوندی
کوکلم قوتی بانه فانه دوندی

1080=2=Б

کاتب
معلم خیر الله
آغلار کوزلرم محبتکله
کوکلم یانار هجر و فرقتکله
دکلسه‌ده آغلامق زمانی

1080=2=B

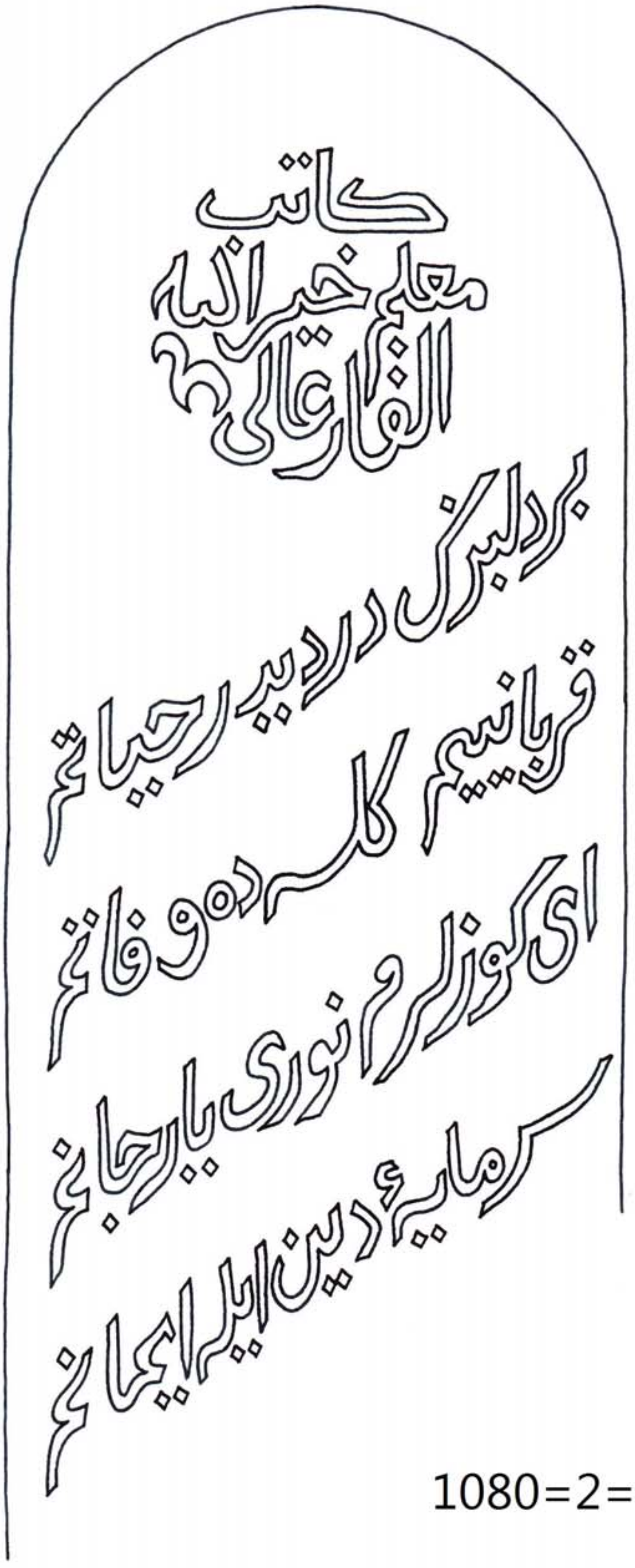

1080=2=B=a

آعلار کوزلرم محبتکلر

کوکلم یانار هجر وفرقتکلر

قلبمده کی دردی بیلمیورسن

روحمده کی زردی کورمیورسن

1080=2=B=6

دگلر ده آعلامق زمانی
بن آغلارم گجه ده اوانی
نیجا زرسکا آکلادام که آه
هم کورمادن کوزده کی گواه

1080=2=B=в

مېين ئولەم ، دوستم! طوری ، وجدانلی اولغانغه ئولەم
مېين ئولەم ، نيك وجدانم ، كوكلم طنج گويگيه ئولەم

اوز ايليم ئولسەم ده صاغنور طاشلامس يادلار بلەم
سين ده دوستم جان بارنچه يور شوشى جن ازبلەن

1080=2=Г

1080=2=Г

1080=2=Г=6

1081=A

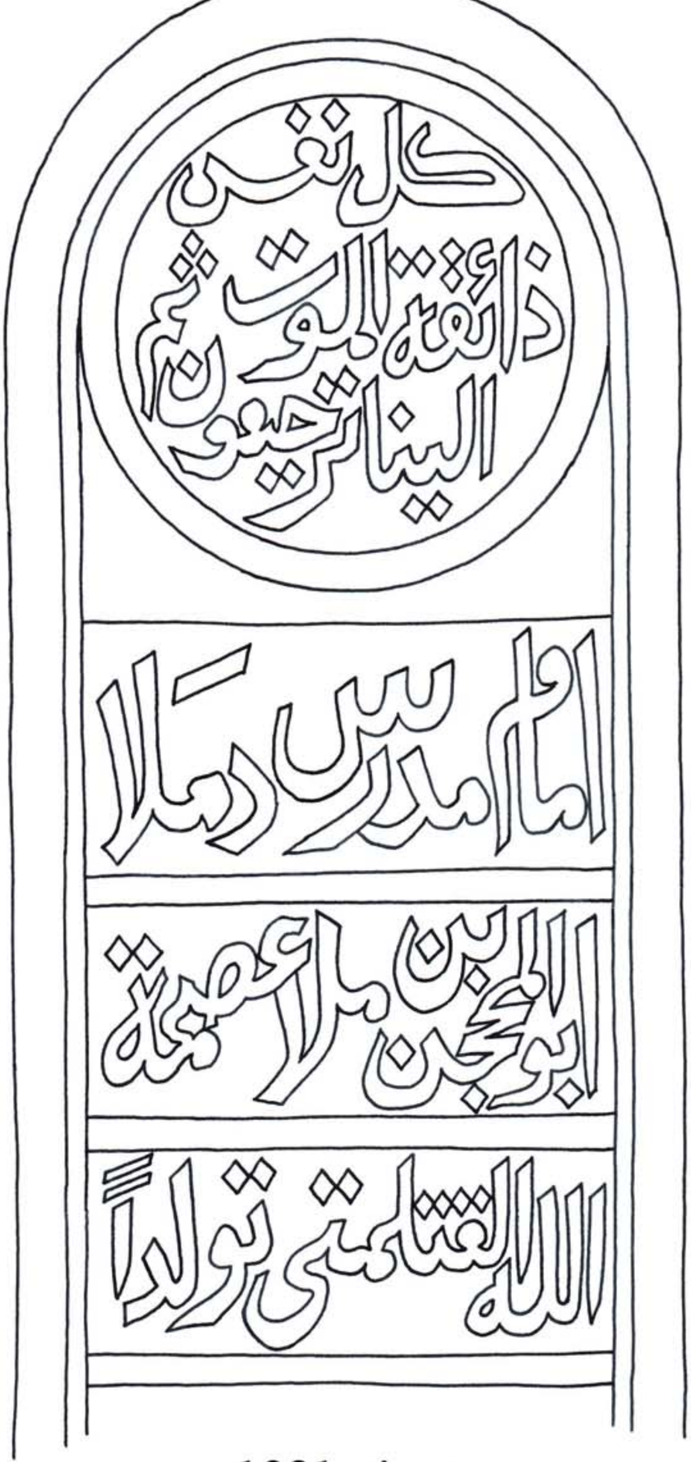
كل نفس ذائقة الموت ثم الينا ترجعون
امام مدرس رملا
ابو محجن بن ملا عصمة

1081=A=a

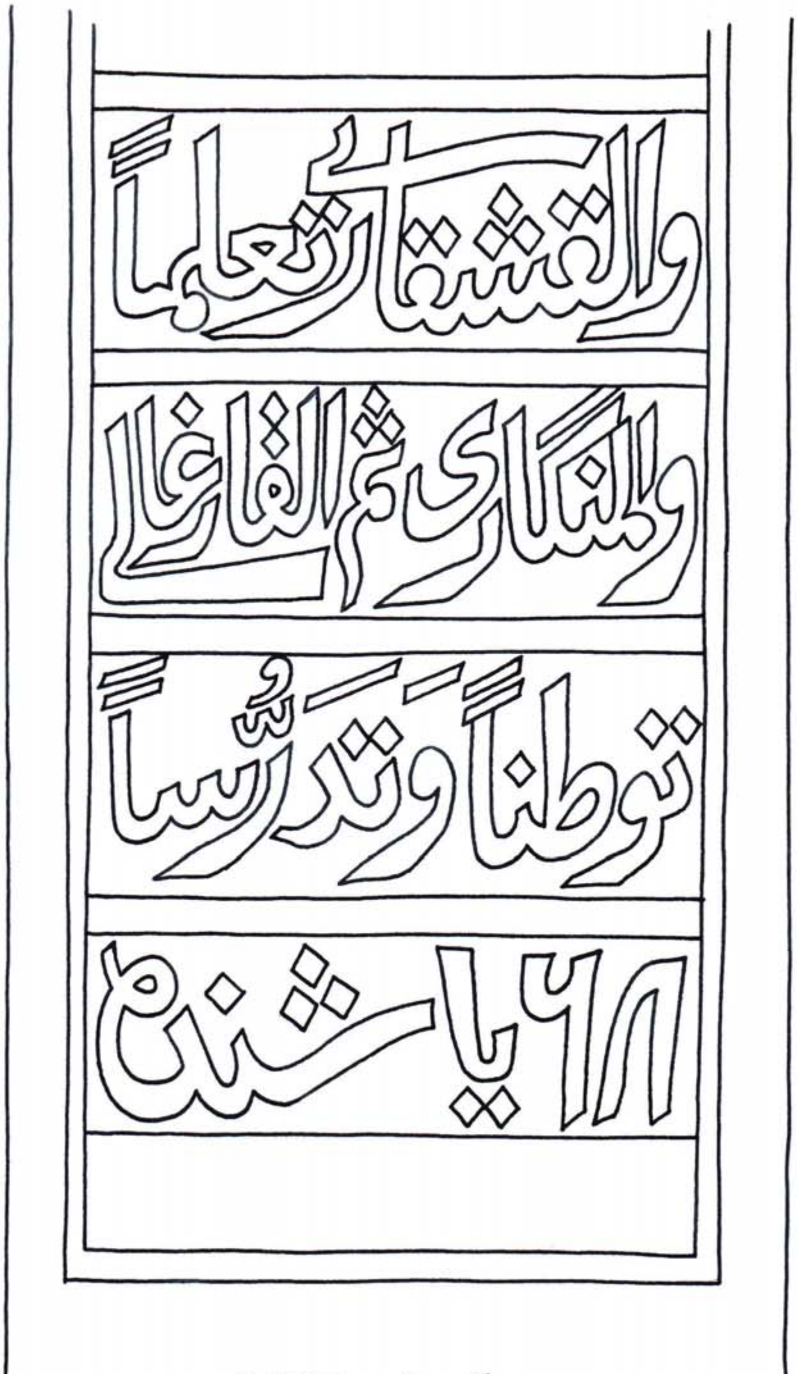

1081=A=6

1081=Б

1081=B

كاتب خيرالله
سنهٔ هجریهٔ
مبارکه ١٣٣٠
رمضان ١٨
١٩١٢ مسیحیه
سنتابر ٨

1081=B

1082=A

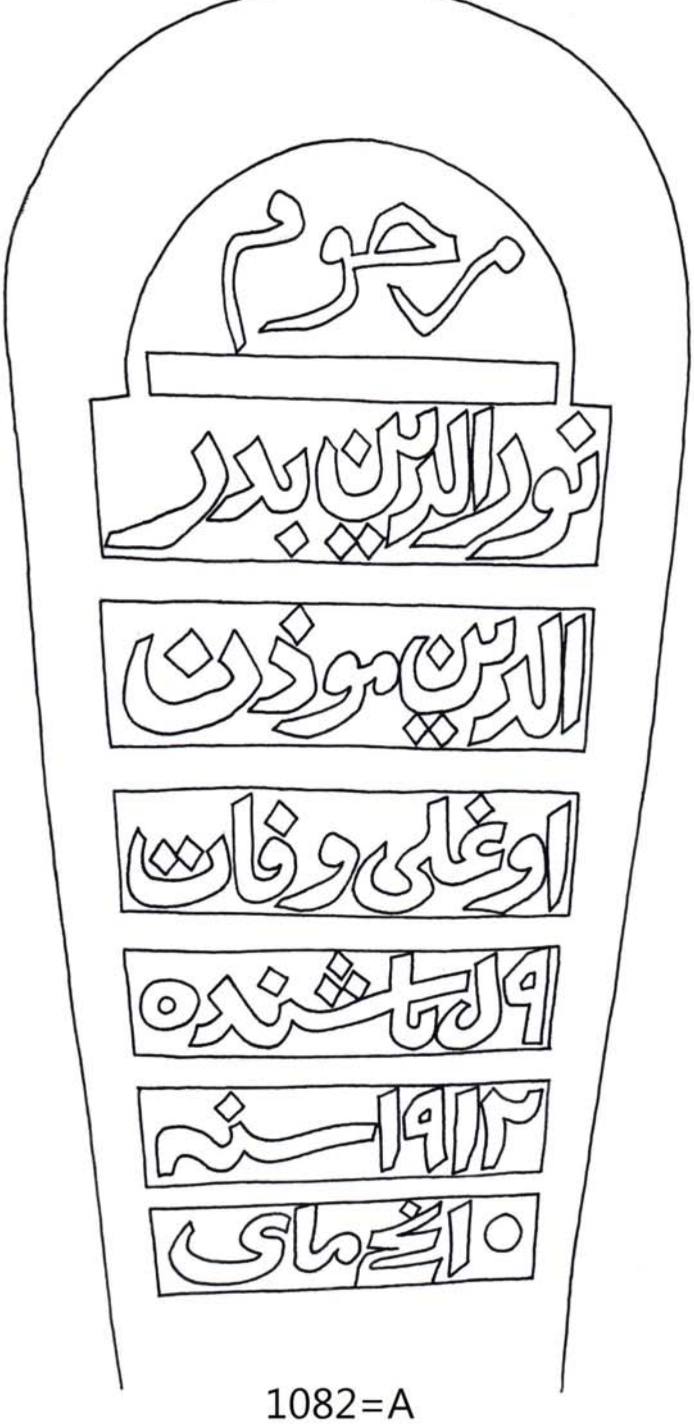
مرحوم
نور الدين بدر
الدين موذن
اوغلى وفات
٩ ل ياشنده
١٩١٢ سنه
١٠ انجى ماى

1082=A

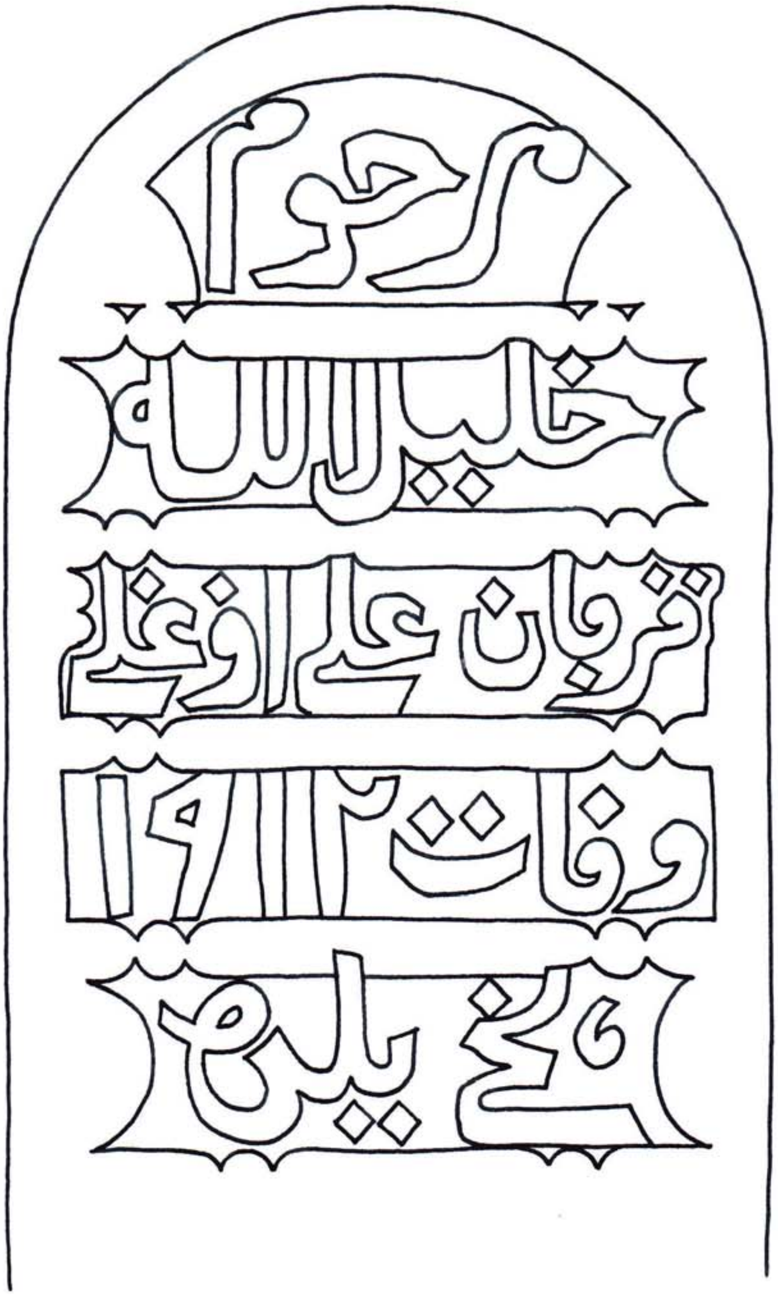

1083=A

1912 ел. № 4.

Хәлимулла Корбангали улына куелган таш.

Үлчәмнәре (якынча): 16 × 40 × 60 см.

Алгы ягында (күпертмә язулы):

1) мәрхүм 2) Хәлимулла 3) Корбангали улы
4) вафат 1912 5) нче елда

Сул ягында: 72 яшендә ۷۲ یاشنده

Уң ягында: май башында مای باشنده

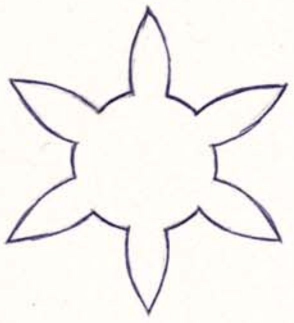

Арткы ягында уеп ясалган бизәк

1083=Б

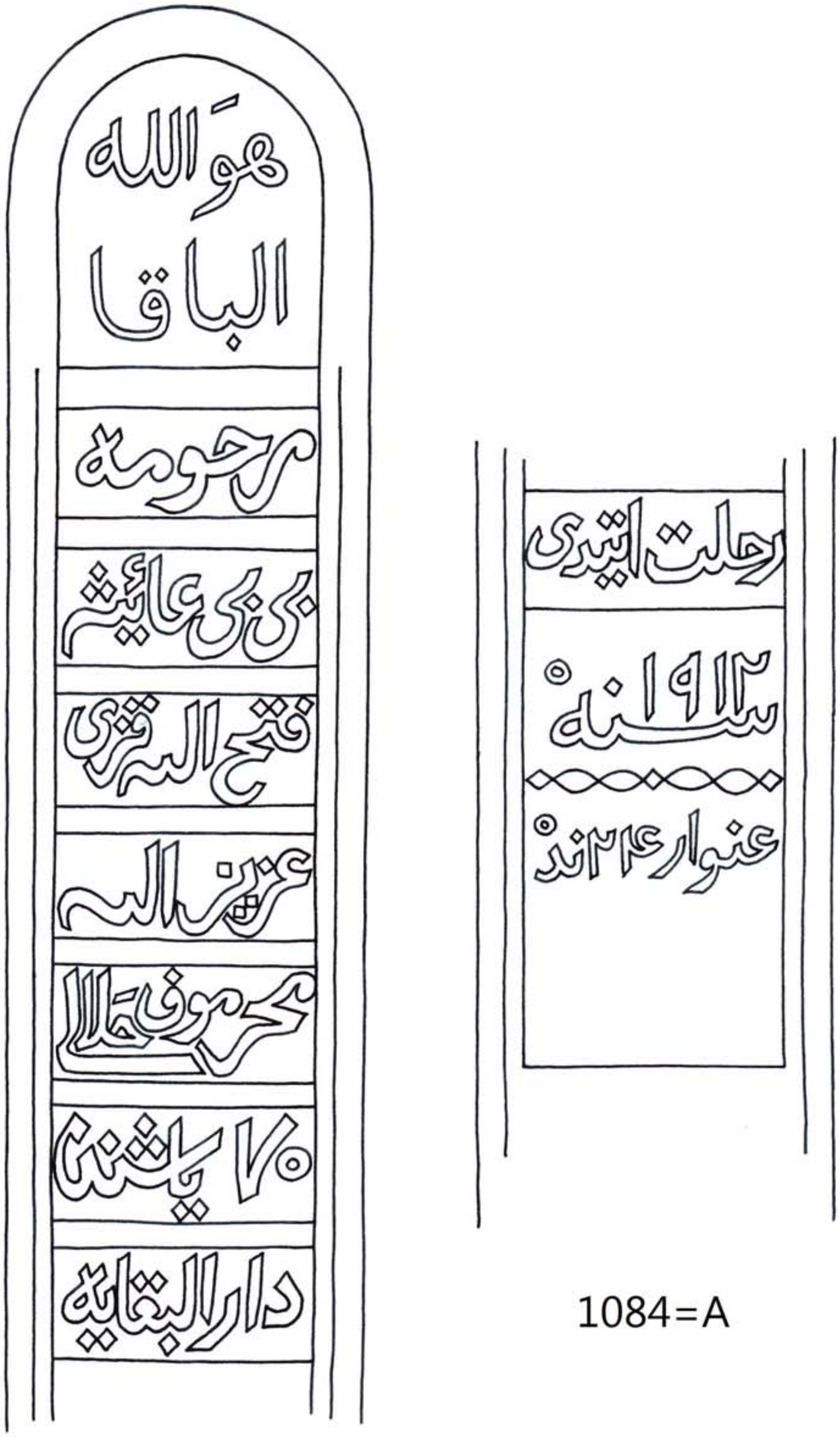
هو الله
مرحومه
بی بی عائشه
فتح الله قزی
عزیز الله
٧٠ یاشنده
دار البقایه
رحلت ابدی
سنه ١٩١٢

1084=A

1085=A

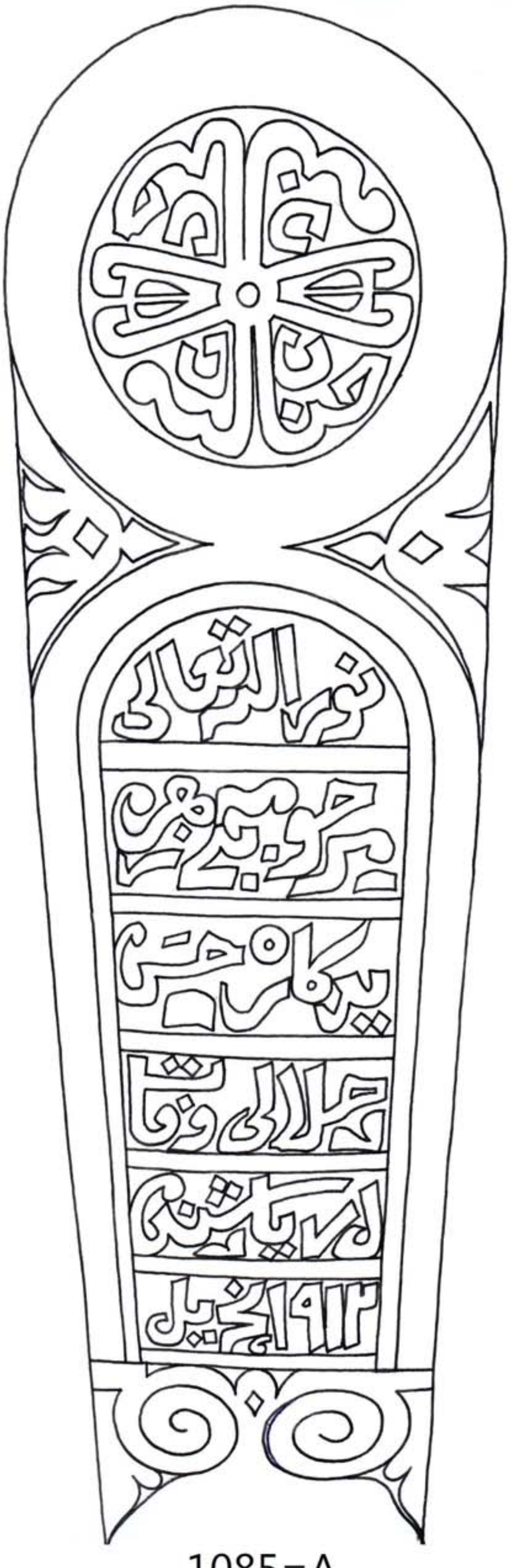

1085=A

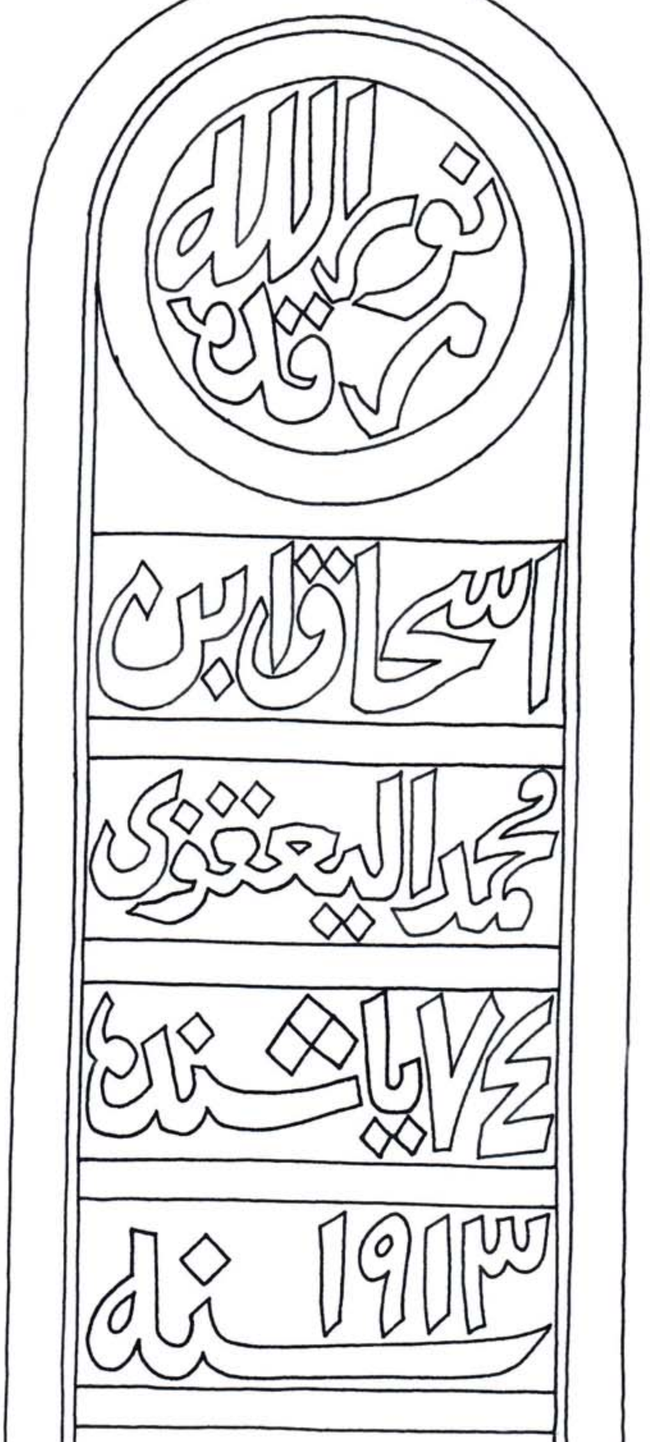

1087=A=a

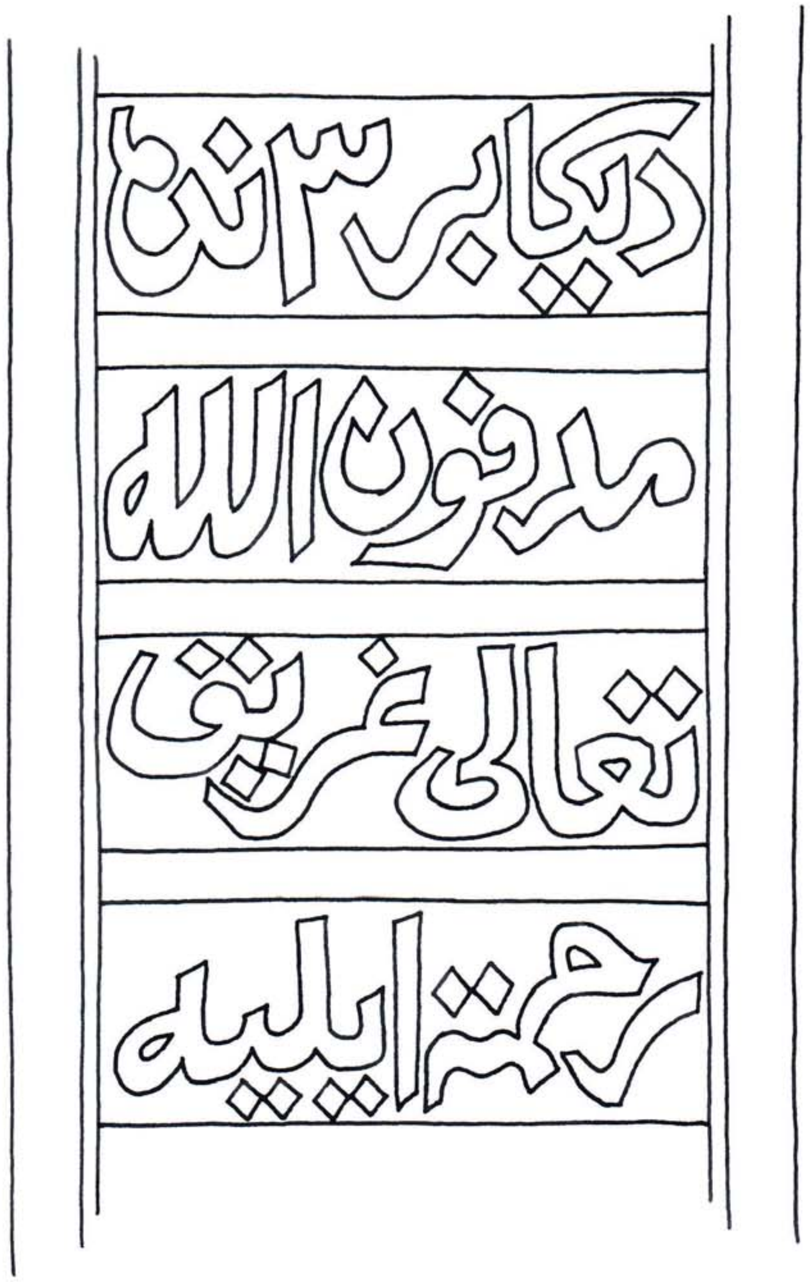

1087=A=6

1088

1088

1088

1088=A

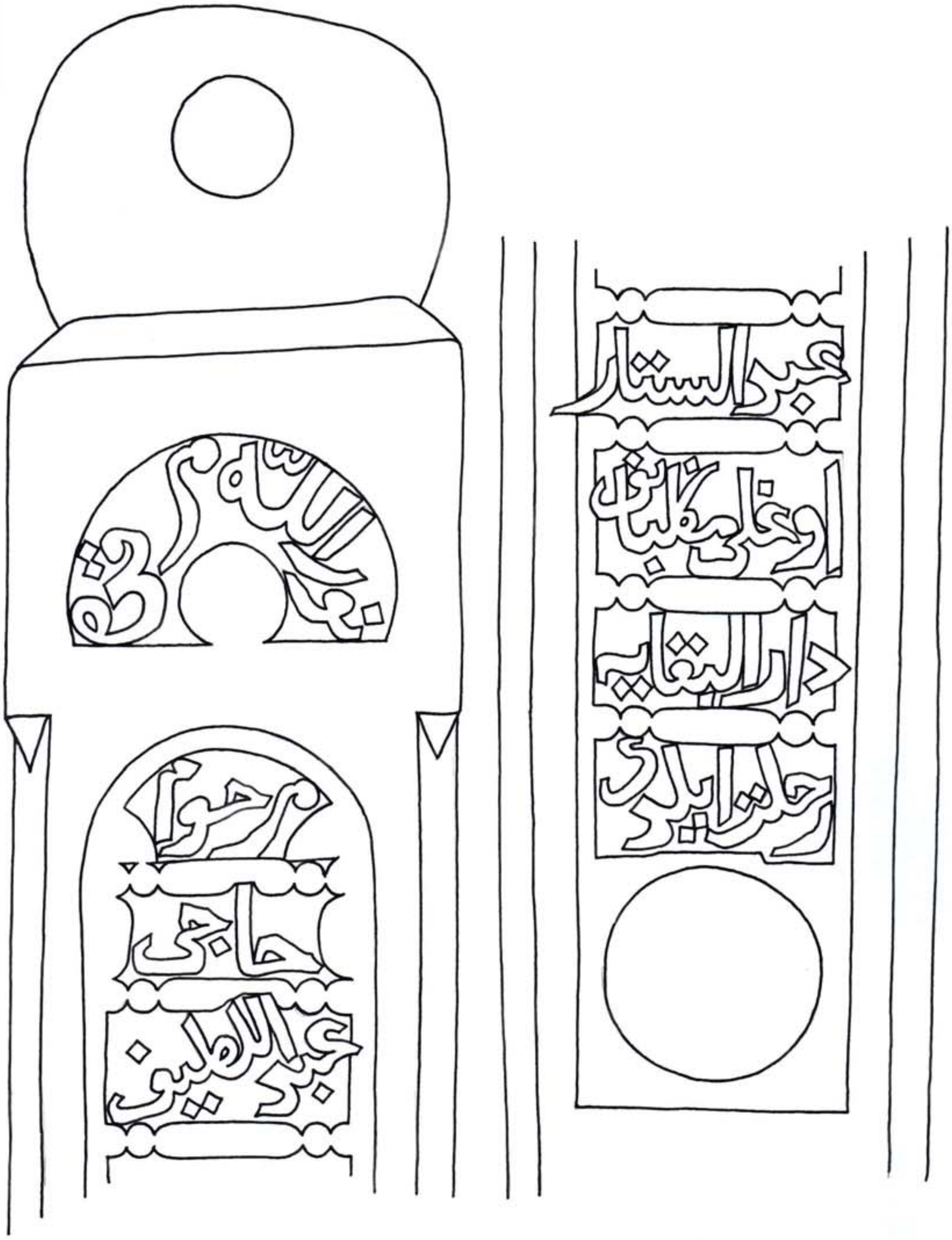

1088=A

1088=Б
05.05.2016 11:01

1088=Б=а

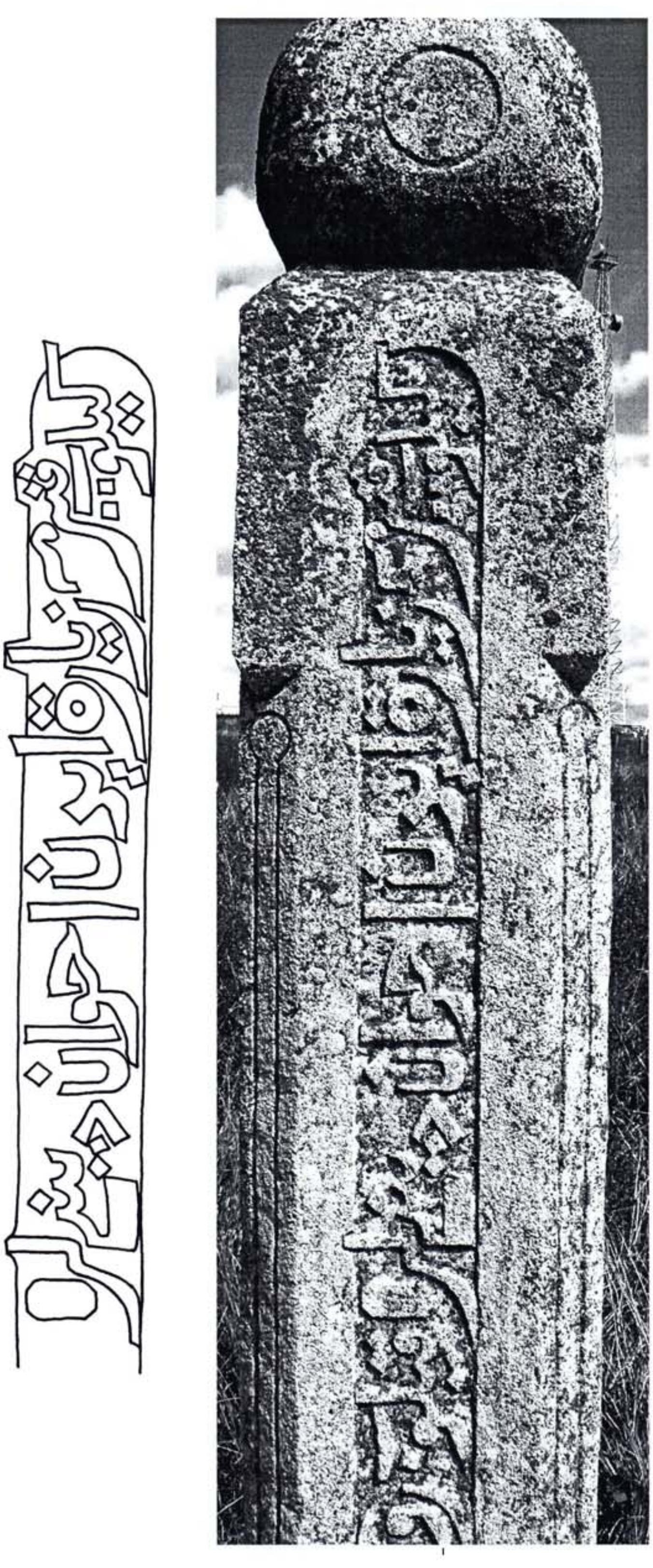

1088=Б=а

1088=Б=б

1088=Б=в

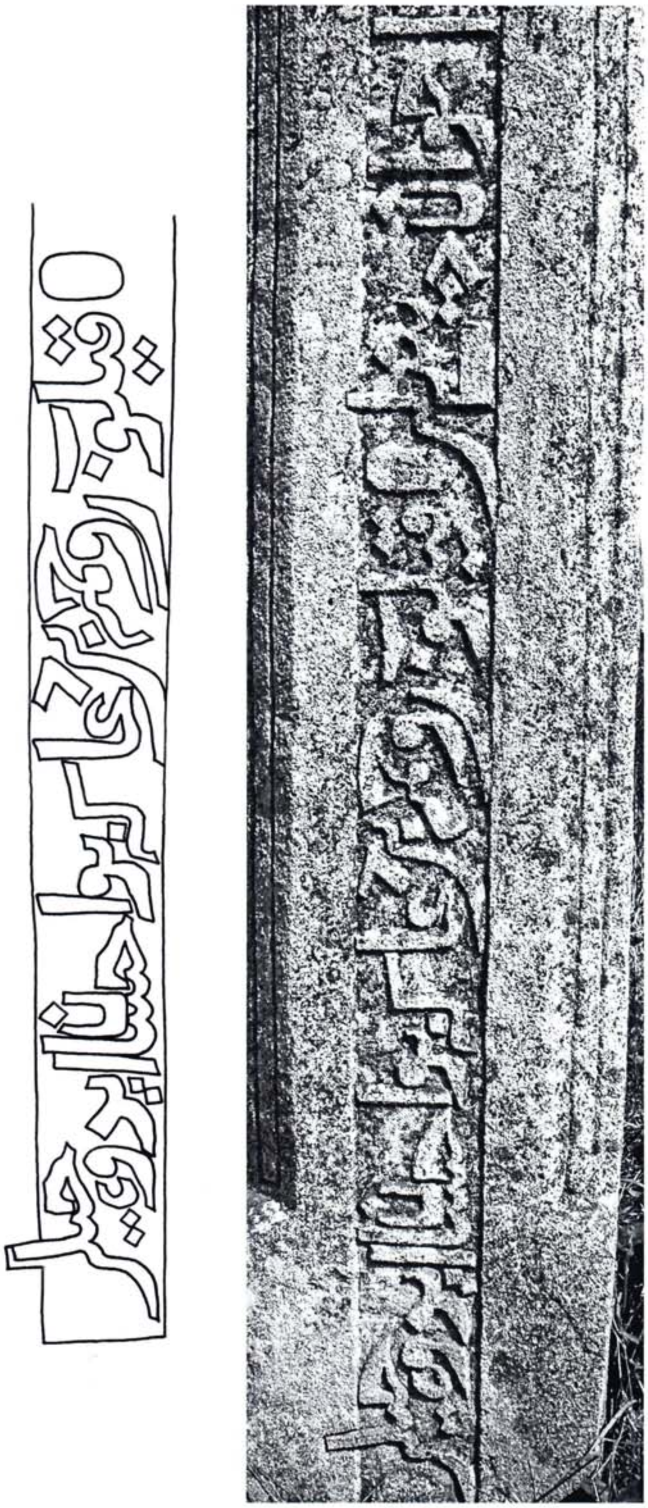

1088=Б=б

1088=Б=в

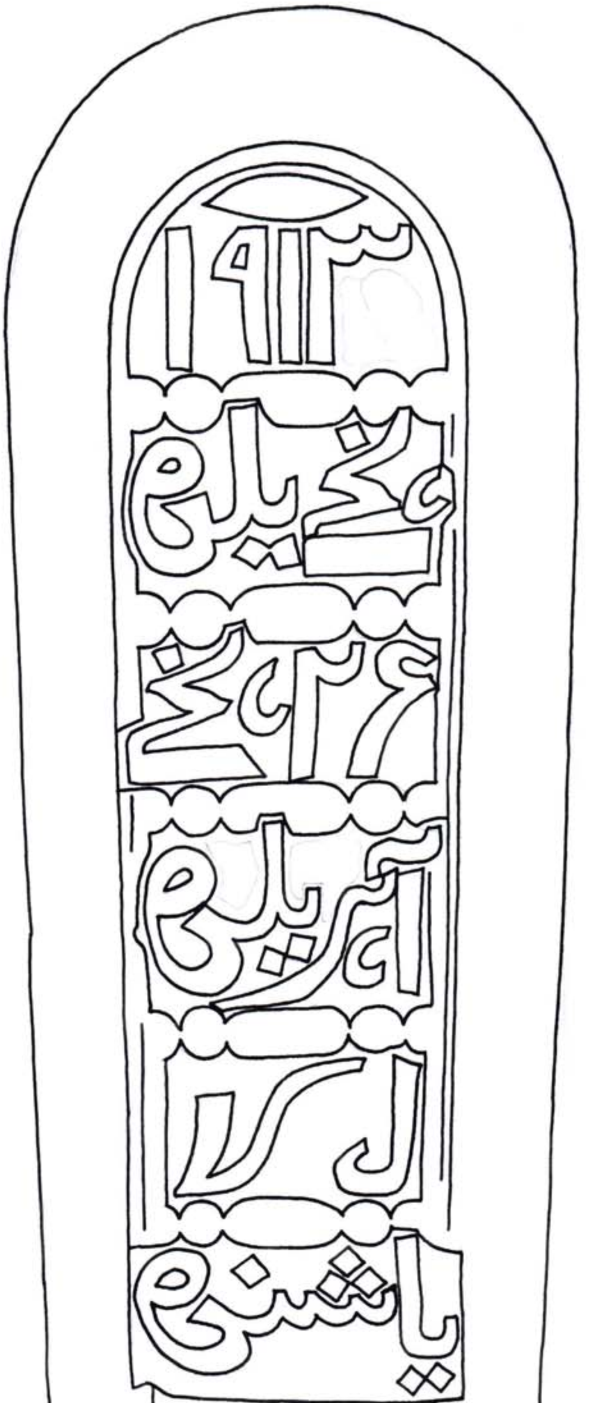

1088=B=6

1088=В=б

1088=Г

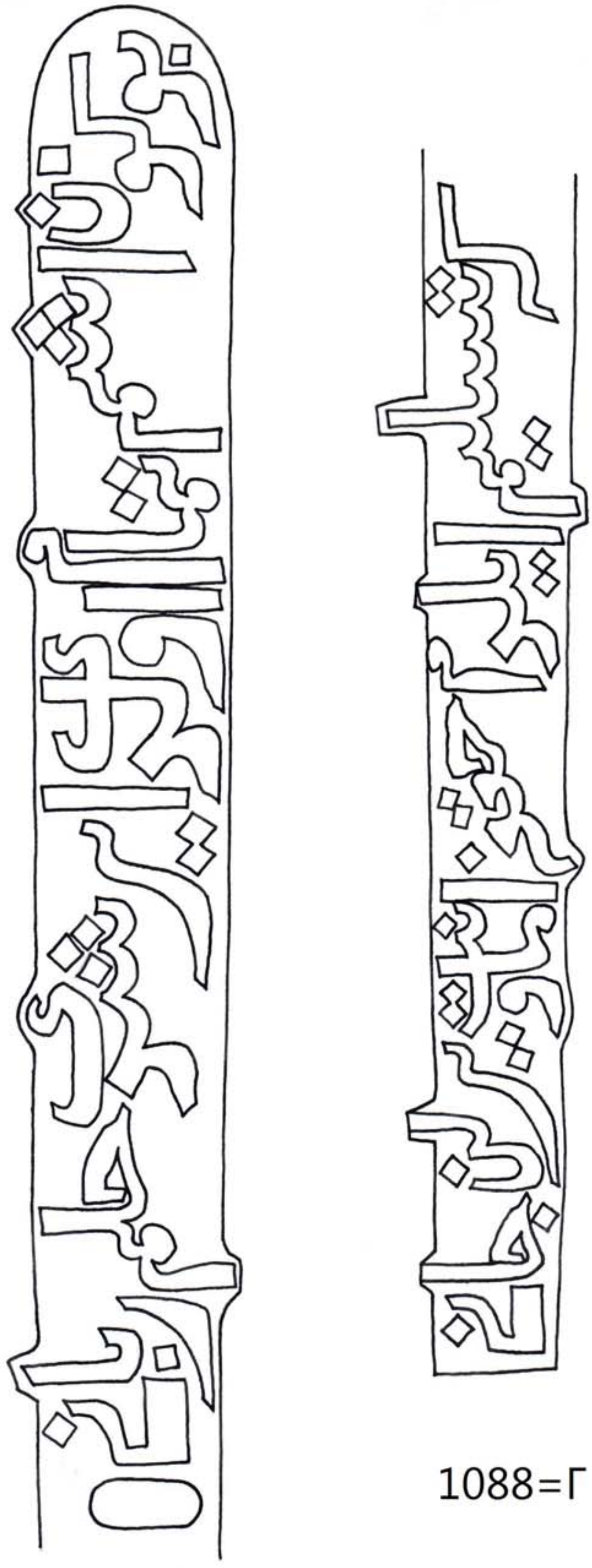

1088=Г

1088=Г=а

1088=Г=б

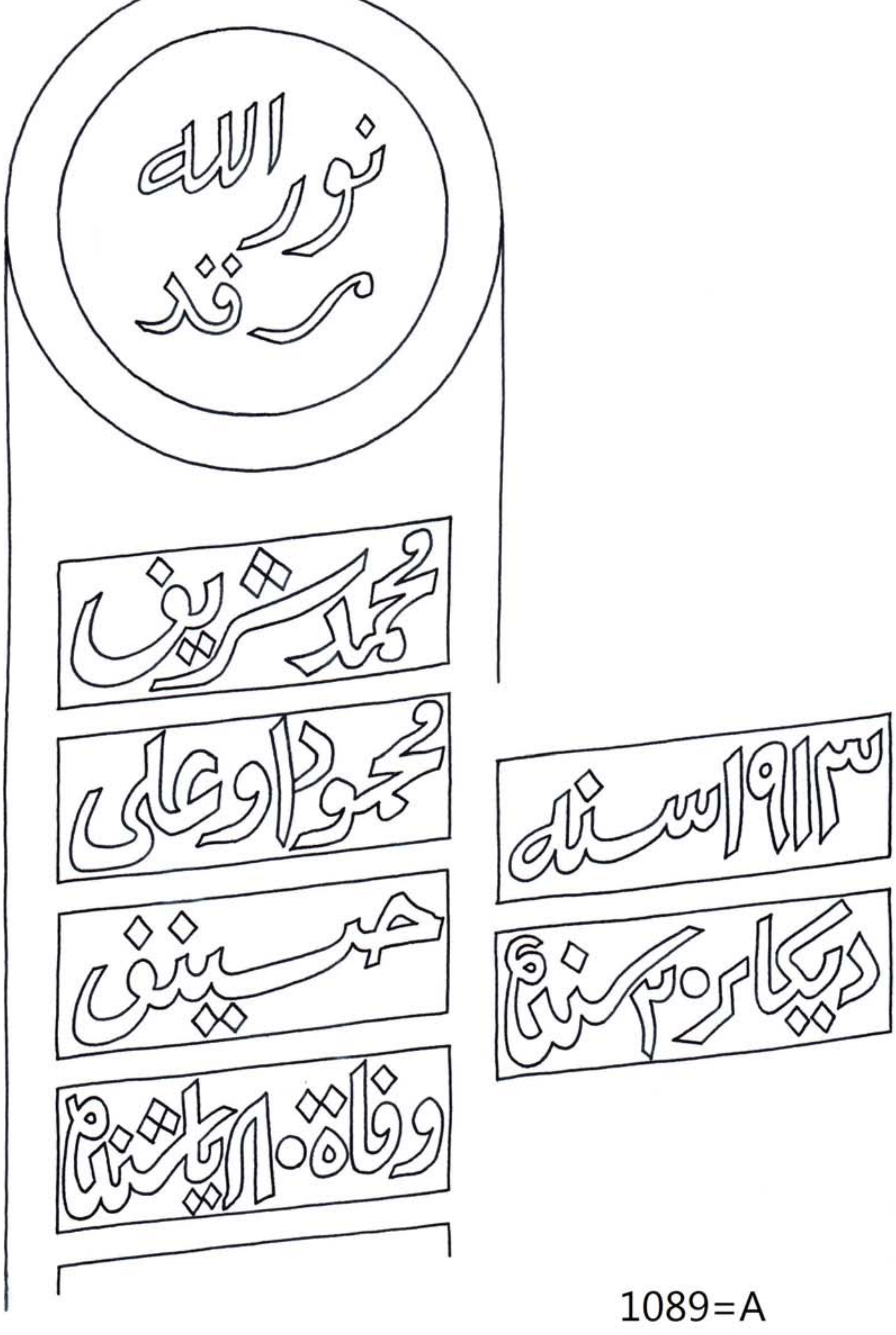

1089=A

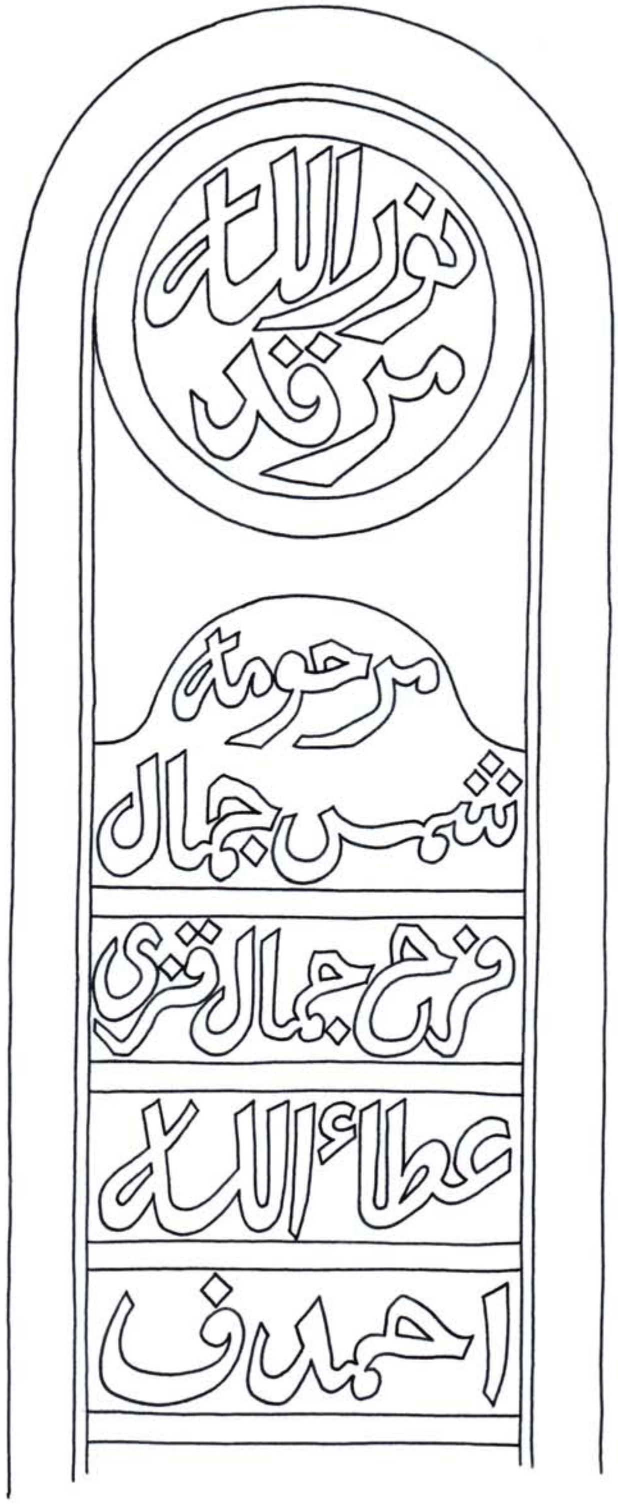

1090=A=a

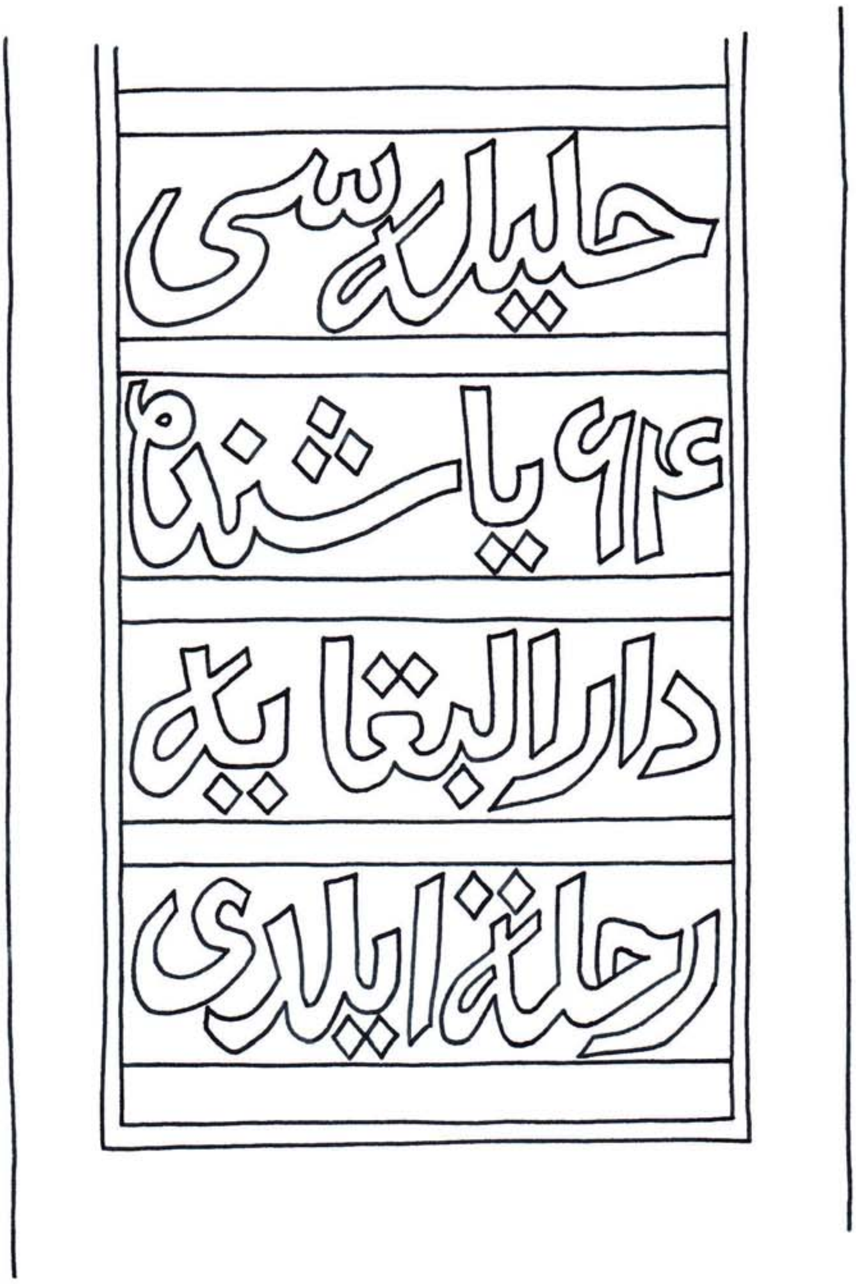

1090=A=6

1091=A

1092=A

1092

1092=Г

1093

1093

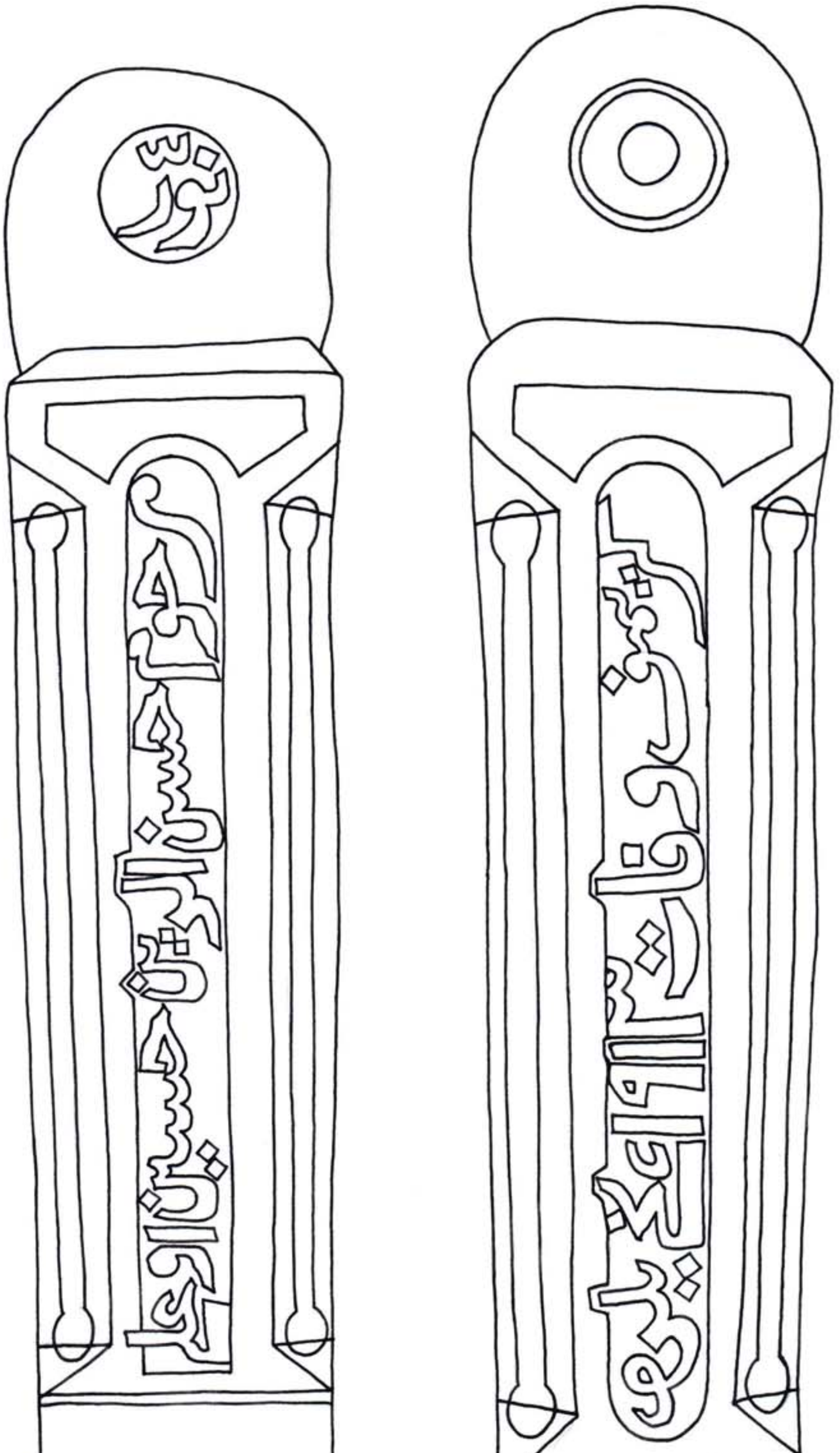

1093=А,Б

1093=Б

1093=B

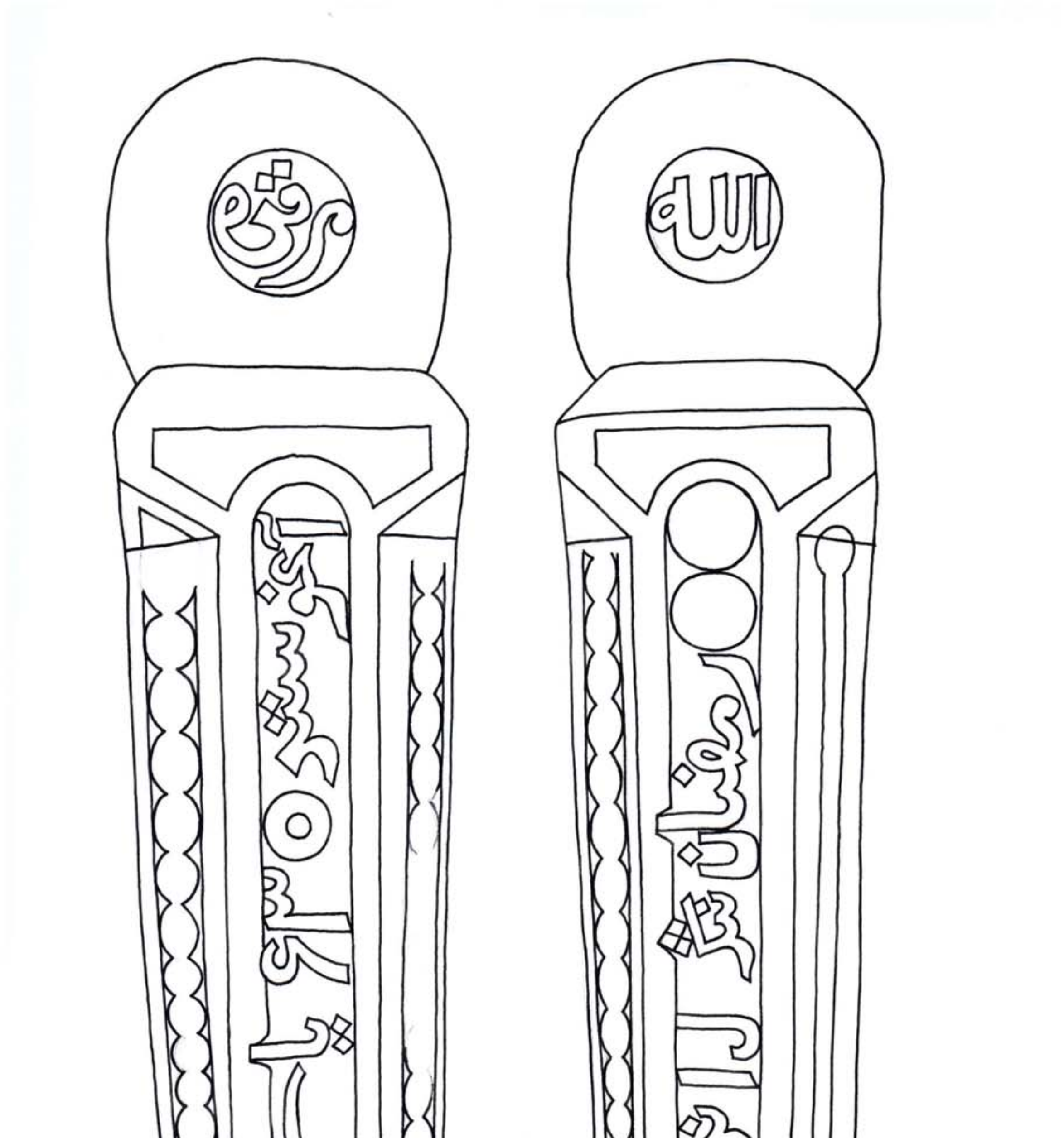

1093

1093=Г

1094

1094

1094=A

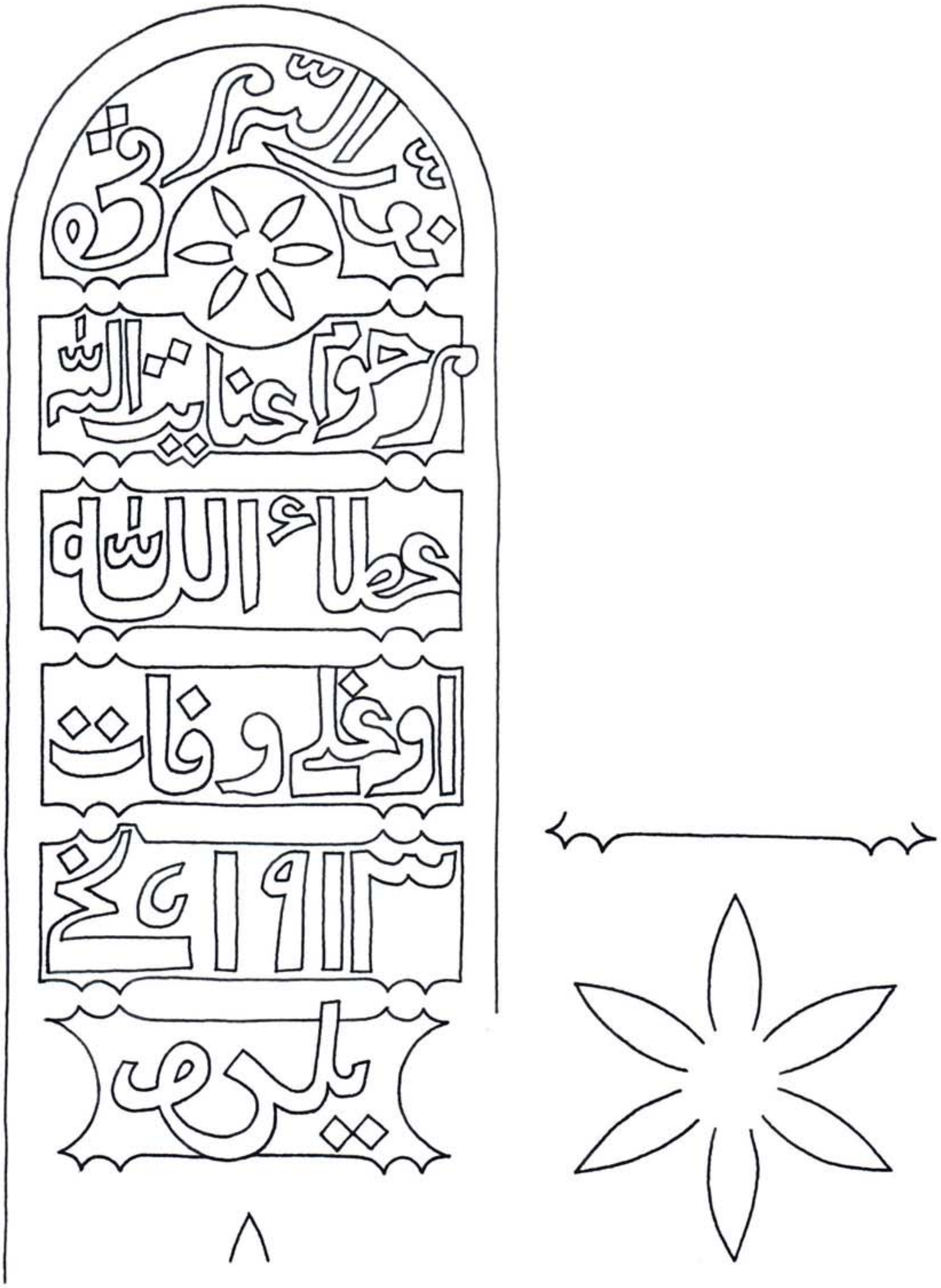

1094=A

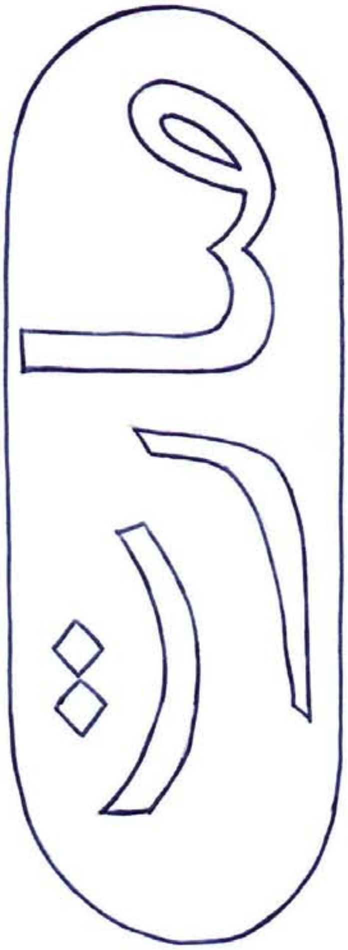

1094=Г

1098=A

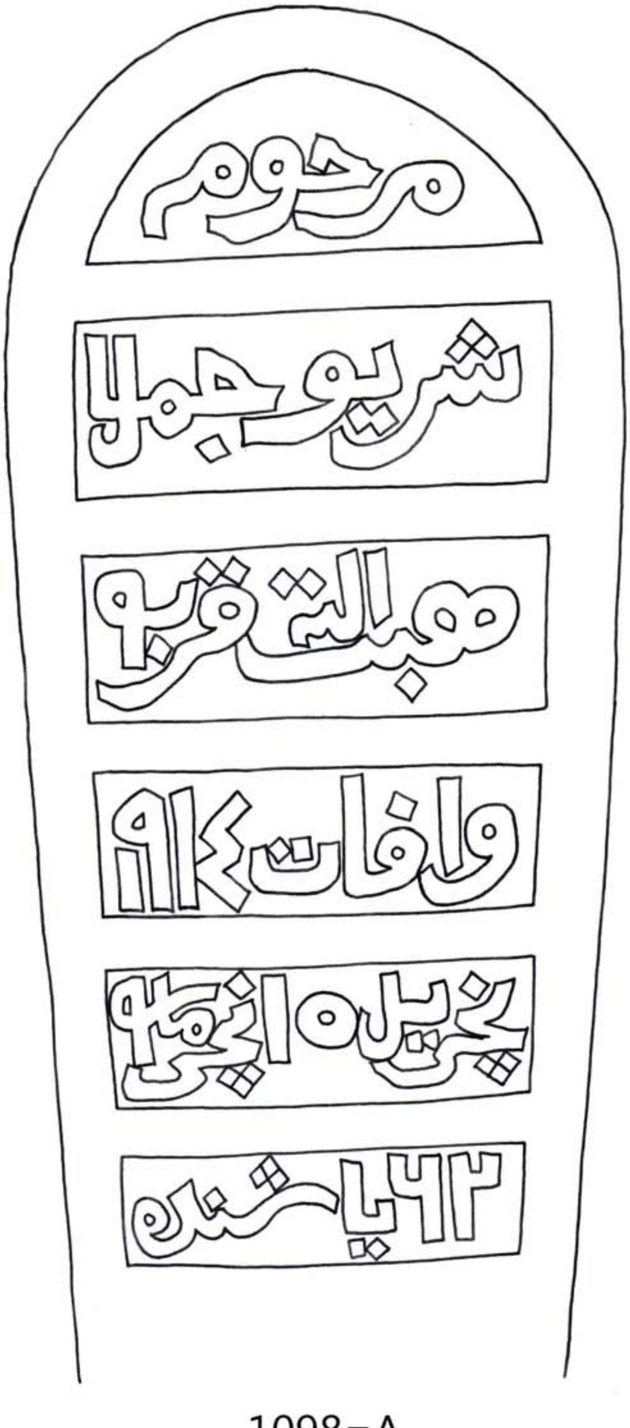

1098=A

1098-A=A

1098=А=Б

1099

1099

1099=A

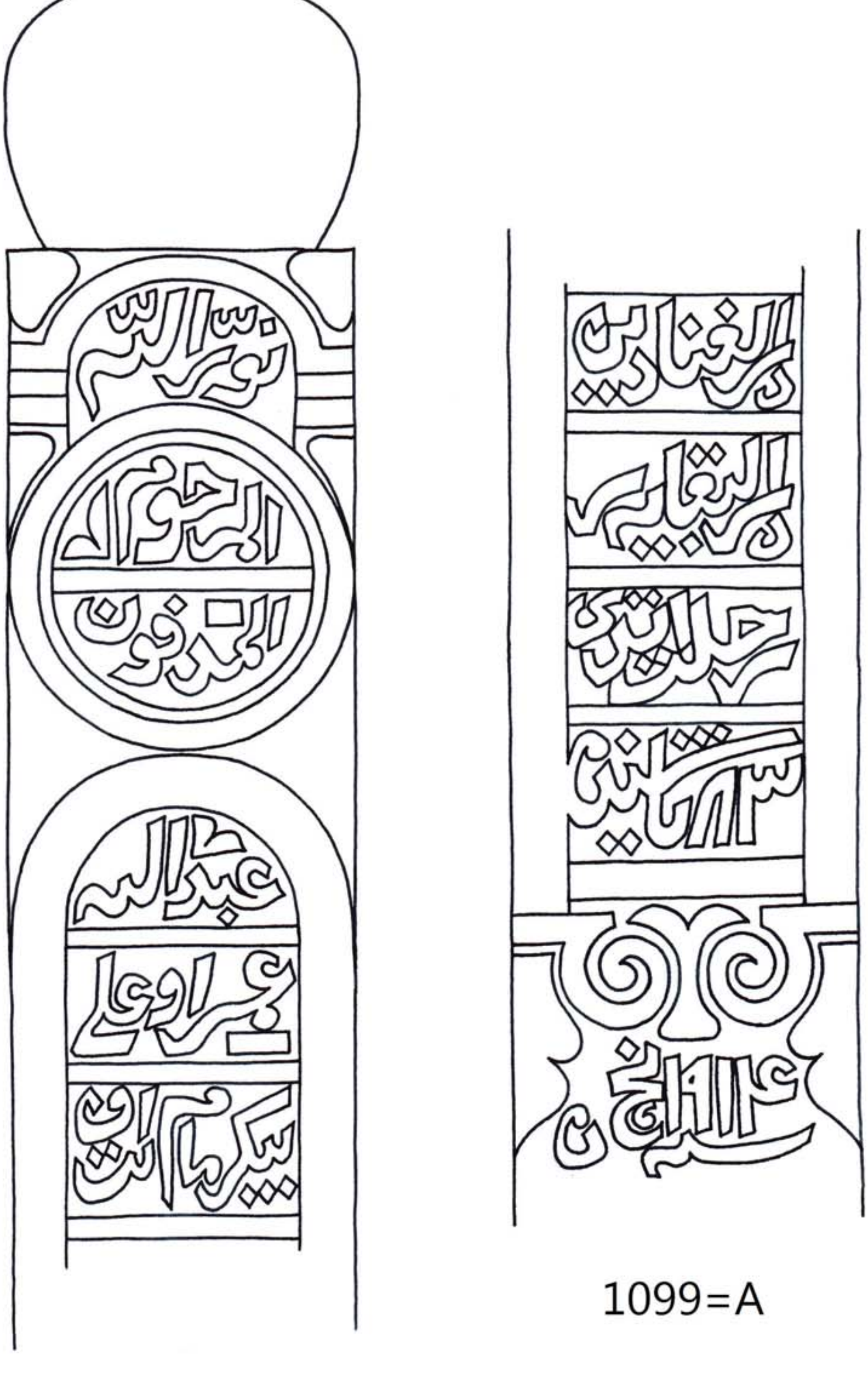

1099=A

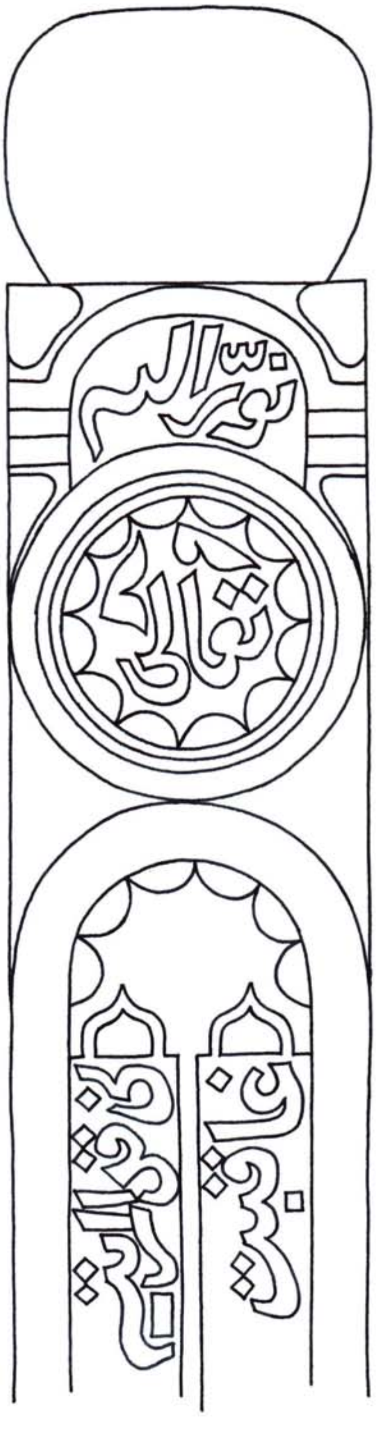

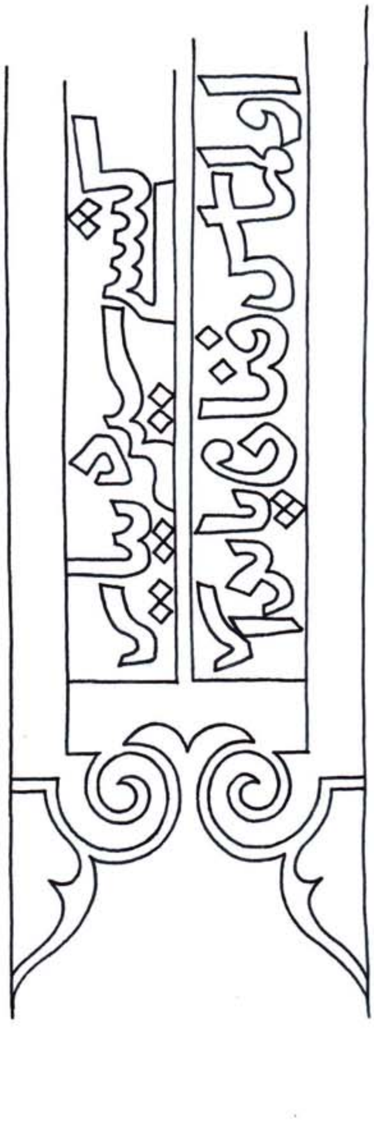

1099=Б

1099=B

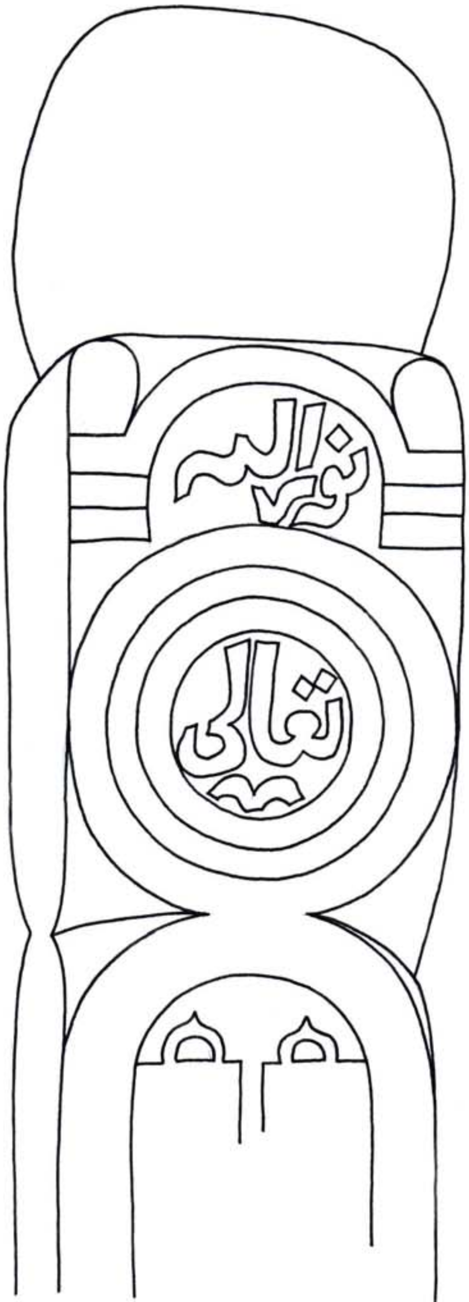

1099=B

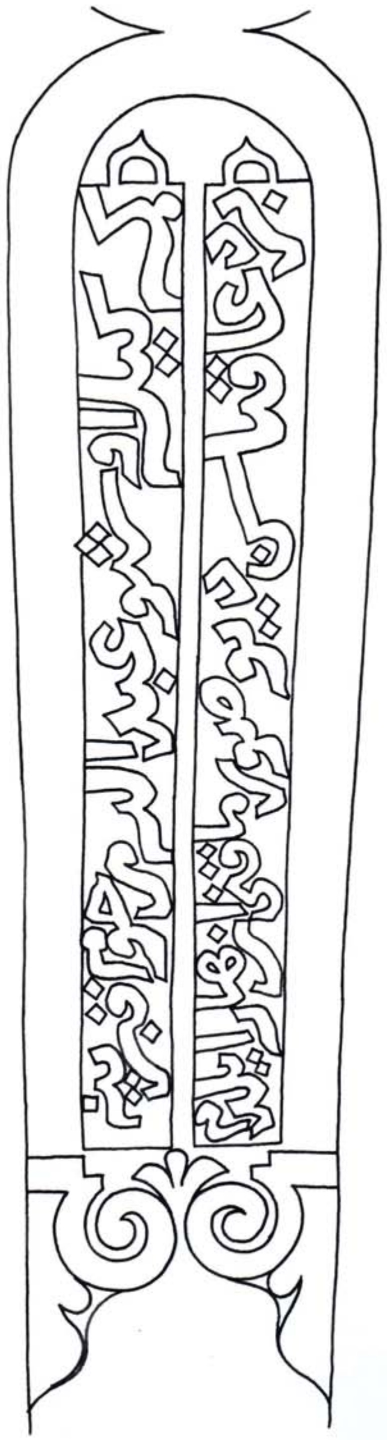

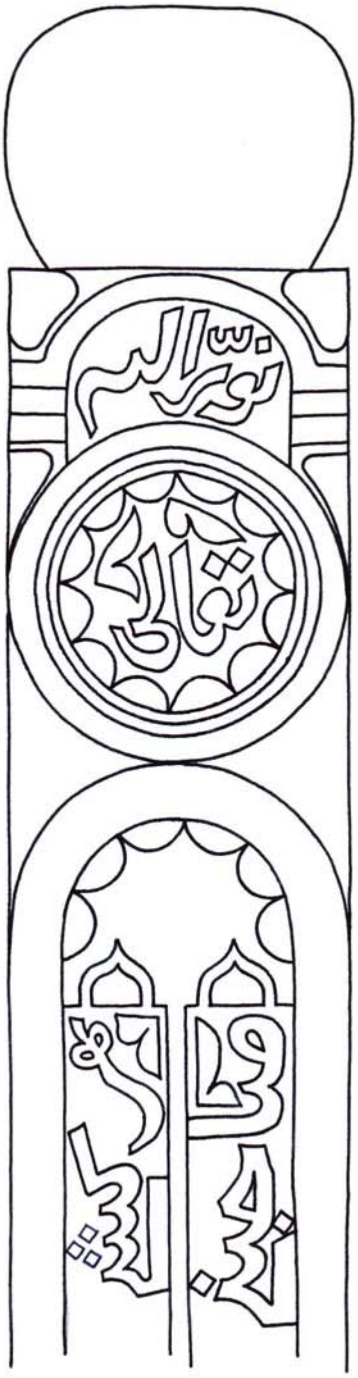

1099=Γ

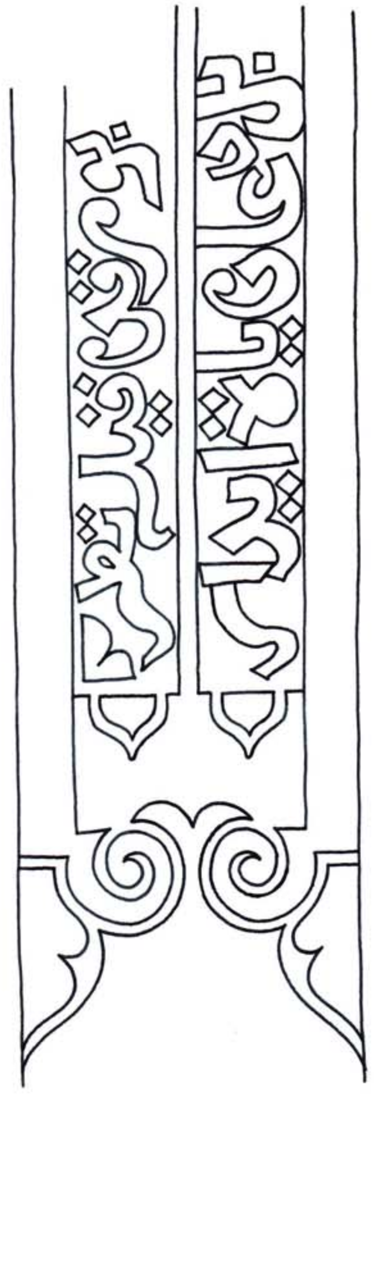

1100

1100

1100

1100

1100

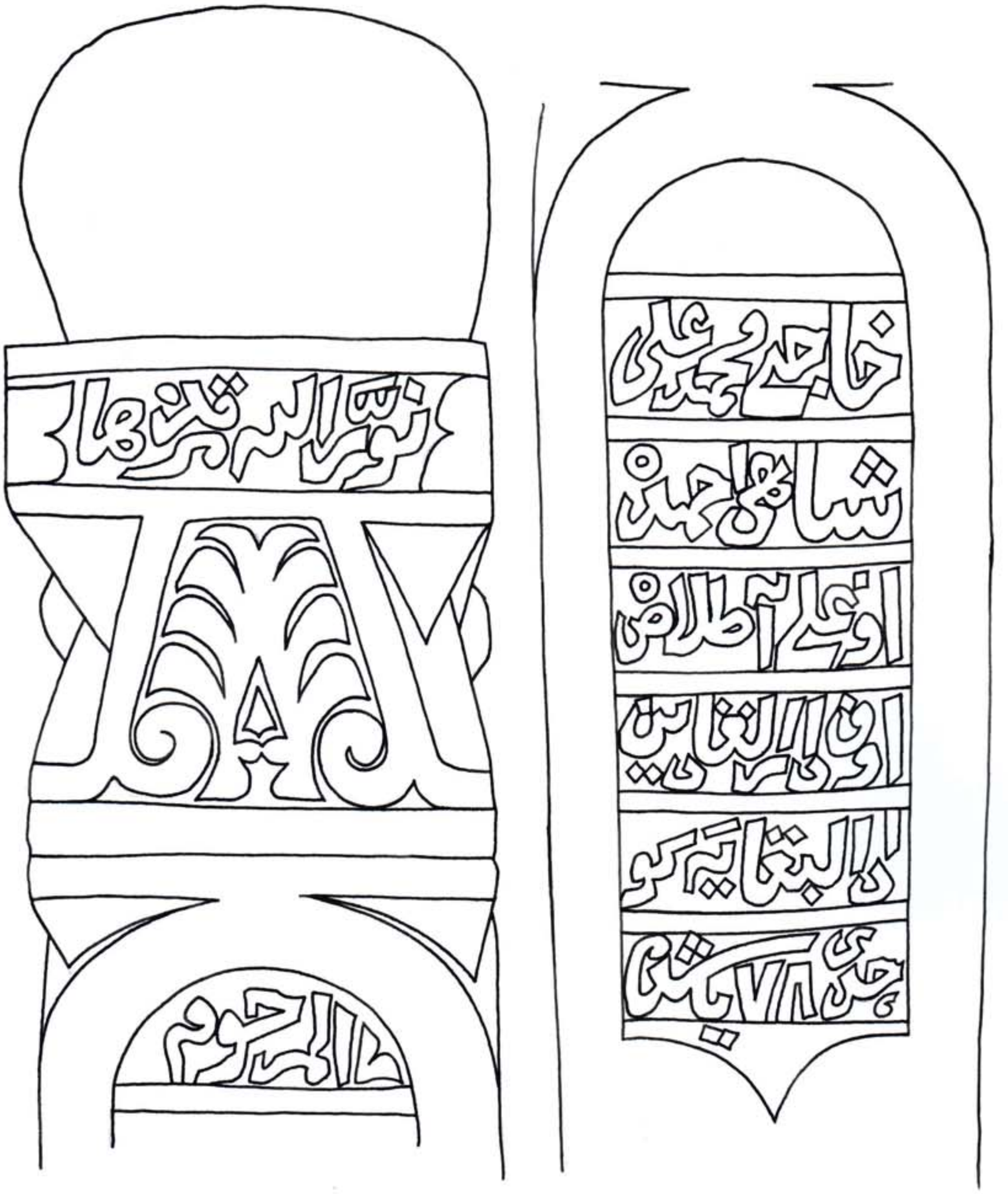

1100=A

1100=Б

1100=Б=б

1100=B

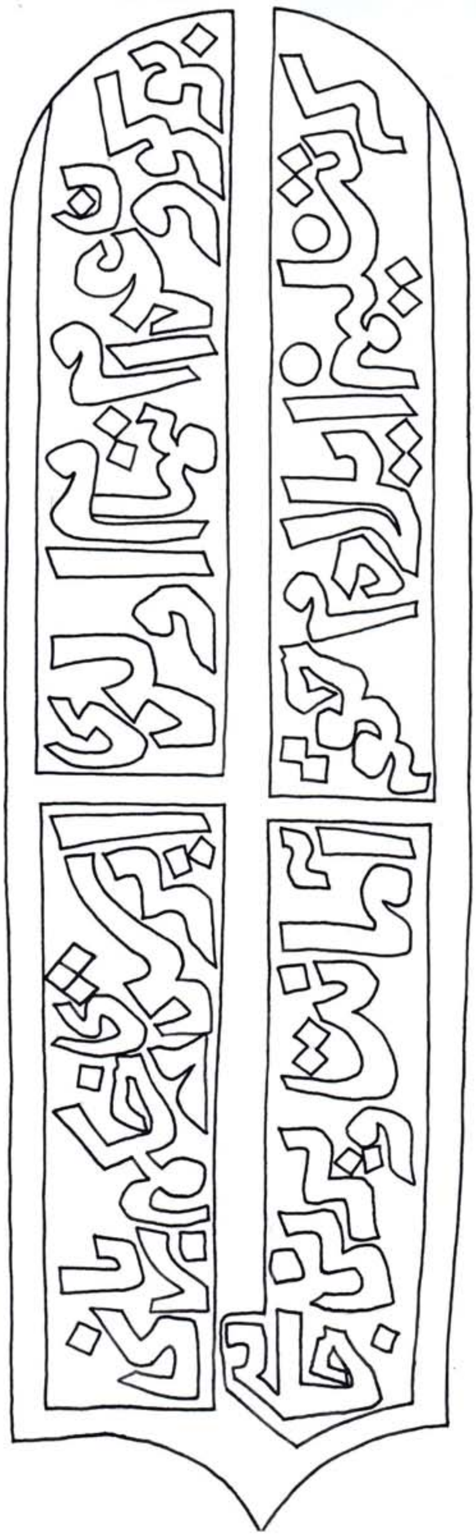

1100=B=6

1100=B=6

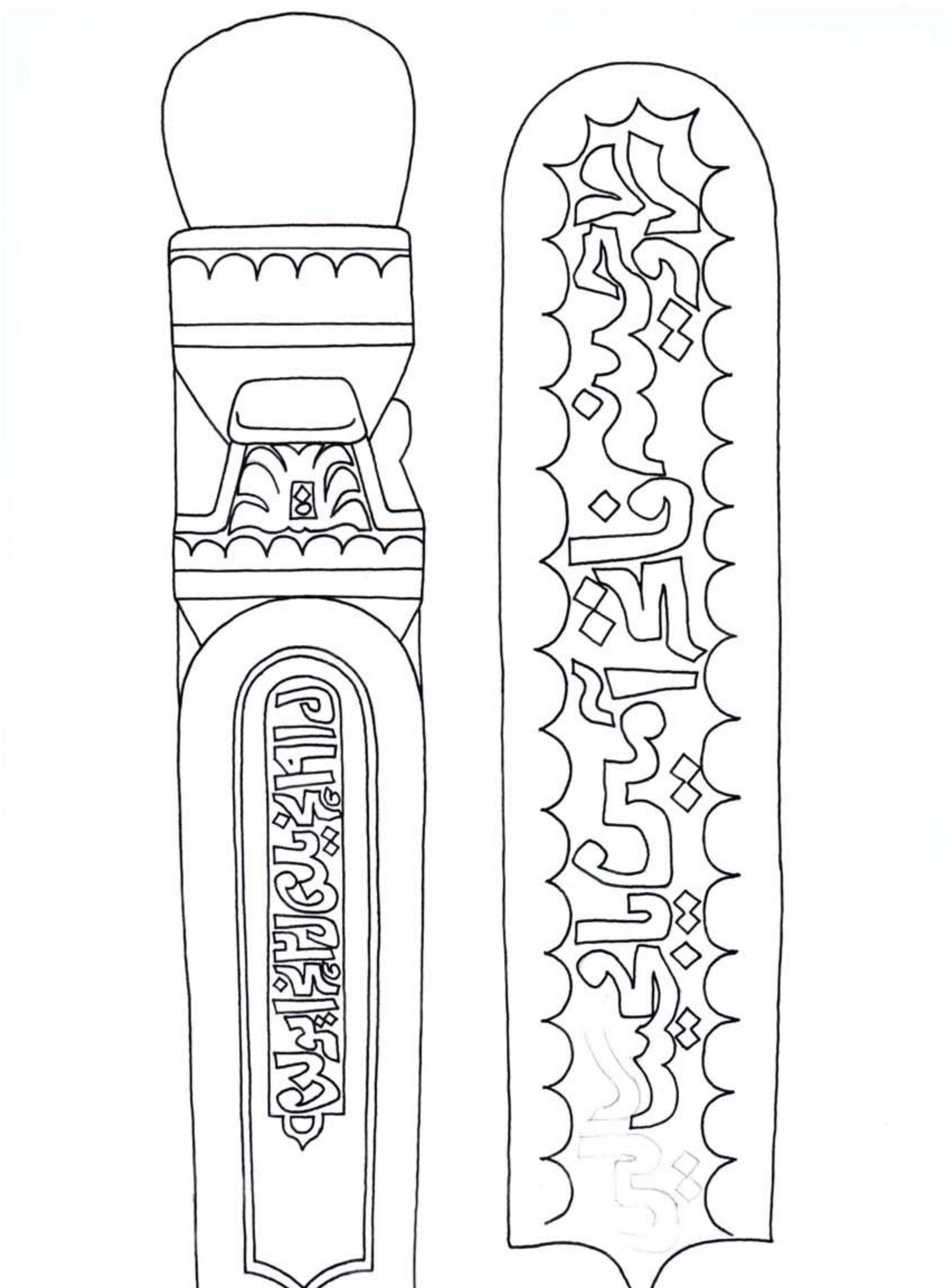

1100=Г

1100=Г

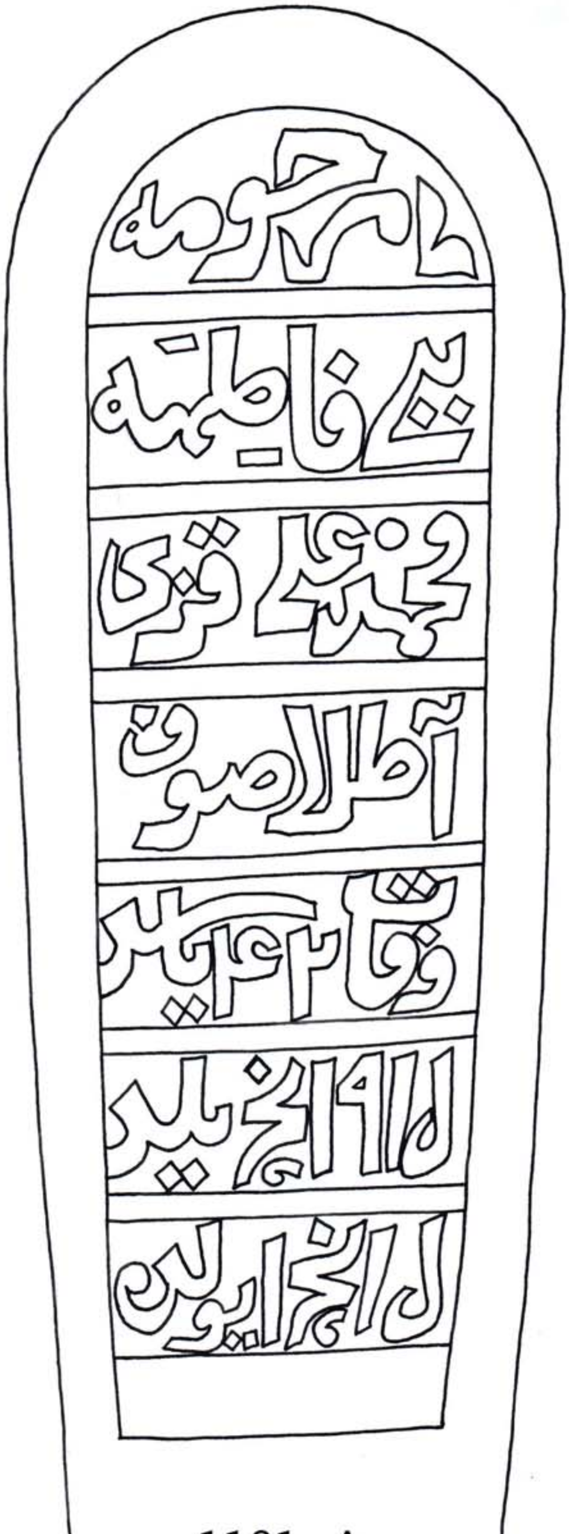

1101=A

1102

1102=A

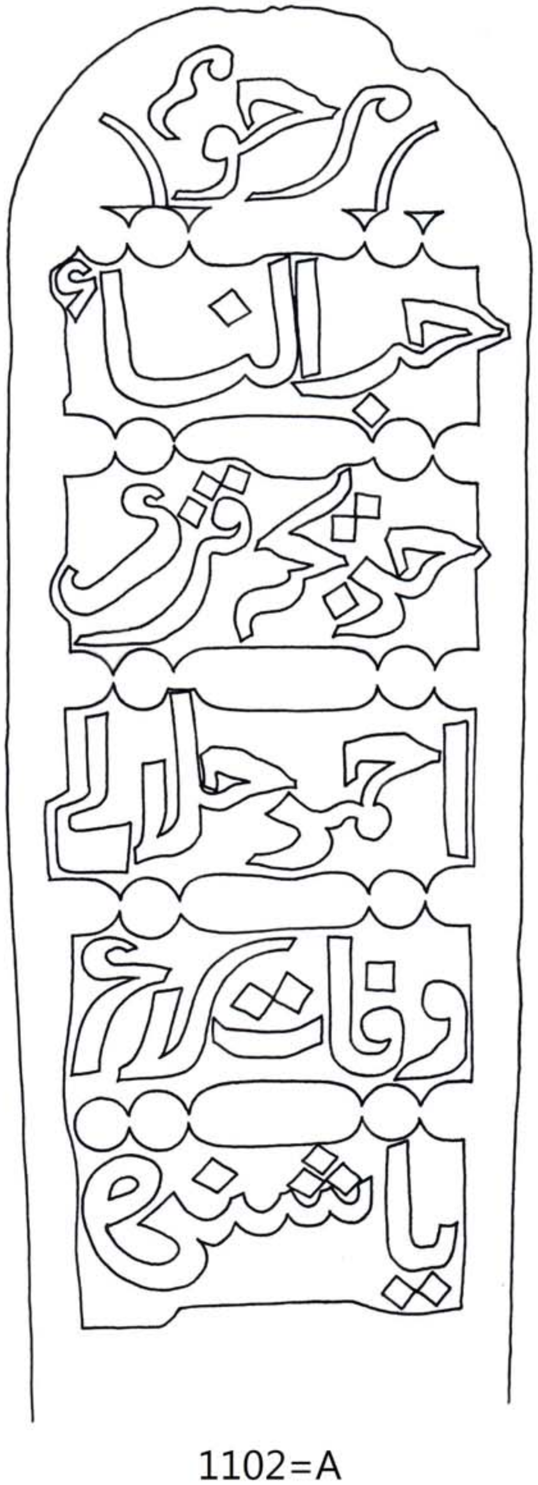

1102=A

1102=Б

1103=A

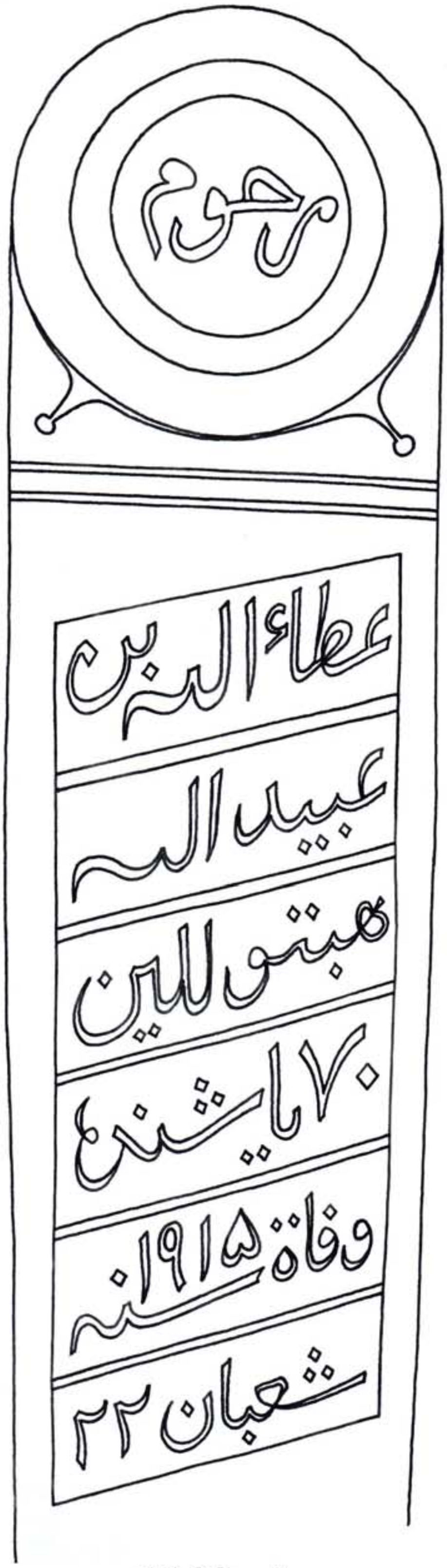
مرحوم
عطاء الله بن
عبيد الله
هبتوللين
٧٠ ياشنده
وفاة ١٩١٥ سنه
شعبان ٢٢

1103=A

1104=A

هو الخلاق الباقي
سعيد بيشته سي
نك امام مدرسي
وجماعت خادمي
خير الله ابن عبد
الرحمن العثماني
05.05.2016 12:54

هو الخلاق الباقی
سعید بیشه سی
نك امام مدرس
وجماعت خادمی
خیرالله ابن عبد
الرحمن العثمانی
٤٩ یاشنده وفات

1104=A

1105

1105

1105=A

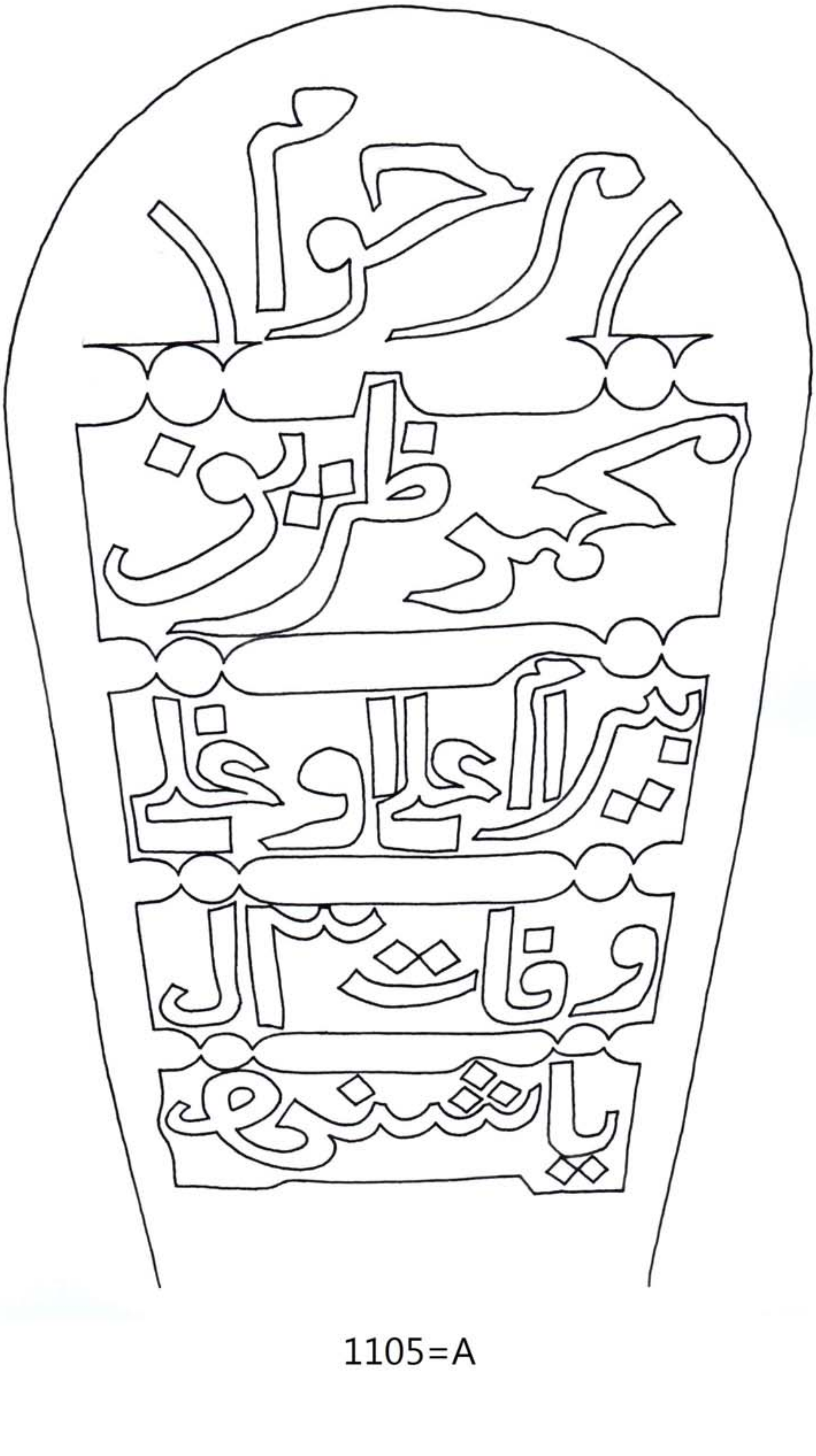

1105=A

1916 ел. № 1.

Мөхәммәдзариф Бәйрәмгали улына куелган таш.

Алгы ягында (уйма һәм күпертмә язулы):

1) мәрхүм
2) Мөхәммәдзариф
3) Бәйрәмгали улы
4) вафат 53
5) яшендә

Уң ягында (уйма язулы):
1916 нчы елда

Сул ягында (уйма язулы):
6 нчы майда

Артында: ◇ (ыру тамгасыдыр).

Үлчәмнәре: 8 × 28 × 60 см.

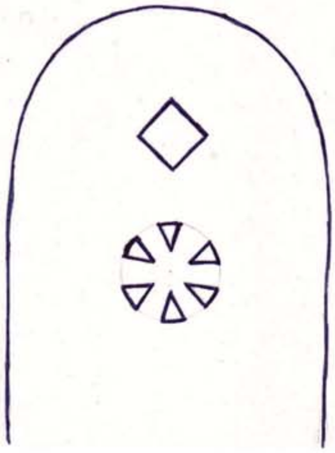

1105=В

1105-1=A

1106

1106

1106=A

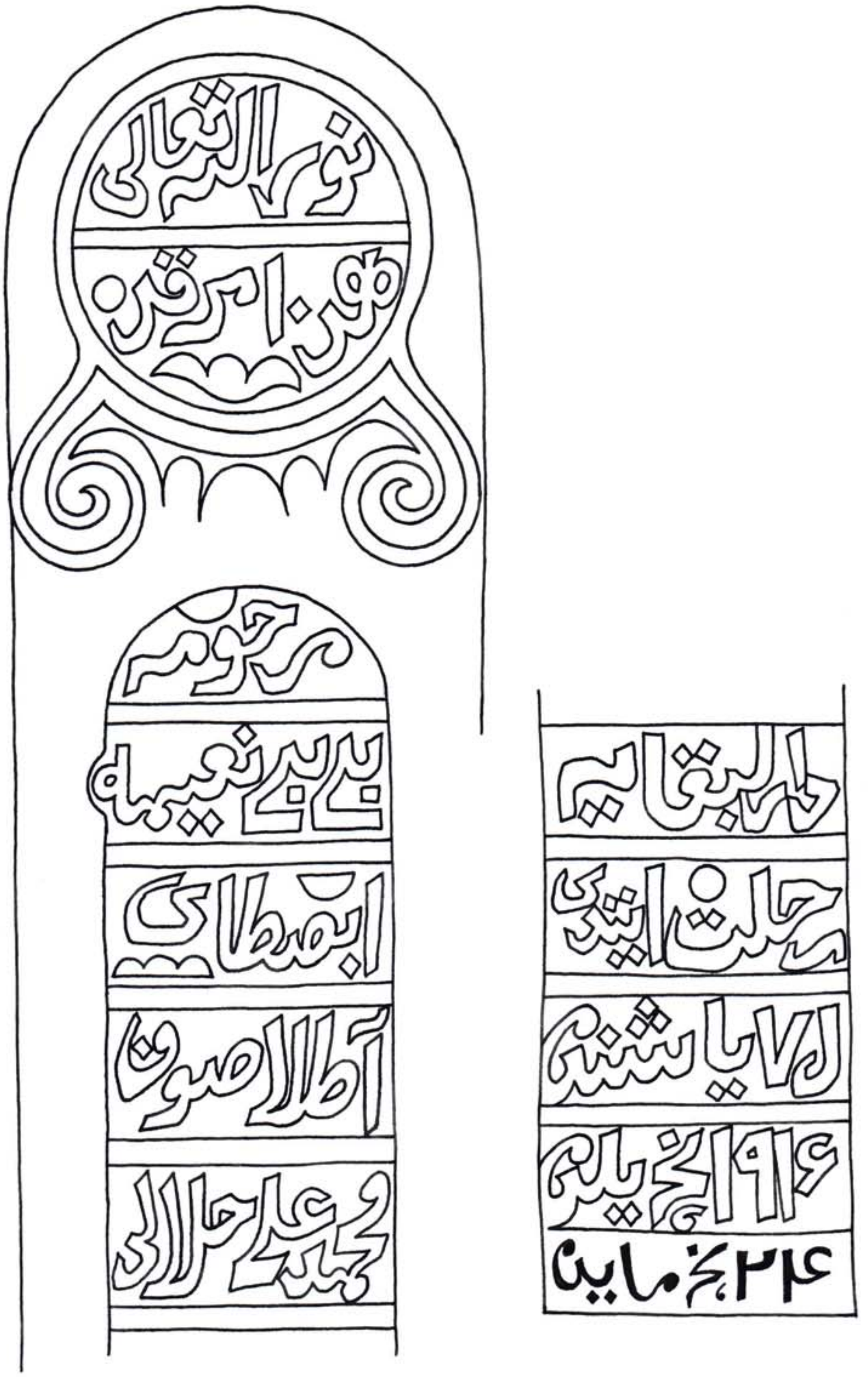

1106=A

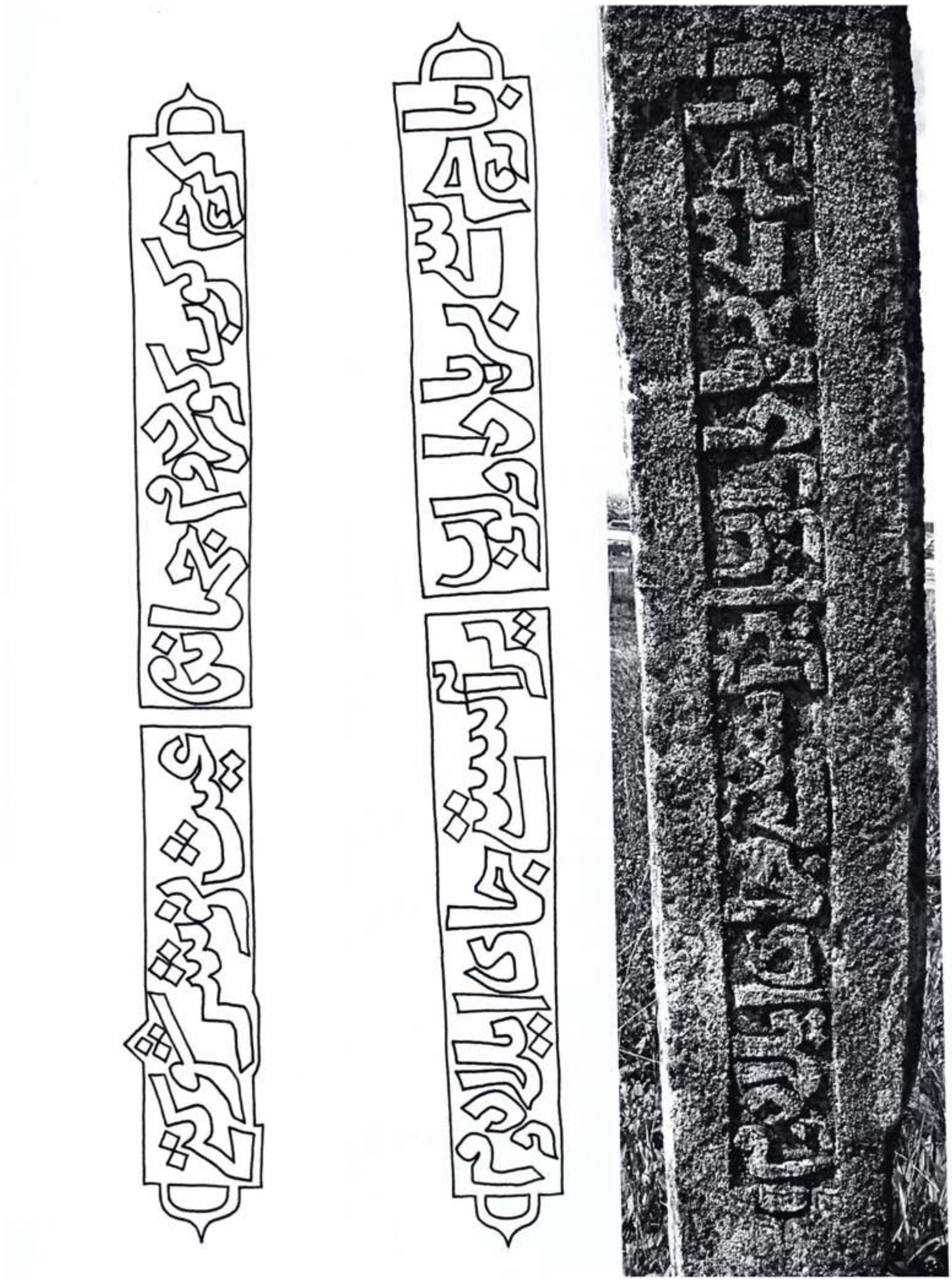

1106=Б,Г

1106=Б
05.05.2016 16:29

1106=Г

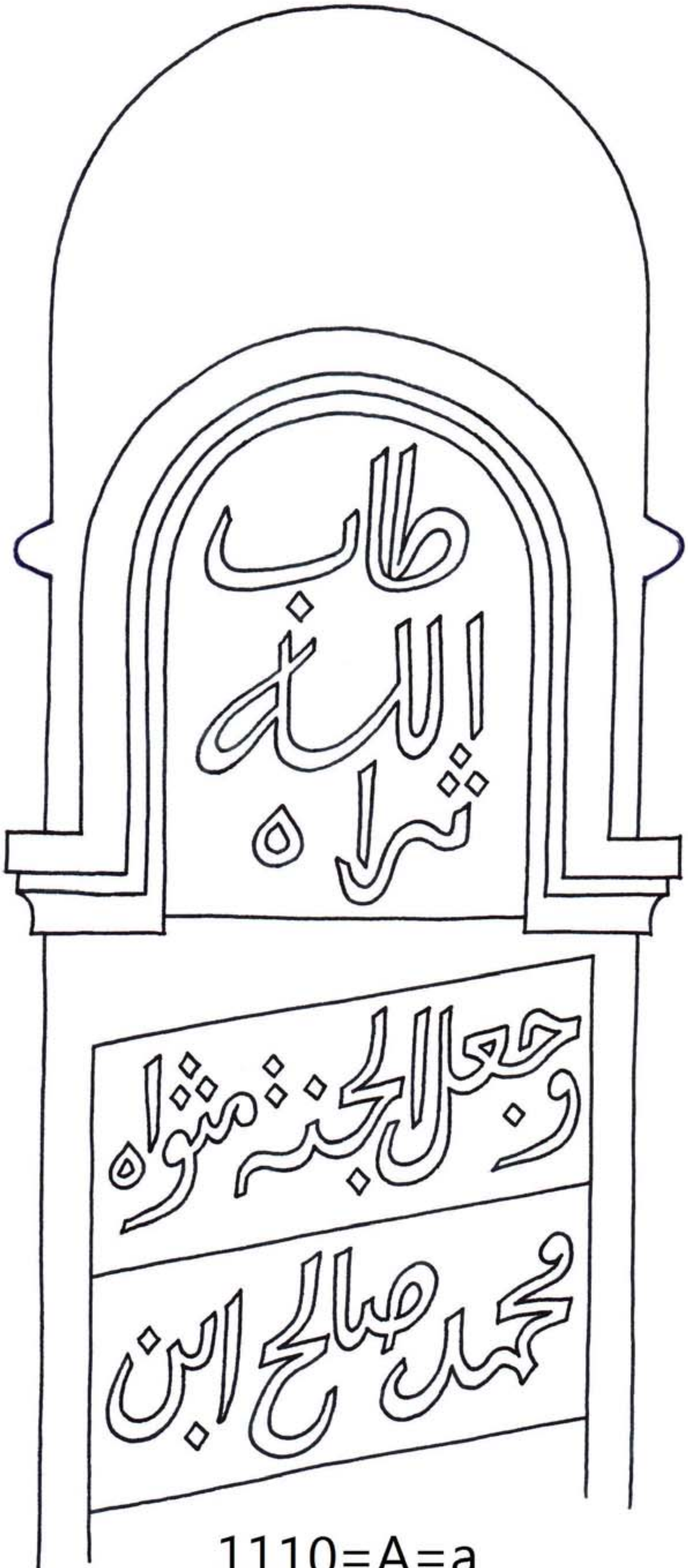

1110=A=a

1110=A=6

1108=A

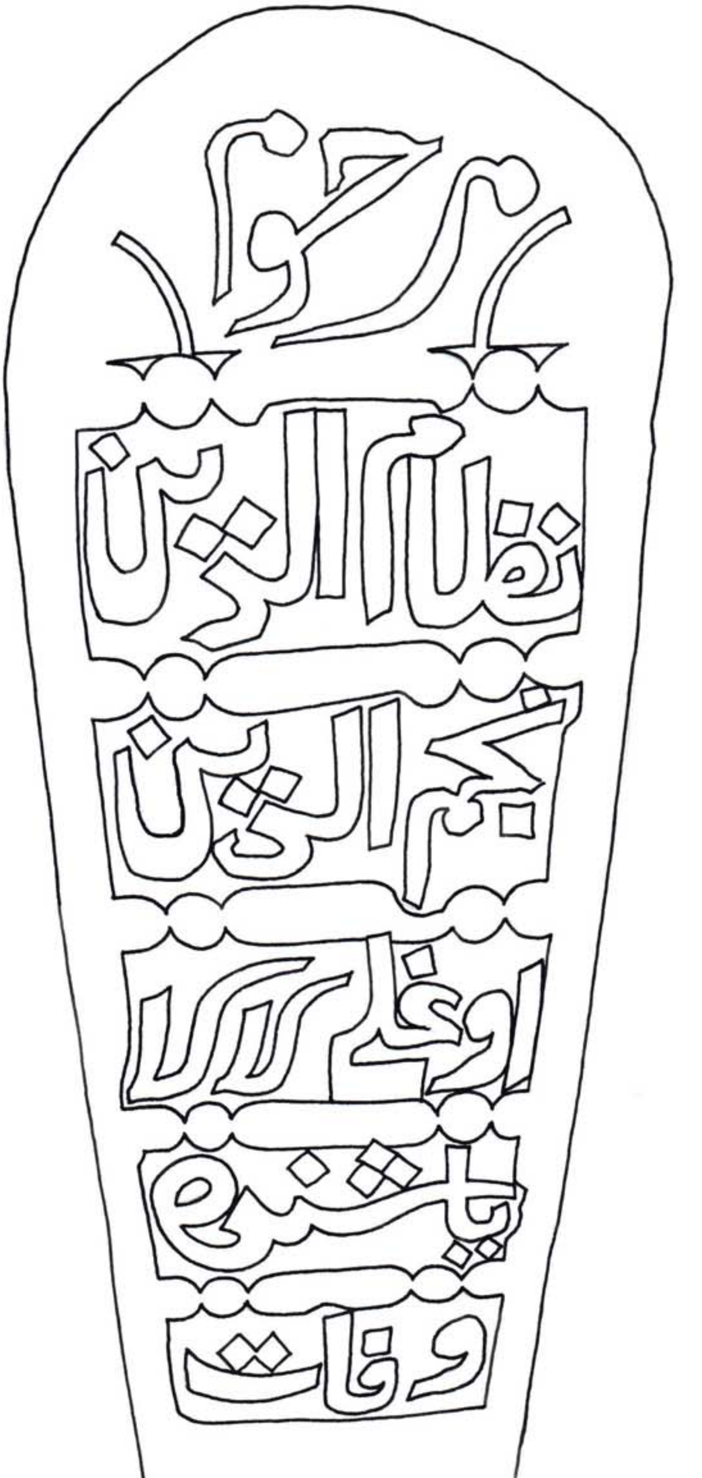

1108=A

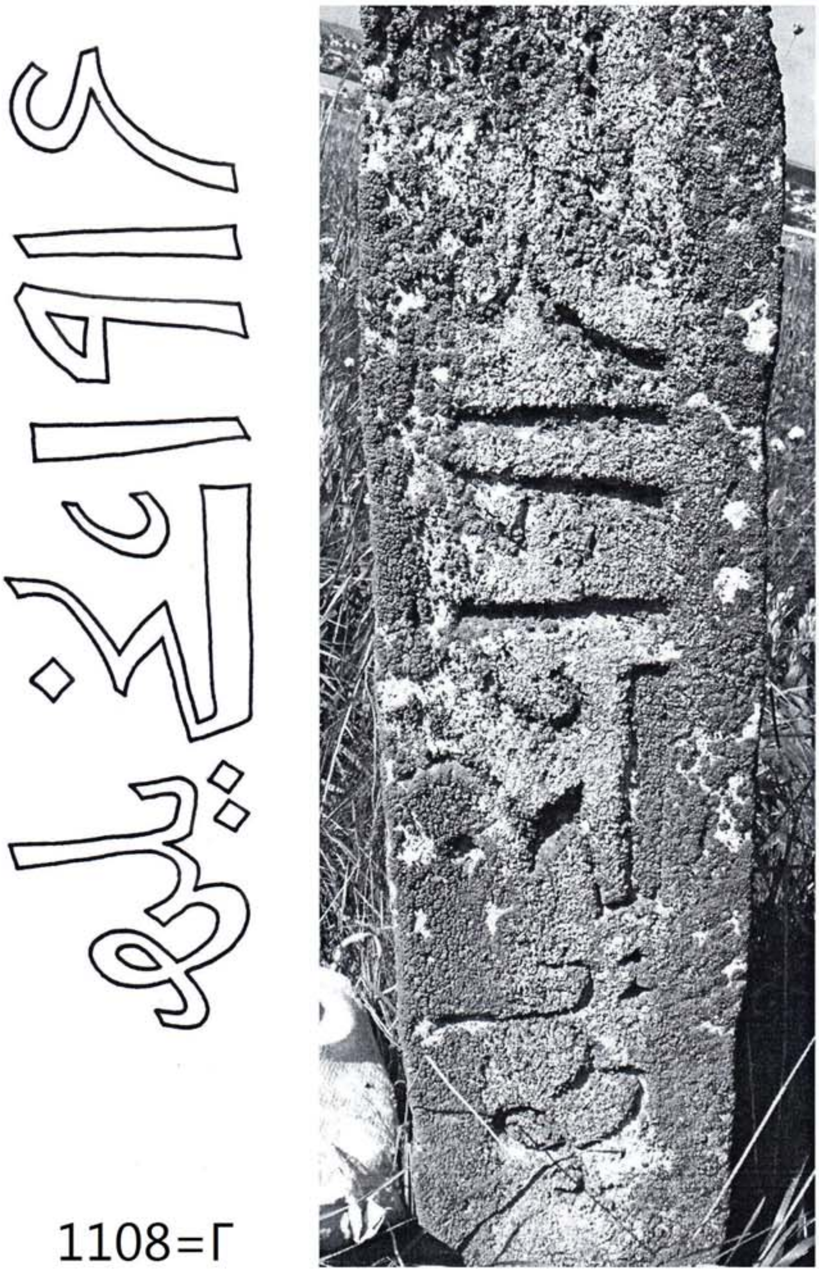

1108=Γ

1110=A
05.05.2016 09:28

1110

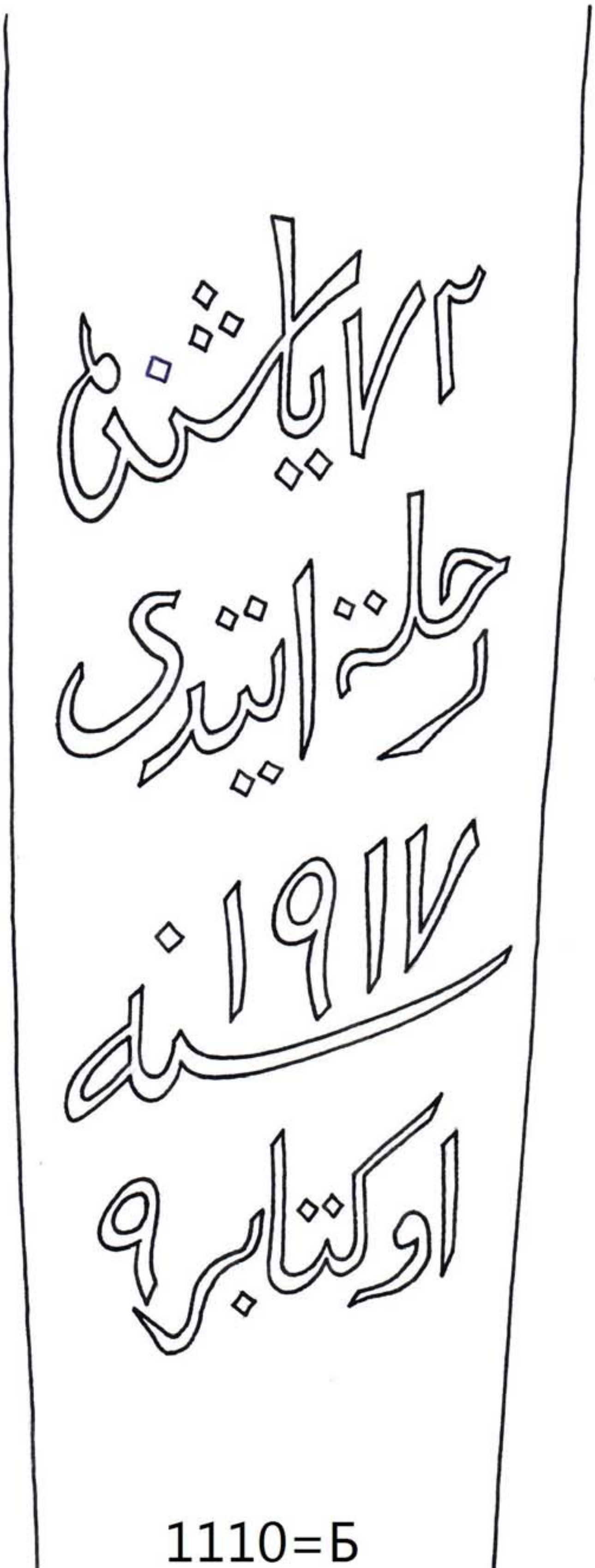

1110=Б

1111=A

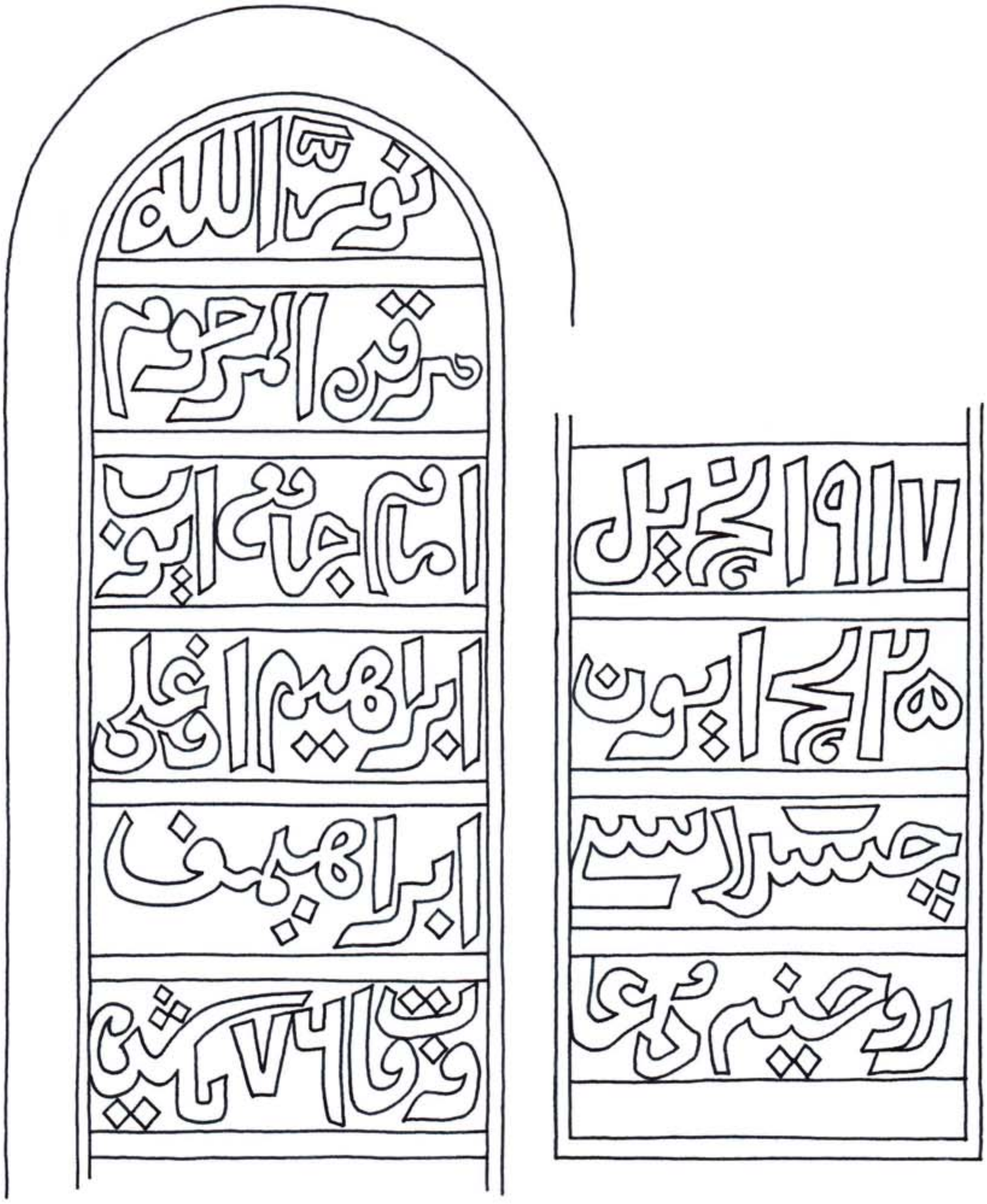

1111=A

24.06.2012 18:13

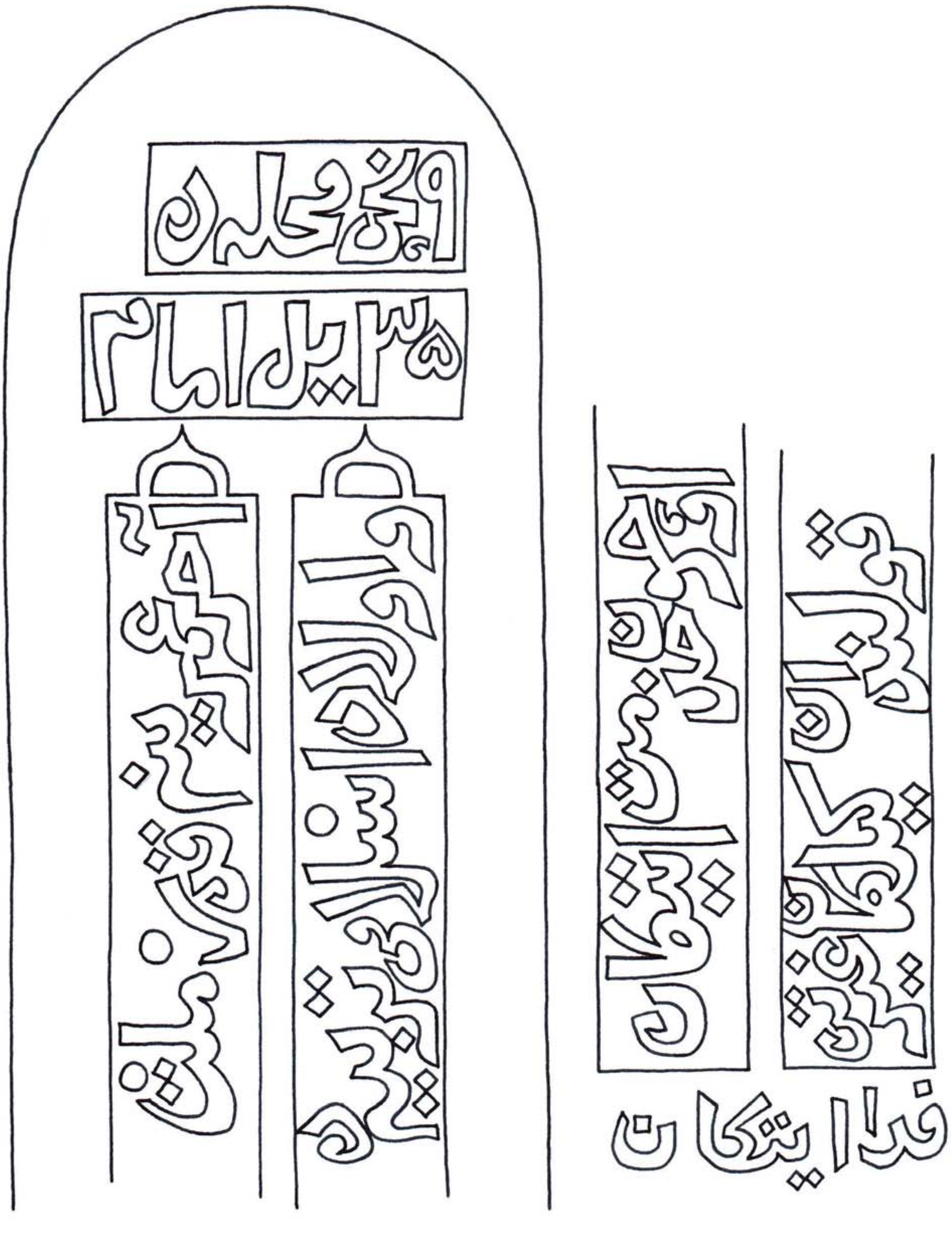

1111=B

1112

1112

1112=A

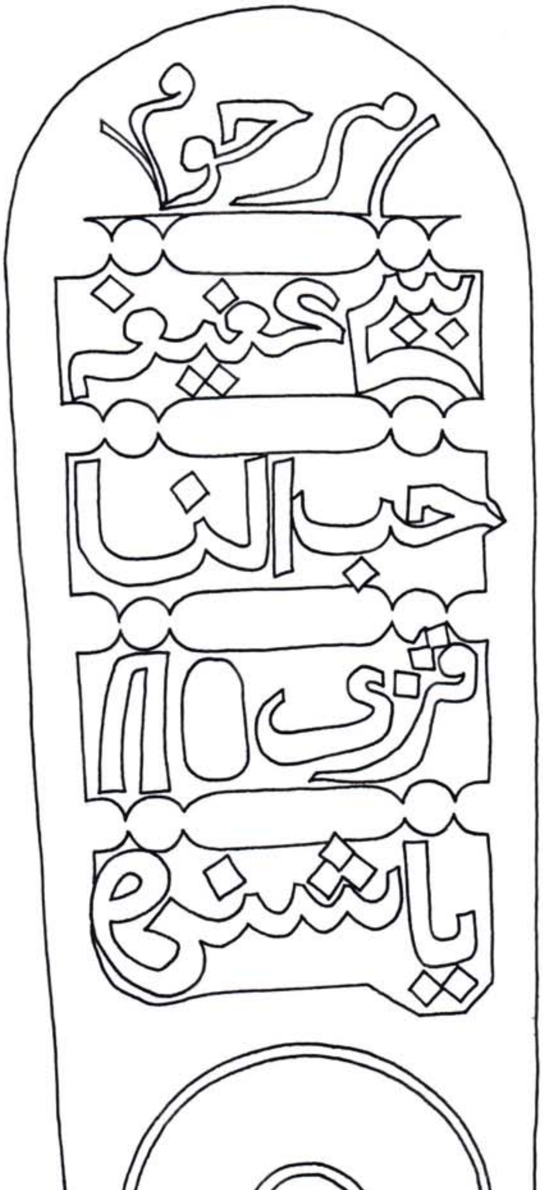

1112=A

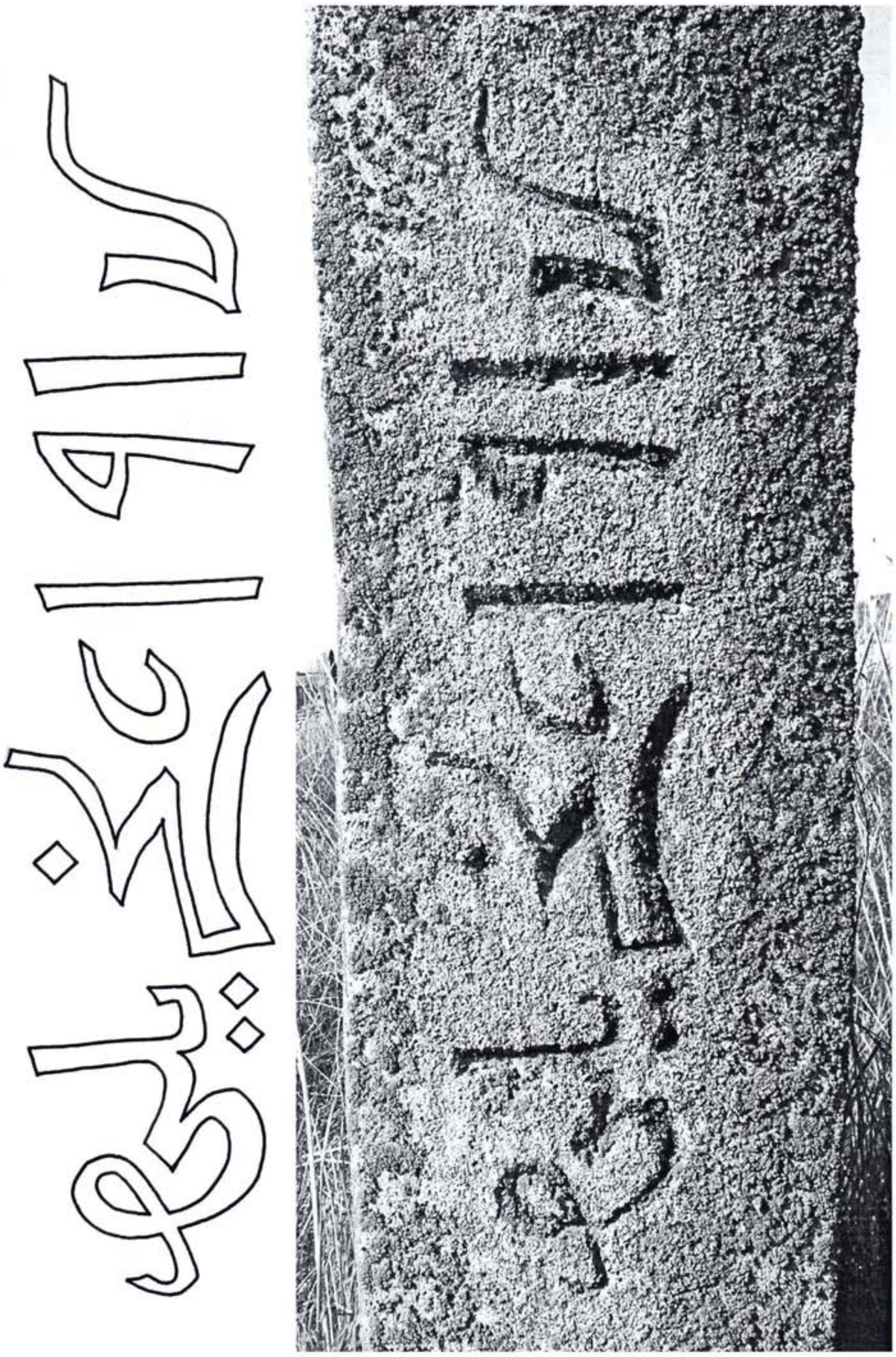

1112=Г

1113

1113

1113

1113

1113=A

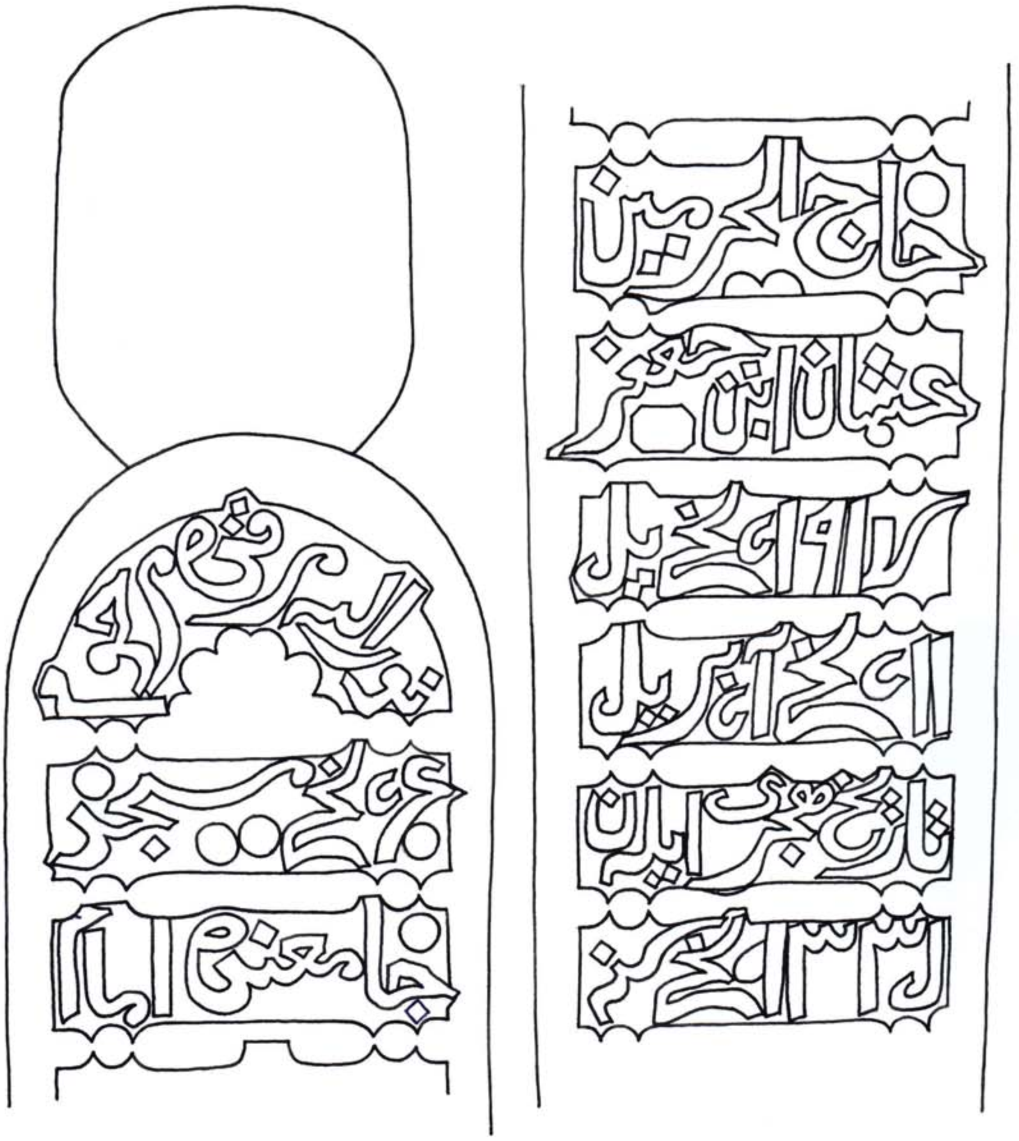

1113=A

1113=Б

1113=Б

1113=Б

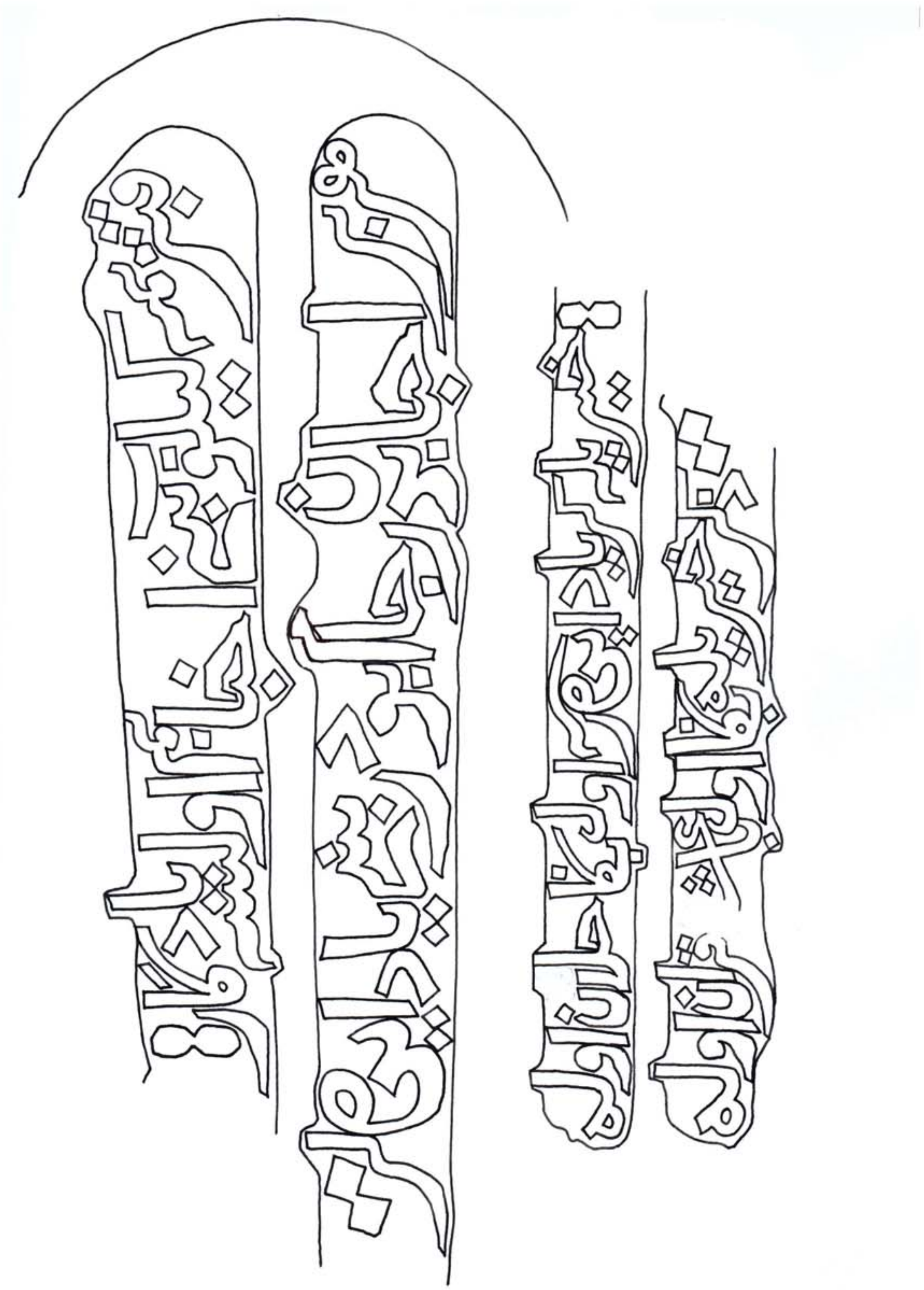

1113=B

1113=B=a

1113=B=a

1113=B=6

1113=В=б

1113=B=в

1113=Г

1113=Г

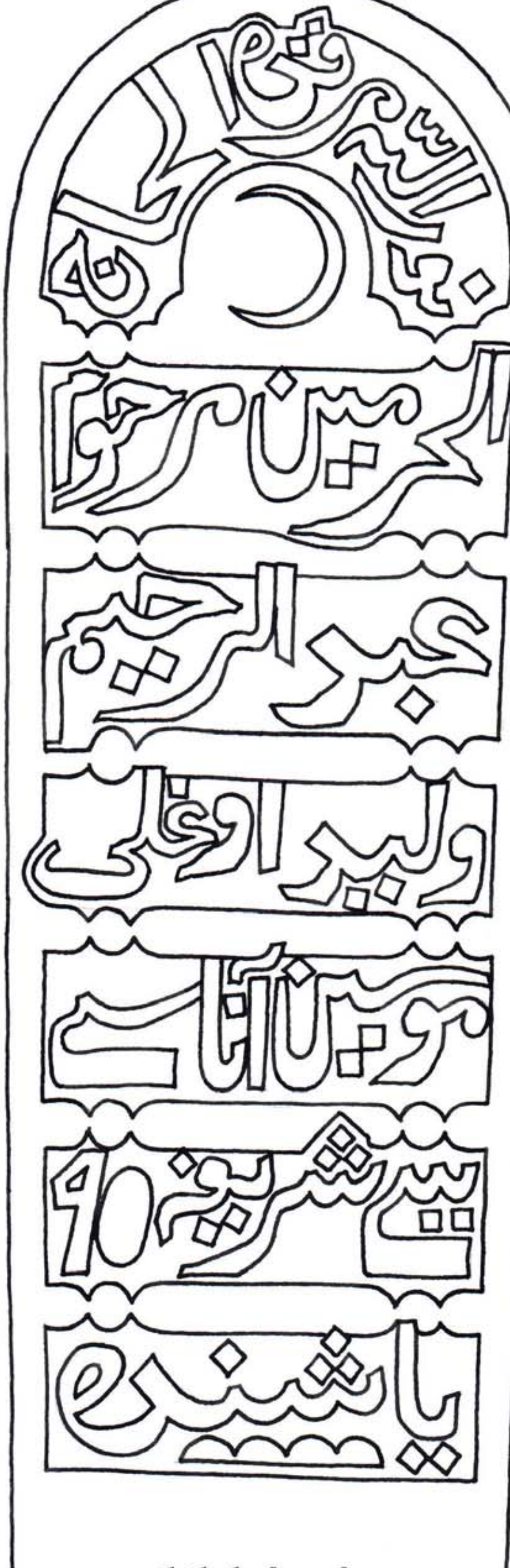

1114=A

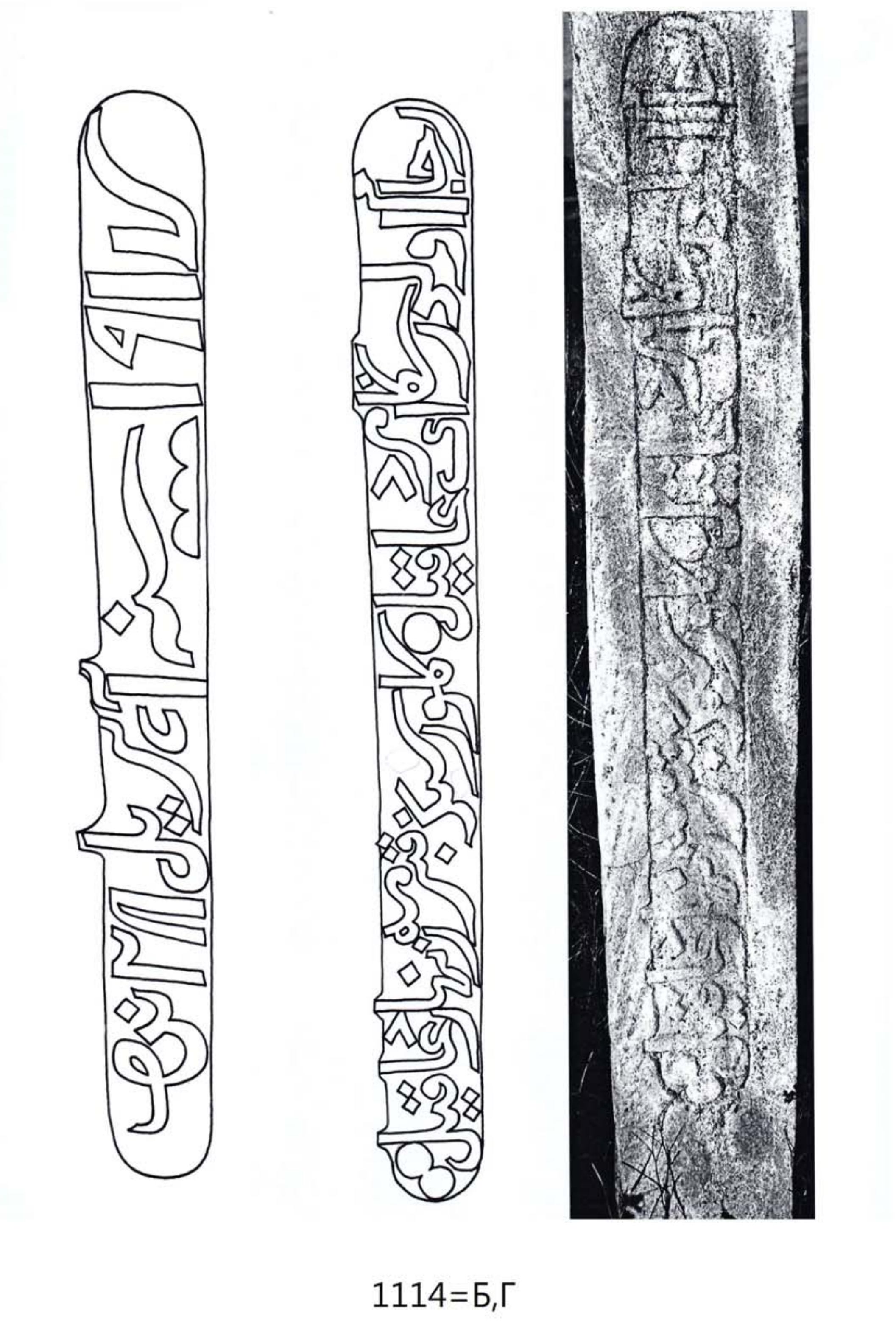

1114=Б,Г

1114=Г

1115=A

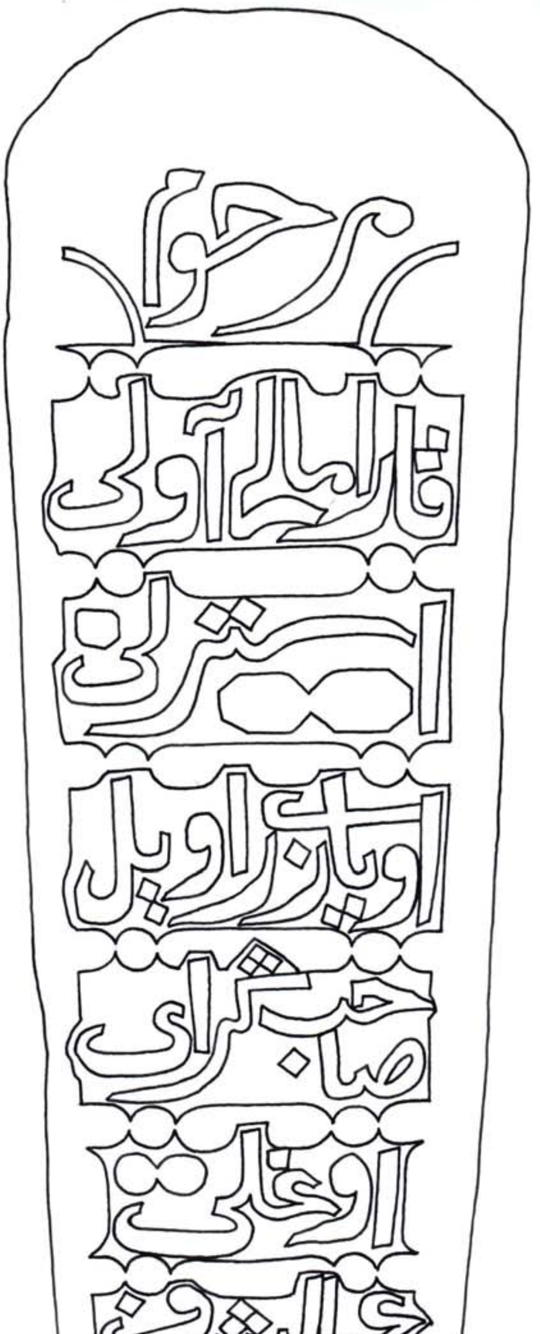

1115=A

1917 ел. № 6.

Равил Габделбәшәровка куелган таш.

Алгы ягында (уйма һәм күпертмә язулы):

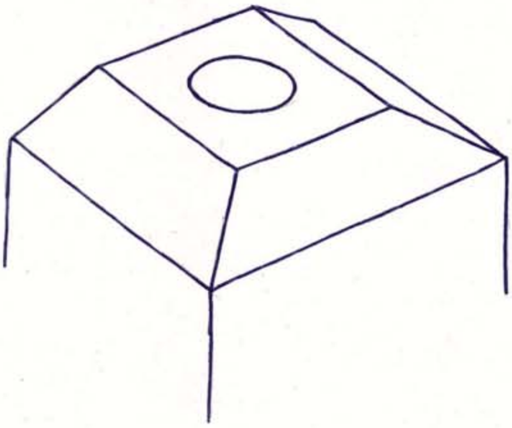

1) мәрхүм
2) Карамалы авылы
3) Эстәрле
4) өязе Равил
5) Сахибгәрәй
6) улы
7) Габделбәшәров

Сул ягында:
1917 нче елда

Уң ягында:
16 нчы июльдә

Арткы ягында: 1 яшендә

Үлчәмнәре: 18 × 18 × 90 см.

1115=A=a

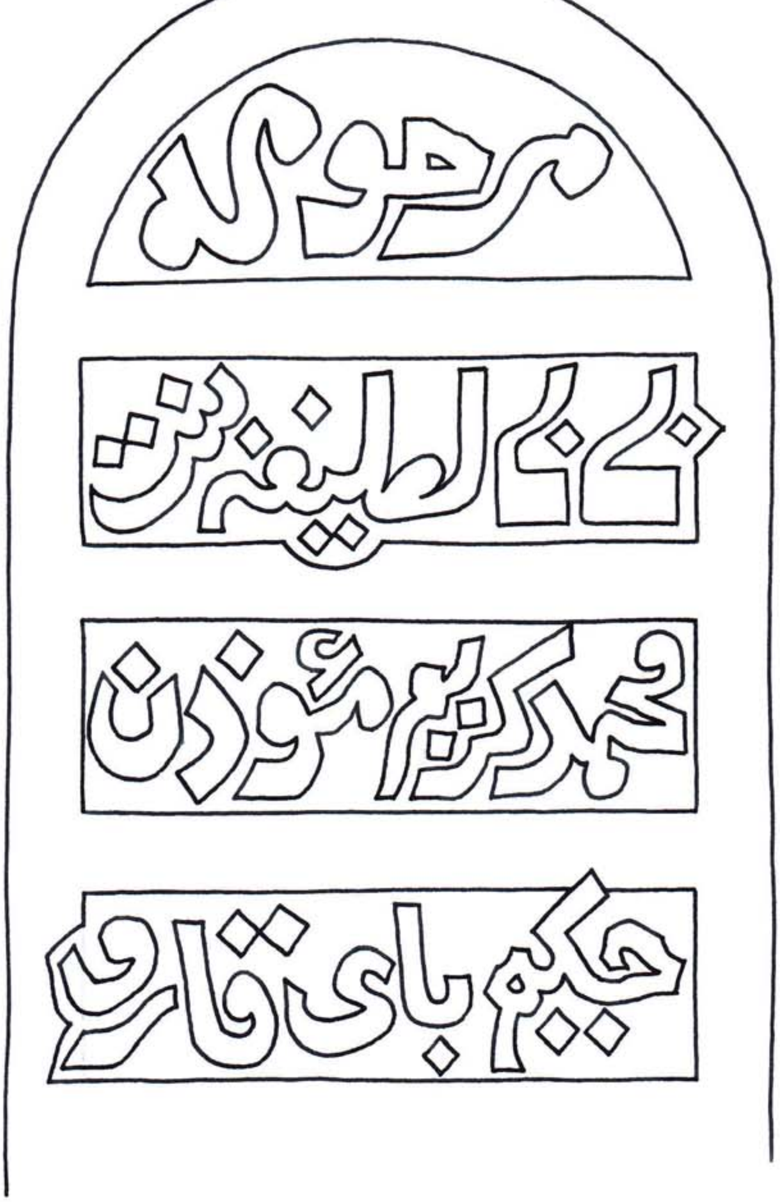

1119=A=a

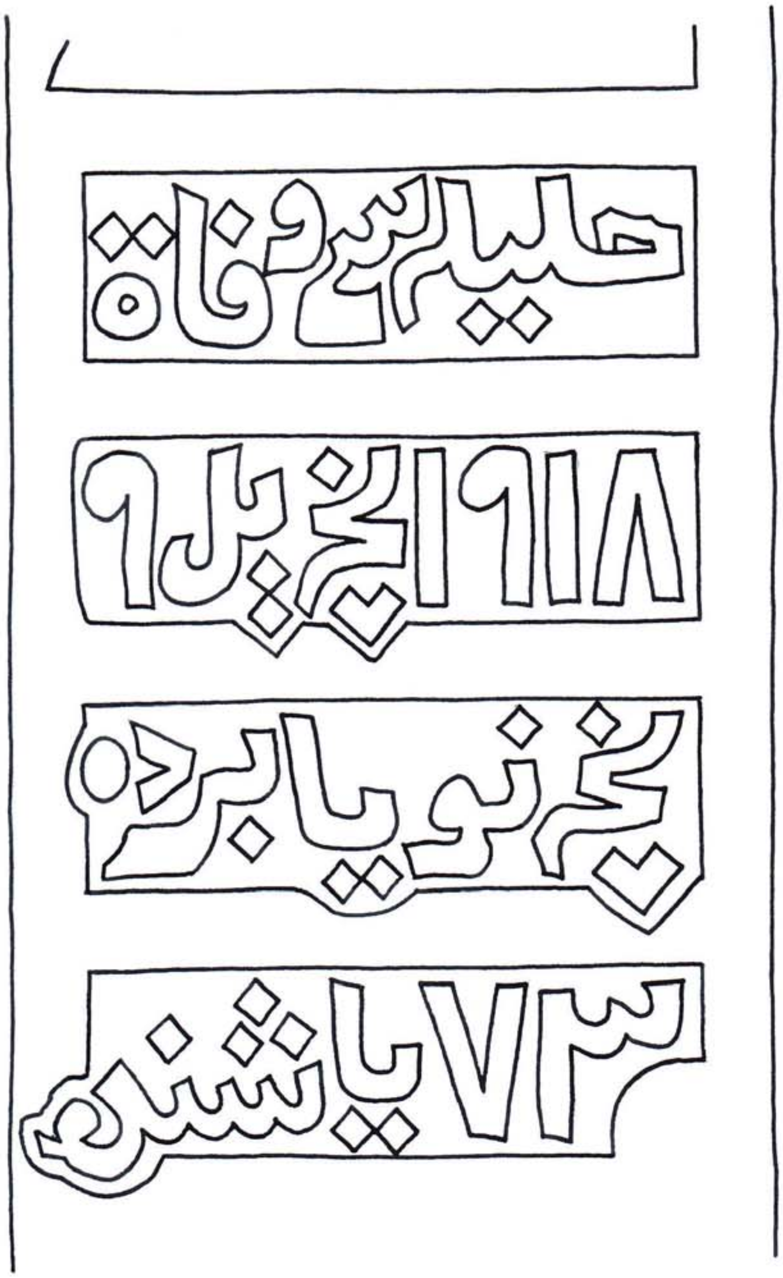

1119=A=6

1119-A=A

1120

1120

1120=Г

1120=A

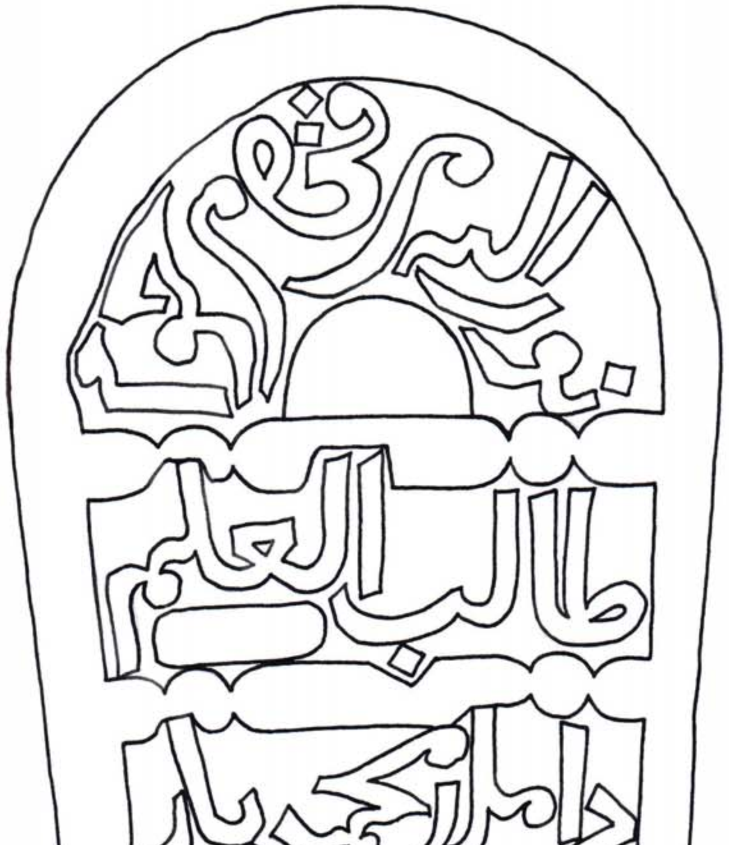

1120=A

1120=Γ

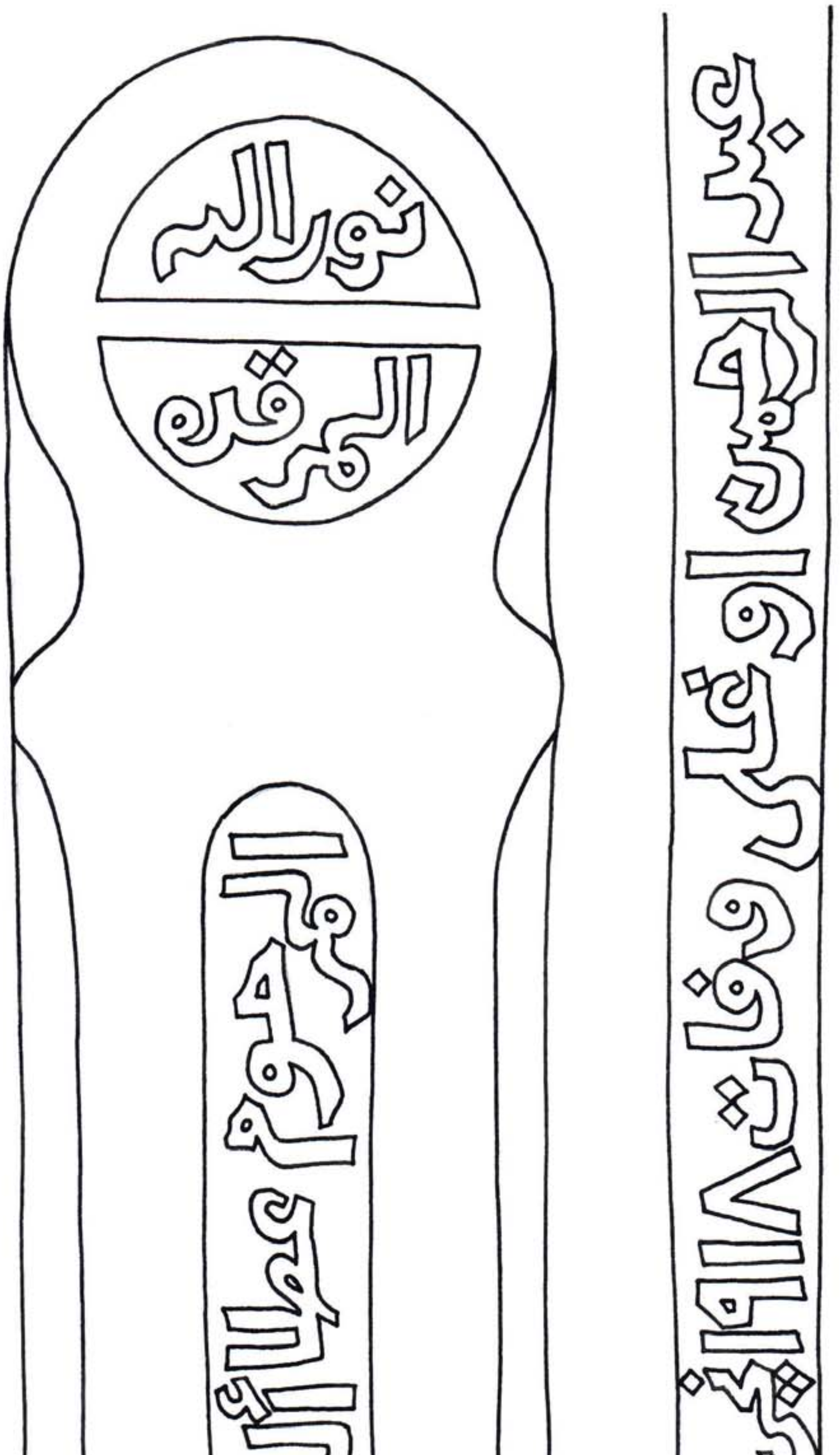

1121=A

1122=A

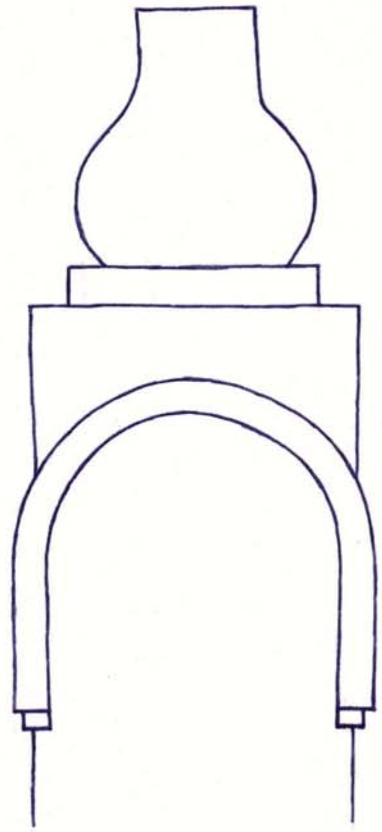

1918 ел. №4.

Шәмсерүй Мәхмүд Хөсенов кызына куелган таш.

Алгы ягында (уйма язулы):

нәувәрә Аллаһу
Тәгалә мәркадиһә
әл-мәрхүмәт
Шәмсерүй Мәхмүд
Хөсенов кызы
Рәхмәтулла
Мөхәррәмов хәляле
51 яшендә дарелбәкая
рихләт итде

Икенче ягында (уйма язулы):

١٩١٨ سنه | ١ نچی | اییول

1918 сәнә 1 нче июль

Үлчәмнәре (чама белән): 30 × 34 × 190 см.

1122=А

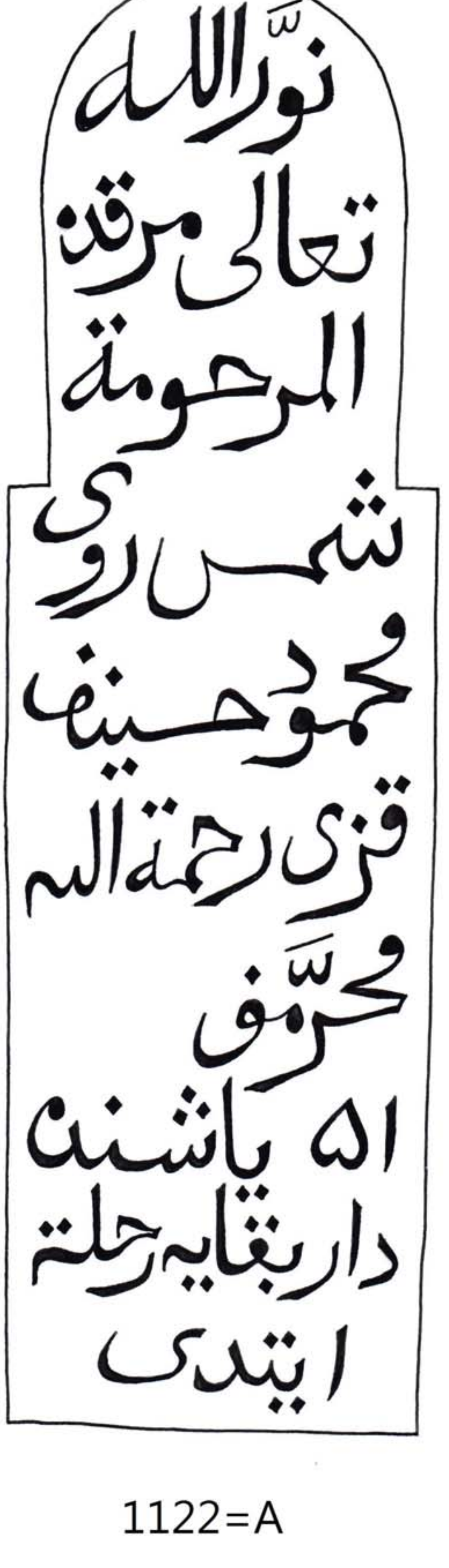
نور الله
تعالى مرقد
المرحومة
شمس روی
و محمود
حنیف
قزی رحمة الله
و محرّف
۱۵ یاشنده
دار بقایه رحلت
ایتدی

1122=A

1123

1123

1123

1123

1123

1123

1123

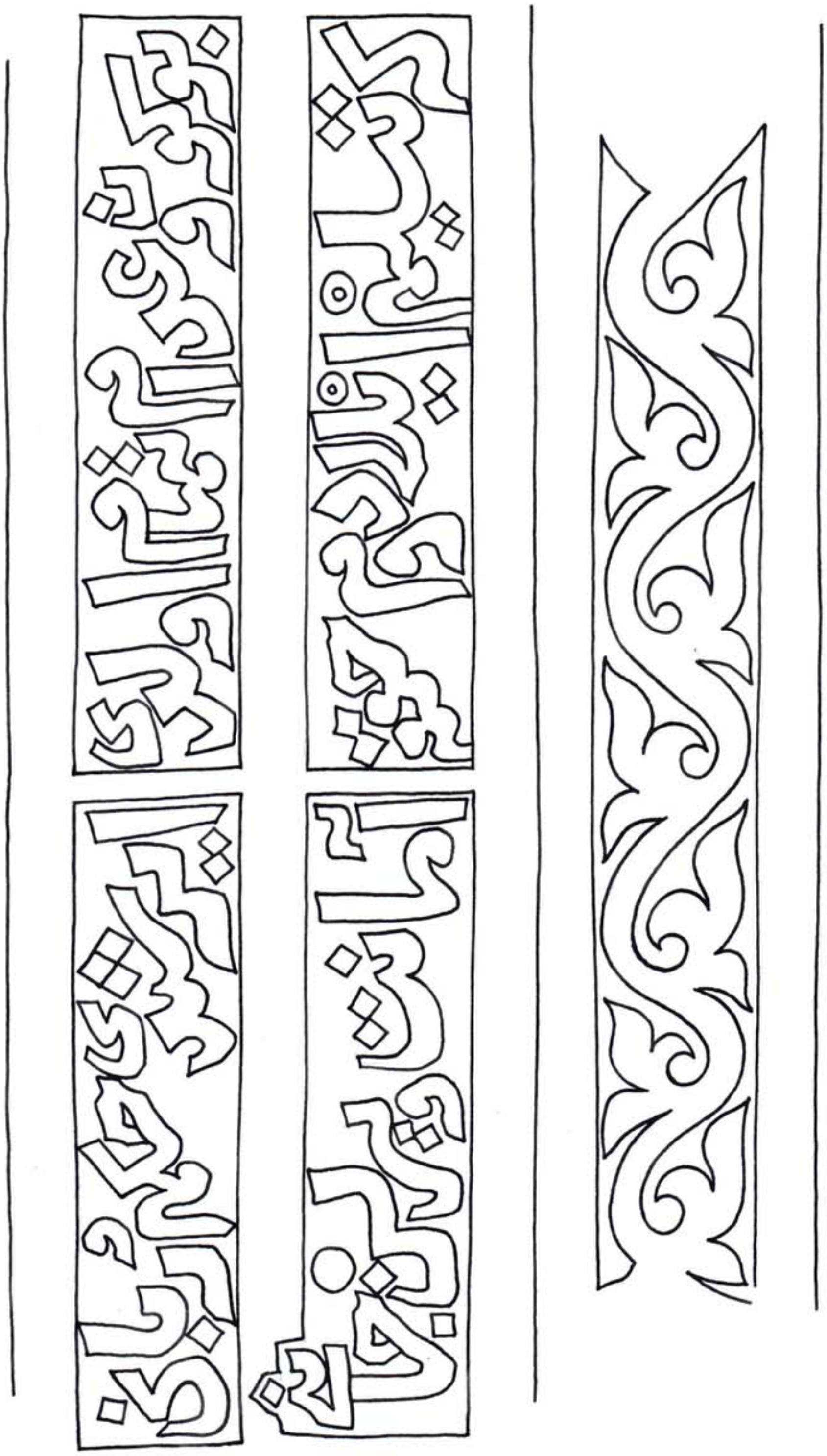

1123

1123

1123

1123

1123

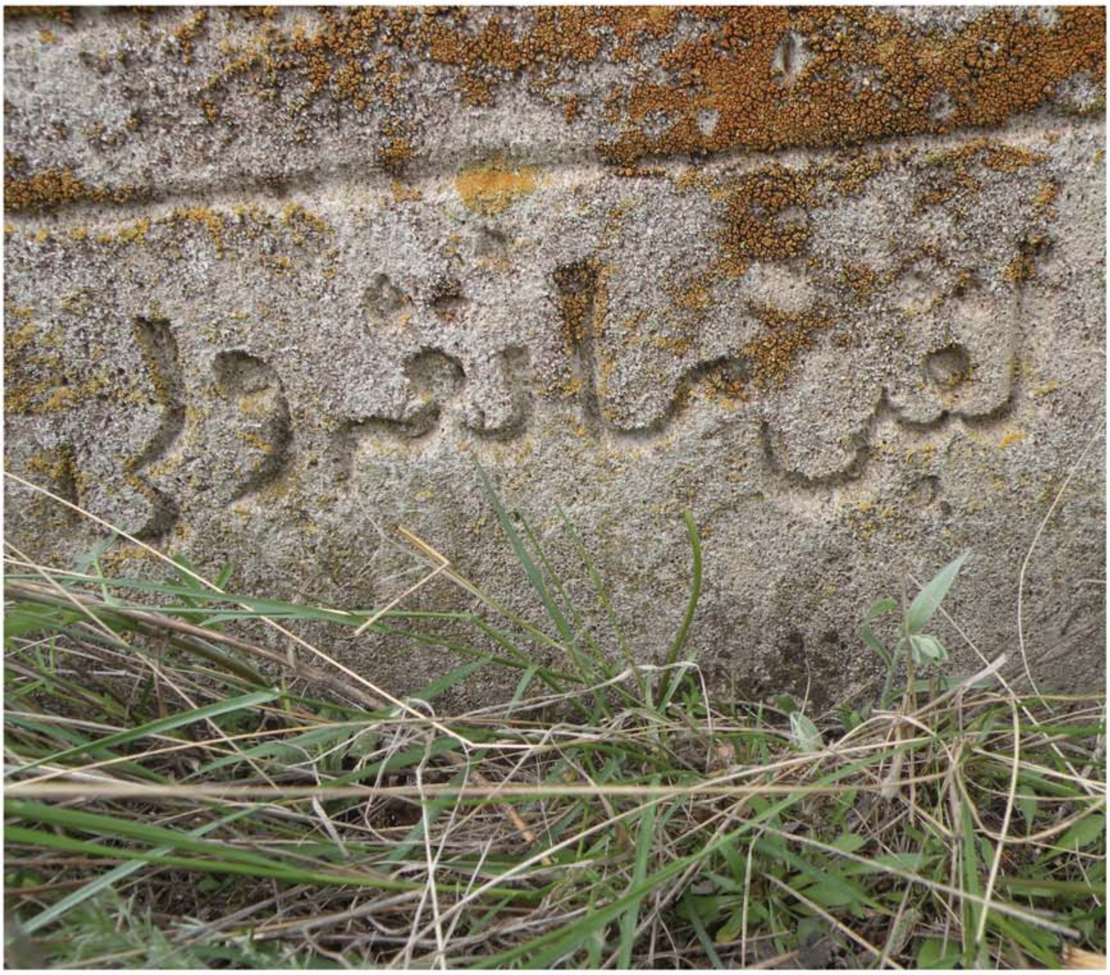

1123

1123

1123

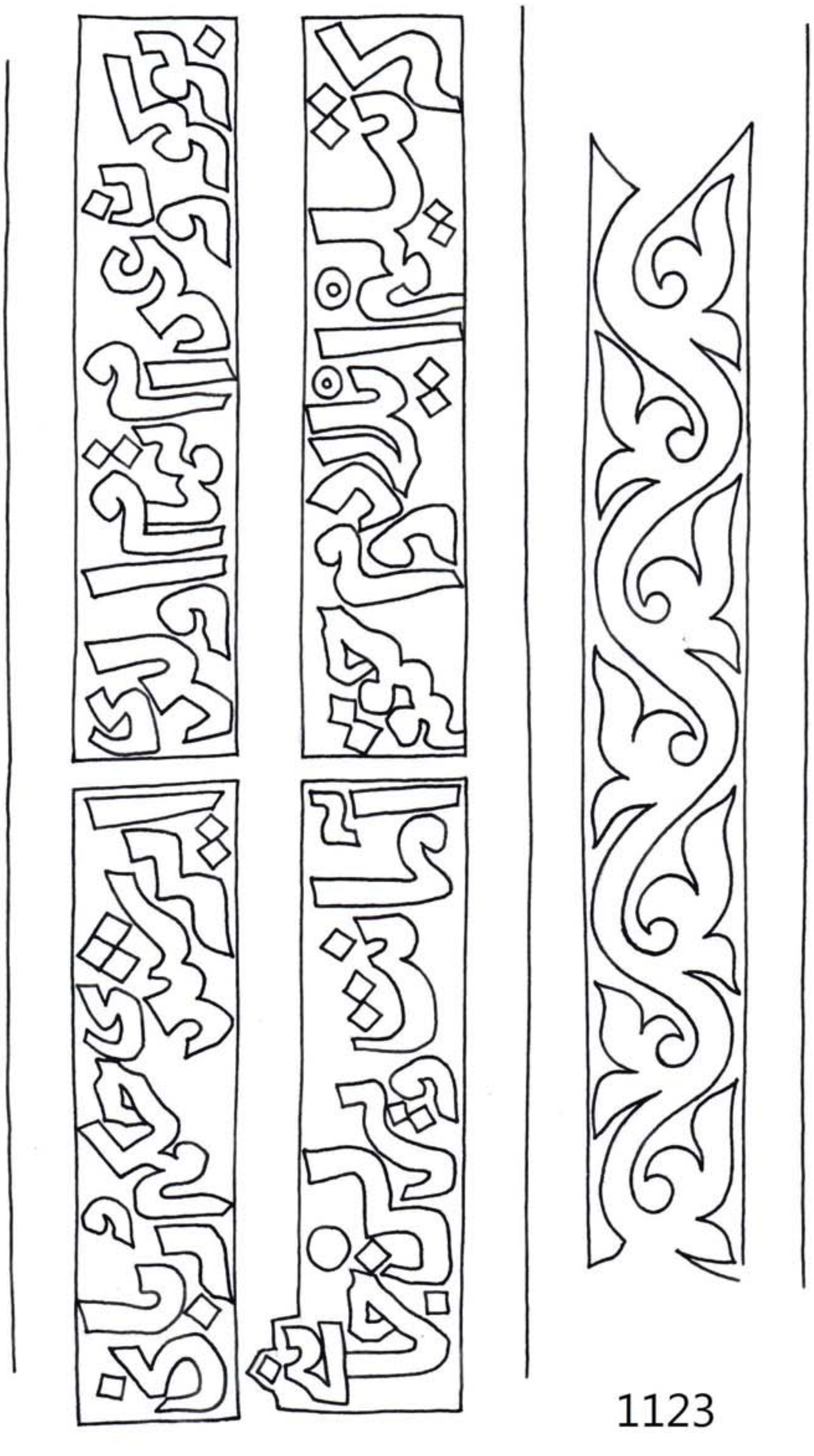

1123

1123

1123

1123

1123

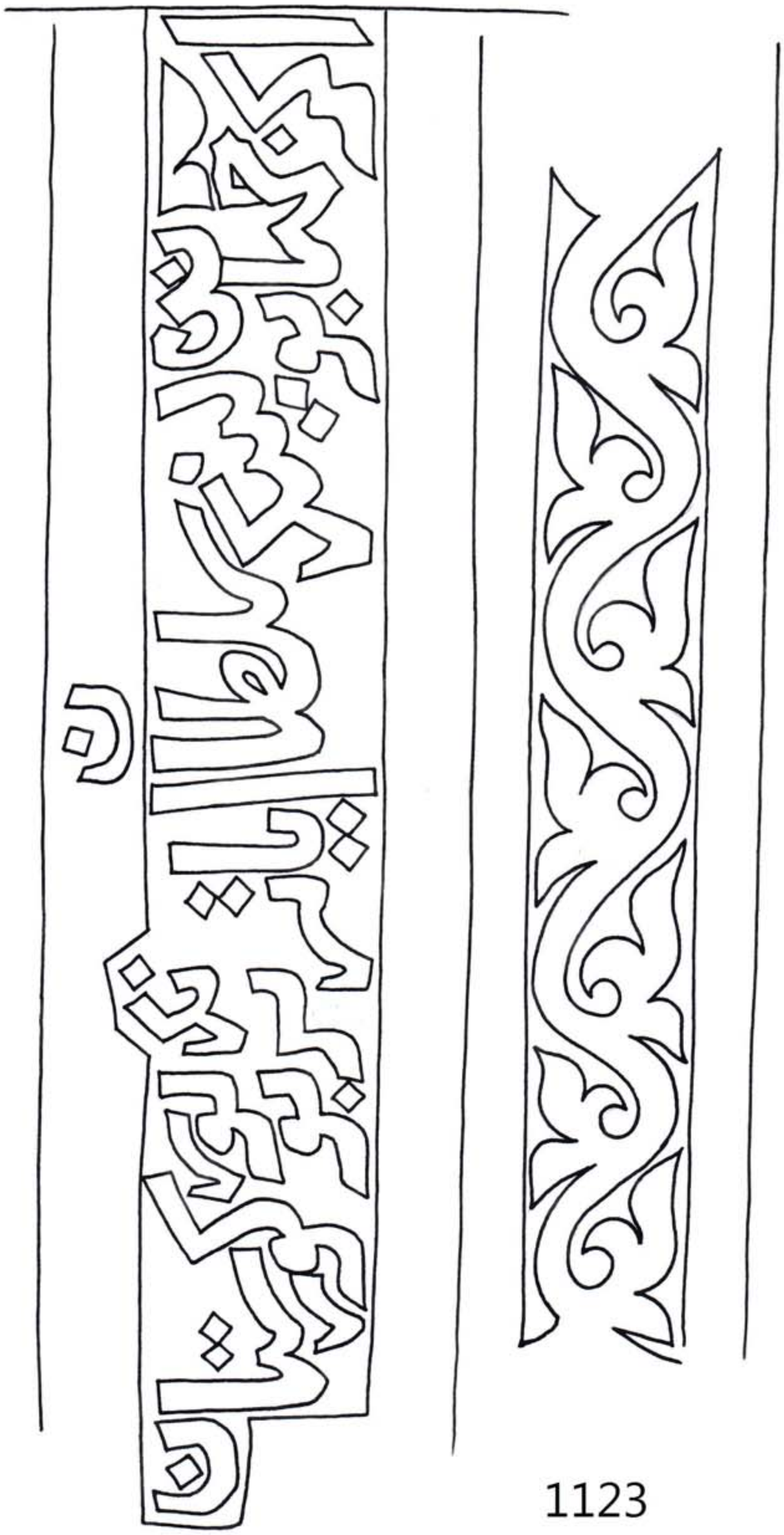

1123

1123

1123

1123

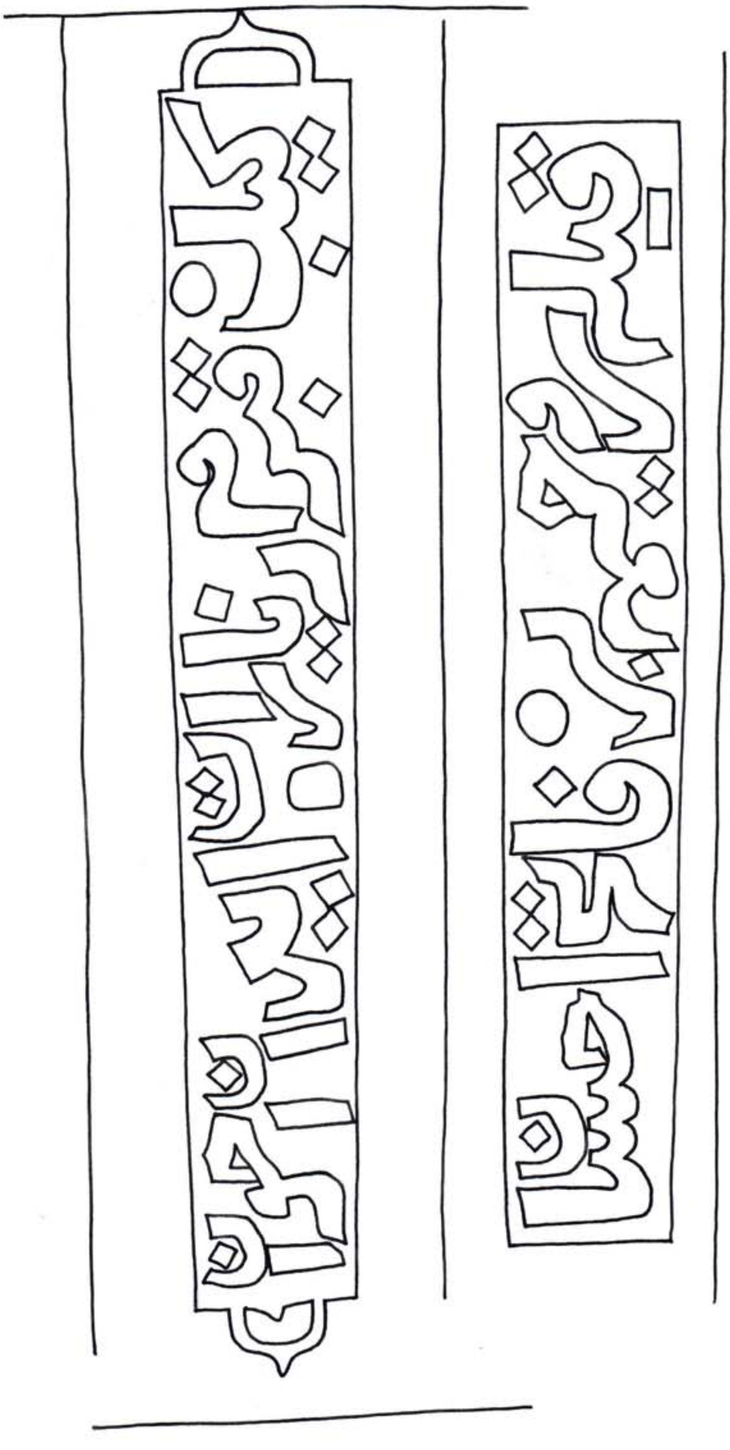

1123

1123

1123

1123

1123

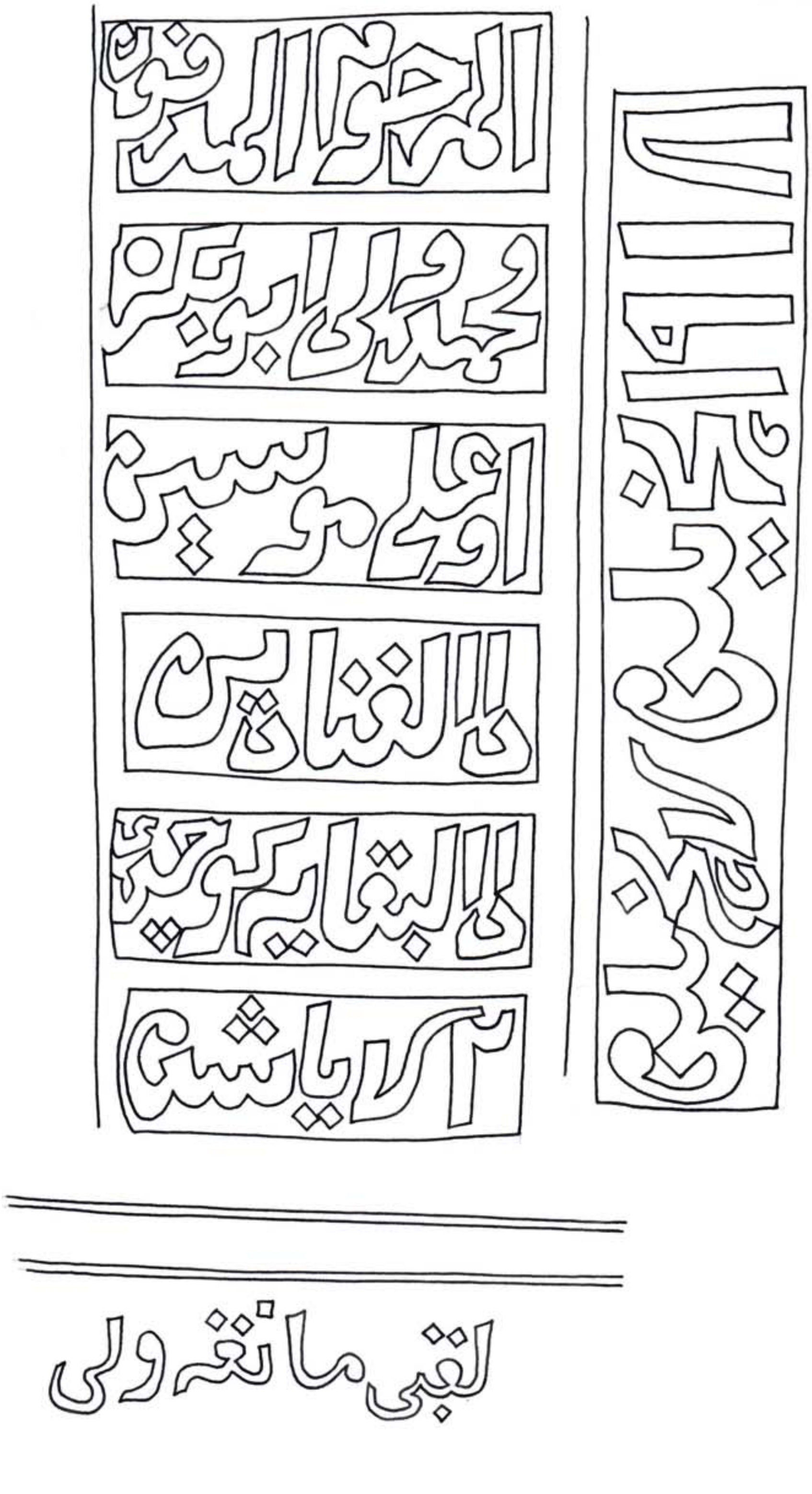

1123

1123

1123

1123

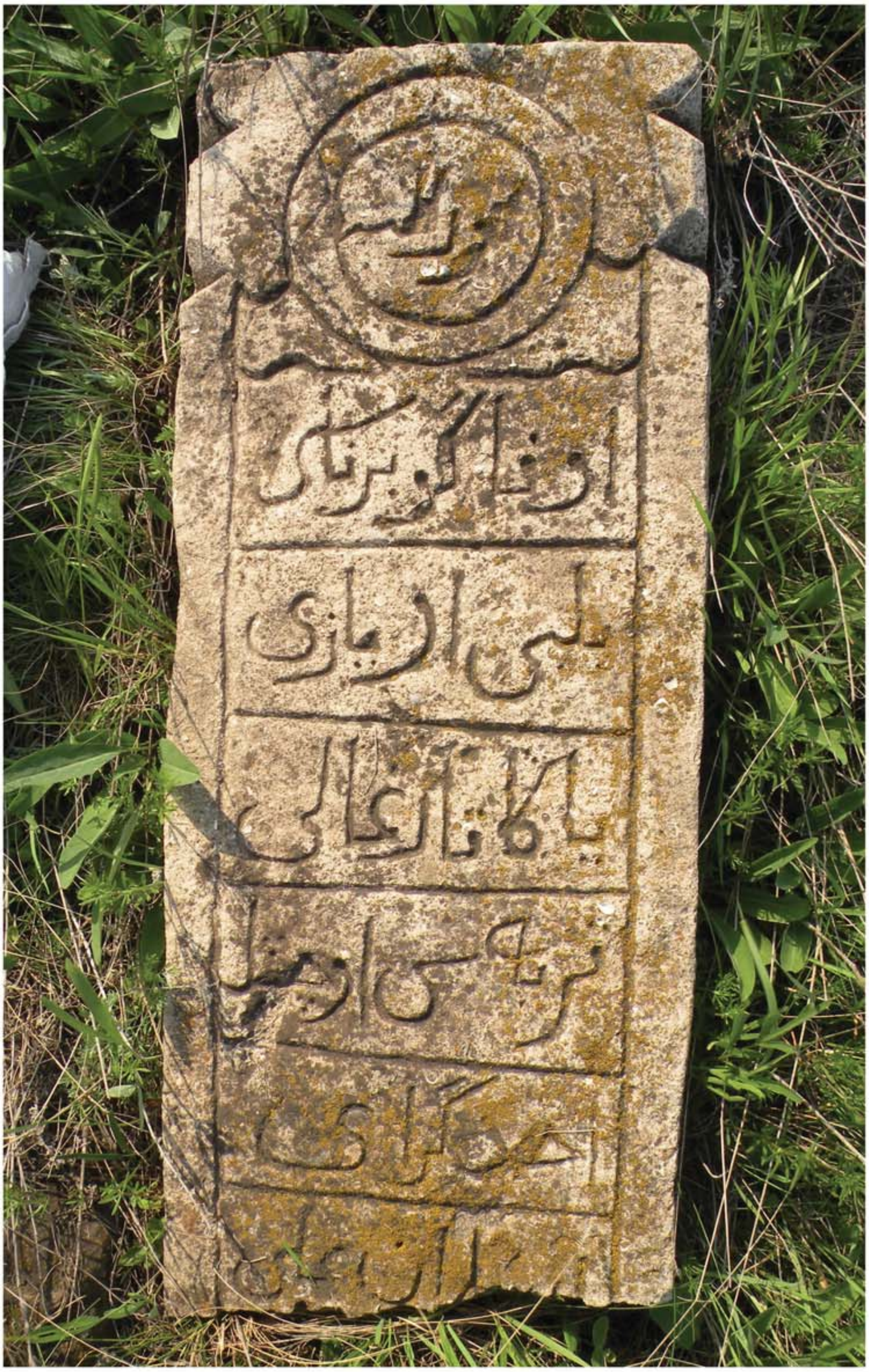

1129=A

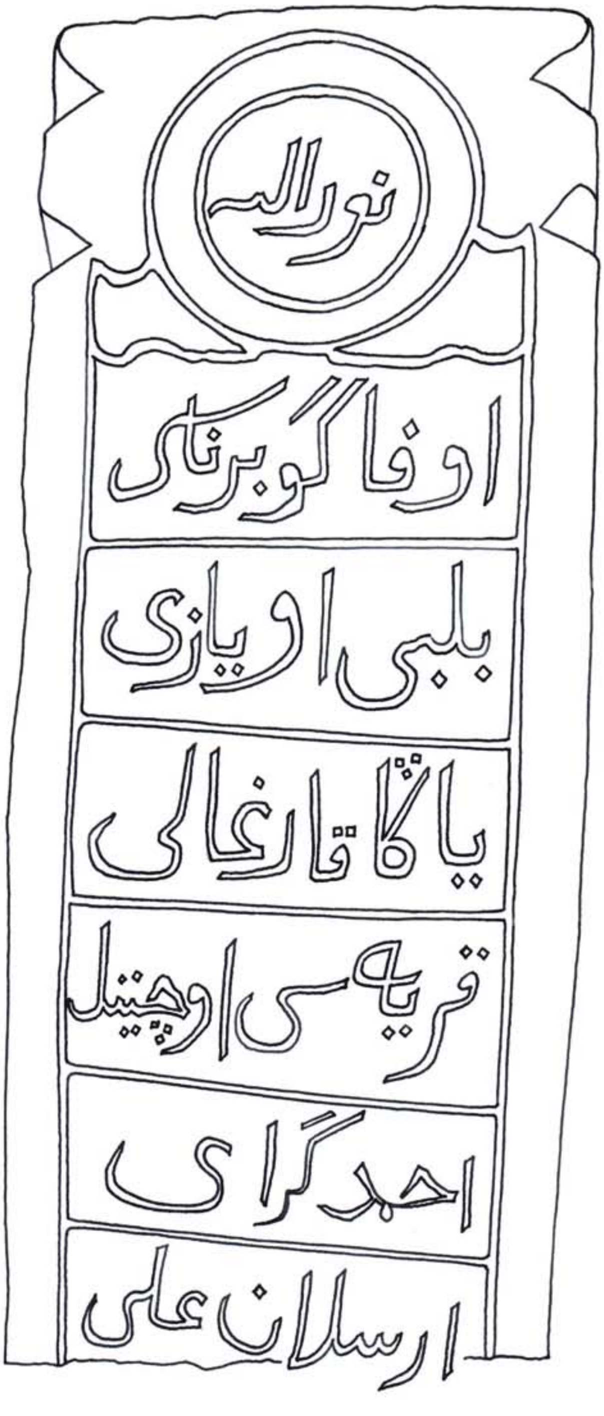

1129=A

1130

1130

1130

1130

1130

1130

1130=B

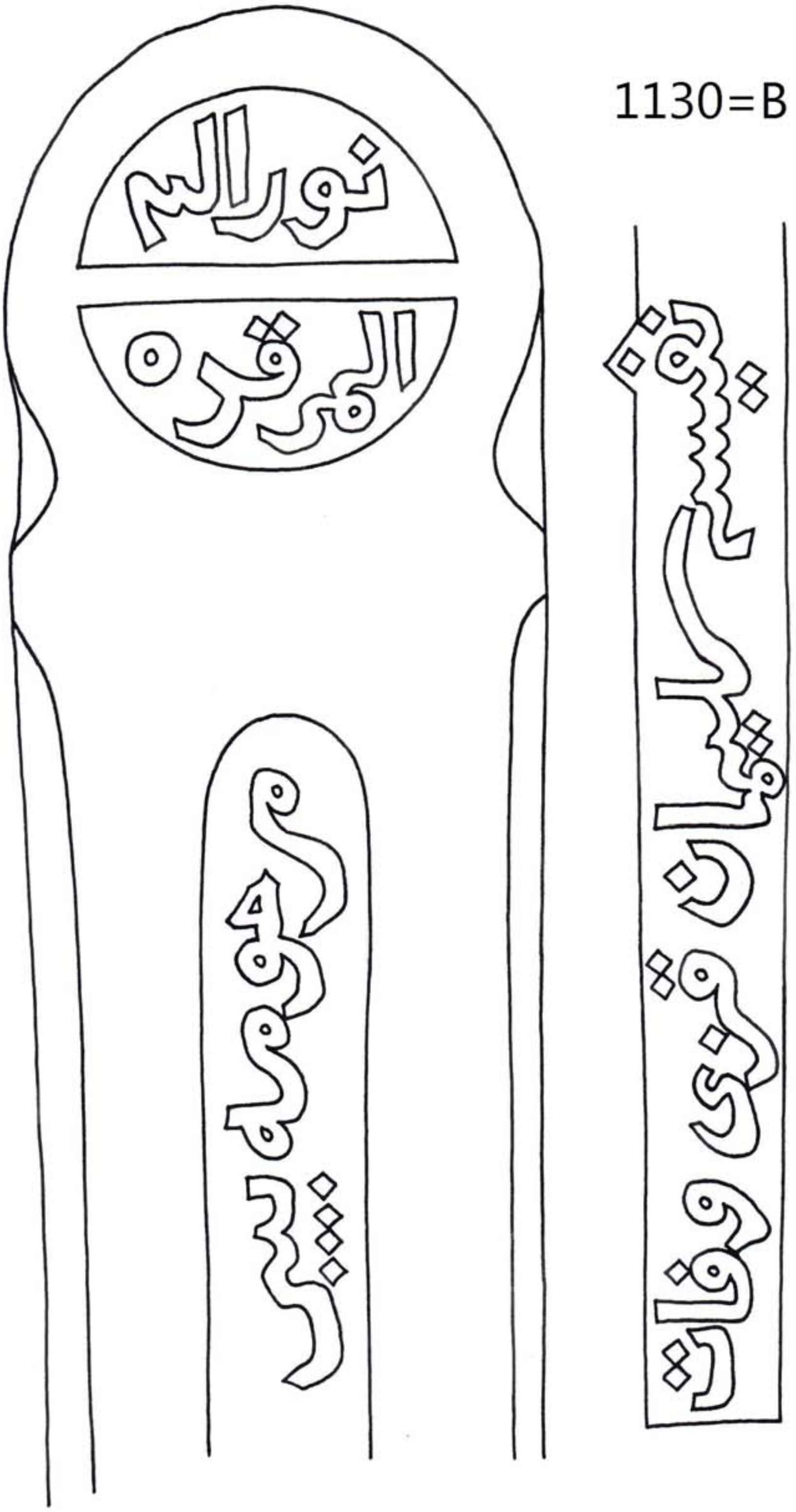

1131
05.05.2016 09:

1131=A
05.05.2016 09:4

1131=A=6

1131

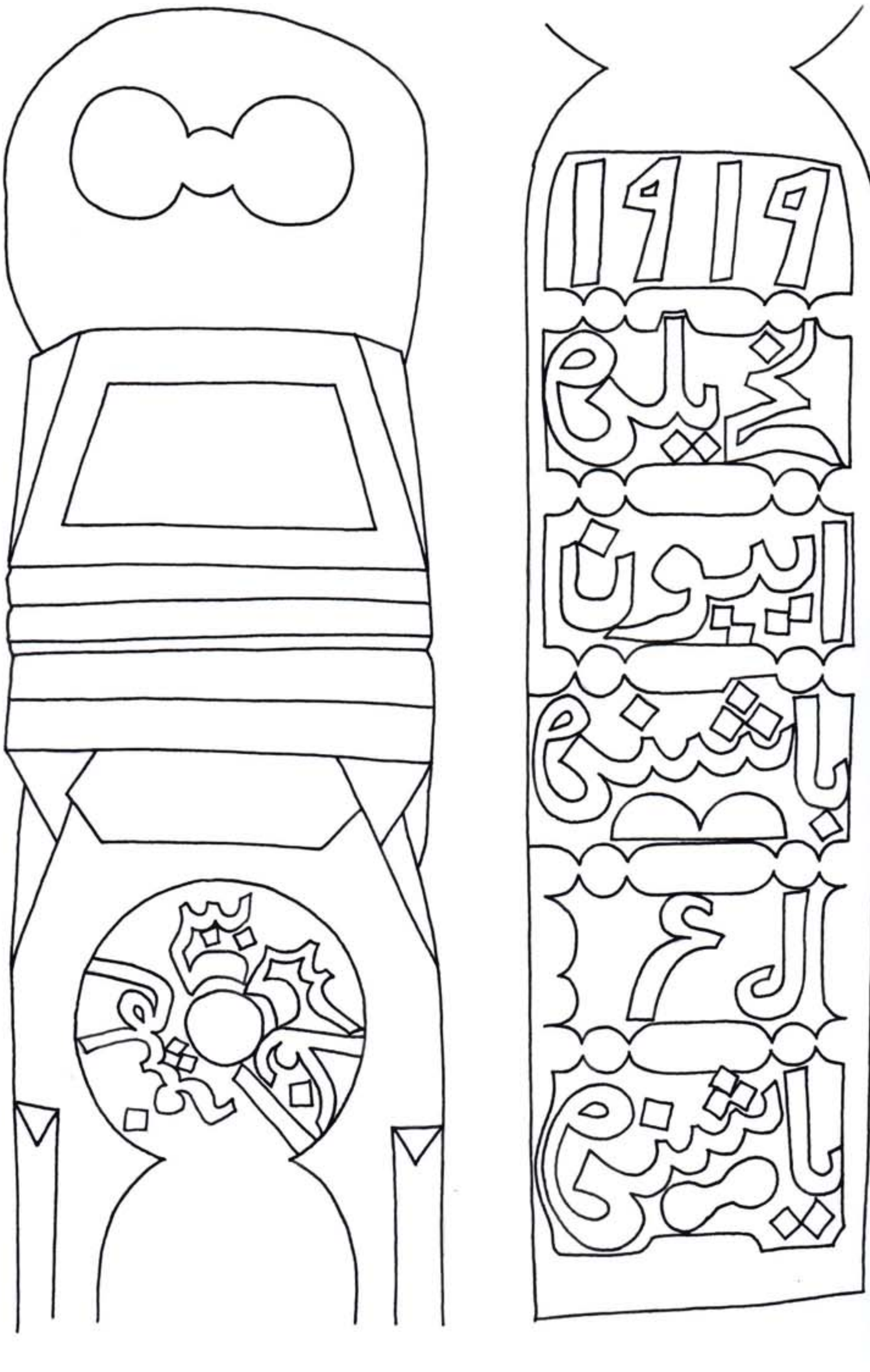

1131

1131

1131

1132

1132

1132=A

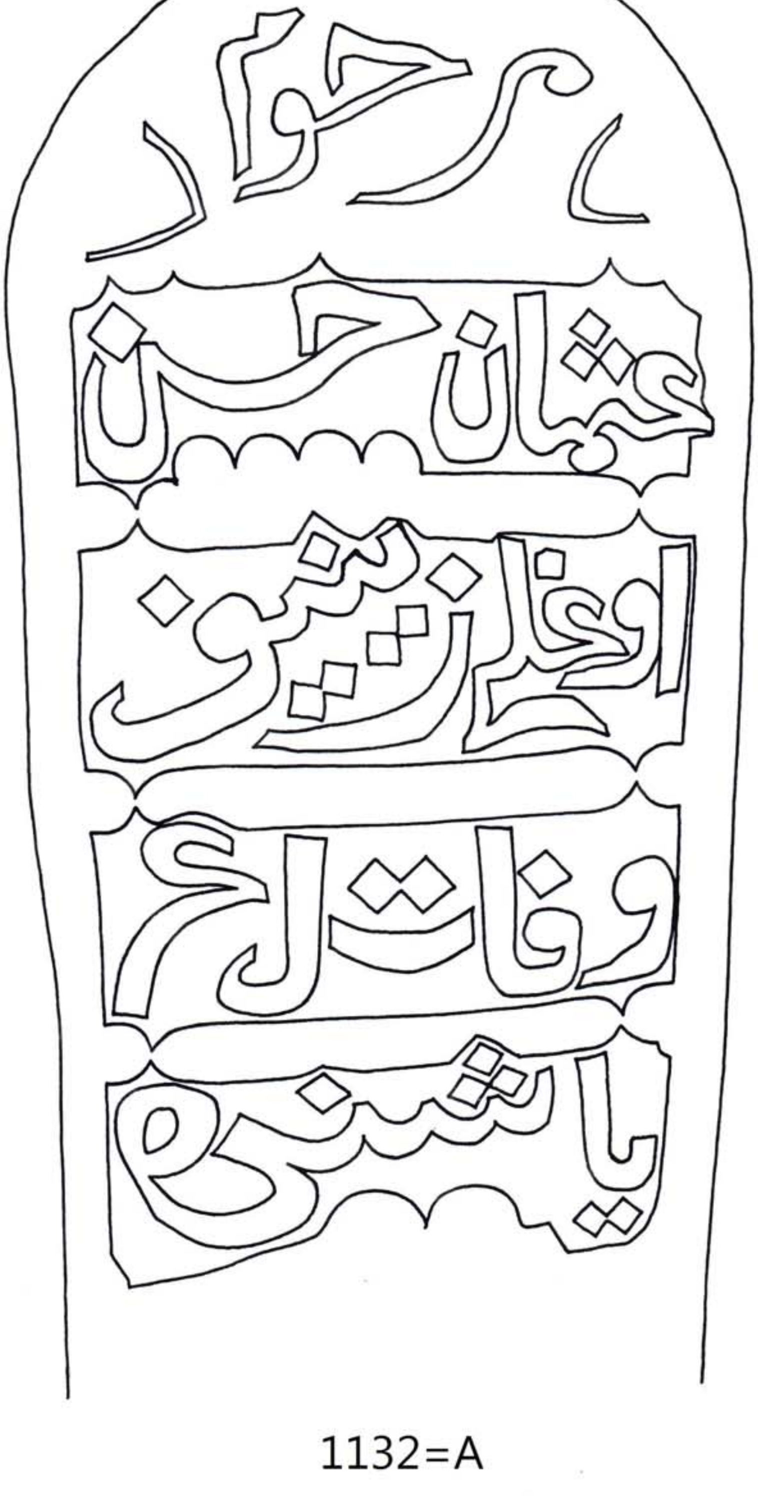

1132=A

1133=A

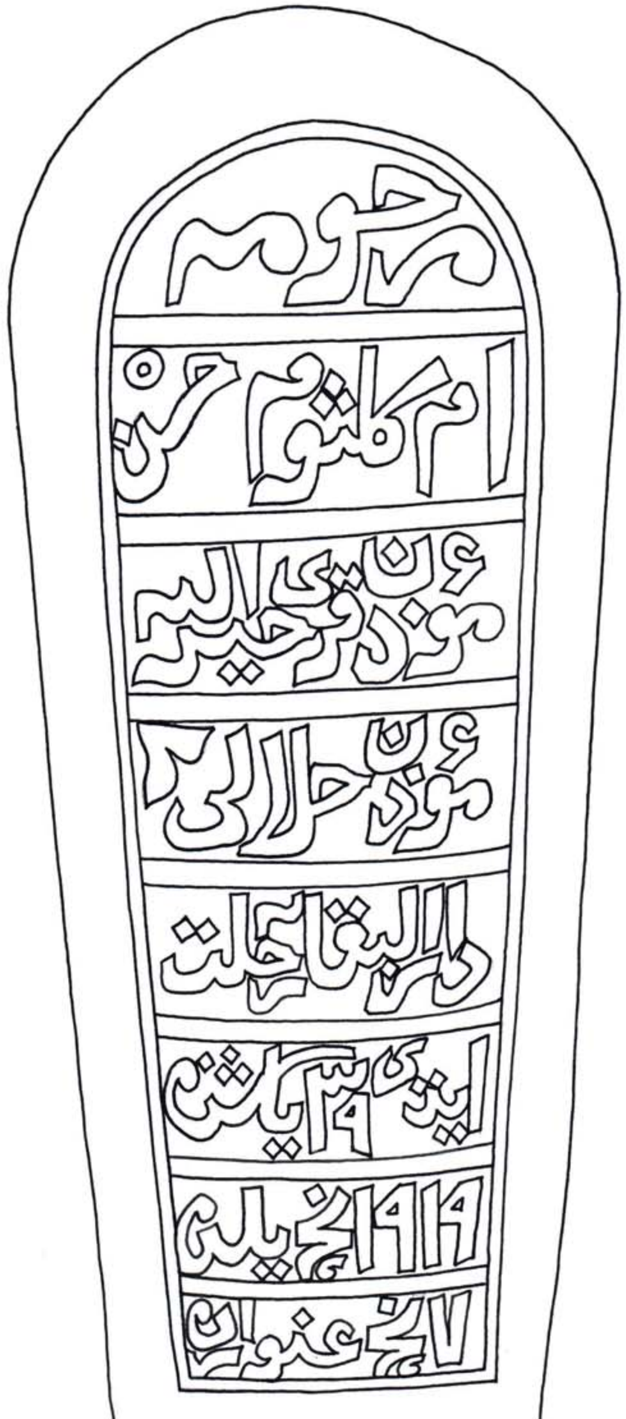

1133=A

1134=A

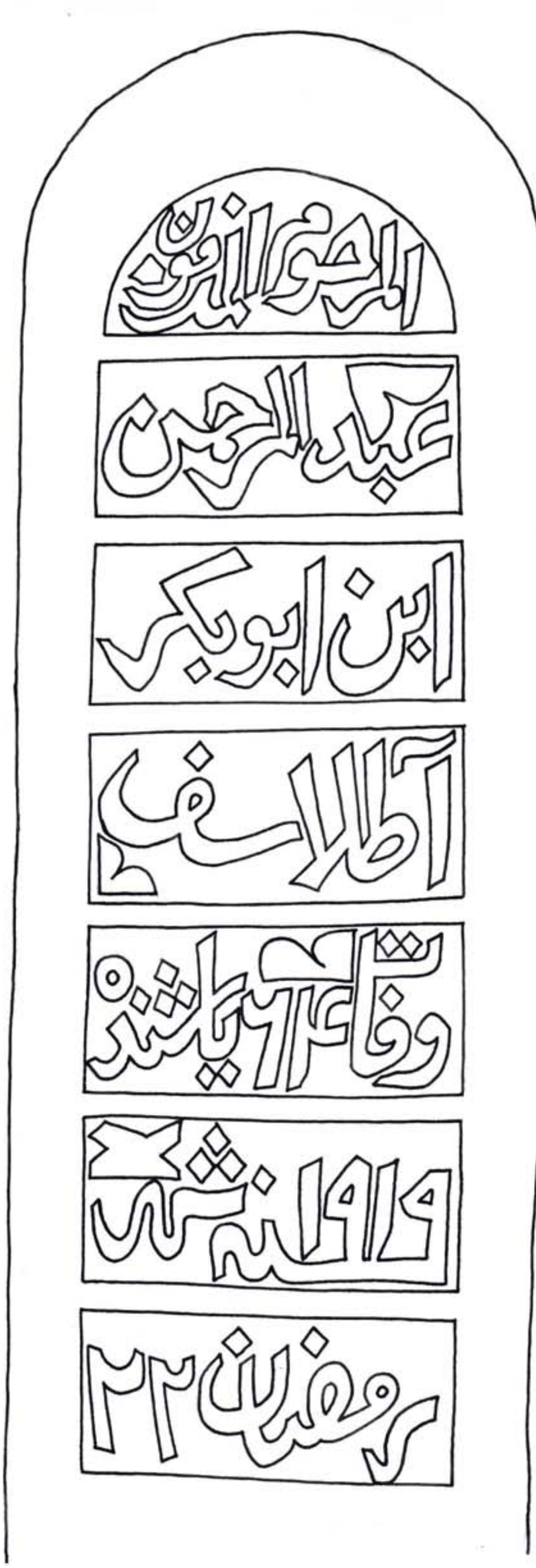

1134=A

1135

1135

1135

1135

1135

1135

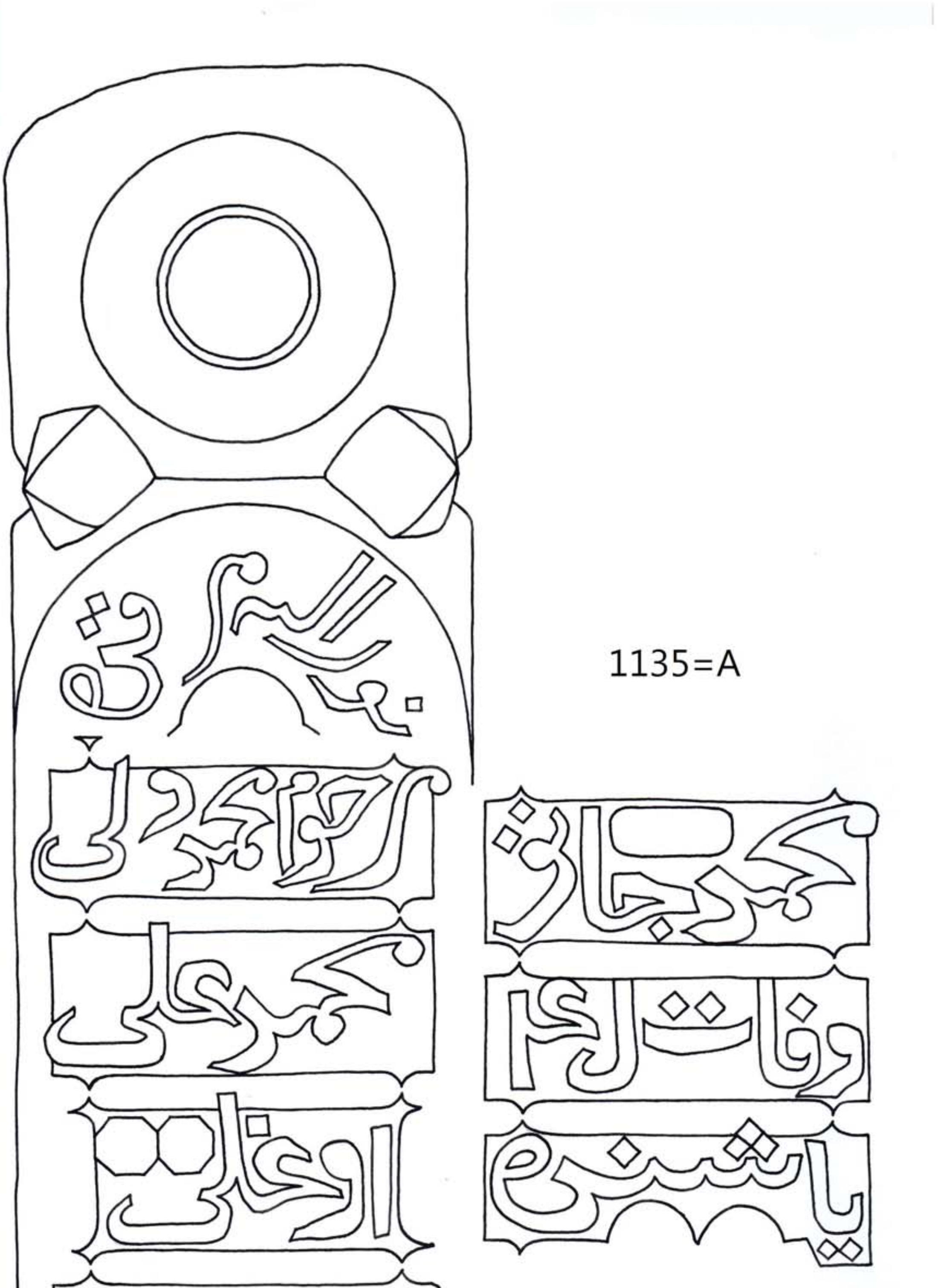

1135=A

1135=Б

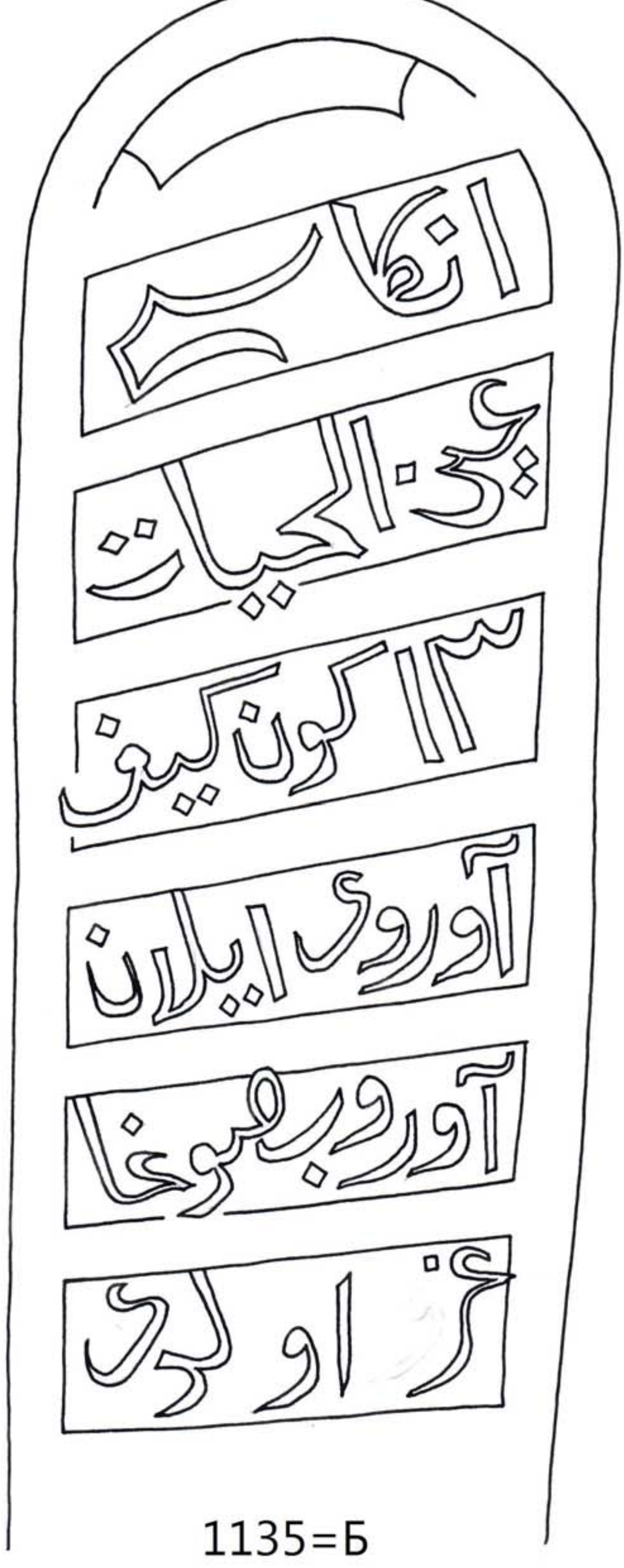

1135=Б

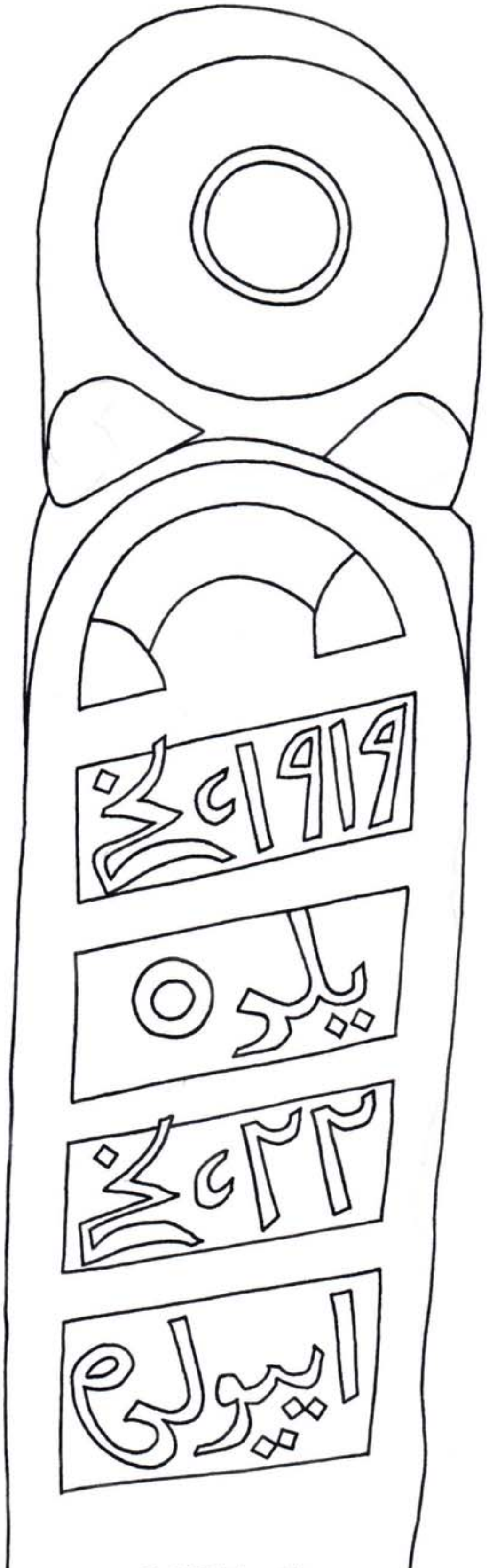

1135=Г

1136

1136

1136

1136=A
05.05.2016 10:58

1136

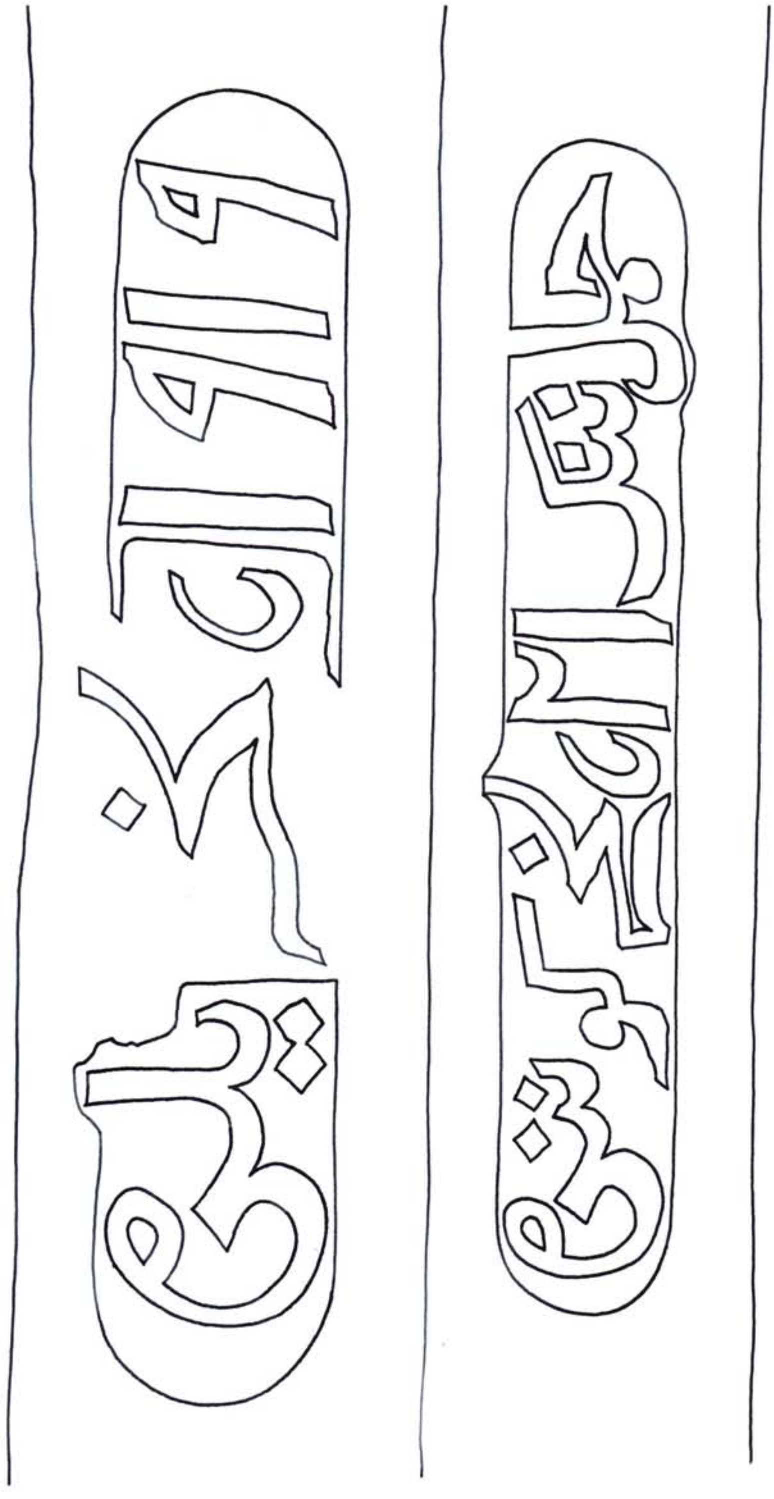

1136=Б,Г

1136=Б

1136=B

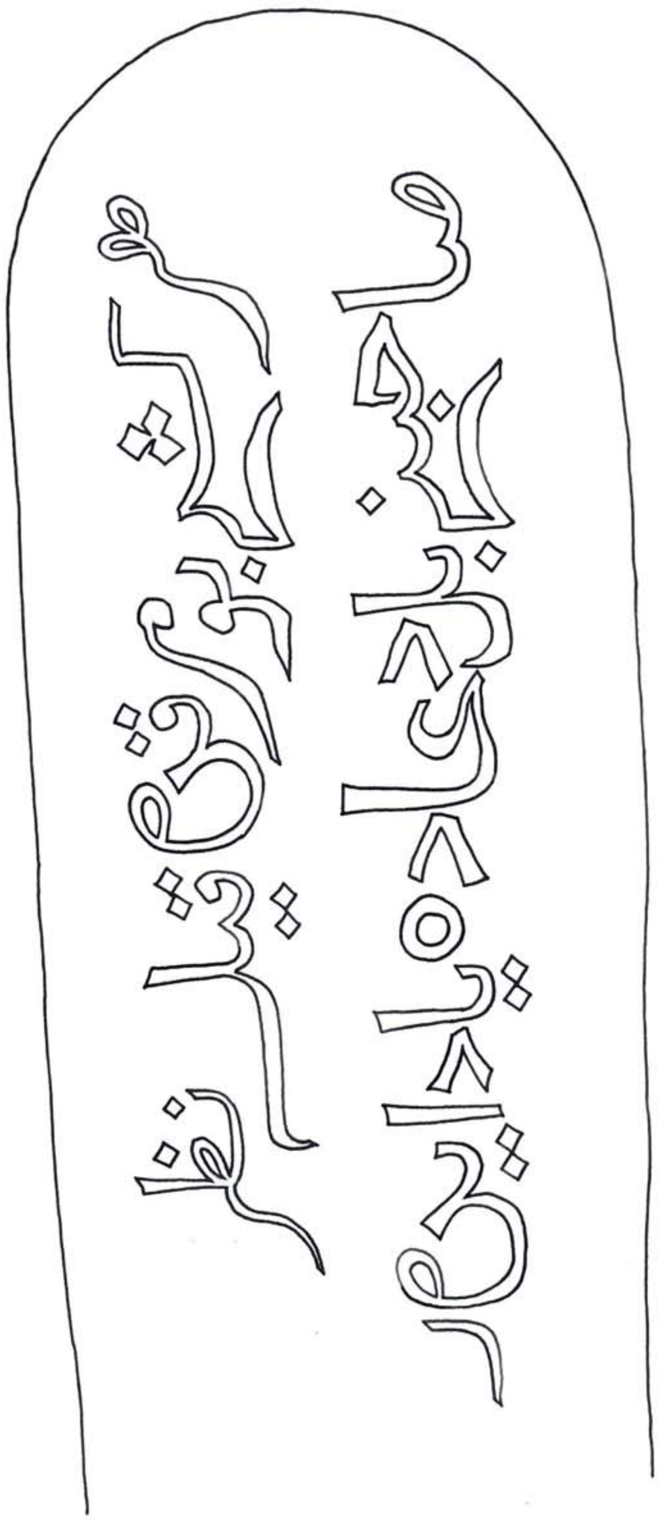

1136=B

1136=Г

1137

1137

1137

1137

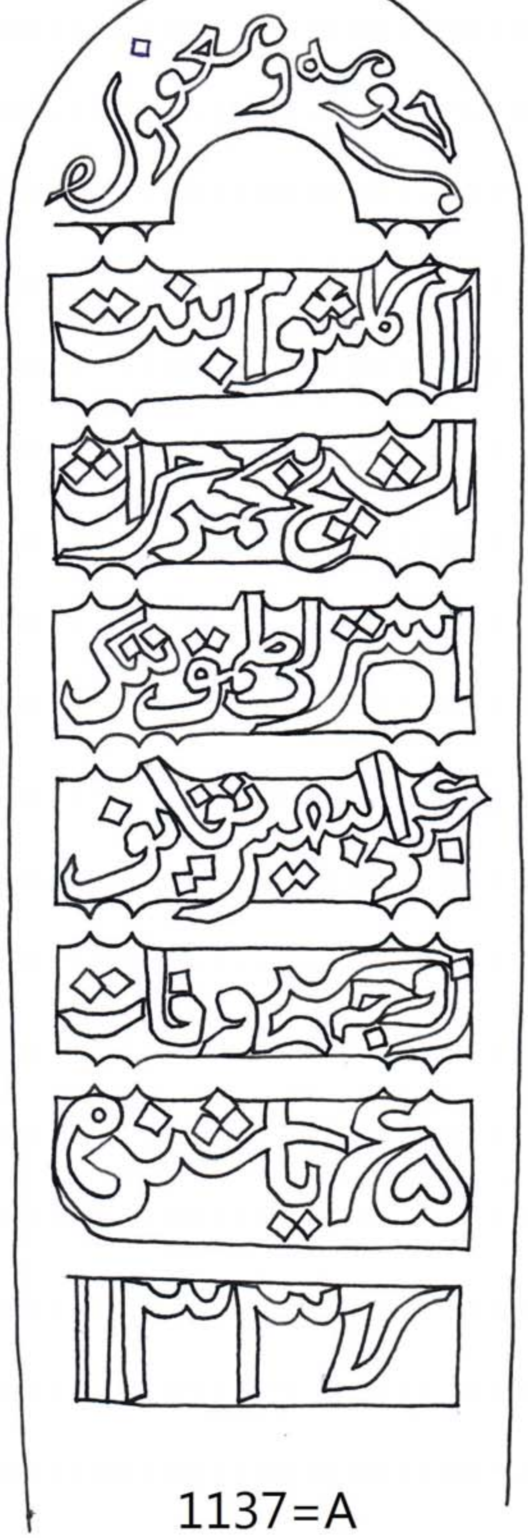

1137=A

1137=A

1137=A

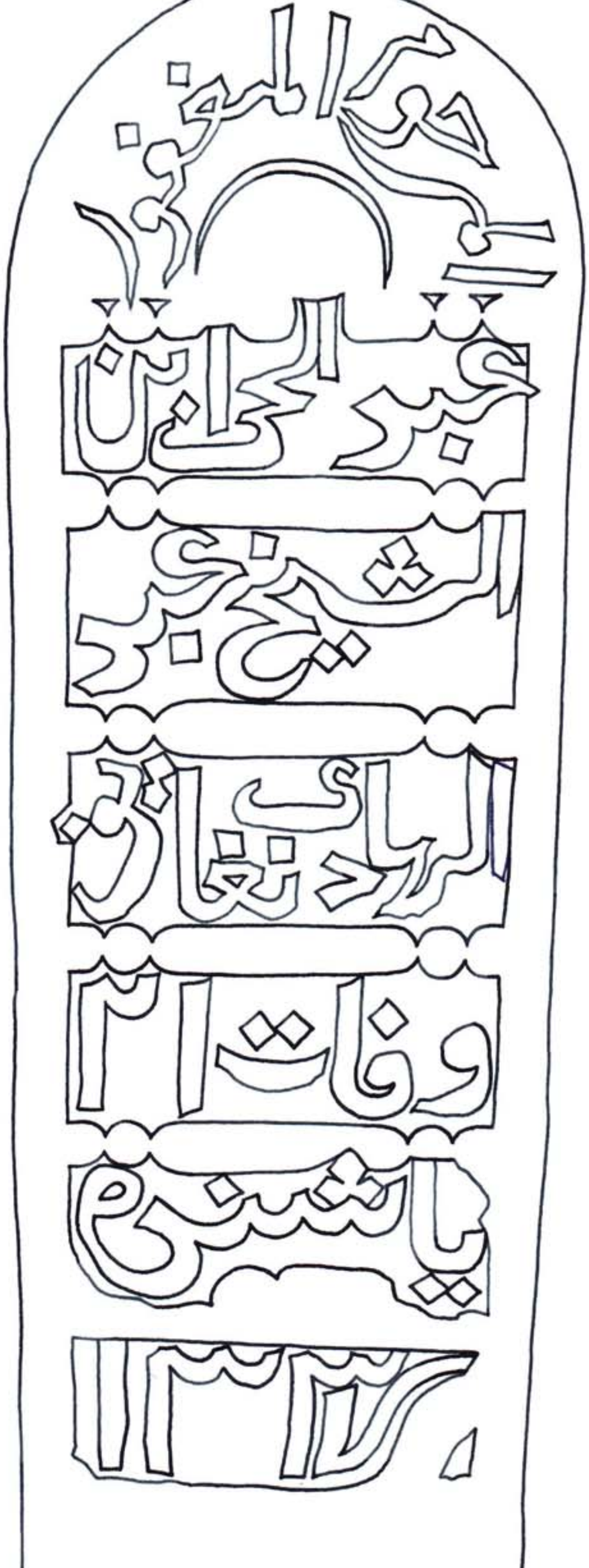

1137=A

1137=Б,Г

1137=Б

1137=Г

1138

1138

1138=A

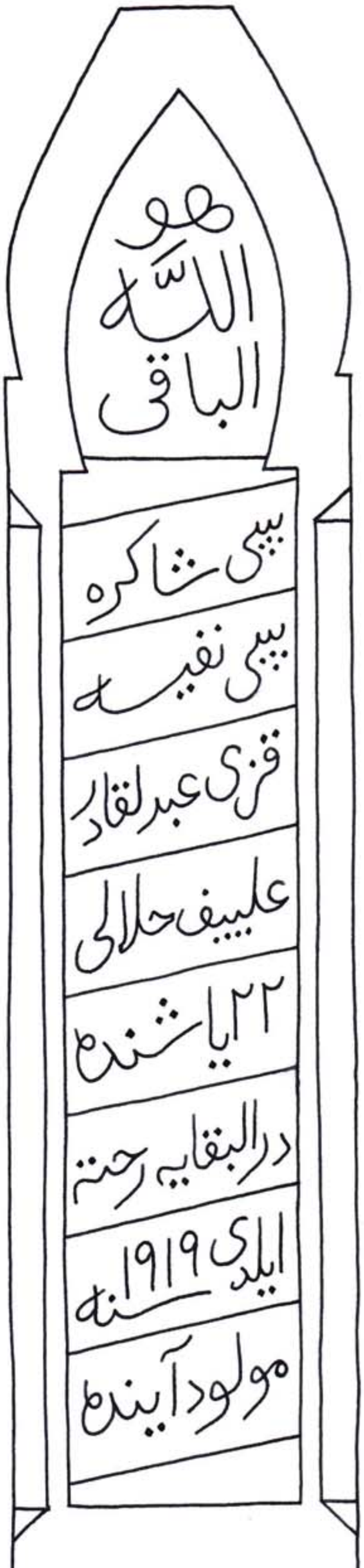
هو
الله
الباقی
بیبی شاکره
بیبی نفیسه
قزی عبدلقادر
علییف حلالی
۲۲ یاشنده
دارالبقایه رحلت
ایلدی ۱۹۱۹
سنه
مولود آینده

1138=A

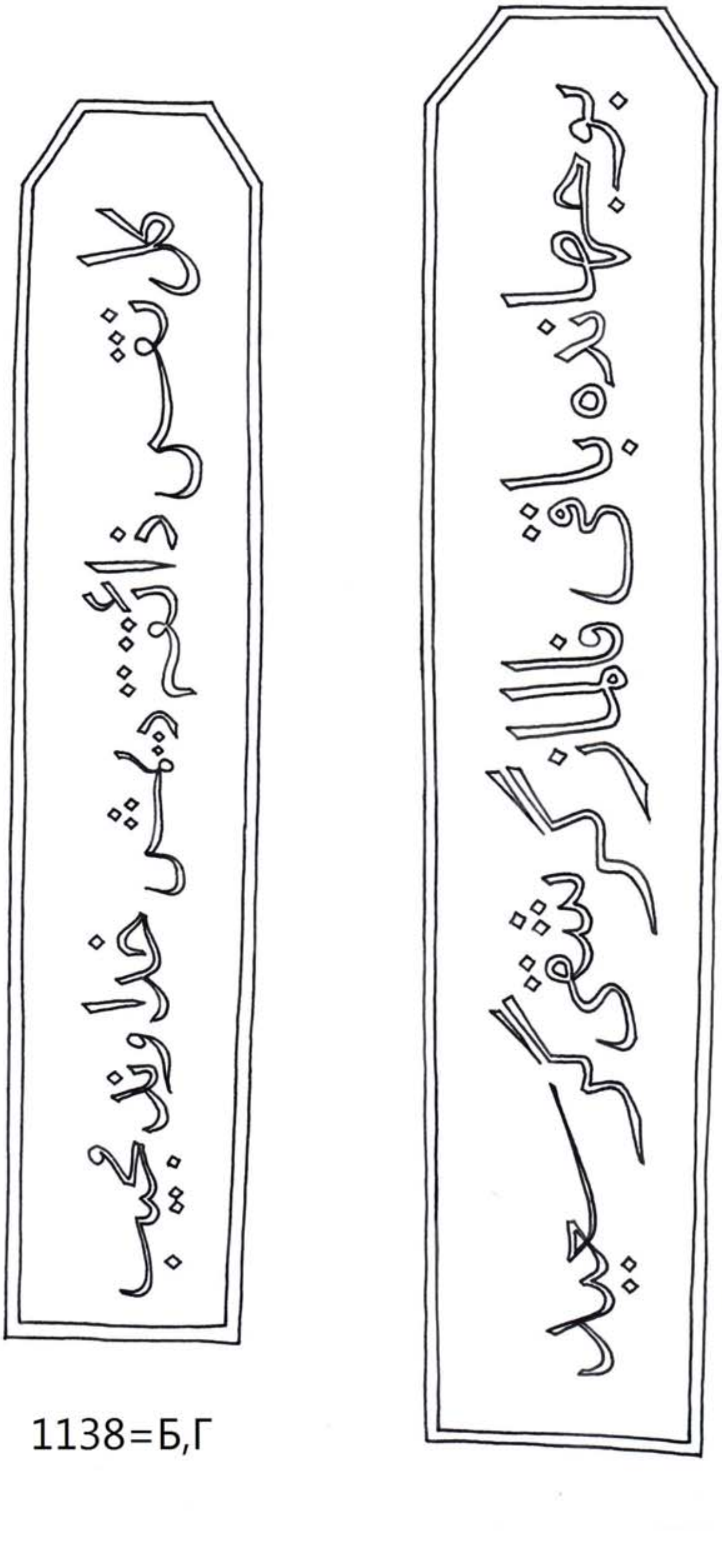

1138=Б,Г

1138=Б,Г

1138=Г=б

1139=A

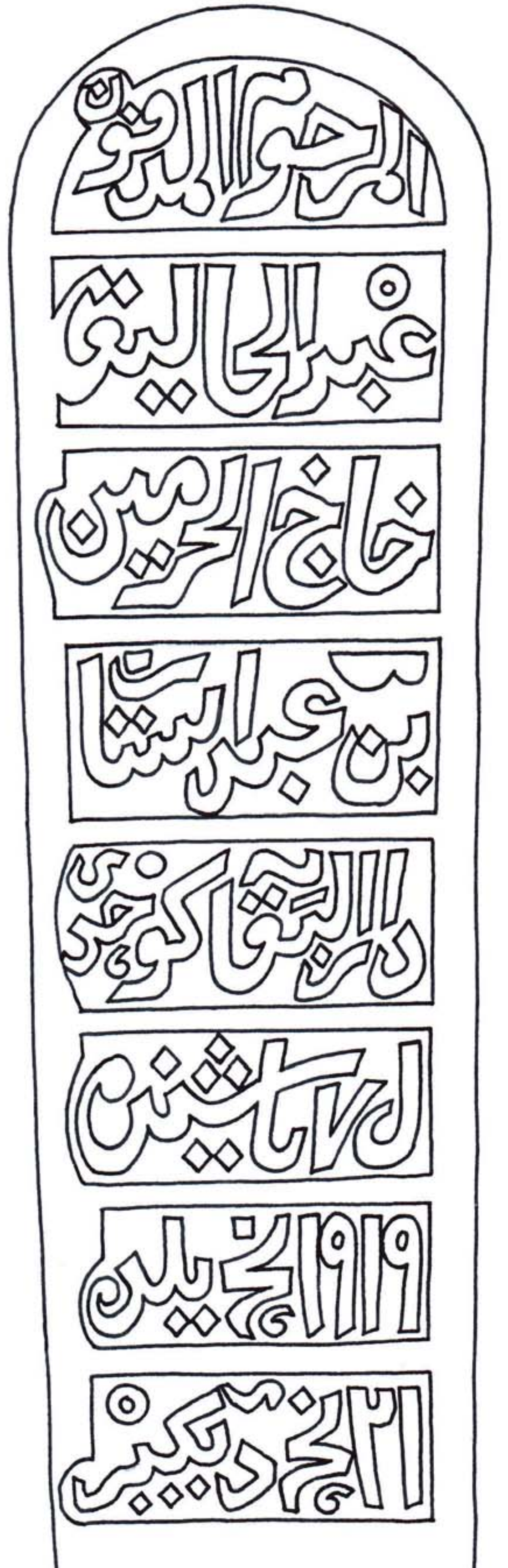

1139=A

1140=A

المتوفی
برنجی محله
آمام
بدرالدین
عبادالله حضرت
اوغلی رفیقی
٤٥ یاشنده دار
بقایه کوچدی

1140=A

1141
05.05.2016 10:21

1141

1141

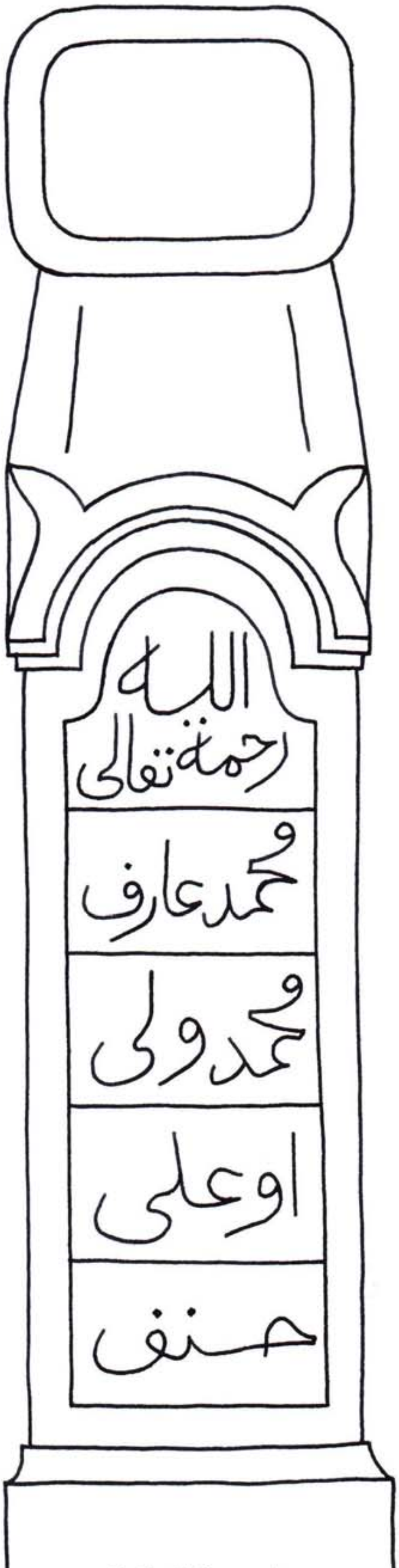

1141=A

1141

1141=Б

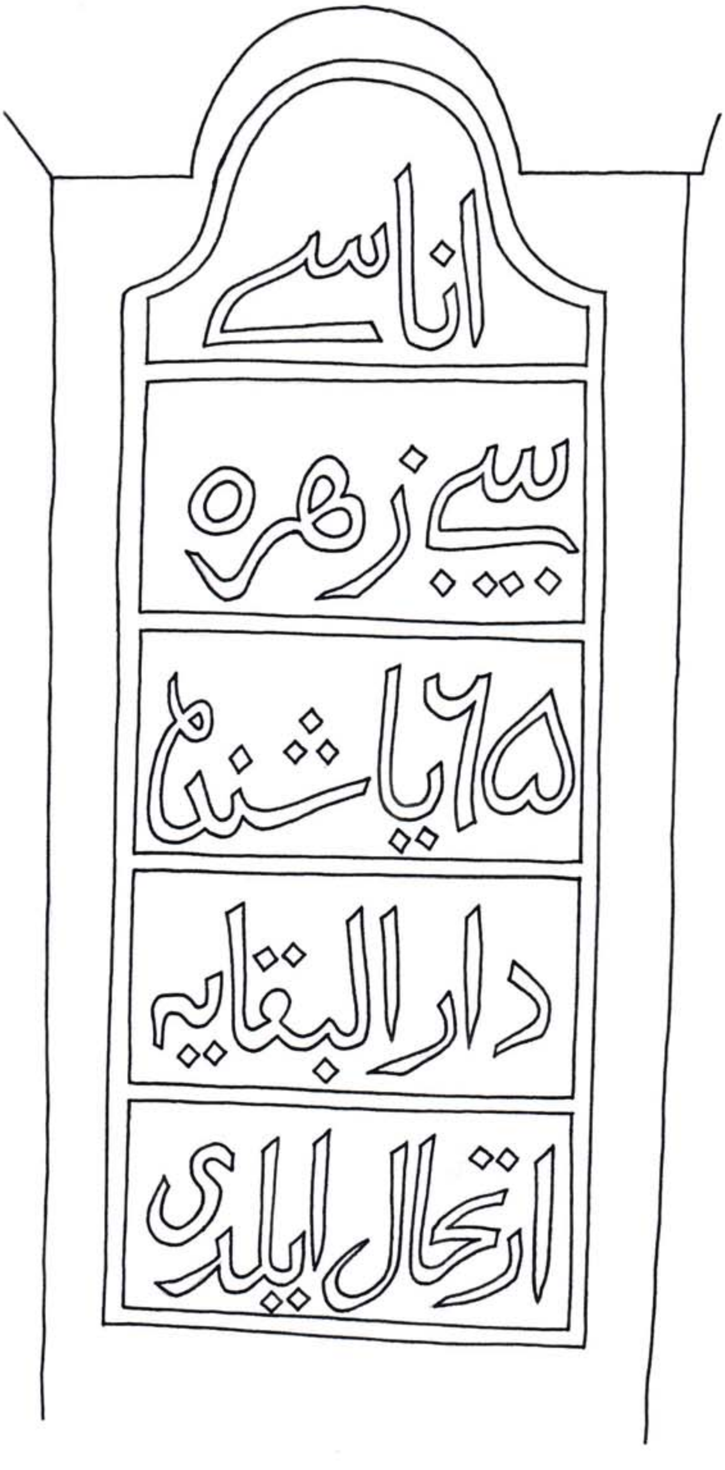

1141

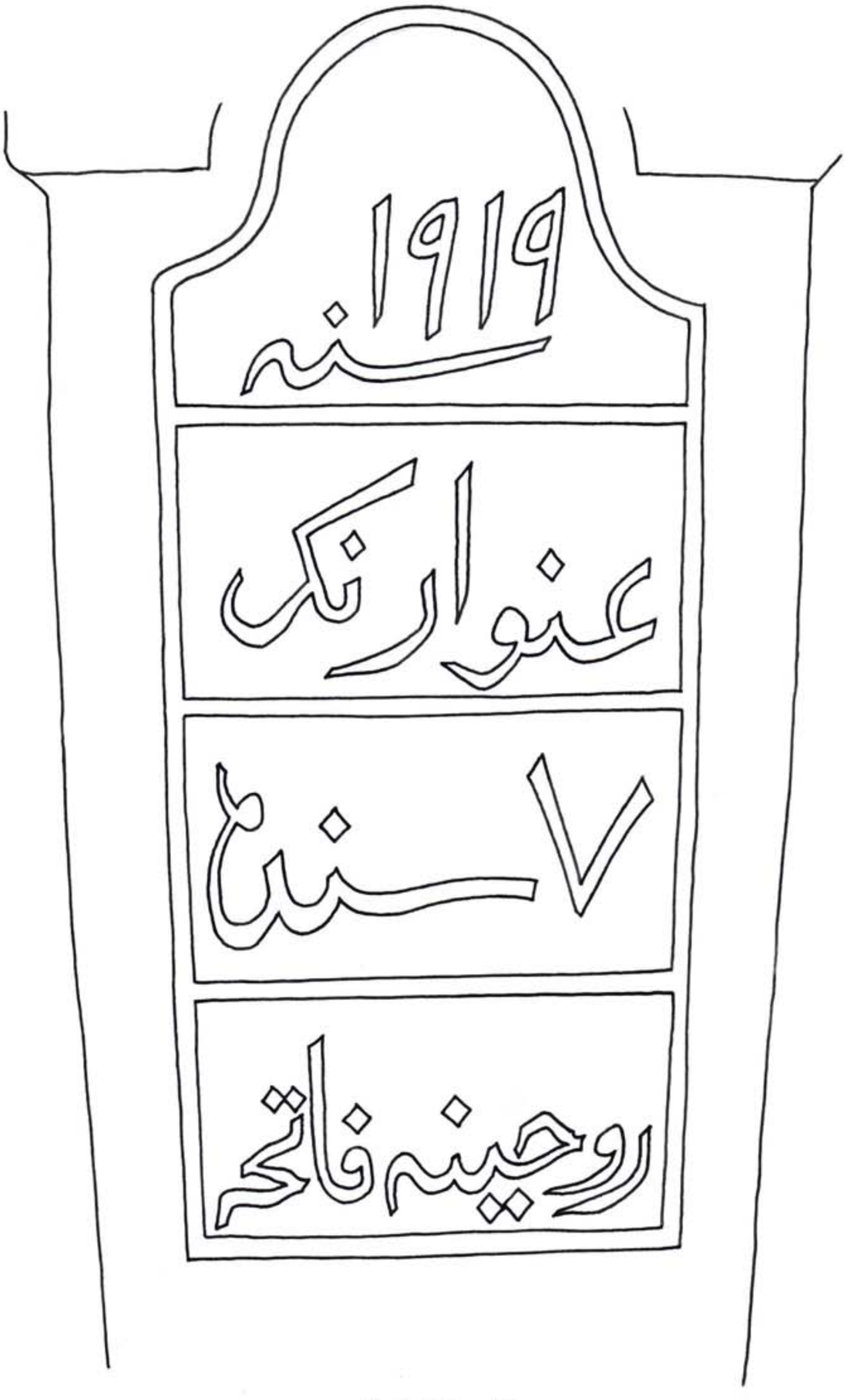

1141=Γ

1141=Г

1142=A

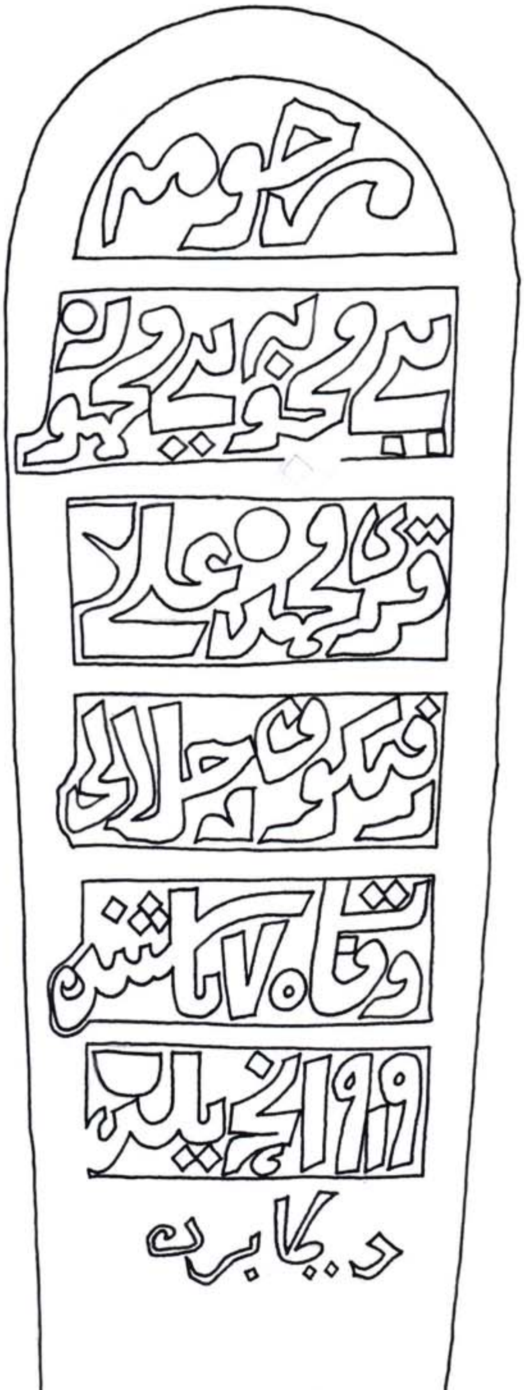

1142=A

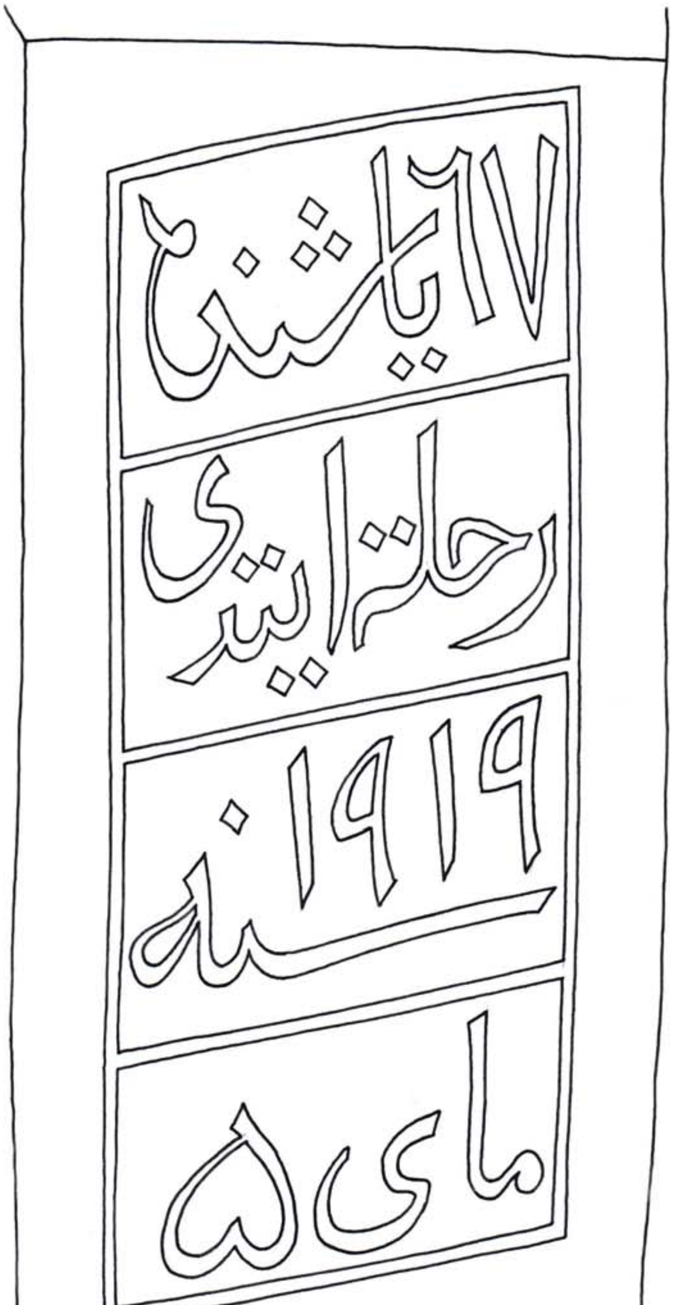
١٧
سنه ١٩١٩
ماى ٥

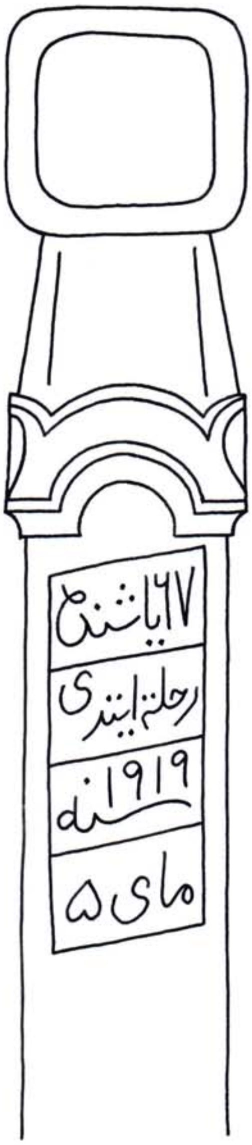
٦٧ ياشنده
رحلت ايتدی
١٩١٩ سنه
مای ٥

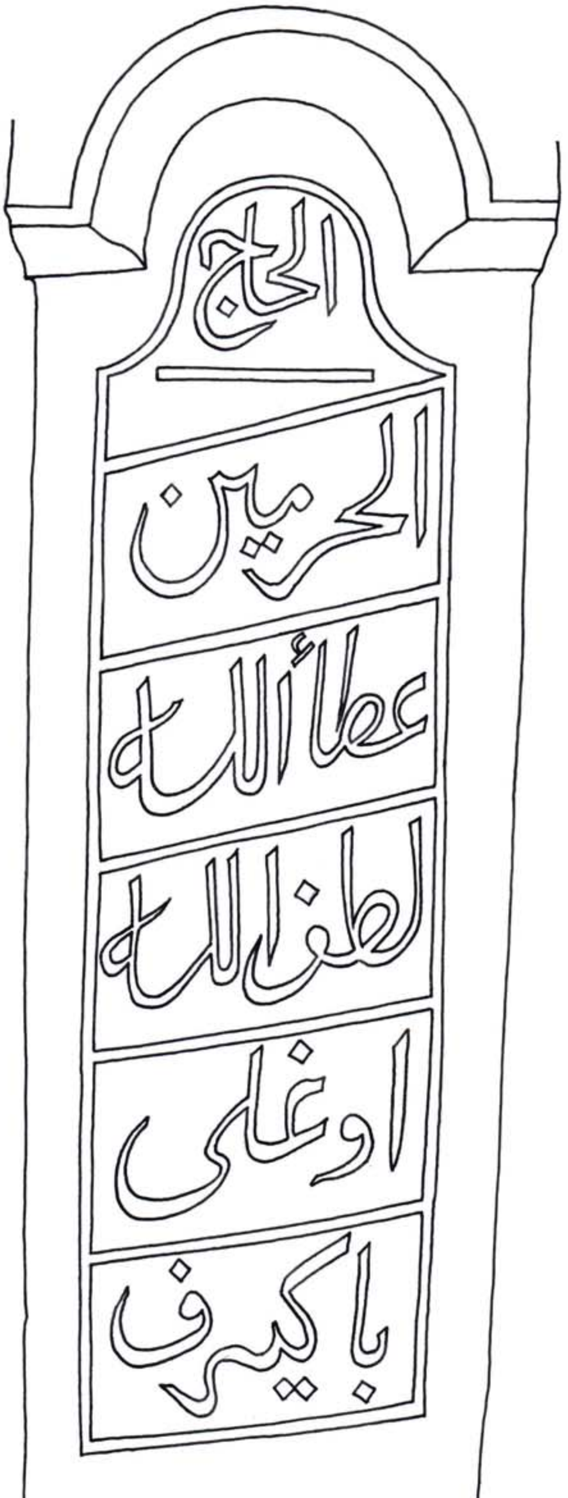
الحاج
الحرمين
عطائالله
لطفالله
اوغلى
باكيرف

1143

1143

1143

1143

1143

1143=A=6

1143=Б

1143=Б,Г

1143=Б

1143=Б=б

1143=B

1143=B=6

1143=Г

1148

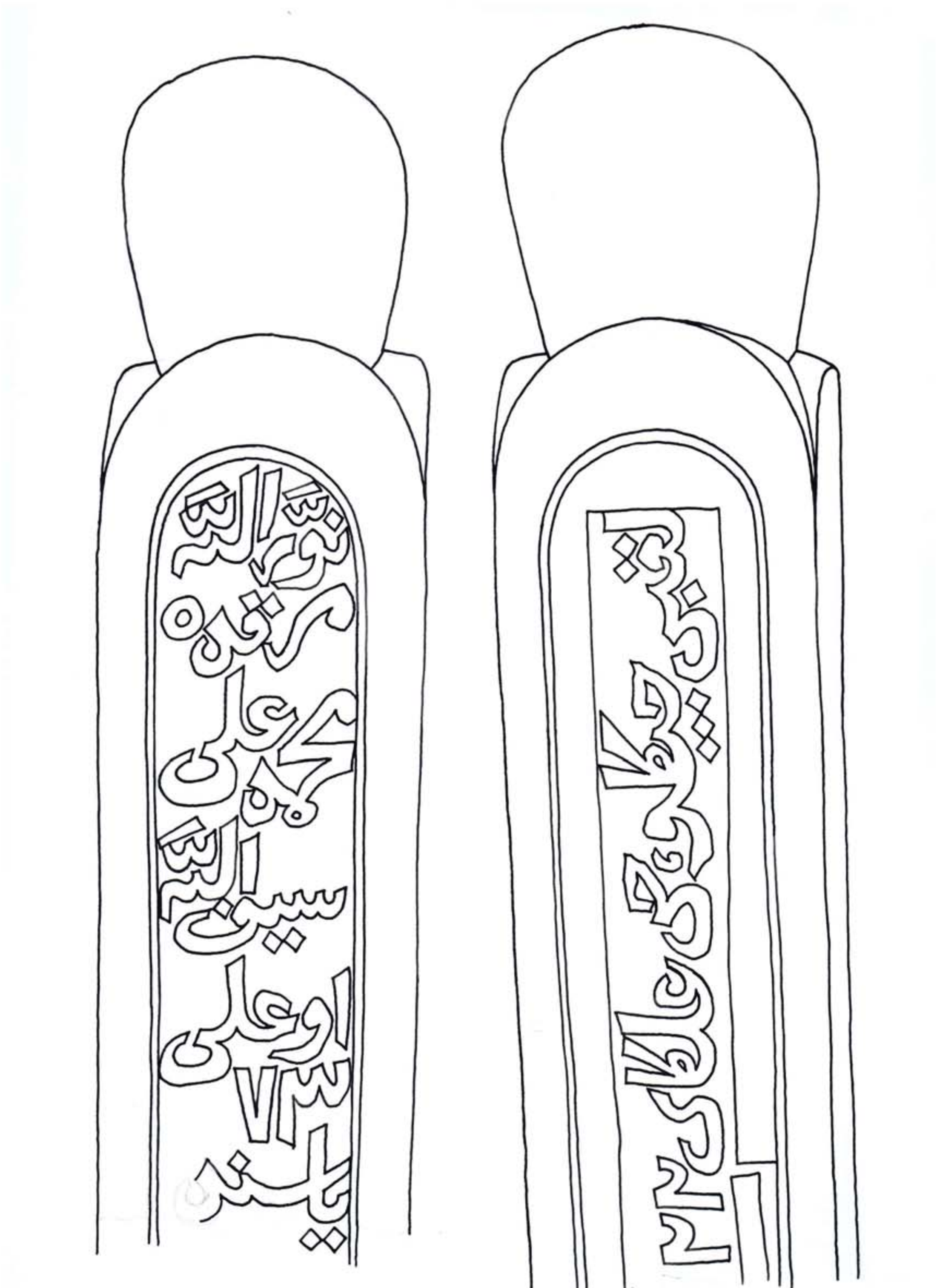

1148

1148

1148

1148

1148

1148=A

1149=A

1149=A

1150=A

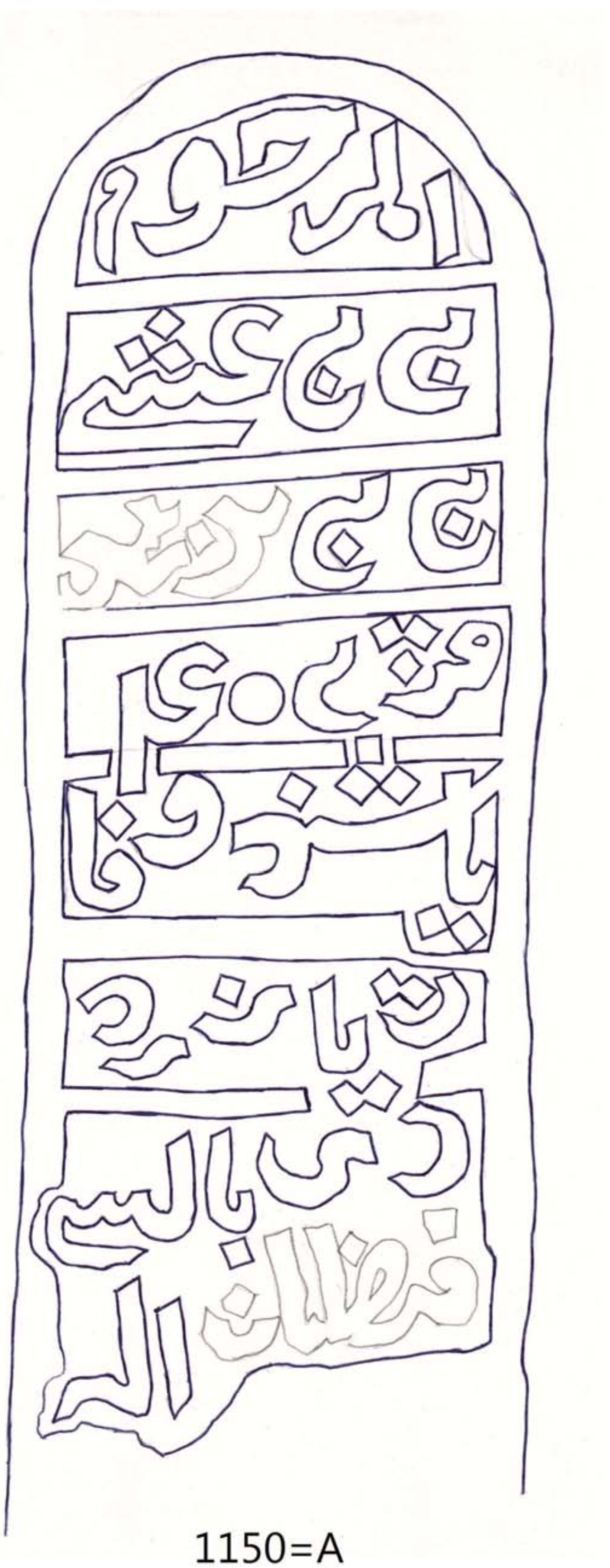

1150=A

1151=A

1151=Б

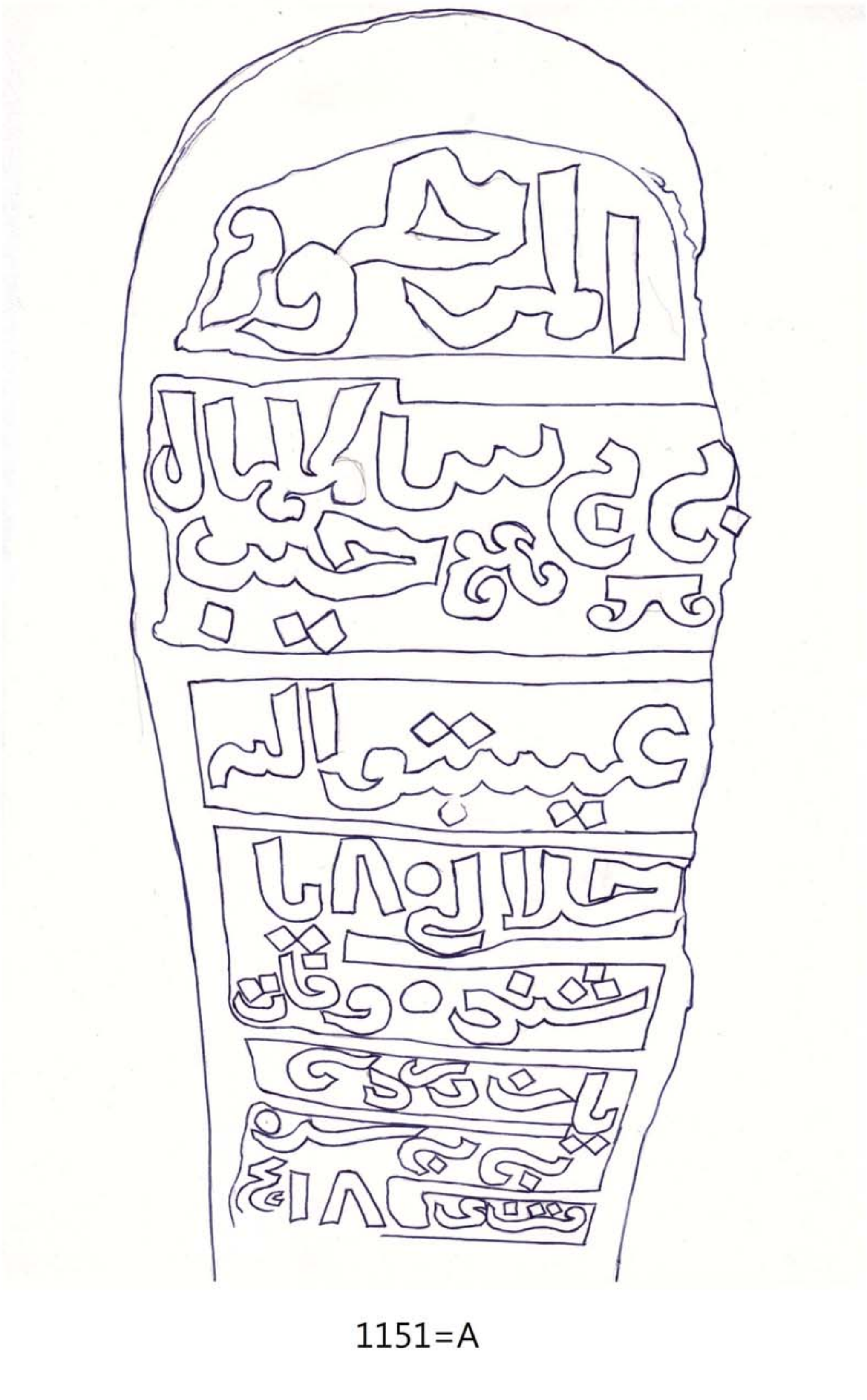

1151=A

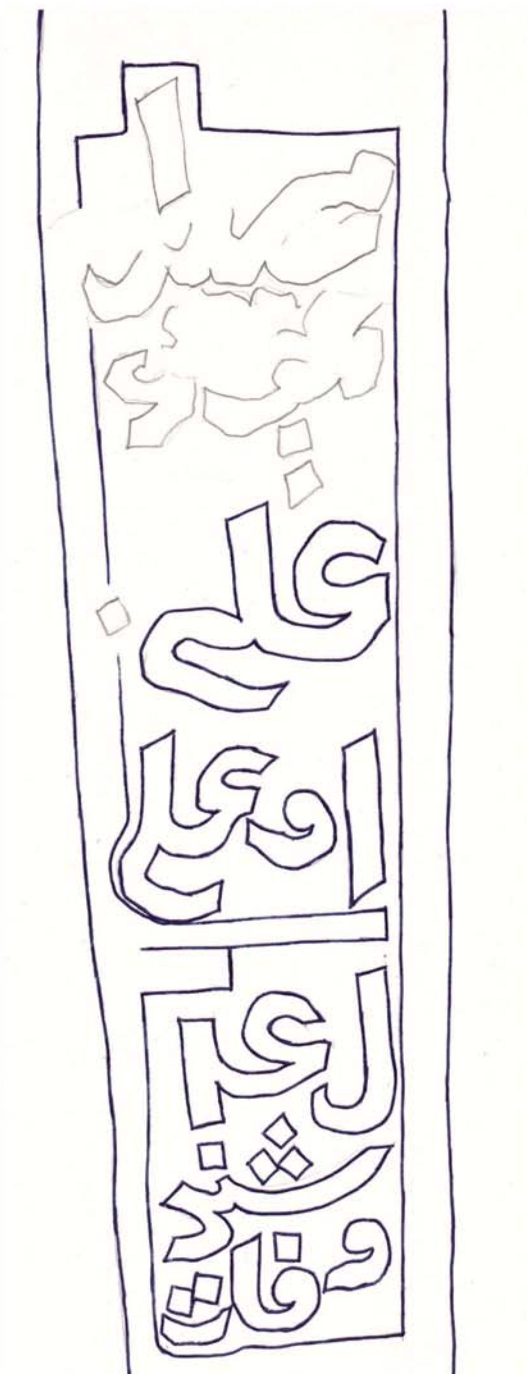

1151=Г

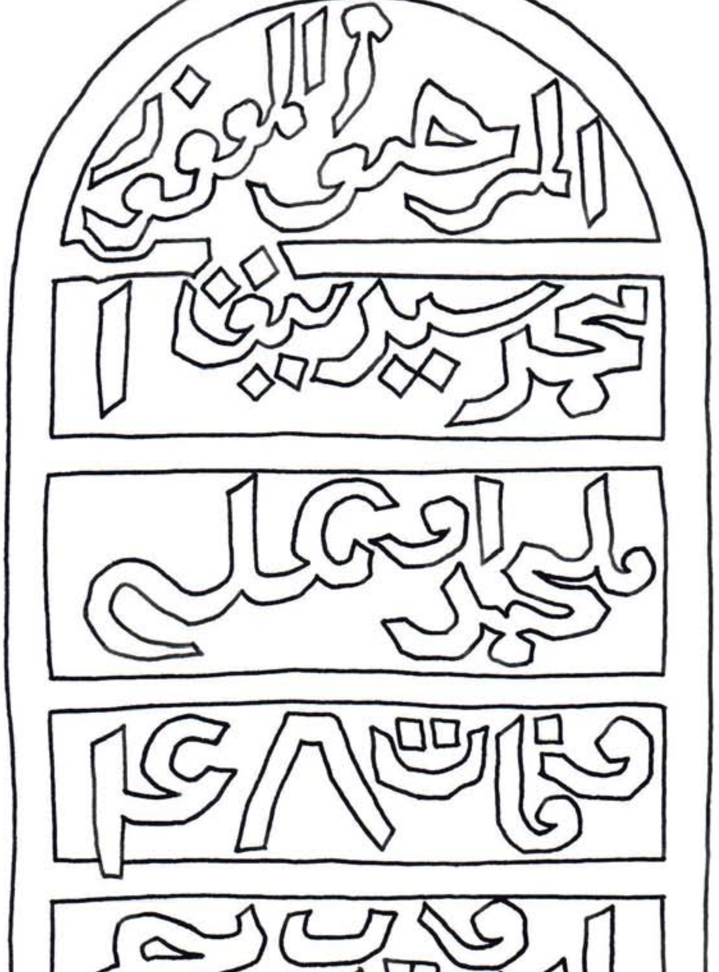

1152=A

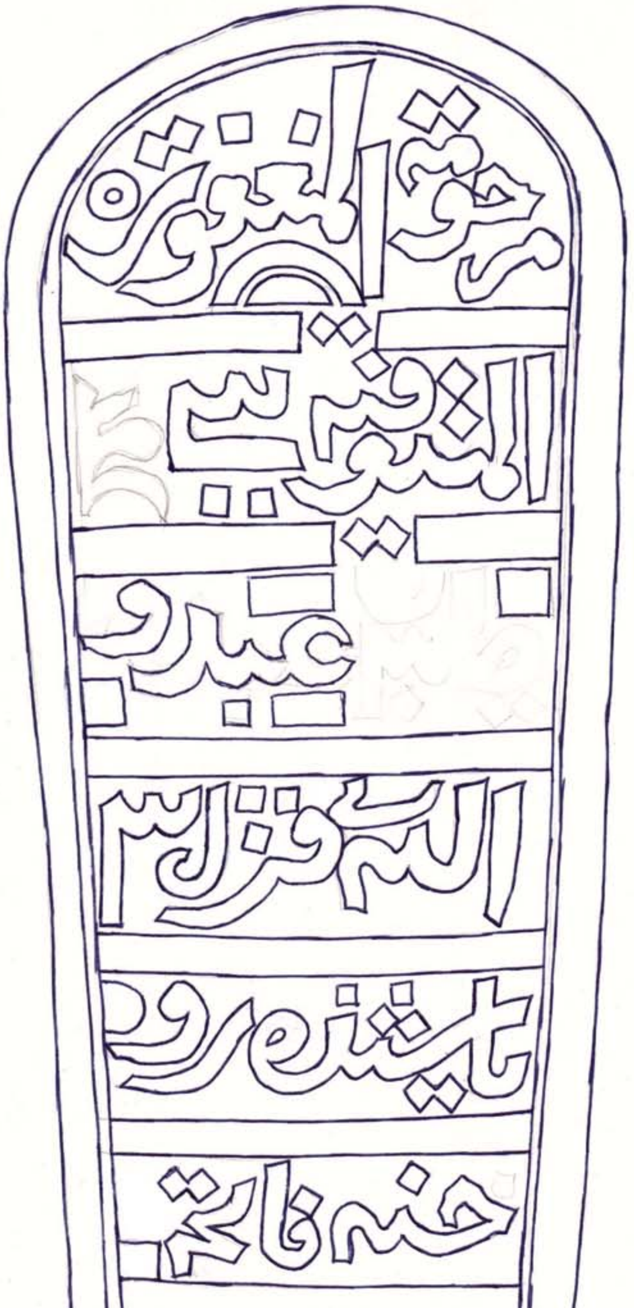

1153=A

1154=A

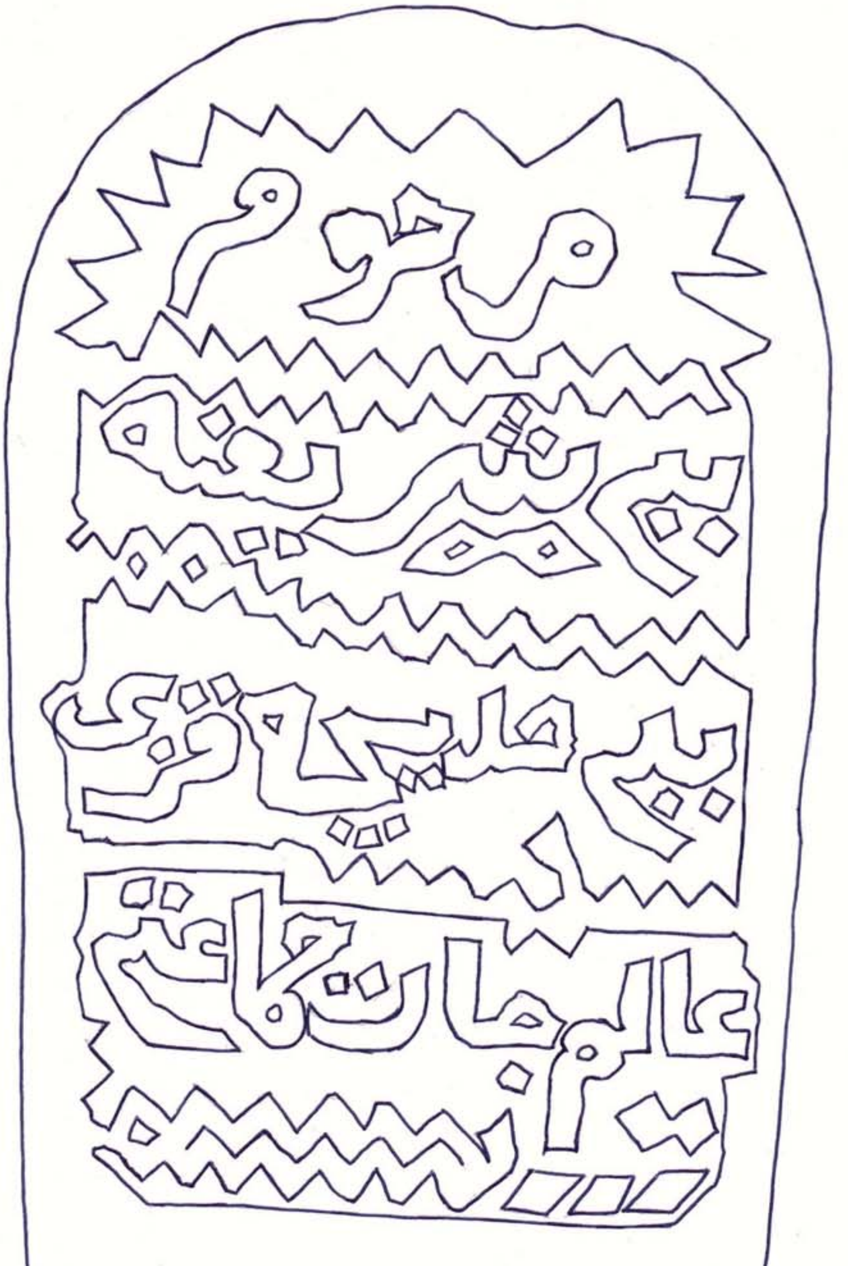

1154=A

1155

1155

1155=A

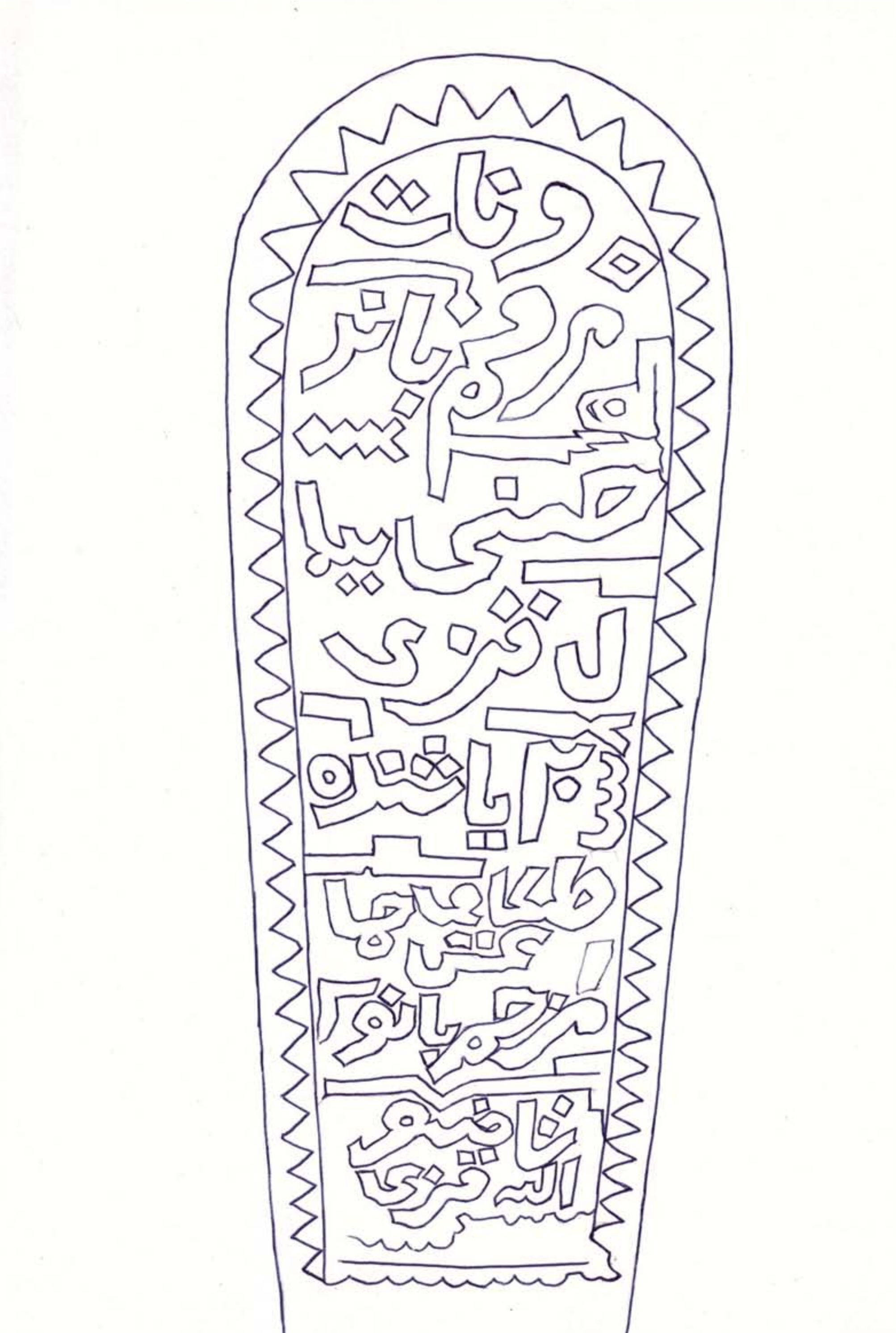

1155=A

1156=A

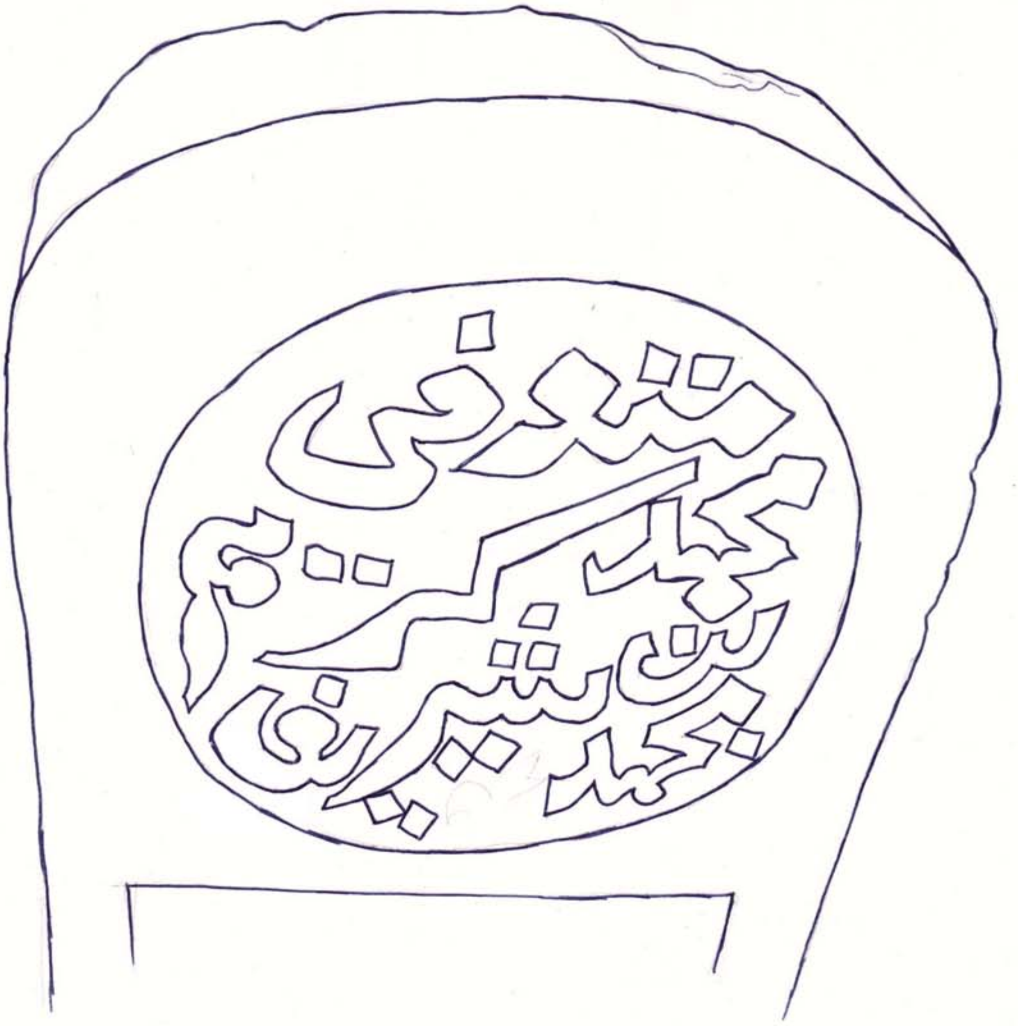

1156=A

1157=A

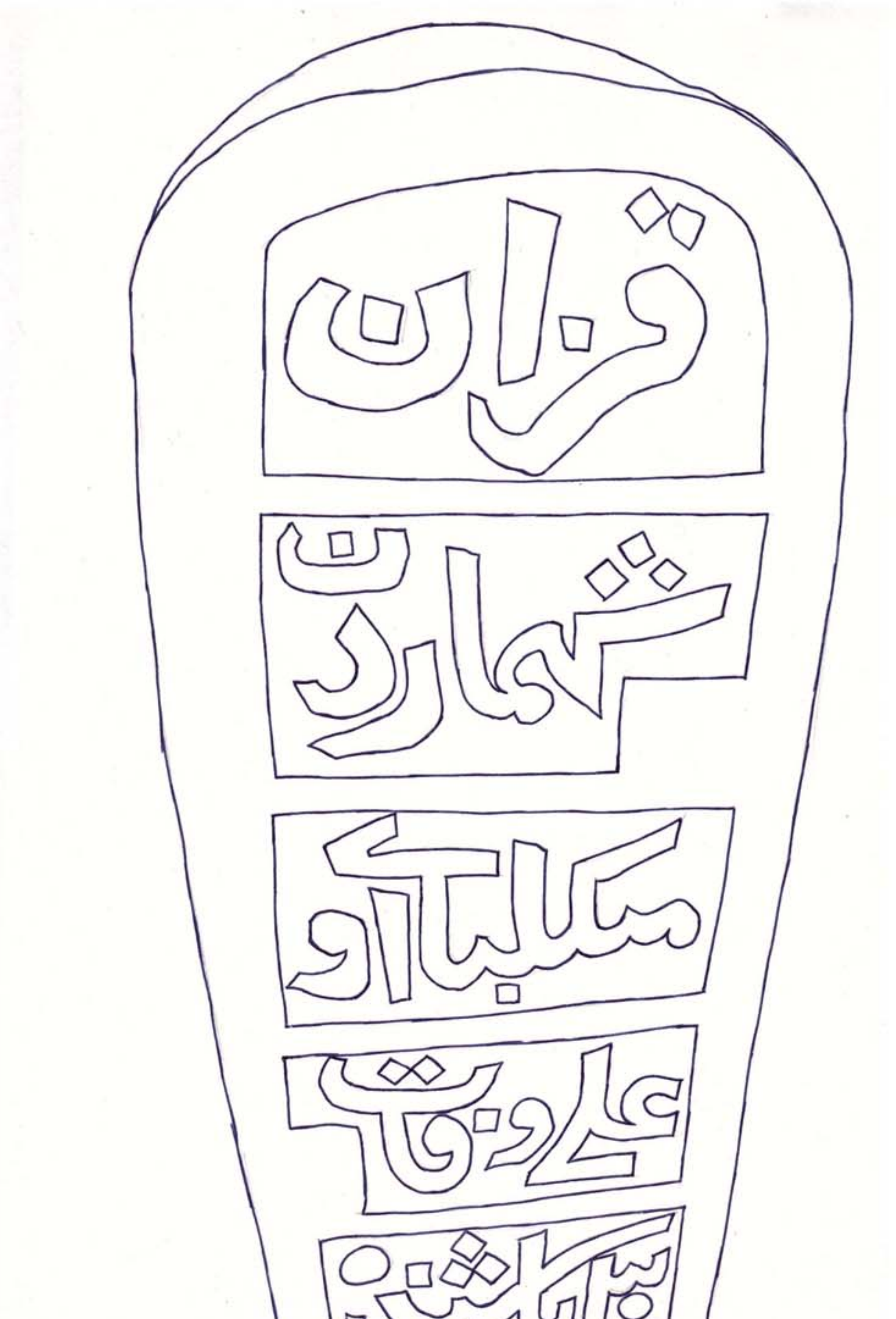

1157=A

1158=A

1158=A

1159=A

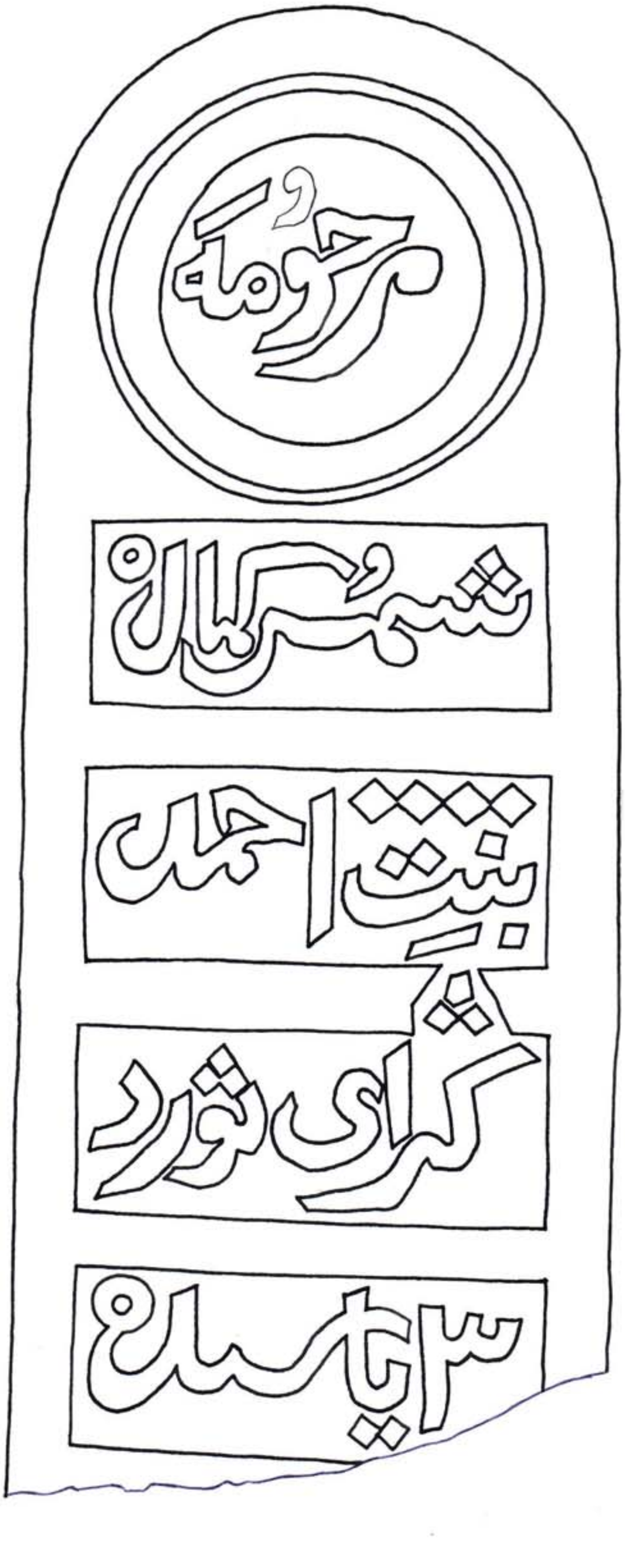

1159=A=a

1160=A

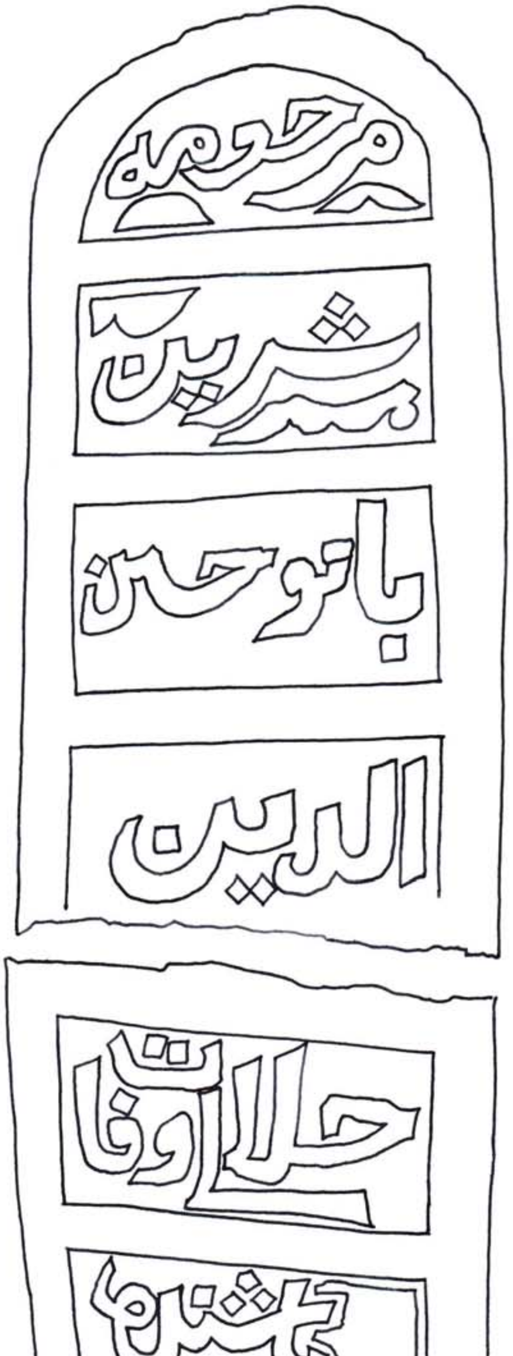

1160=A

1161=A

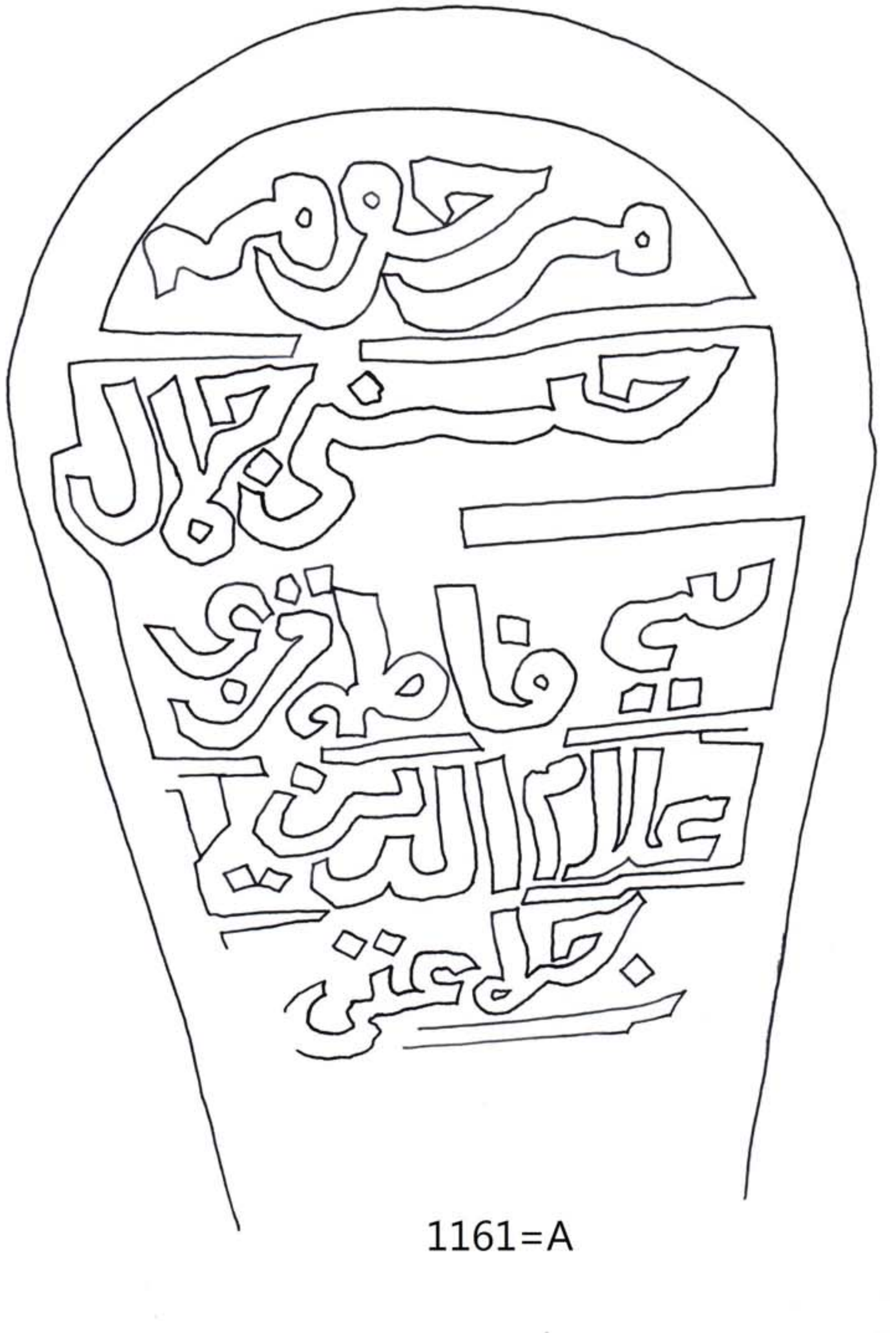

1161=A

1162=A

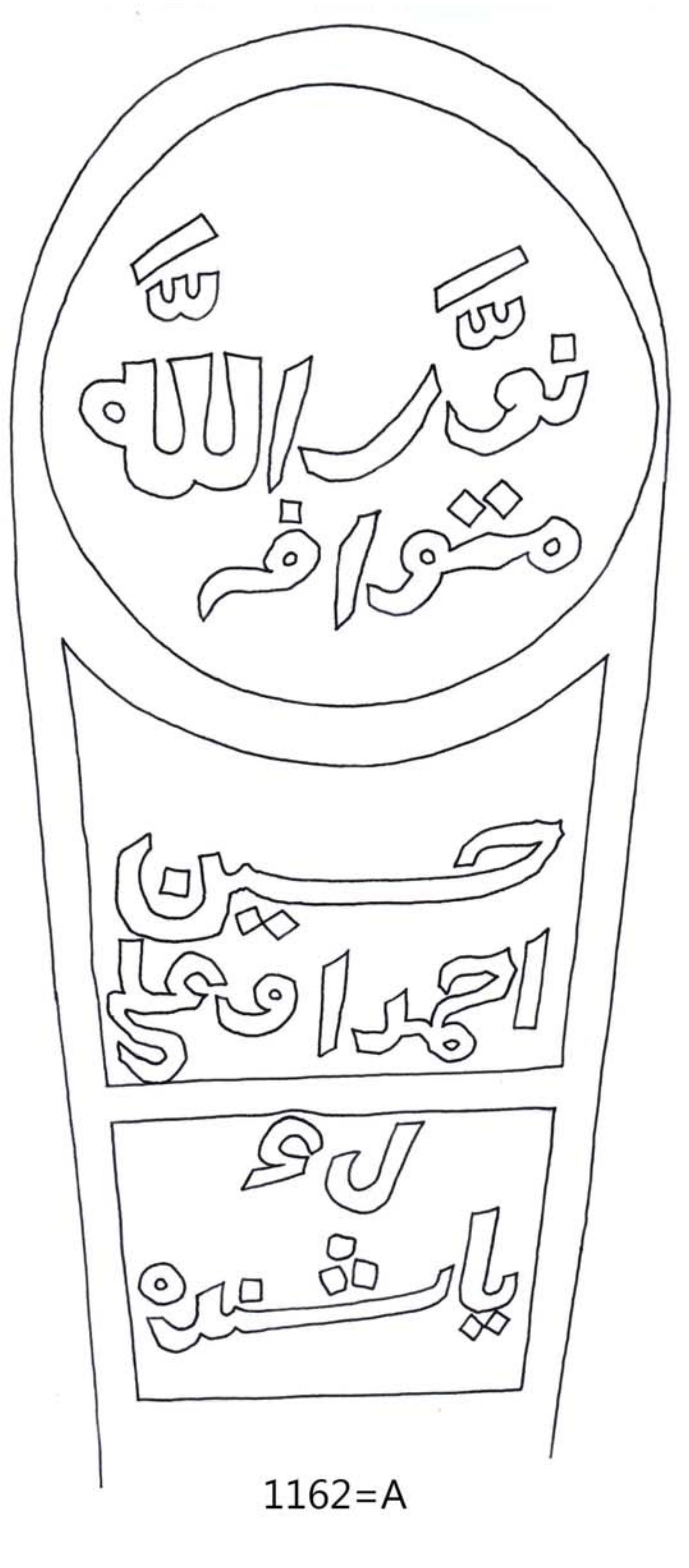

1162=A

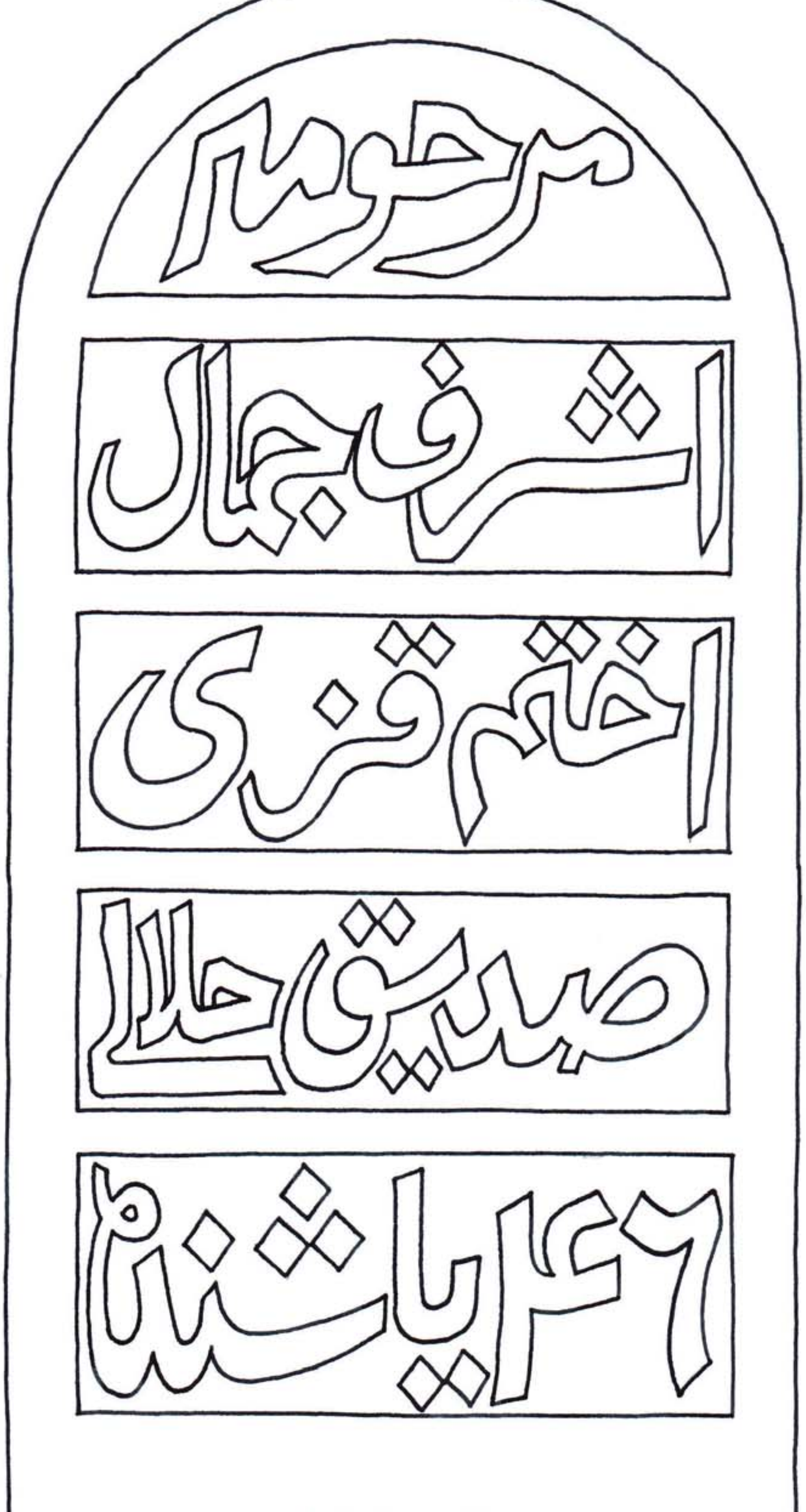

1163=A

1164=B

1164=A

1165=A=6

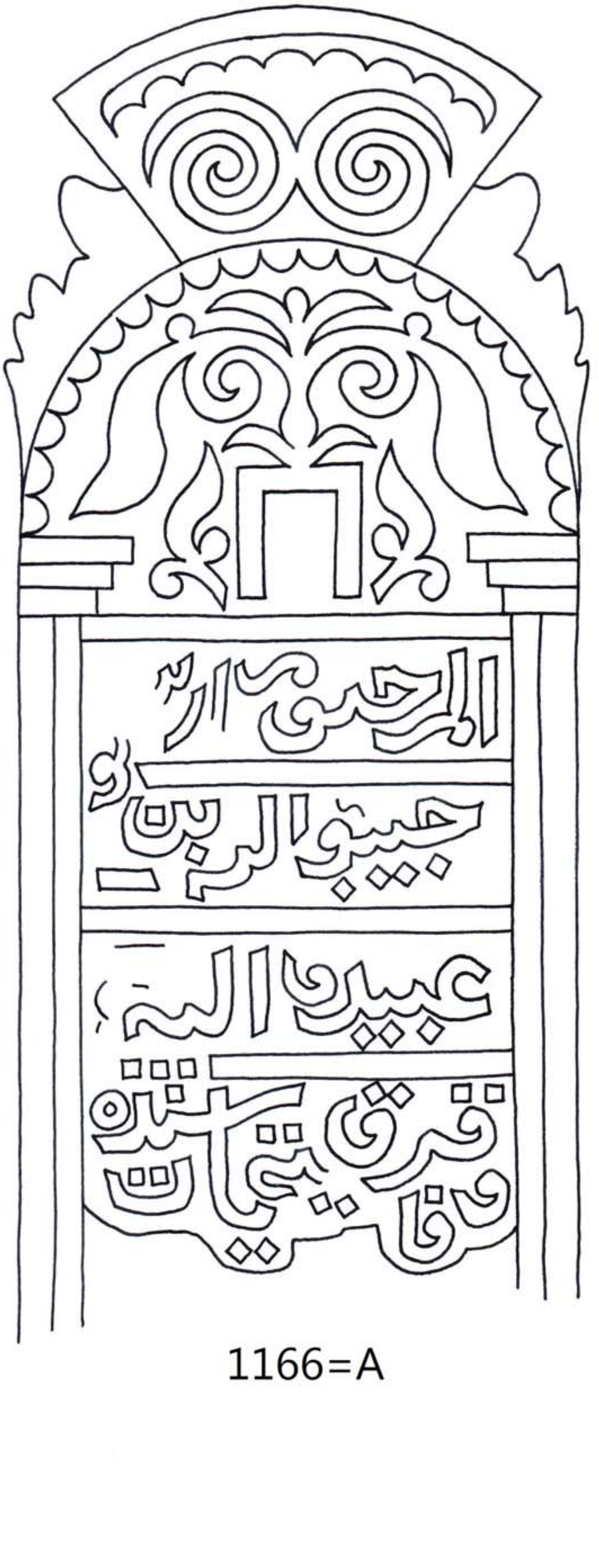

1166=A

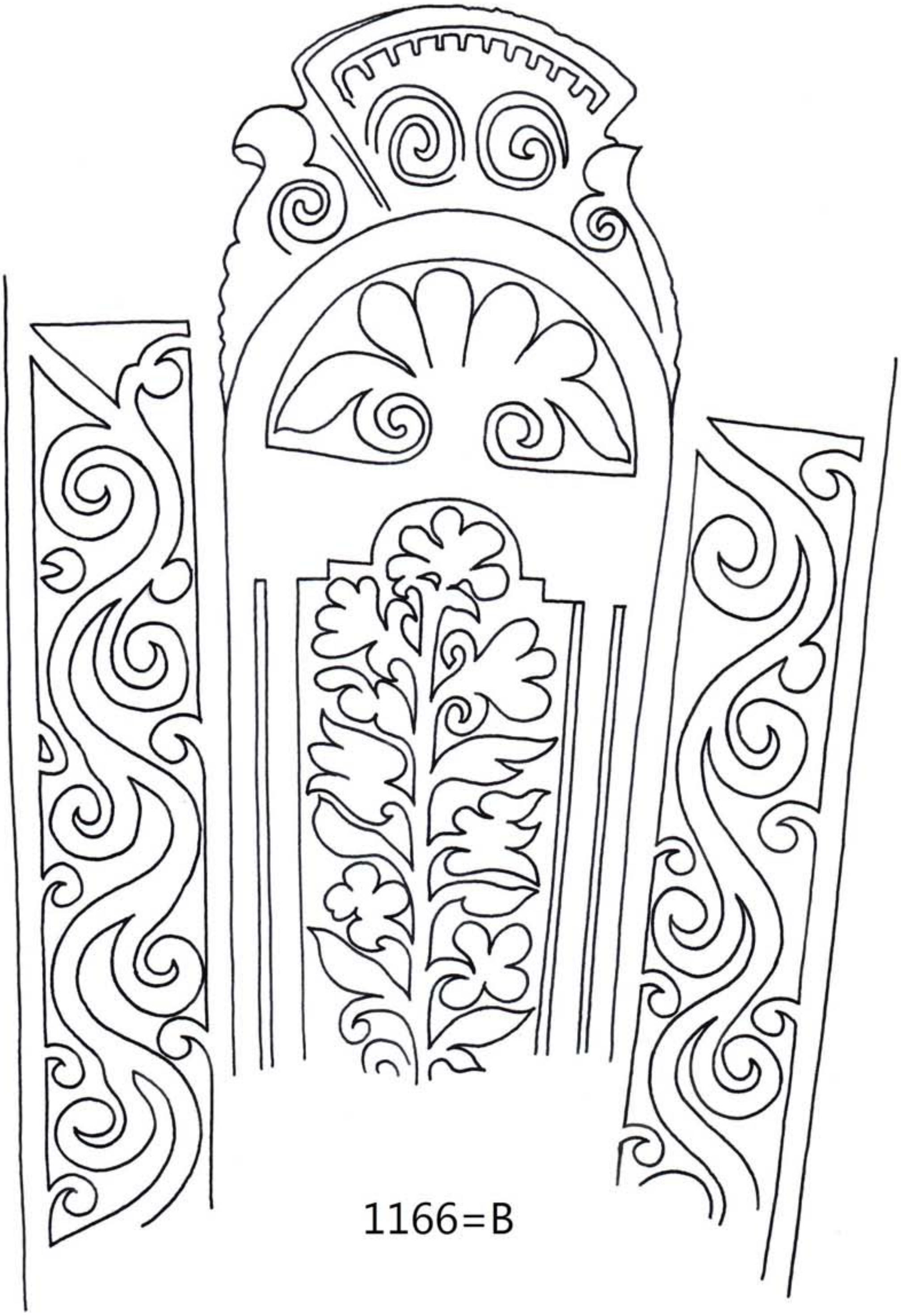

1166=B

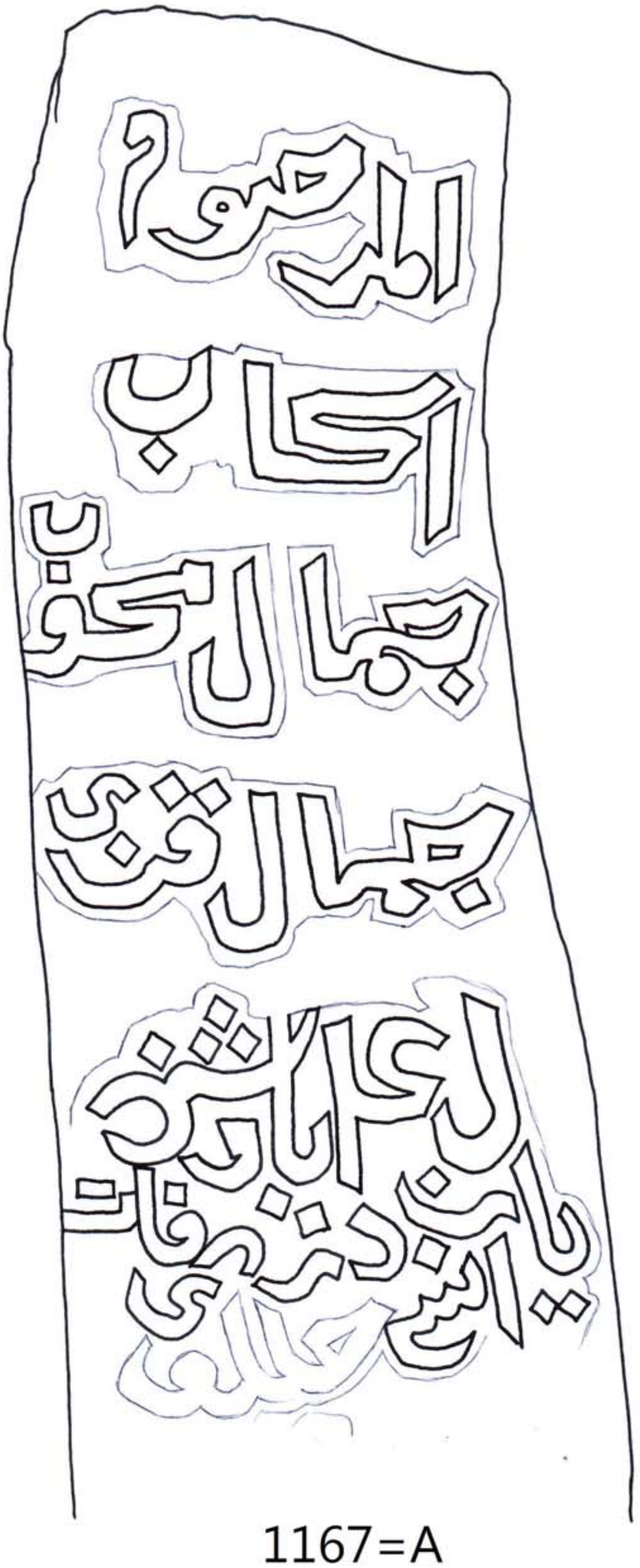

1167=A

1168=A

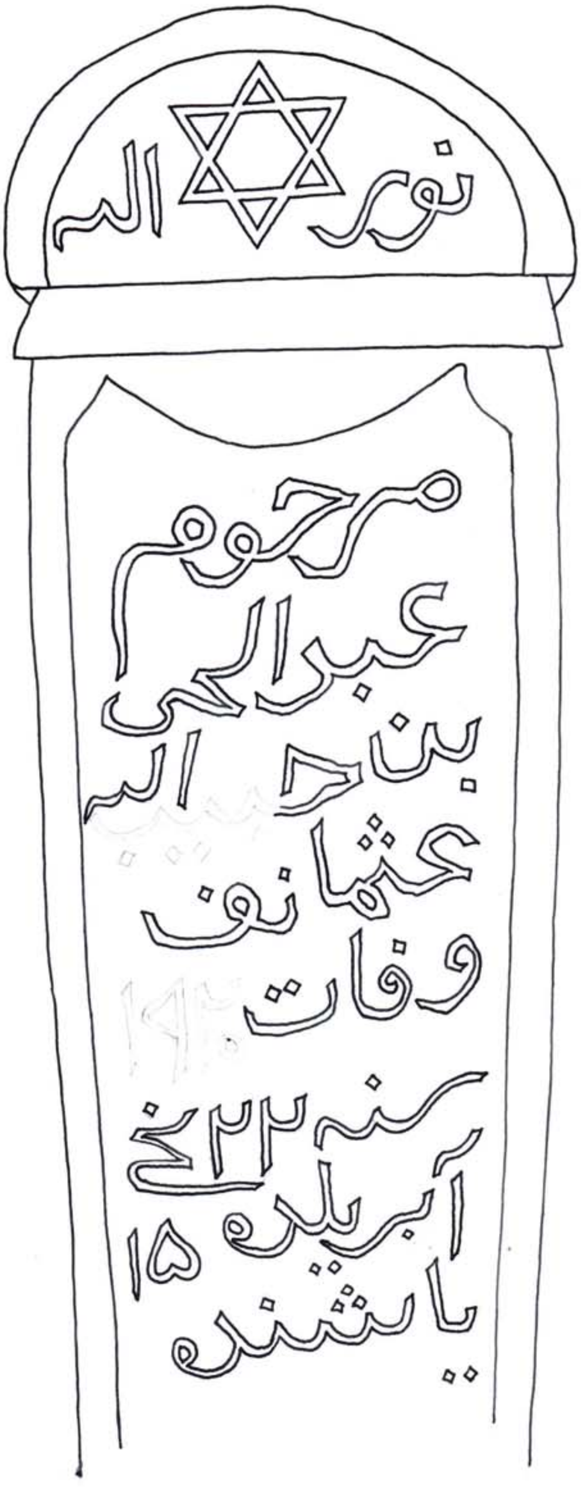

1168=A

1168-1=A

1169=A

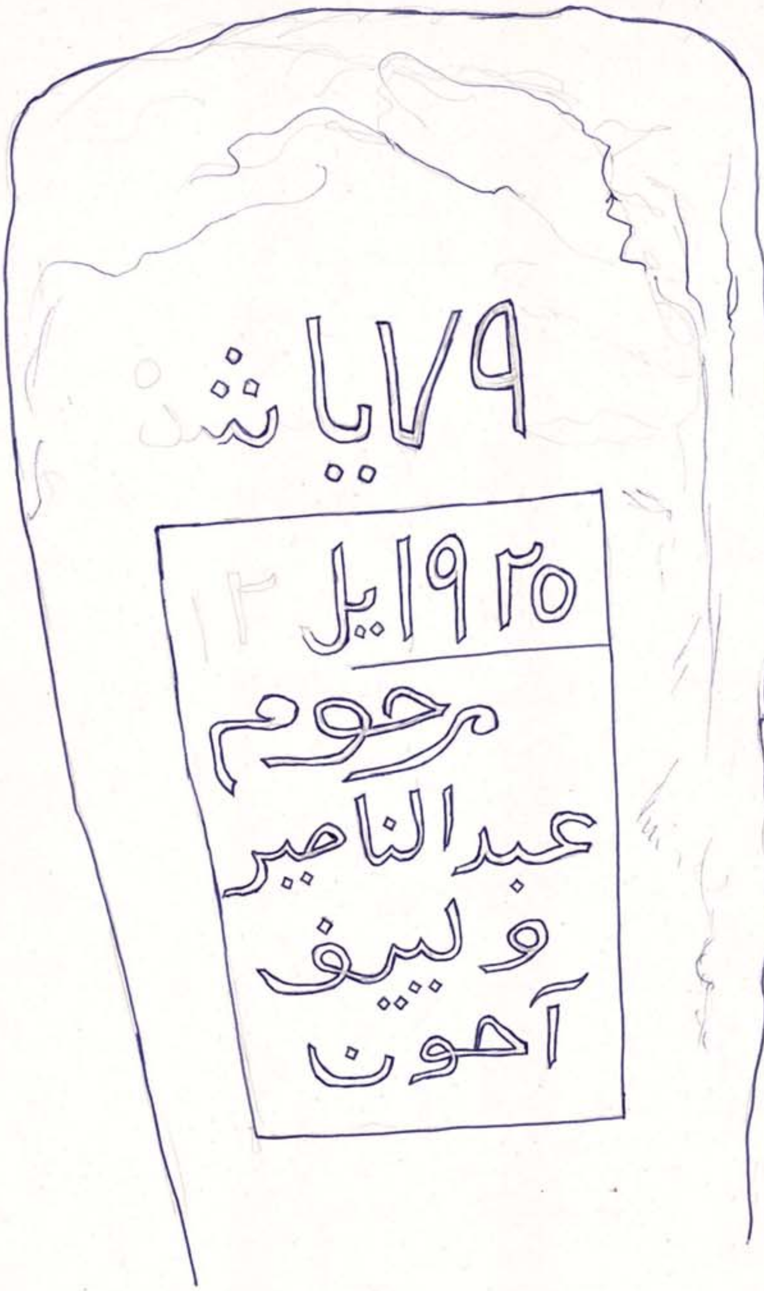

1170=A

1171

1171

1171

1171

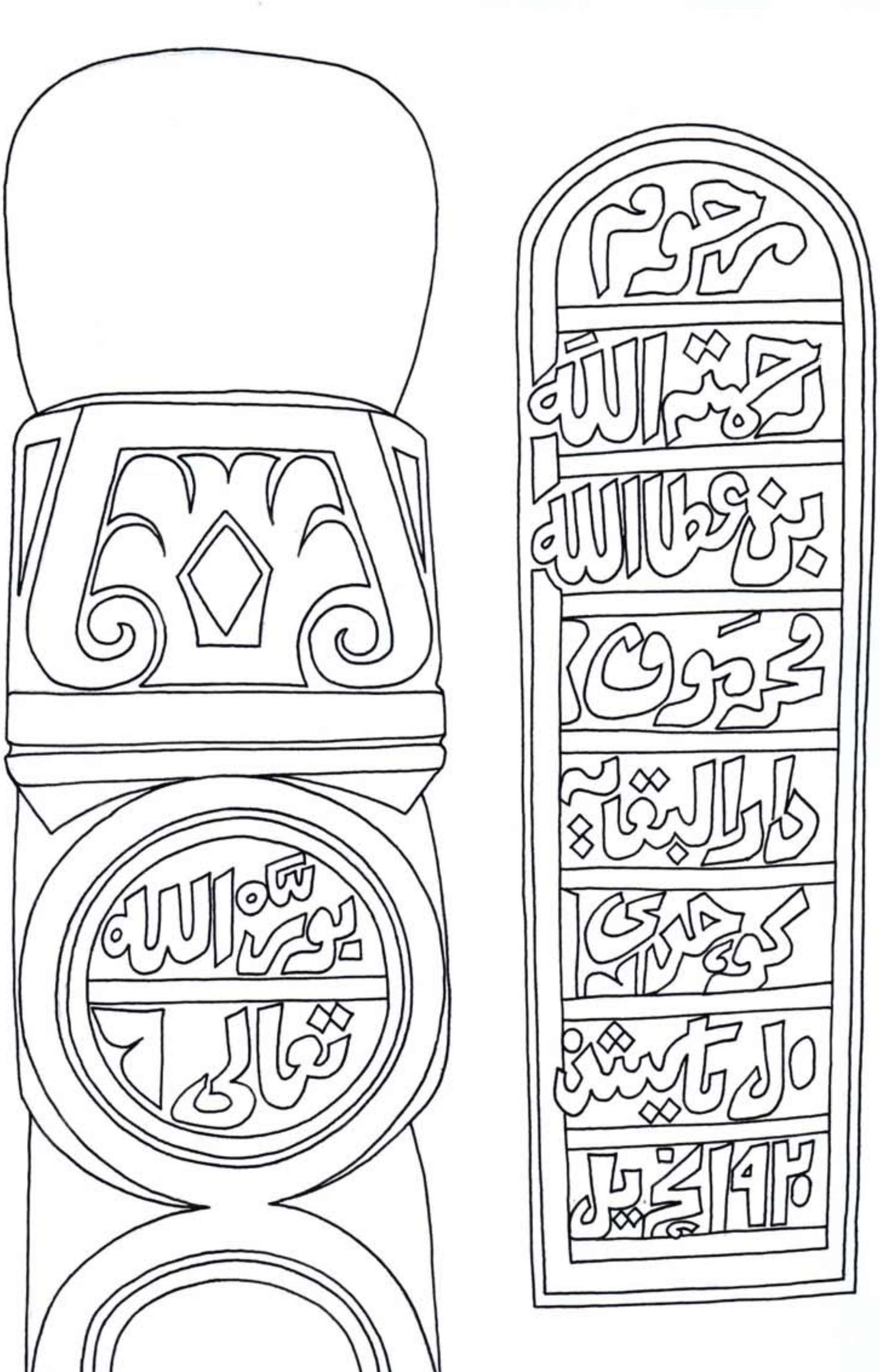

1171=A

1171=A

1171=A=a

1171=А=б

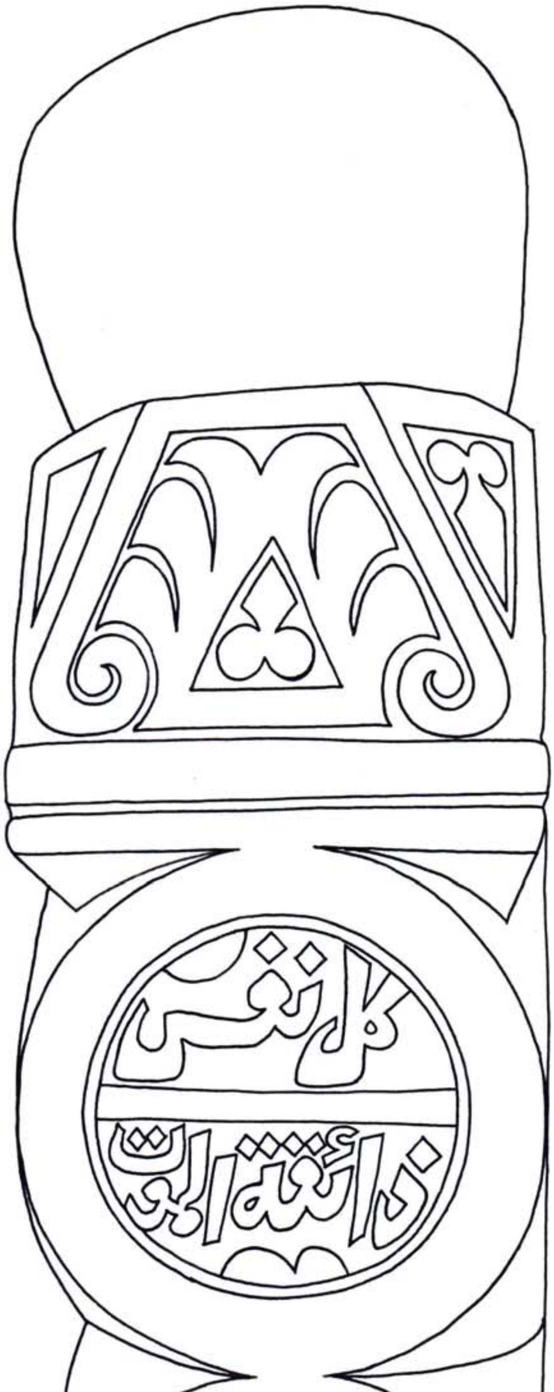

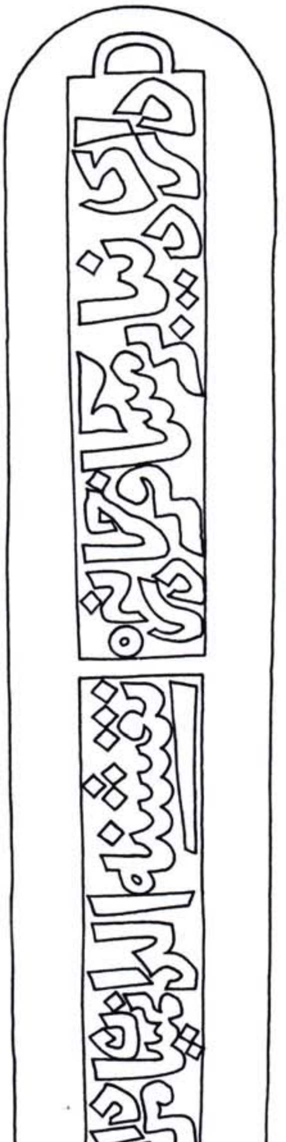

1171=Б

1171=Б

1171=Б=а

1171=Б=б

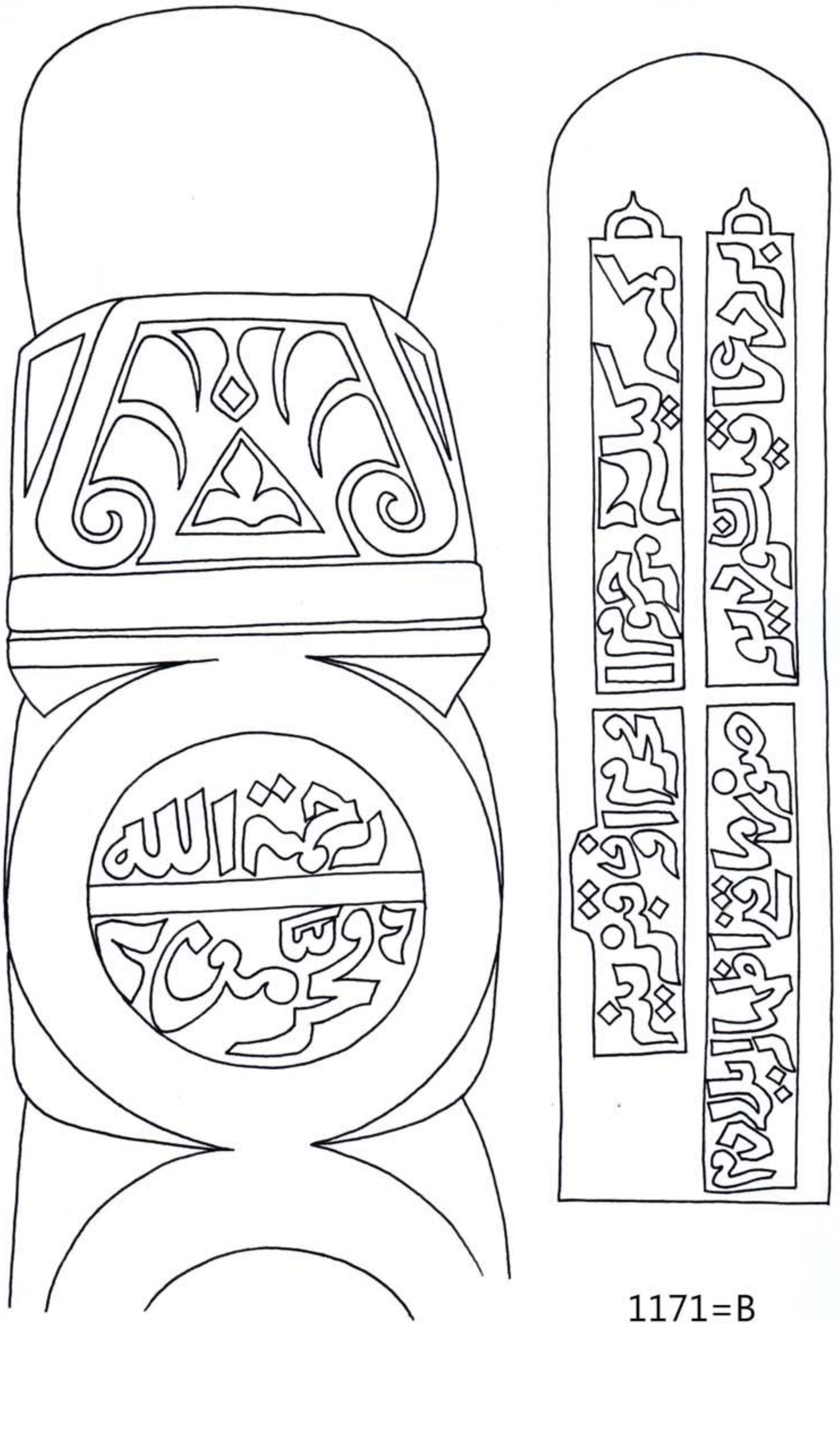

1171=B

1171=B

1171=B=a

1171=В=б

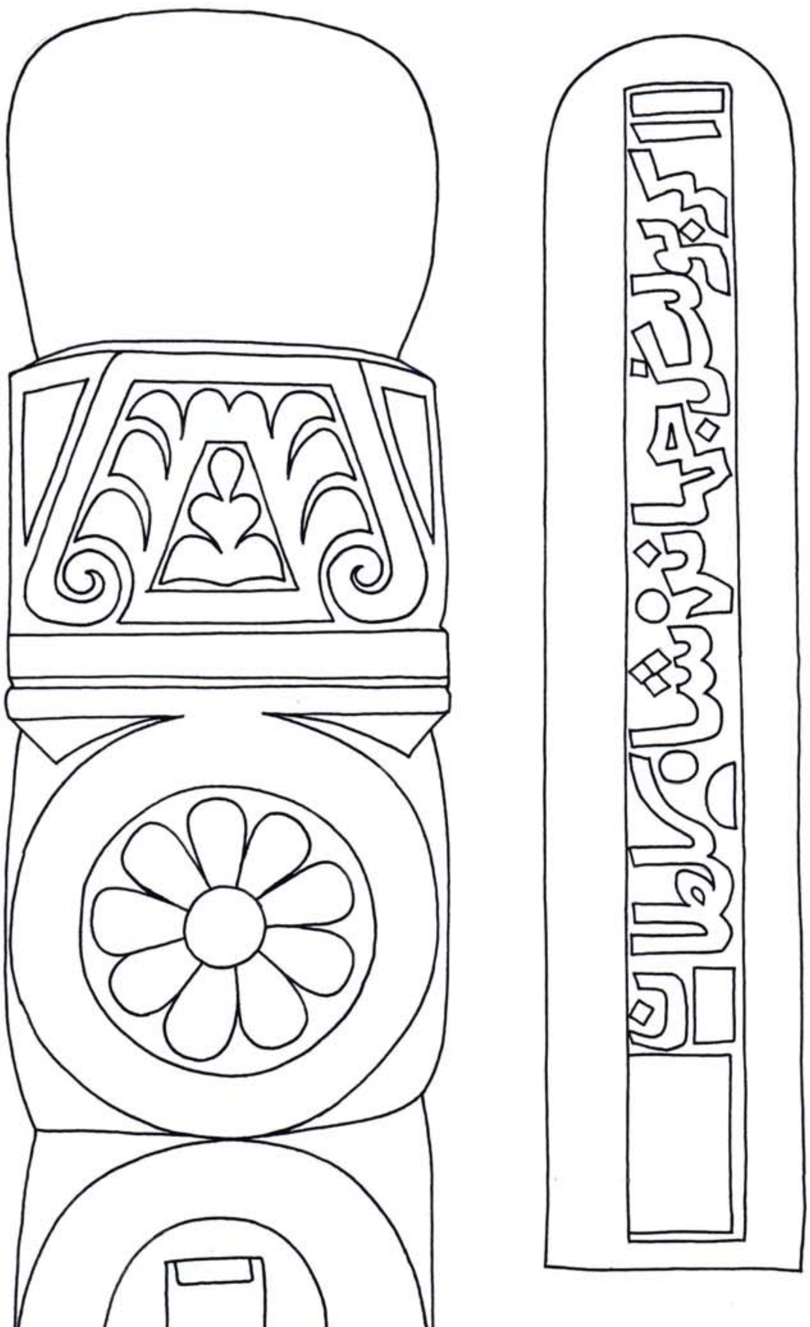

1171=Г

1171=Г
05.05.2016 16:39

1171=Г=а

1171=Г=б

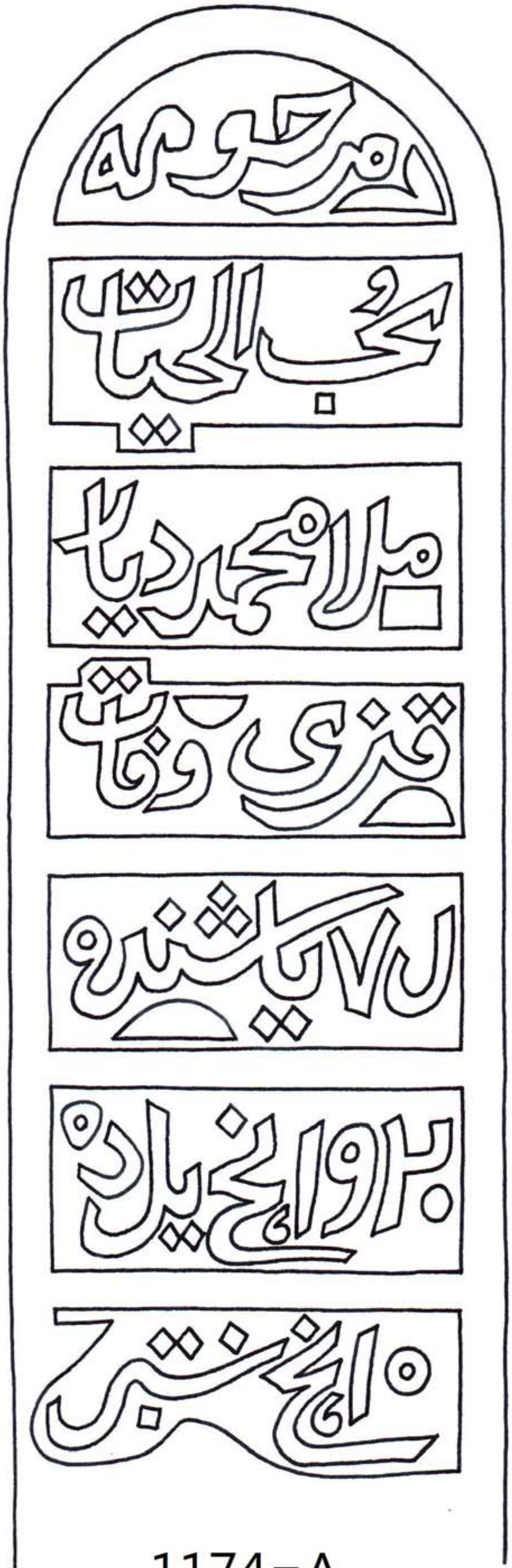

1174=A

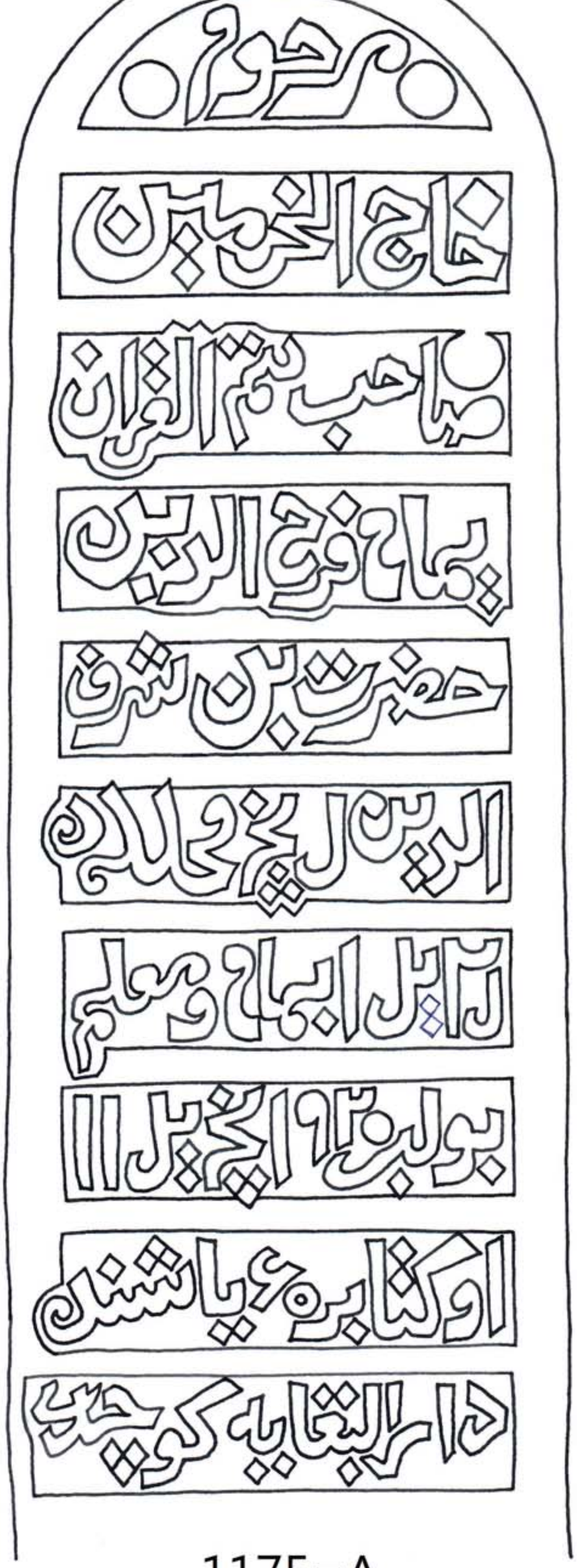

1175=A

1920 ел. № 11.

Биби Нәгыймә Сиражеддин кызына куелган таш.

Алгы ягында:

بیبی نعیمه سراج الدین قزی

وفات ١٩٢٠ نچی سنده

Биби Нәгыймә Сиражеддин кызы вафат 1920 нче сәнәдә

Кабер ташының арткы ягындагы рәсем →

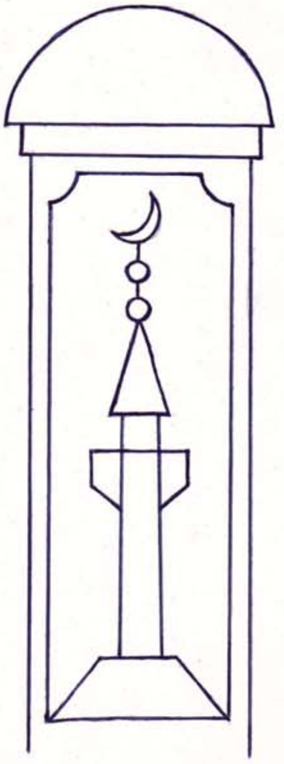

1178

1181

1181

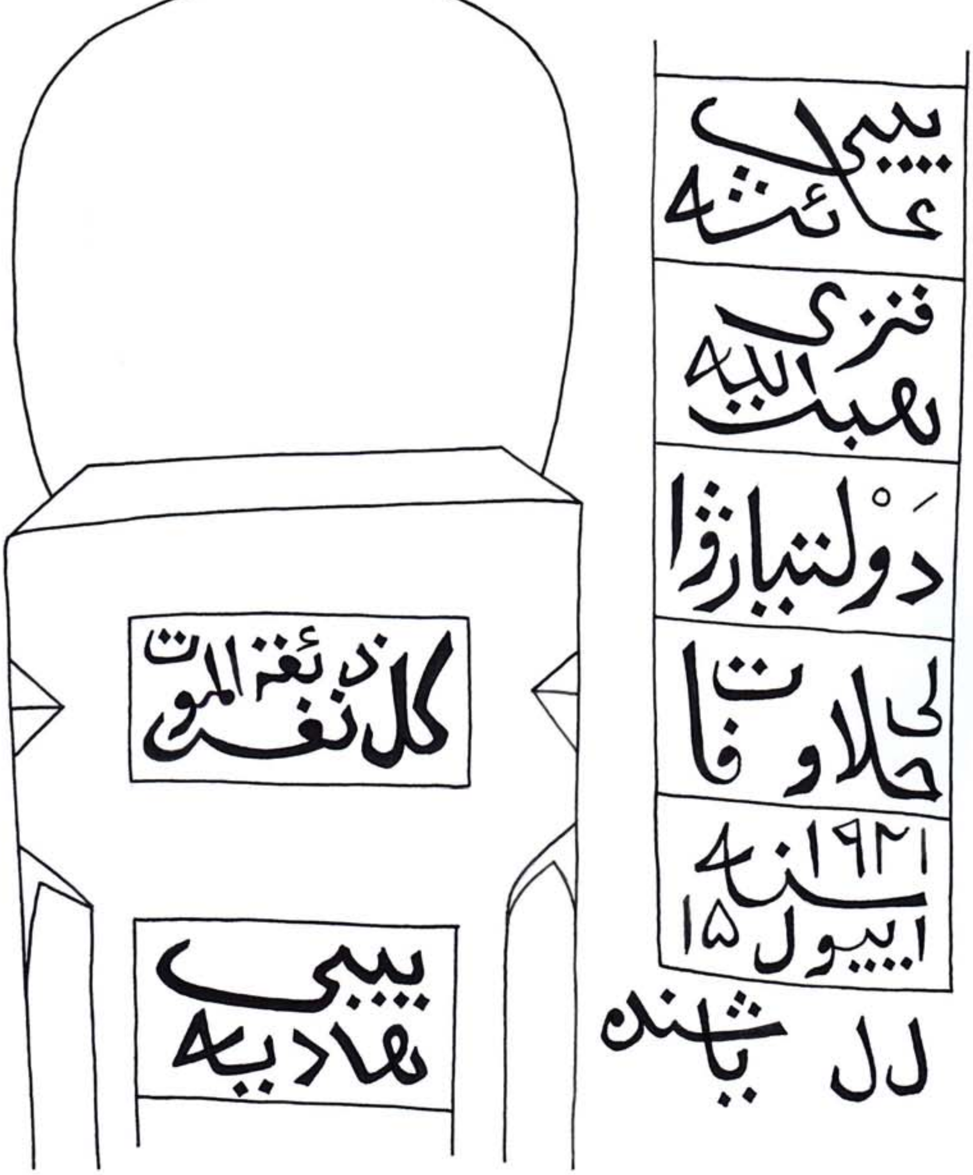

1181=A

1181=A

1182

1182

1182

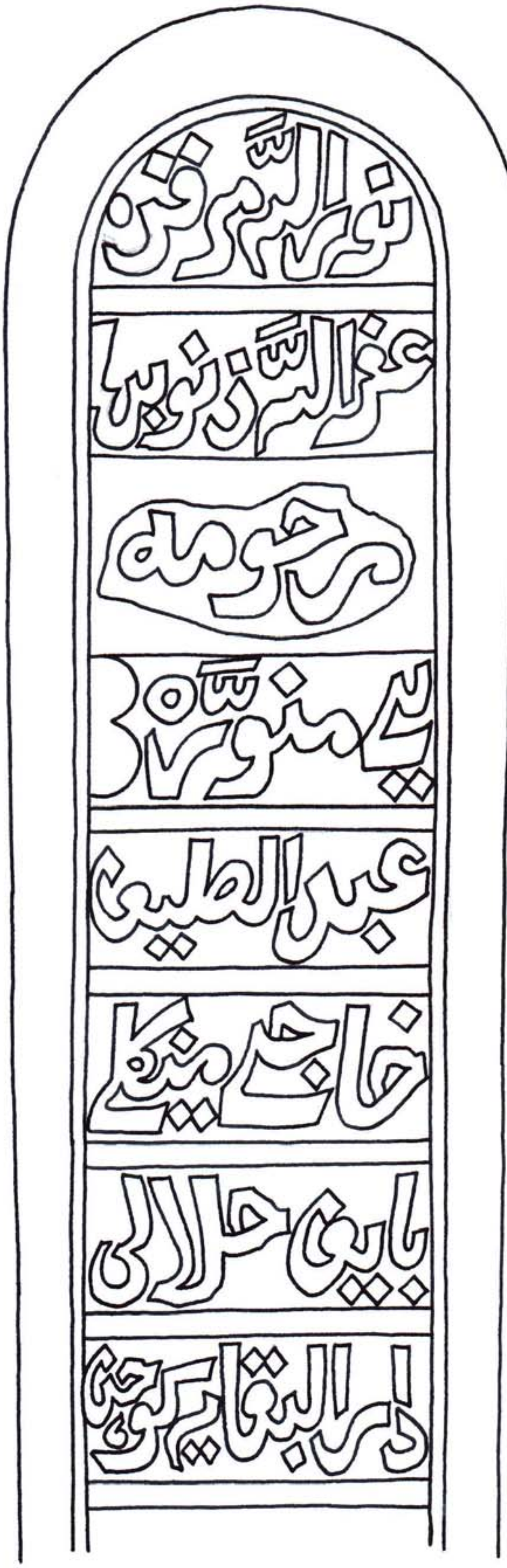

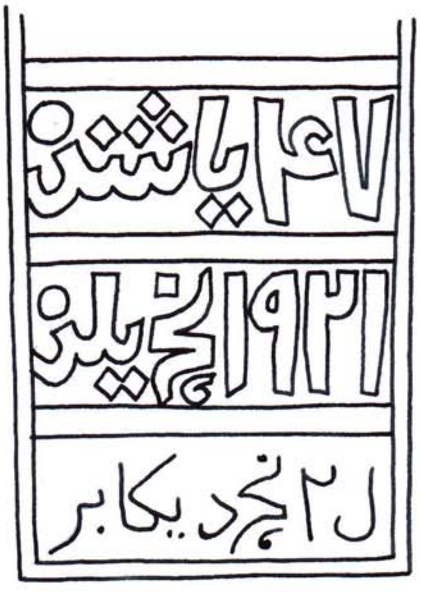

1182=A

1182=A

1182=Б
05.05.2016 11:00

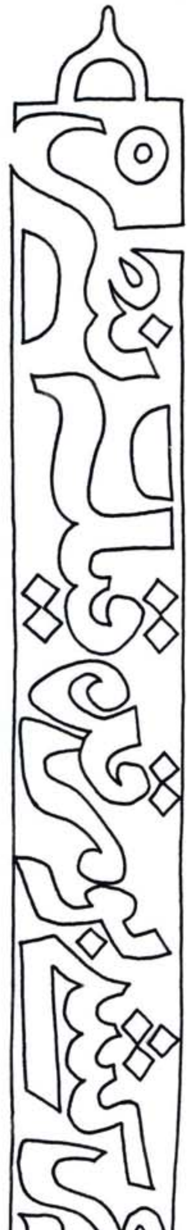

1182=Б

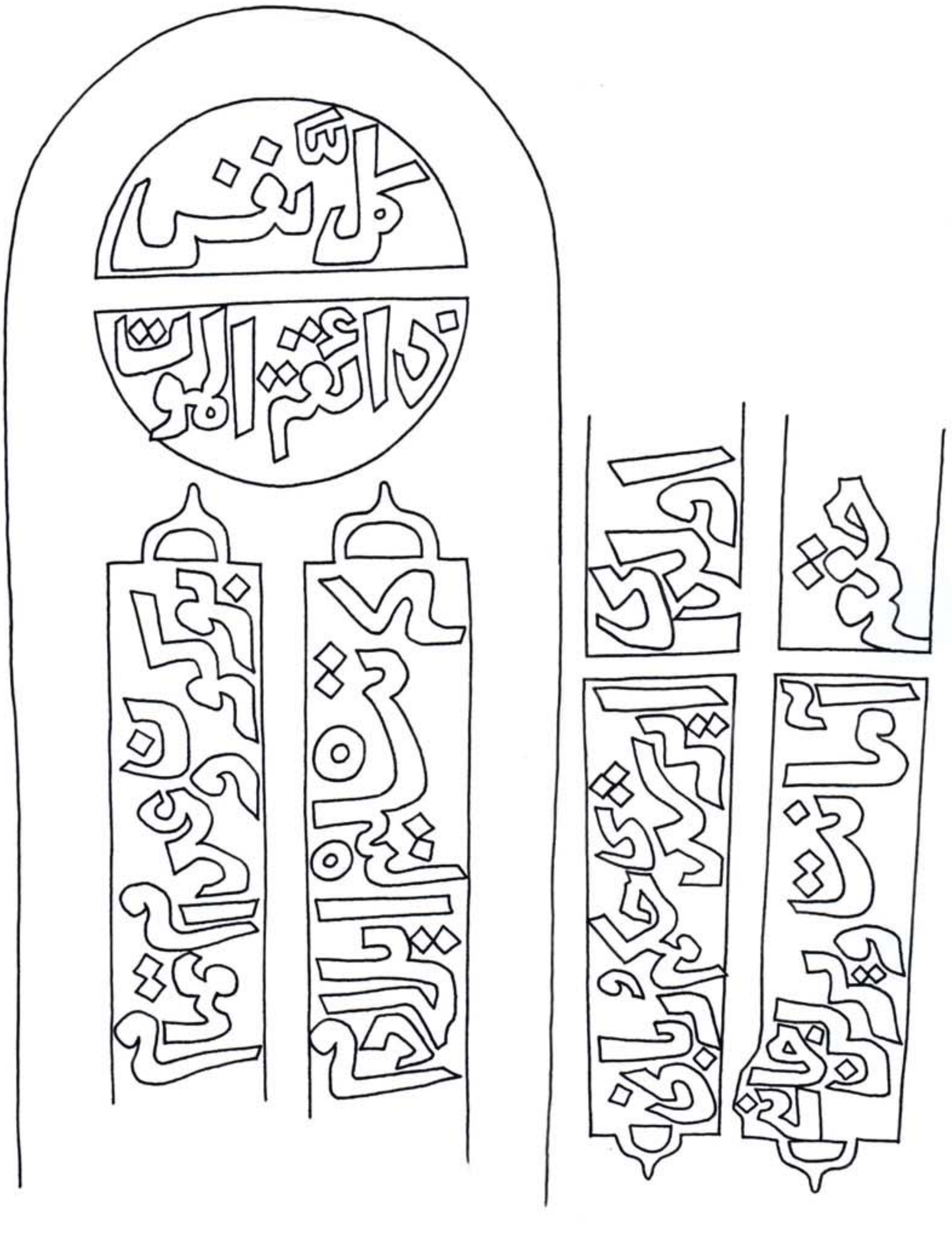

1182=B

1182=B

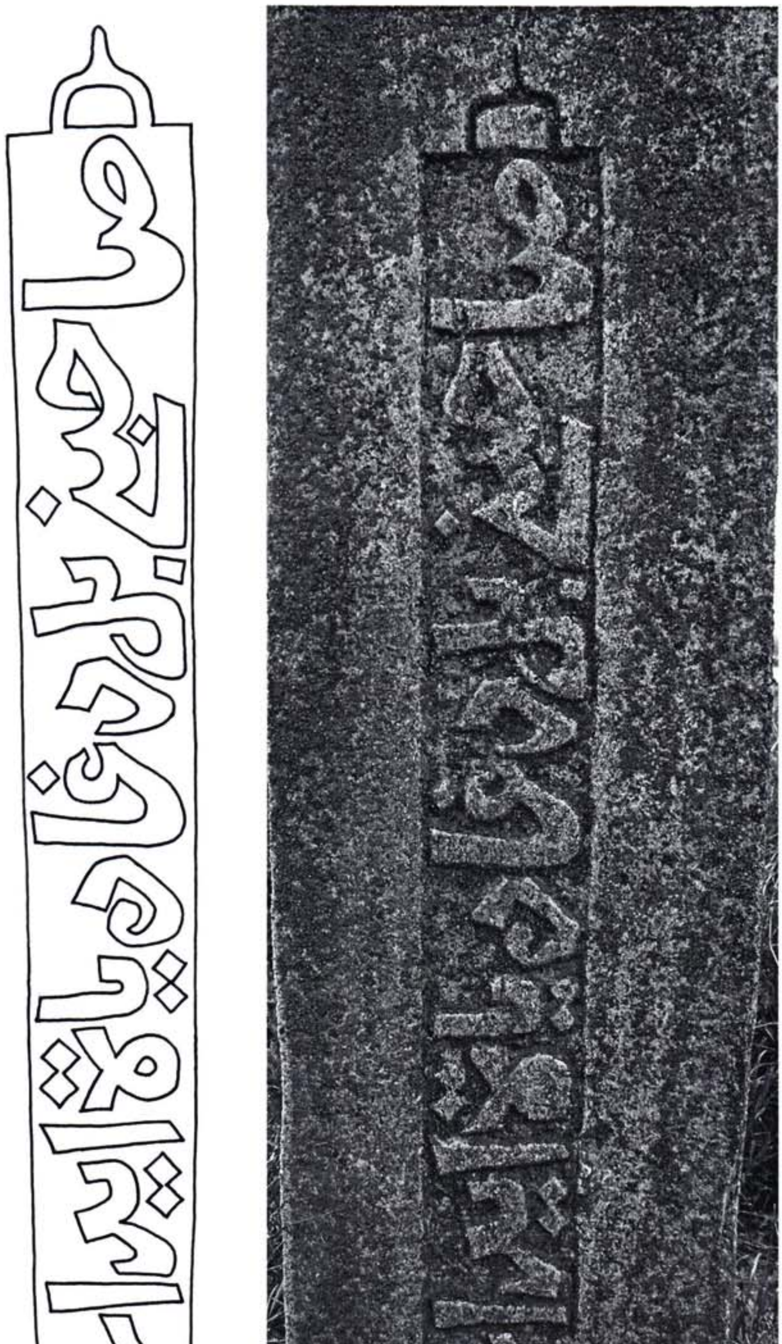

1182=Г

1182=Г

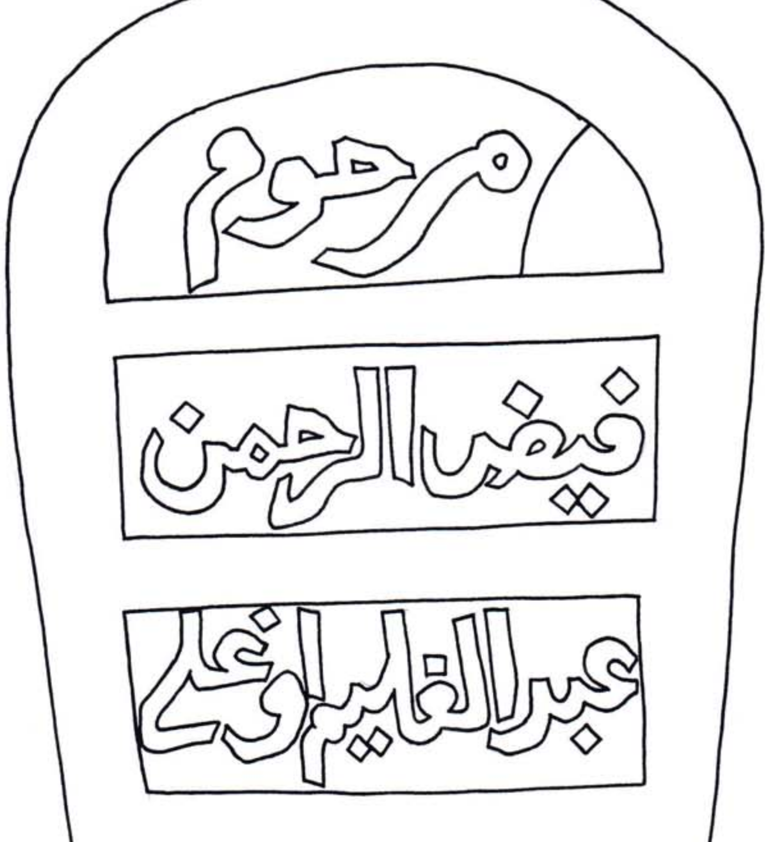

1183=A

1184=A

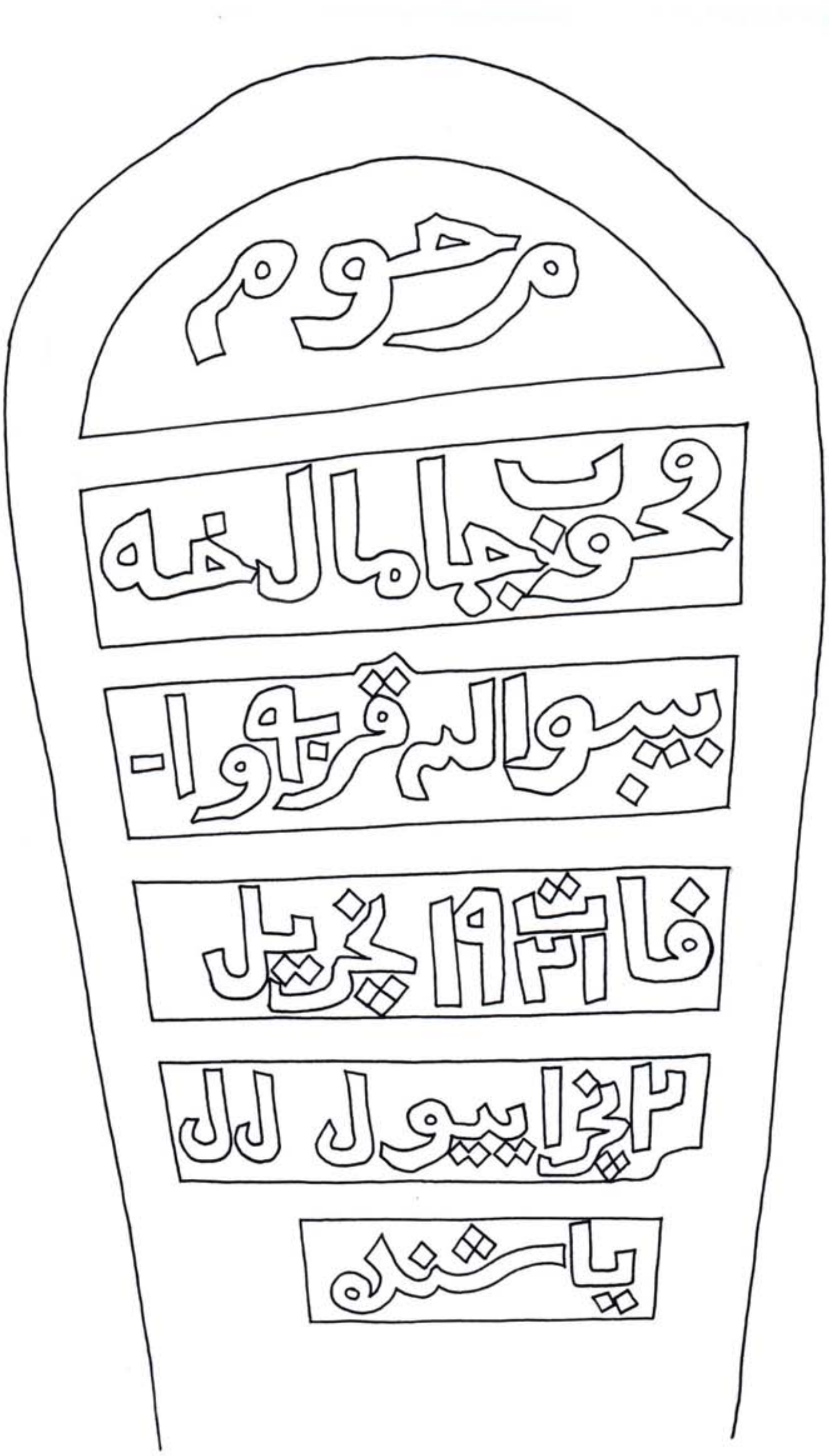

1184=A

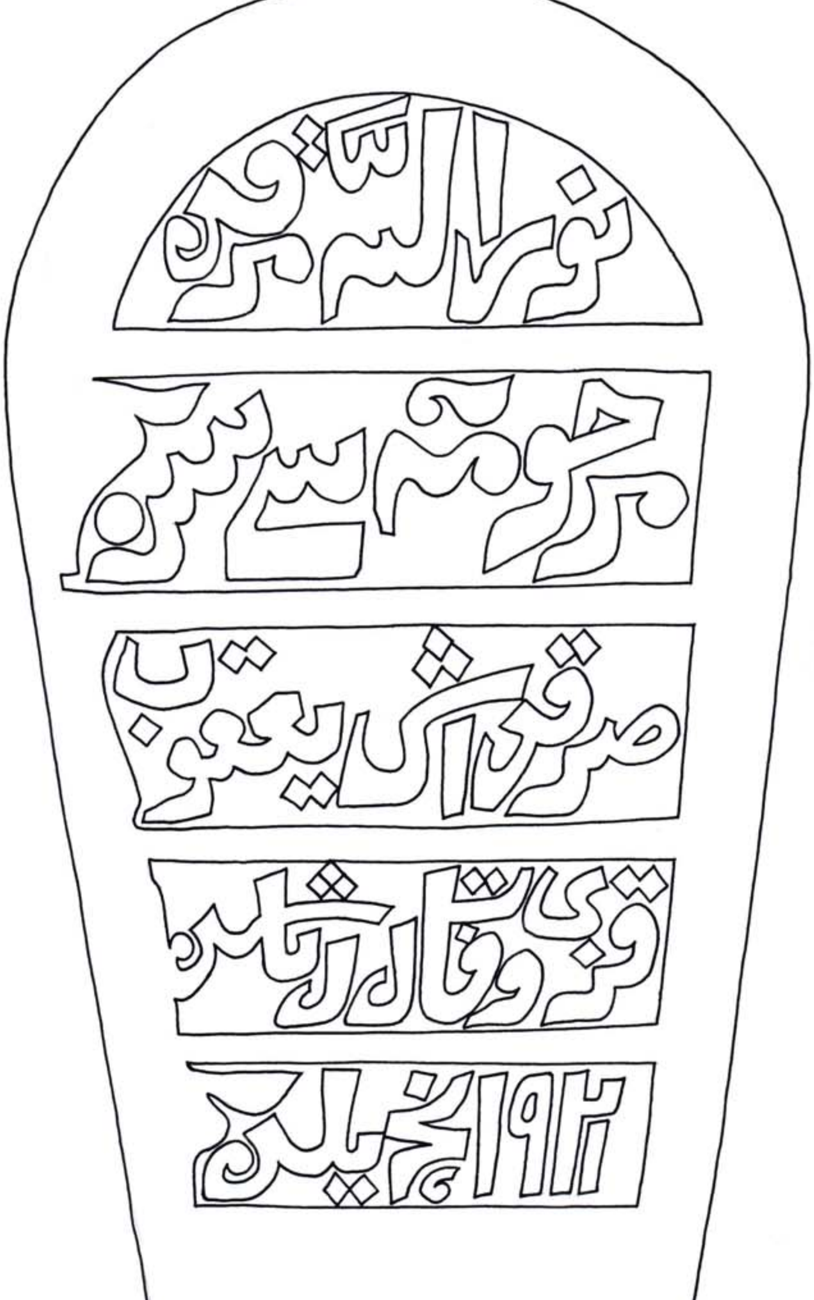

1185=A

1188=A

1922 ел. № 3.

Сафиулла Кяйсаровка
куелган таш.

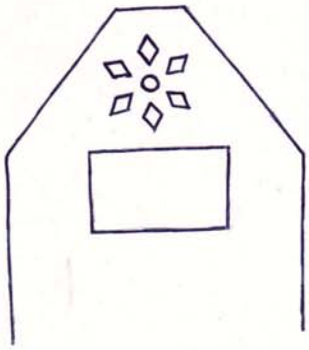

Алгы ягында
(уйма язулы):

(١) مرحوم
(٢) صافی الله خیر الله
(٣) اوغلی کایصارف
(٤) وفات اناسی زینب
(٥) ١٩٢٢ سنه
(٦) ١٧ نچی فبرال
(٧) ٥٤ ل یاشنده

1) мэрхүм
2) Сафиулла
Хэйрулла
3) улы Кяйсаров
4) вафат
анасы Зэйнэб
5) 1922 сэнэ
6) 17 нче февраль
7) 54 яшендэ

Үлчэмнэре: 14 × 28 × 85 см.

1191

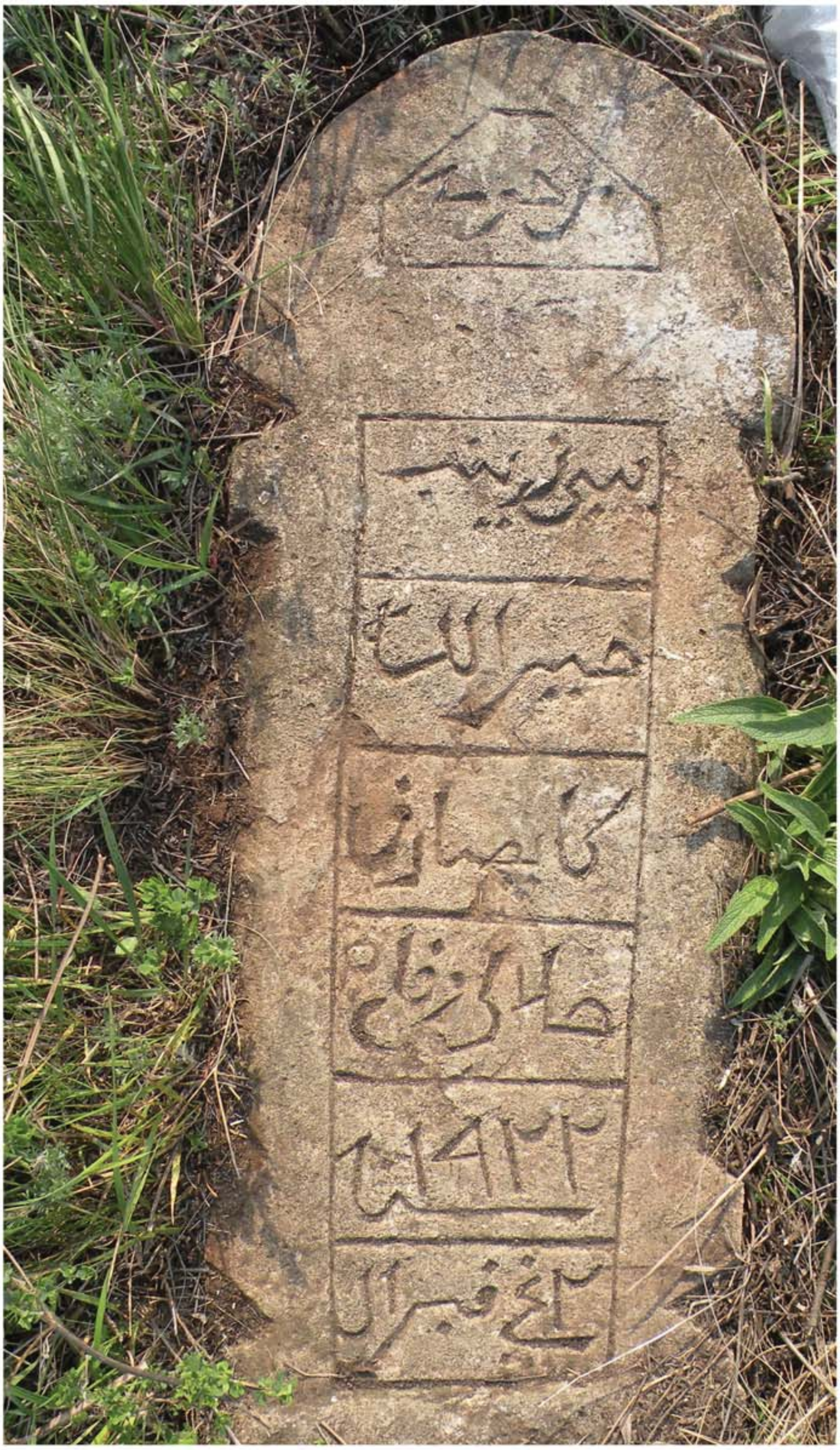

1192=A

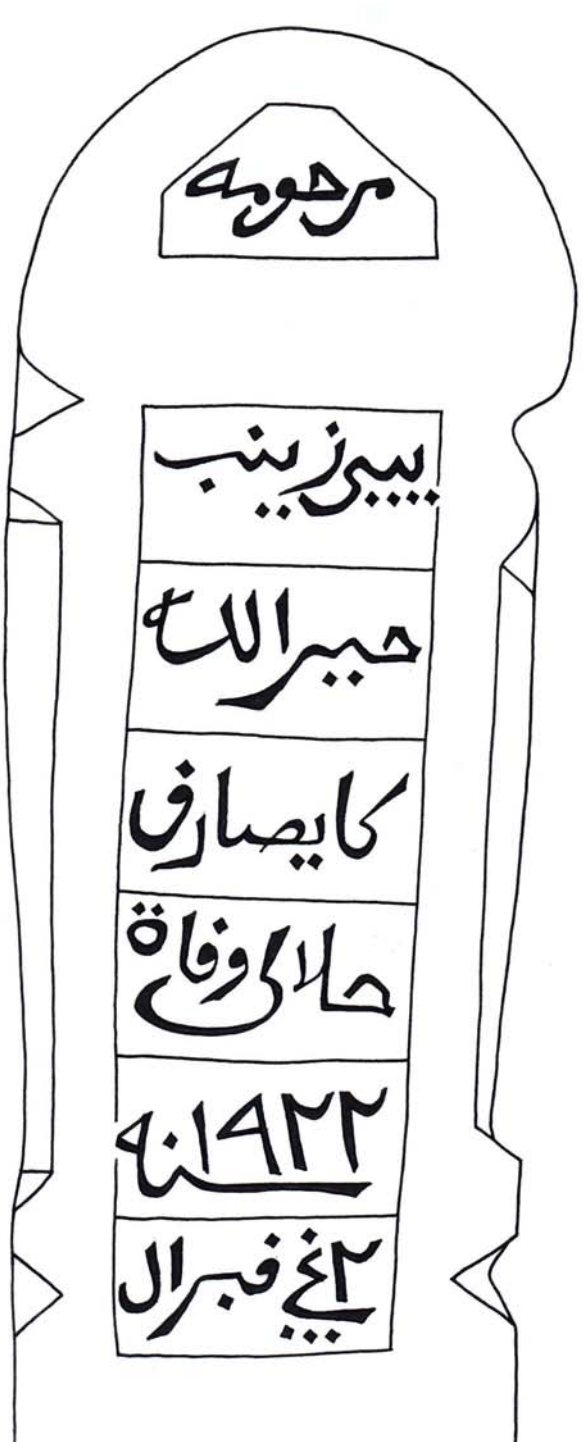

1192=A

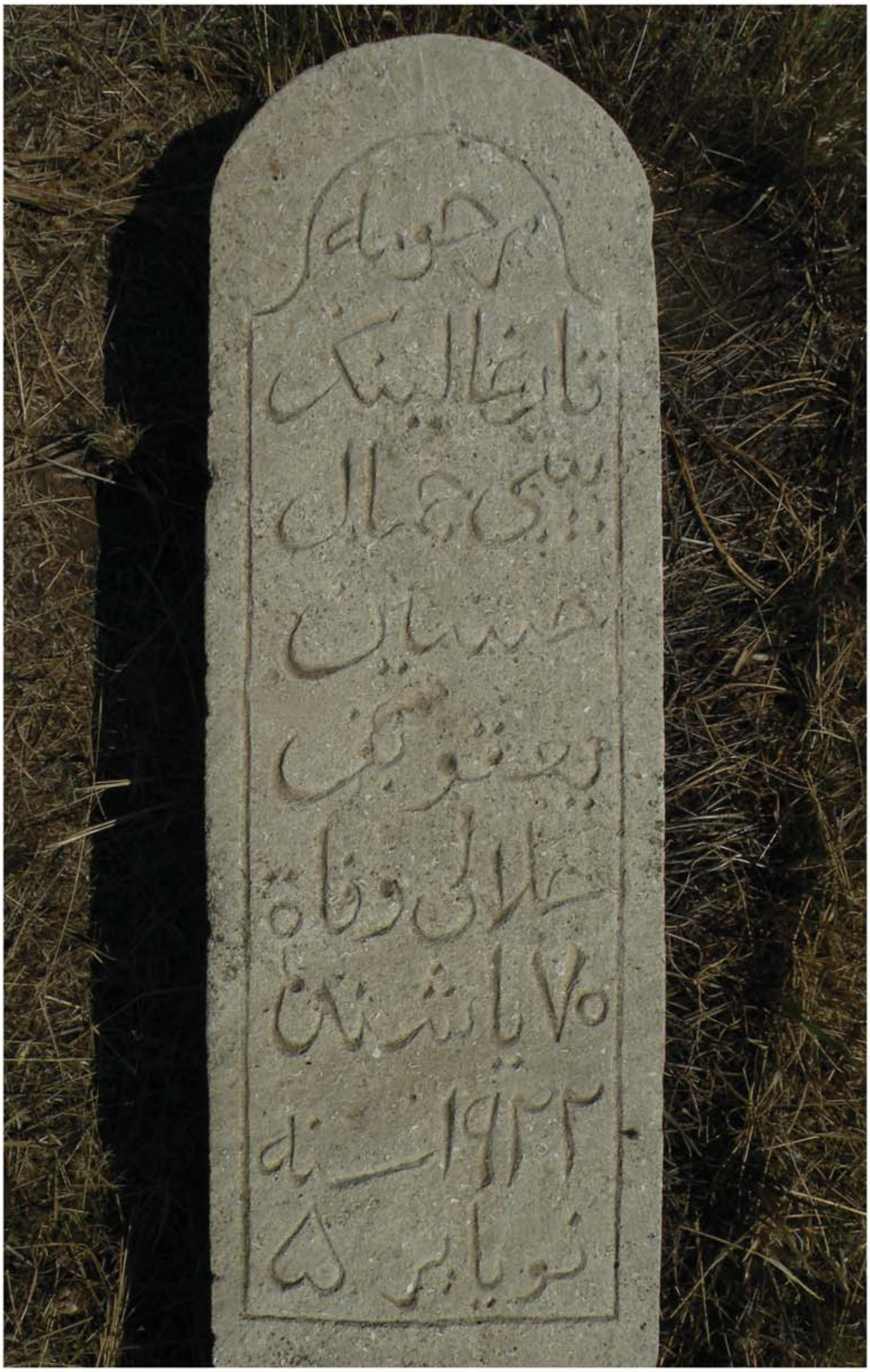
مرحومه
بیبی جمال
حسین
یعقوبنك
حلالی وفاة
۷۰ یاشنده
۱۹۳۲ سنه
نویابر ۵

1193=A

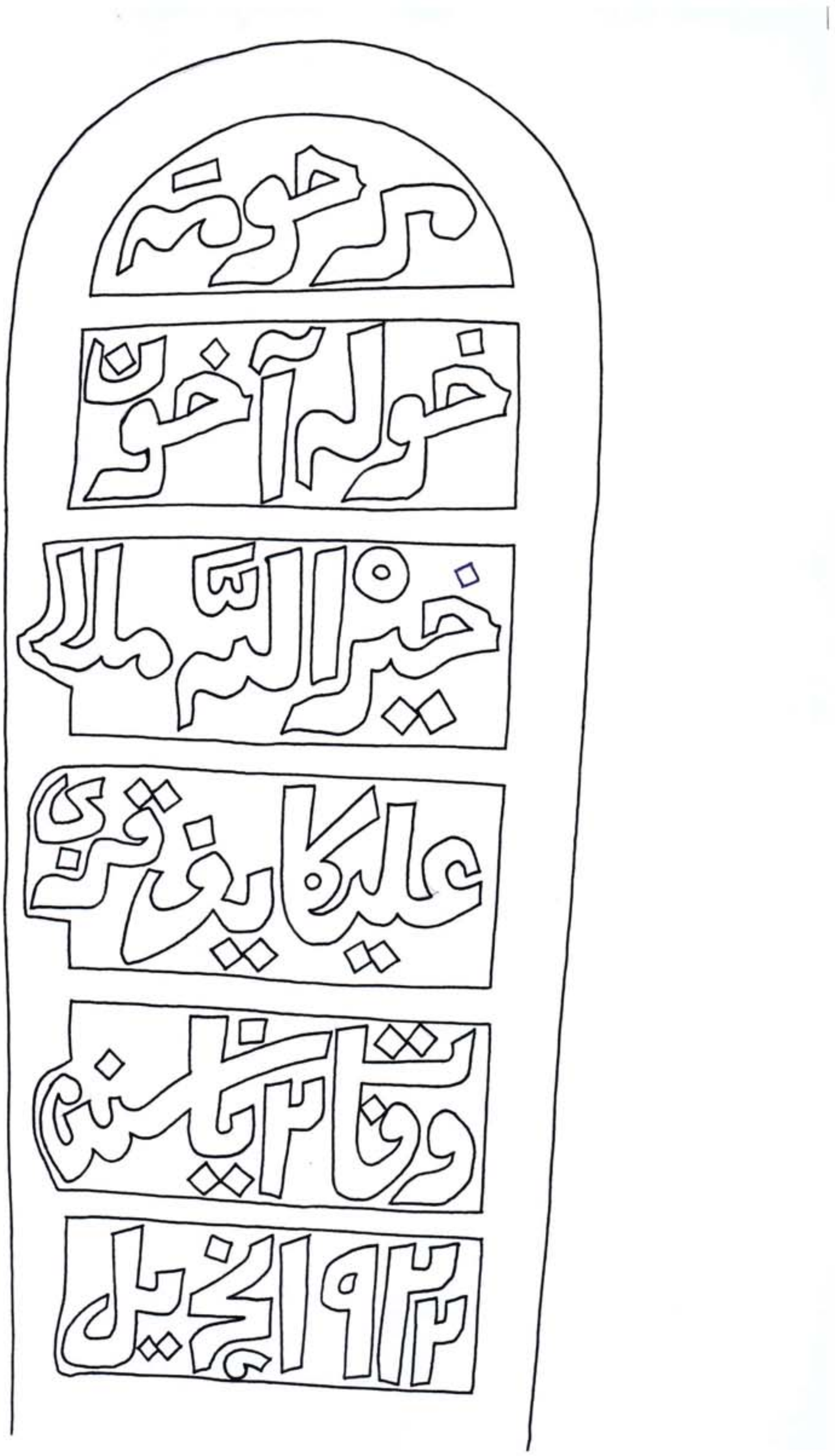

1194=A

1194=A

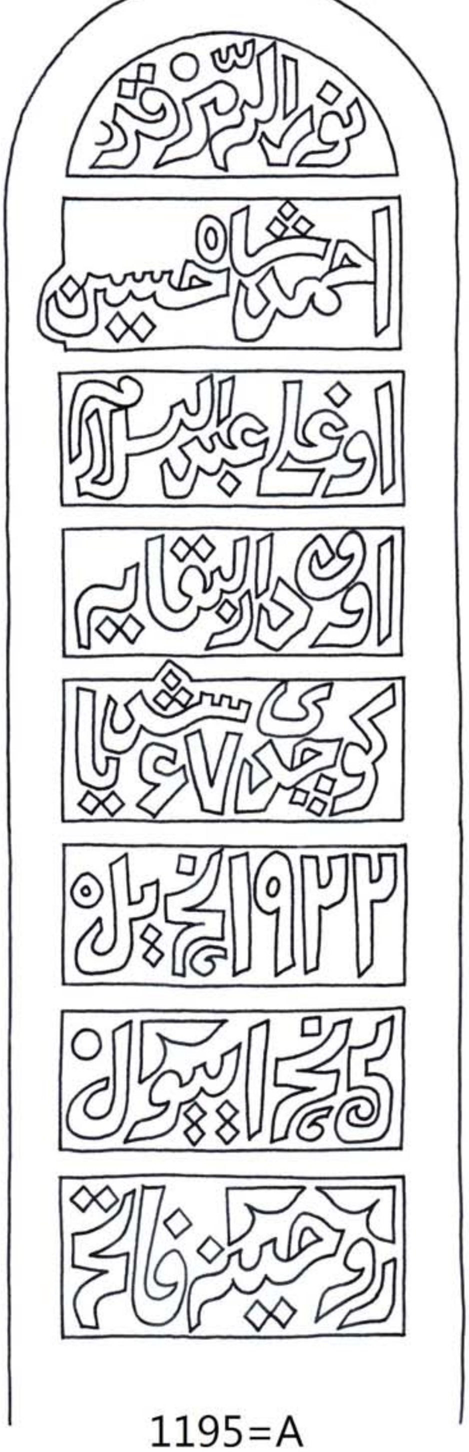

1195=A

1197

1197=A

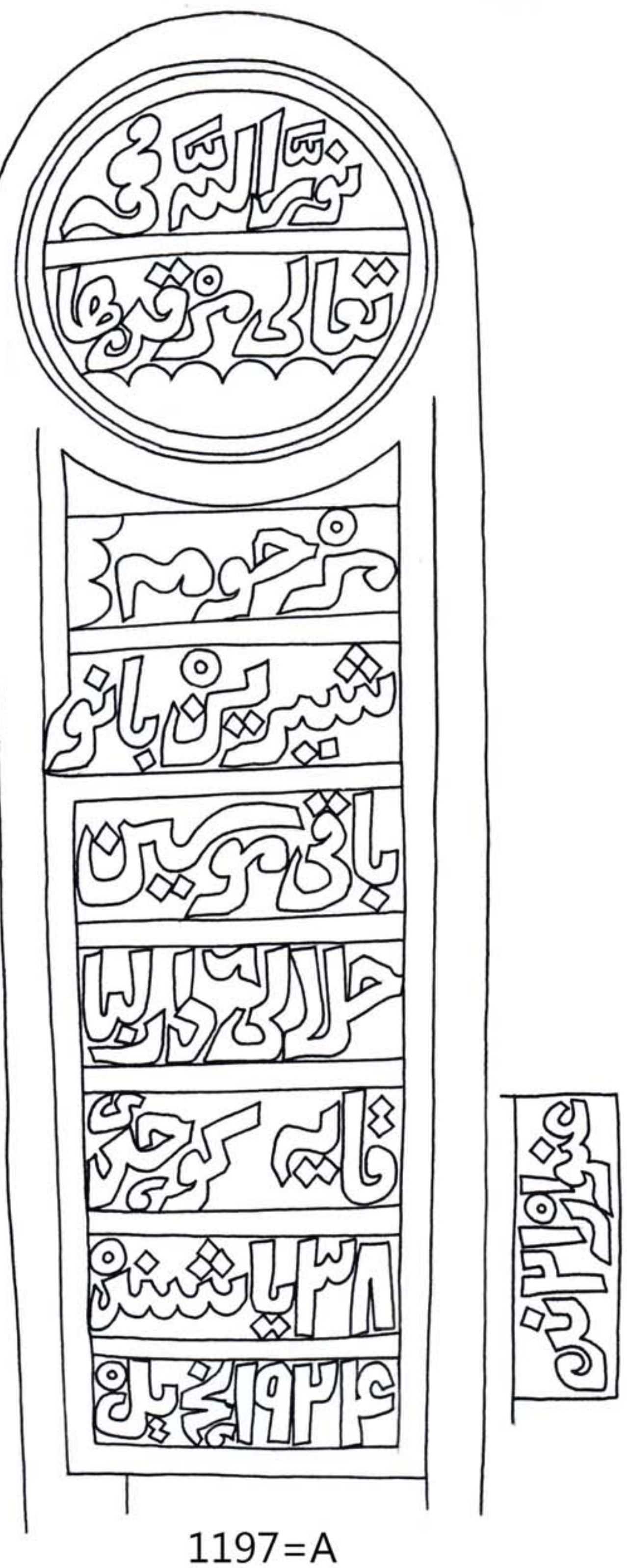

1197=A

1197=Б

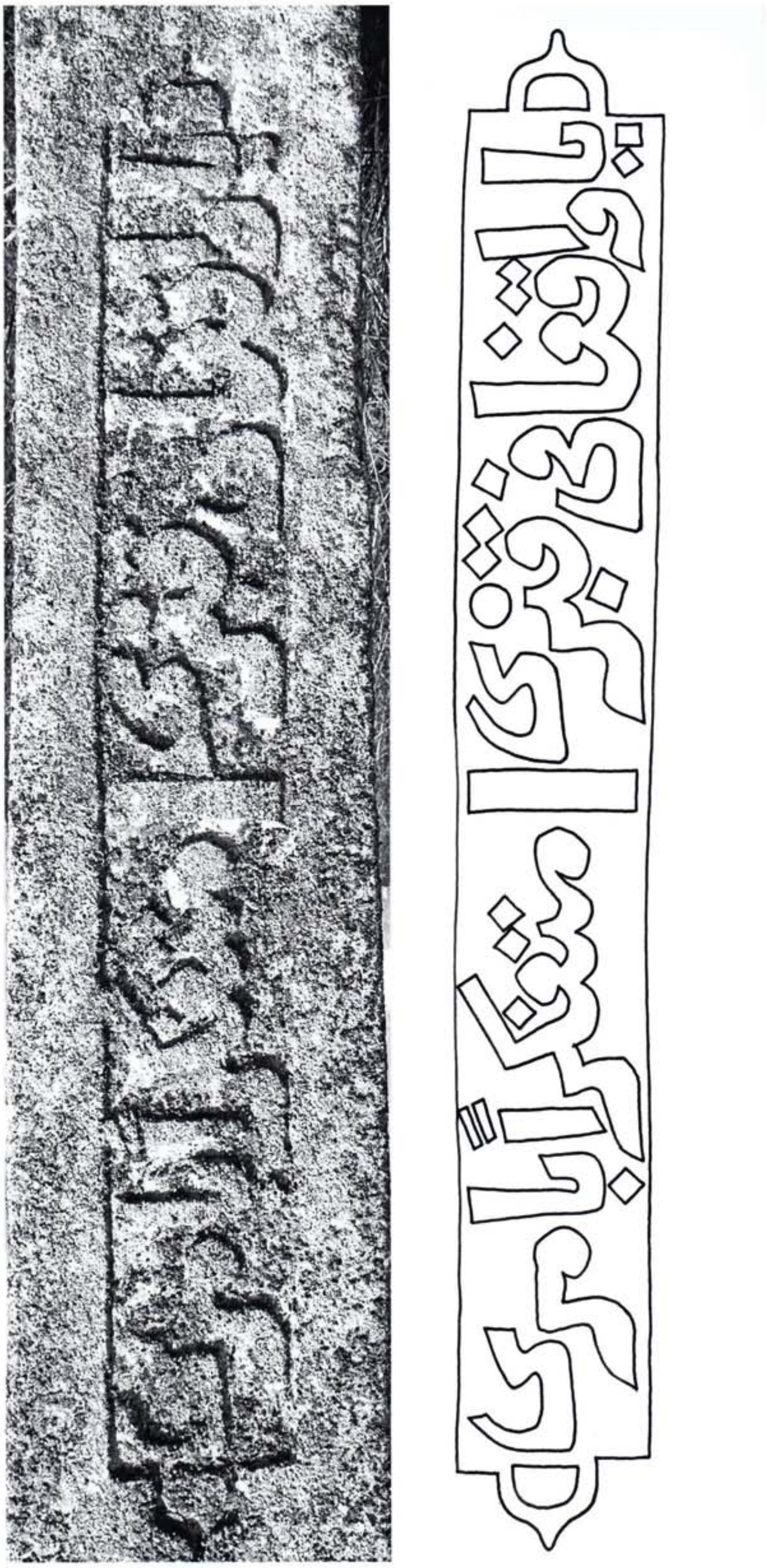

1197=Б

1197=B=a

1197=В=6

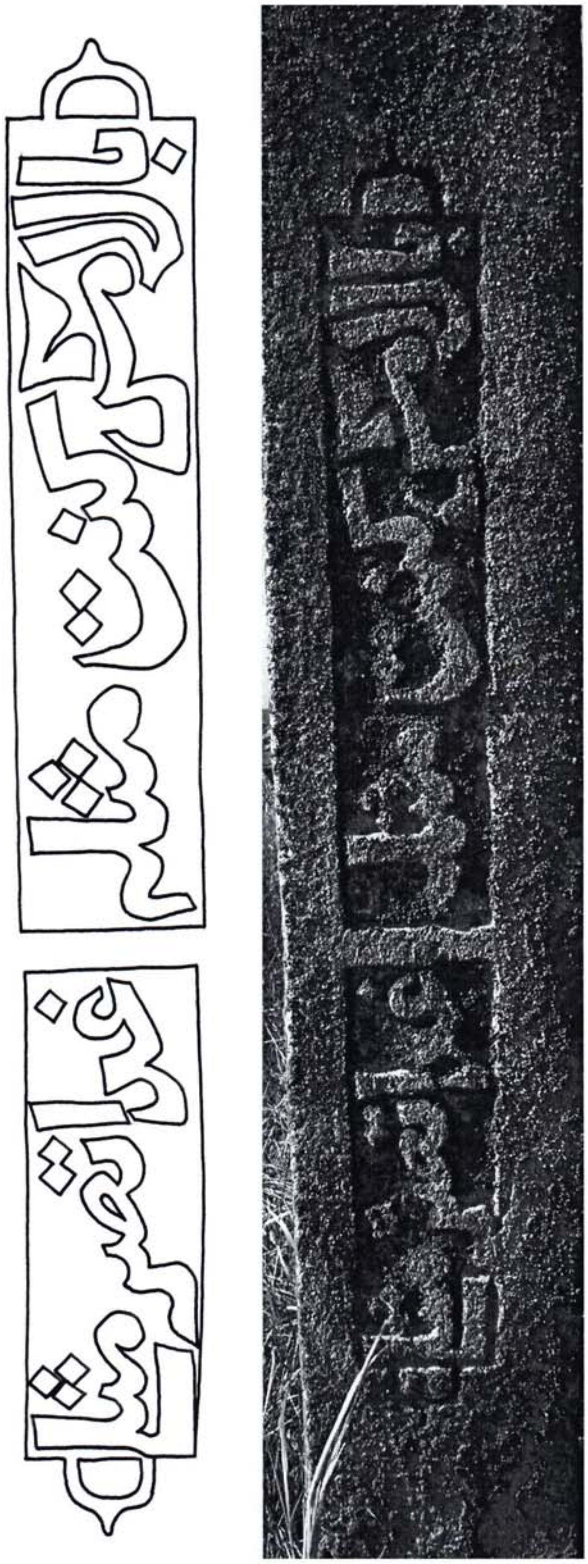

1197=Г

1197=Г

1198

1198

1198

1198

1198

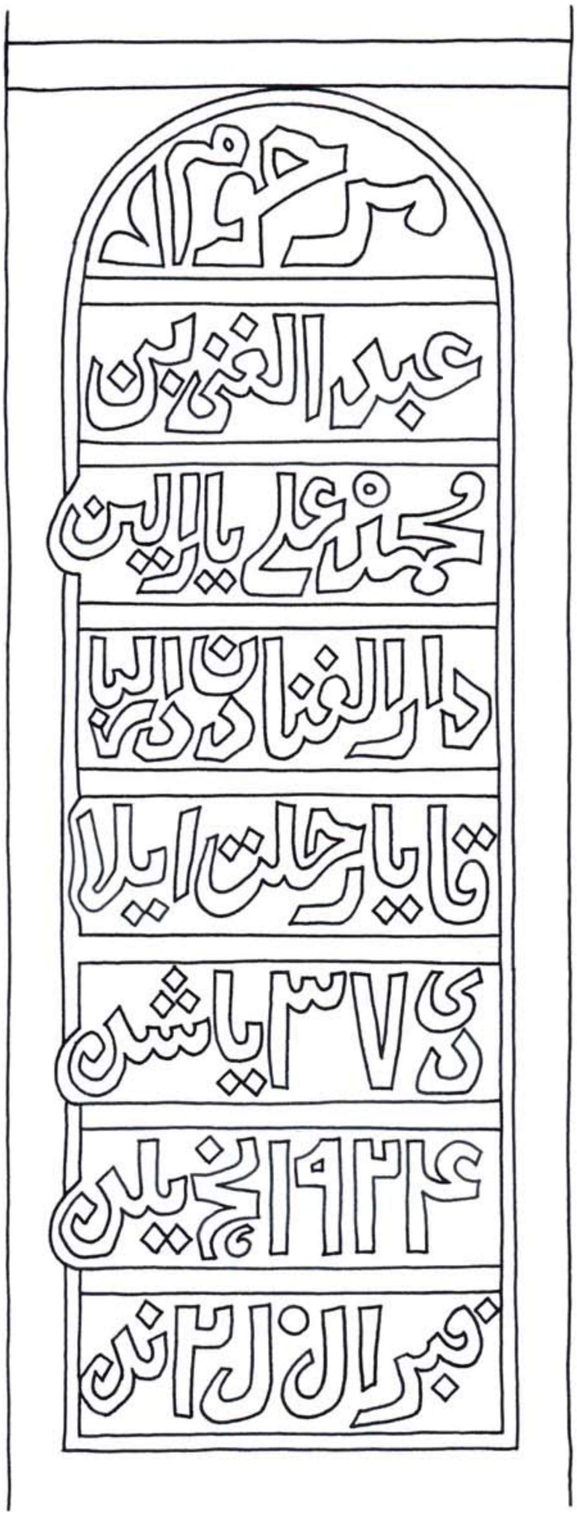

1198=A=6

1198=A=a

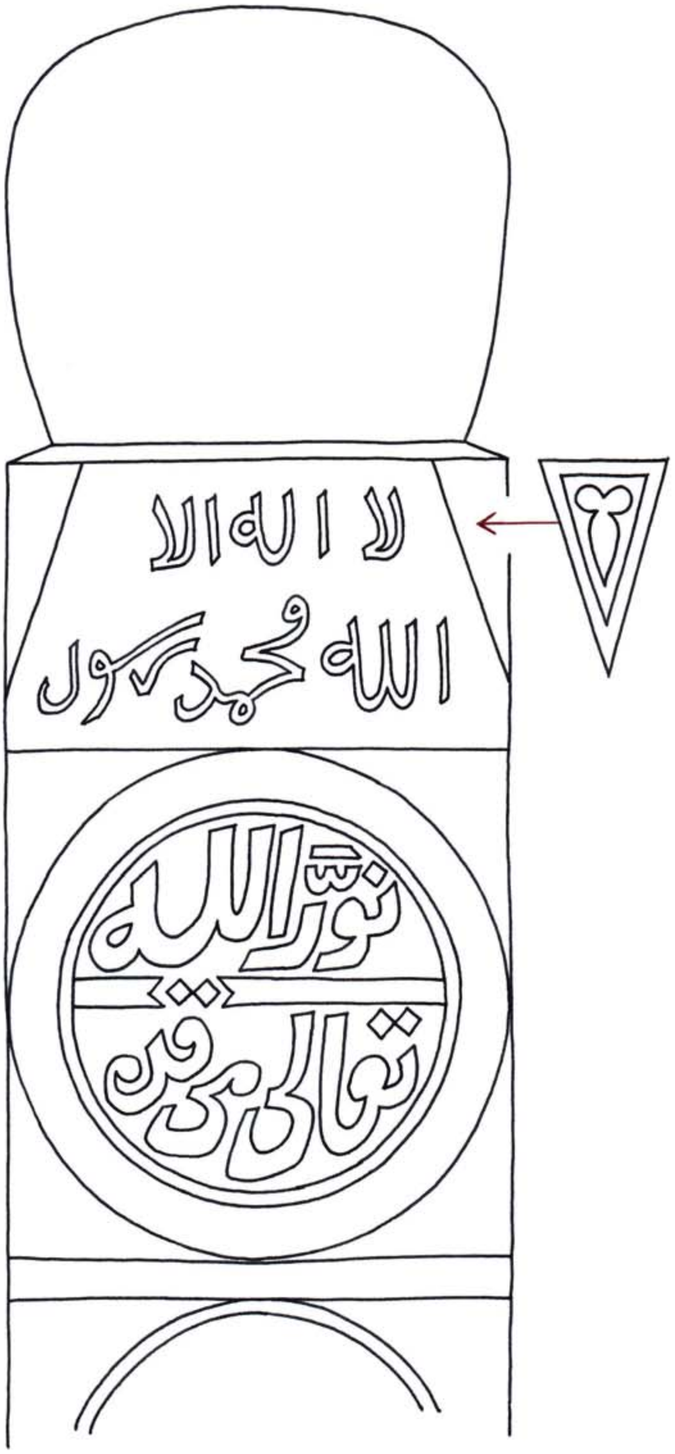

1198=A=a

1198=A=6

1198=Б

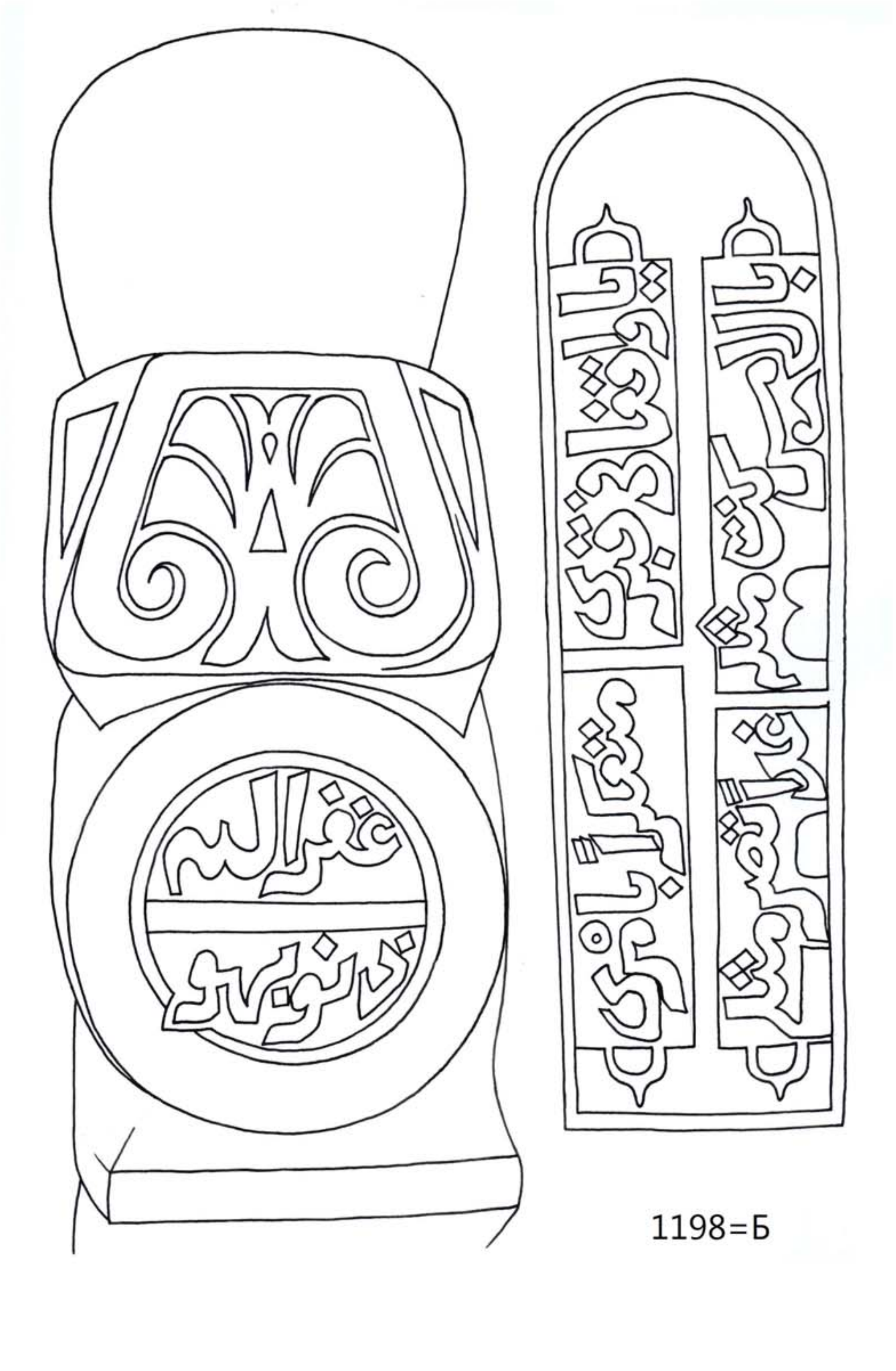

1198=Б

1198=Б=а

1198=Б=б

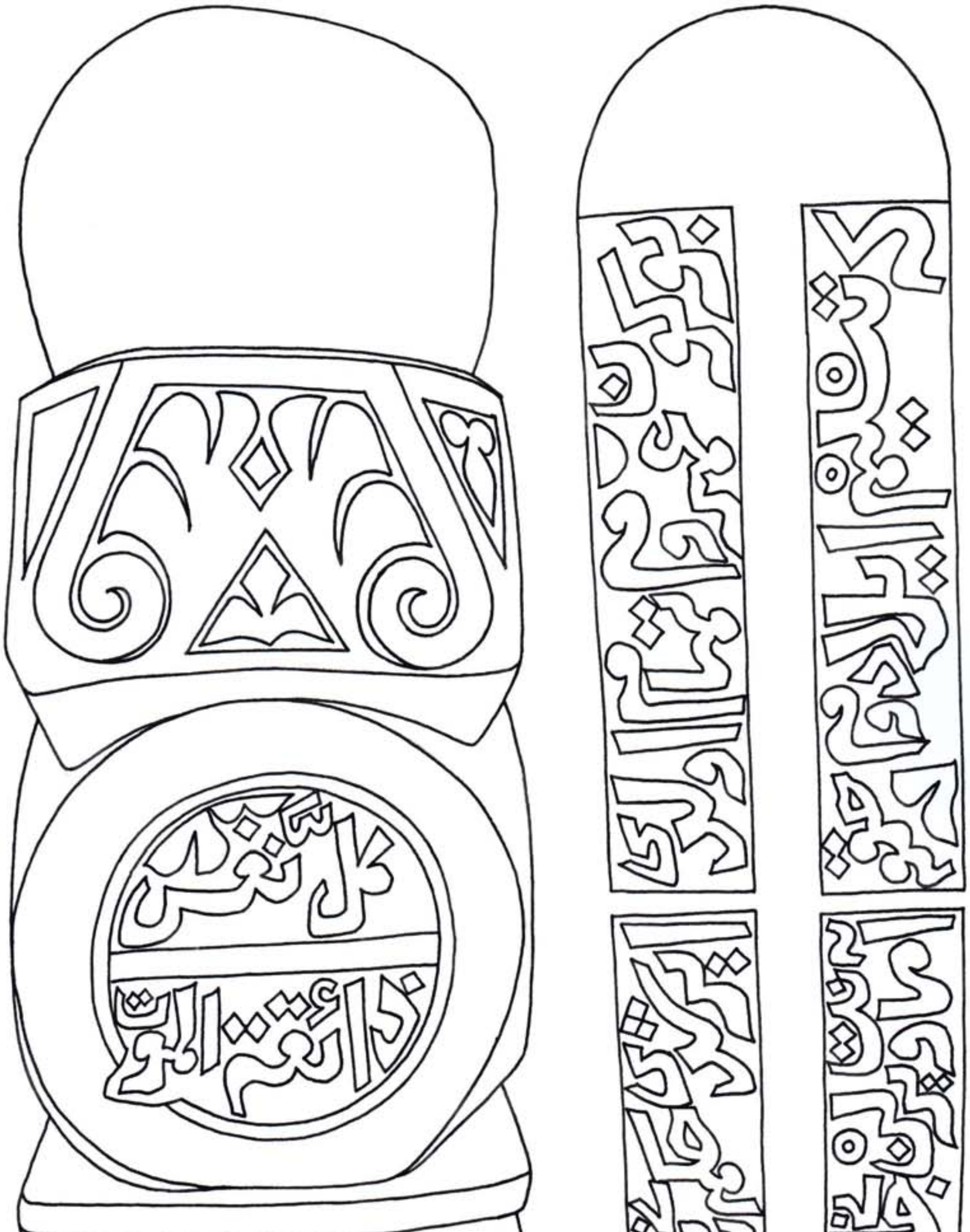

1198=B

1198=B

1198=B=a

1198=В=б

1198=Г

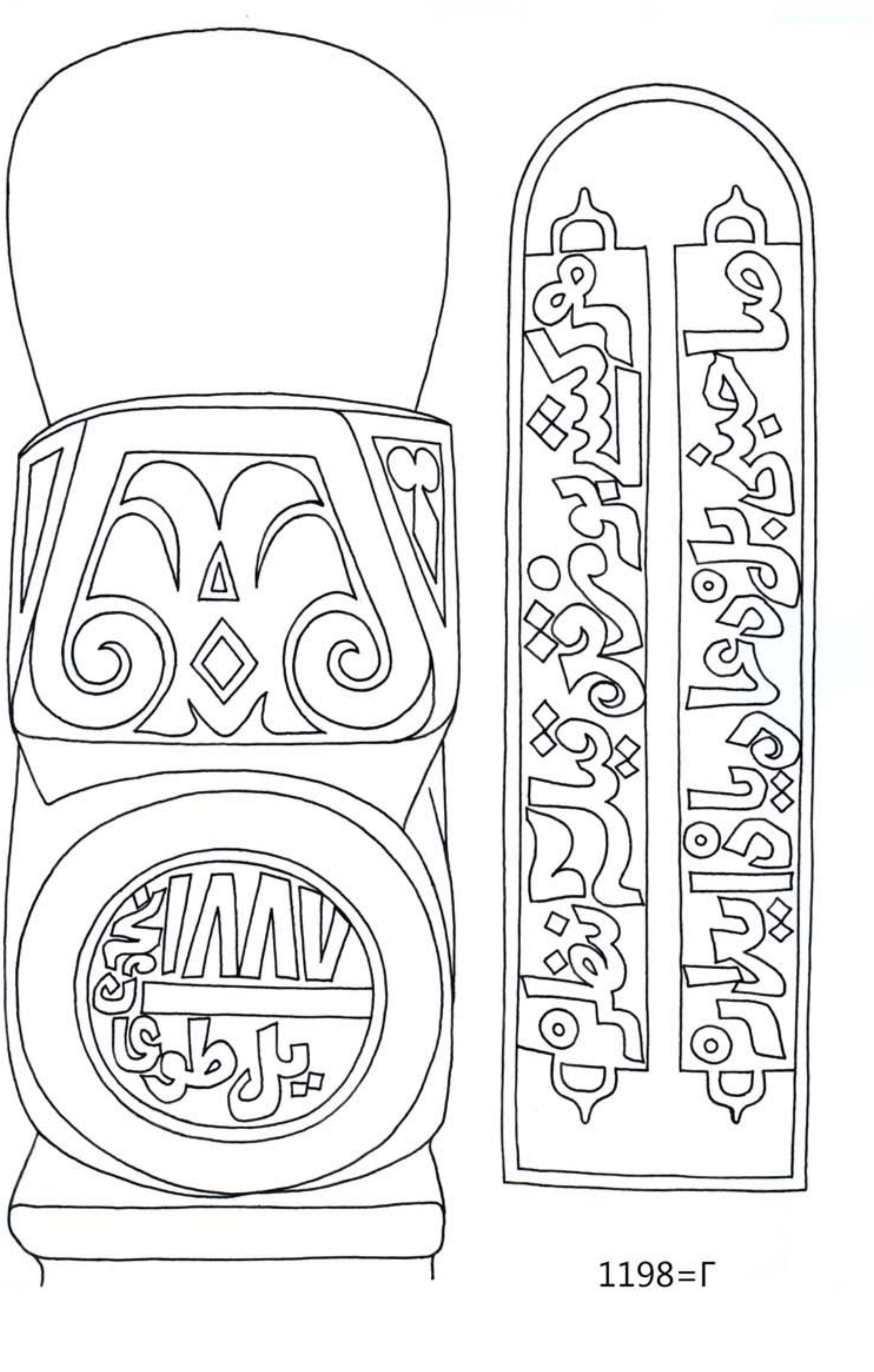

1198=Г

1198=Г=а

1198=Г=б

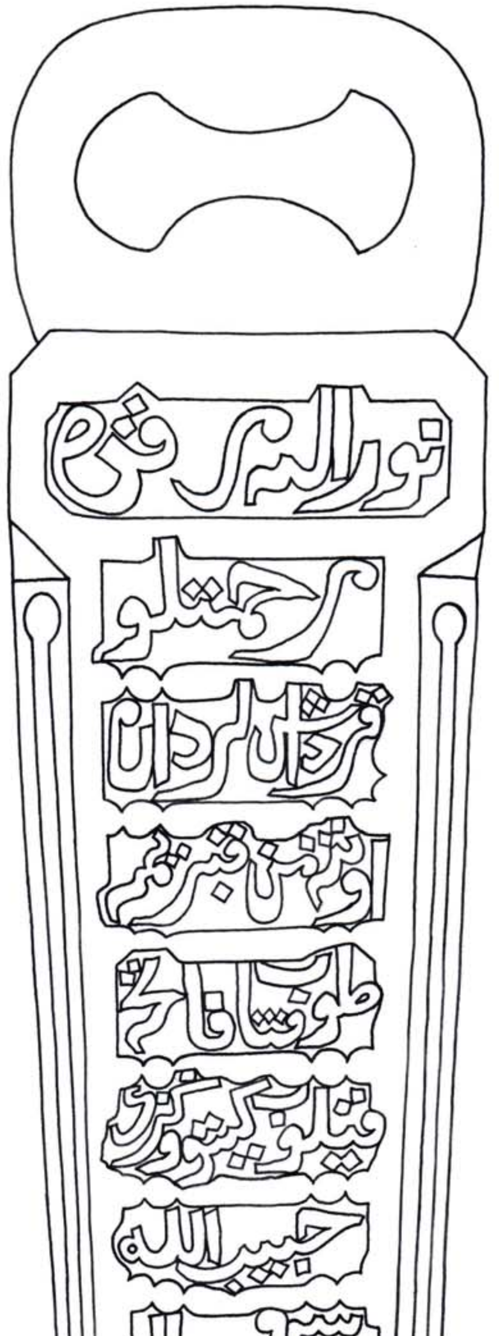

1200=A

1200

1200

1200

1200

1200=A

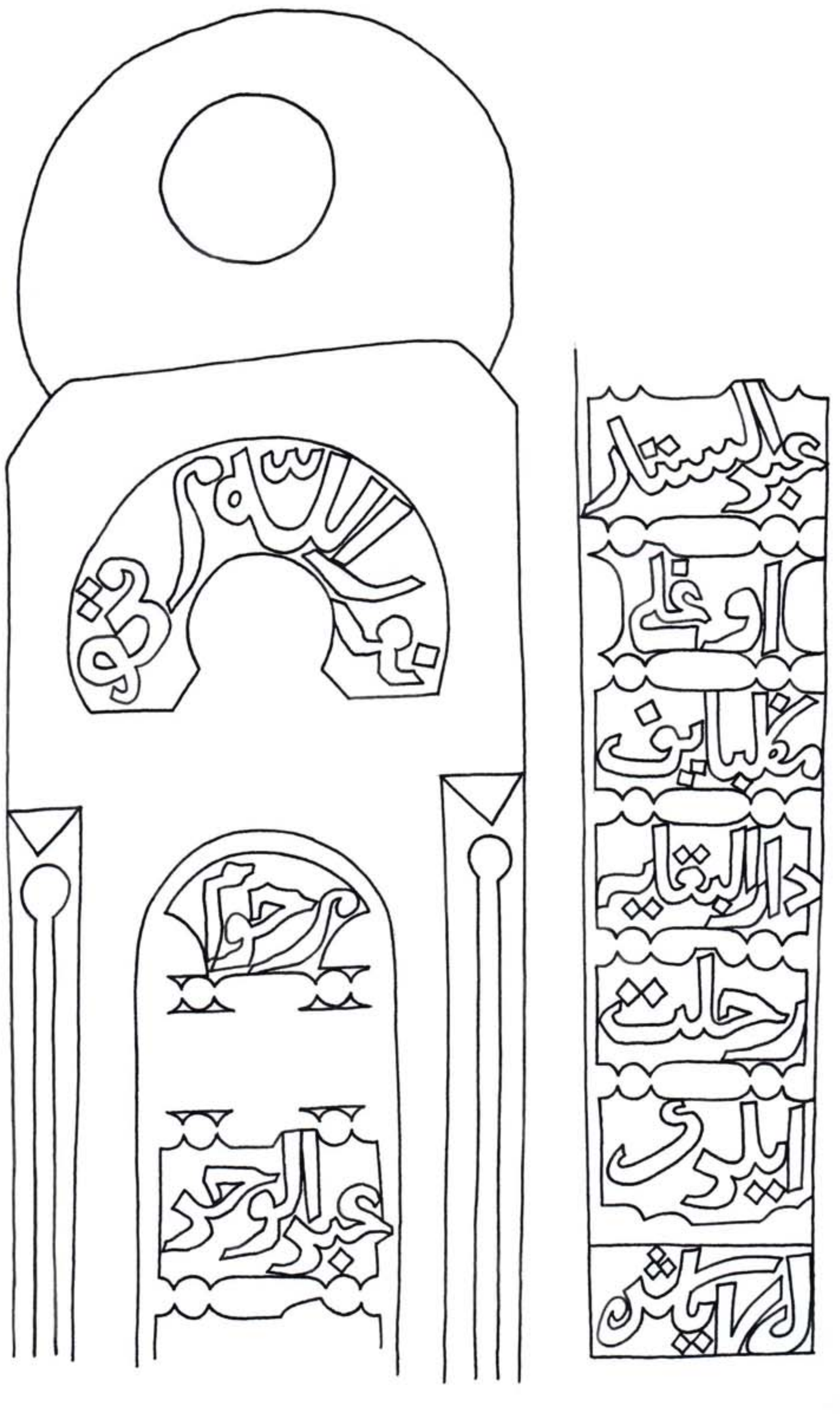

1200=A

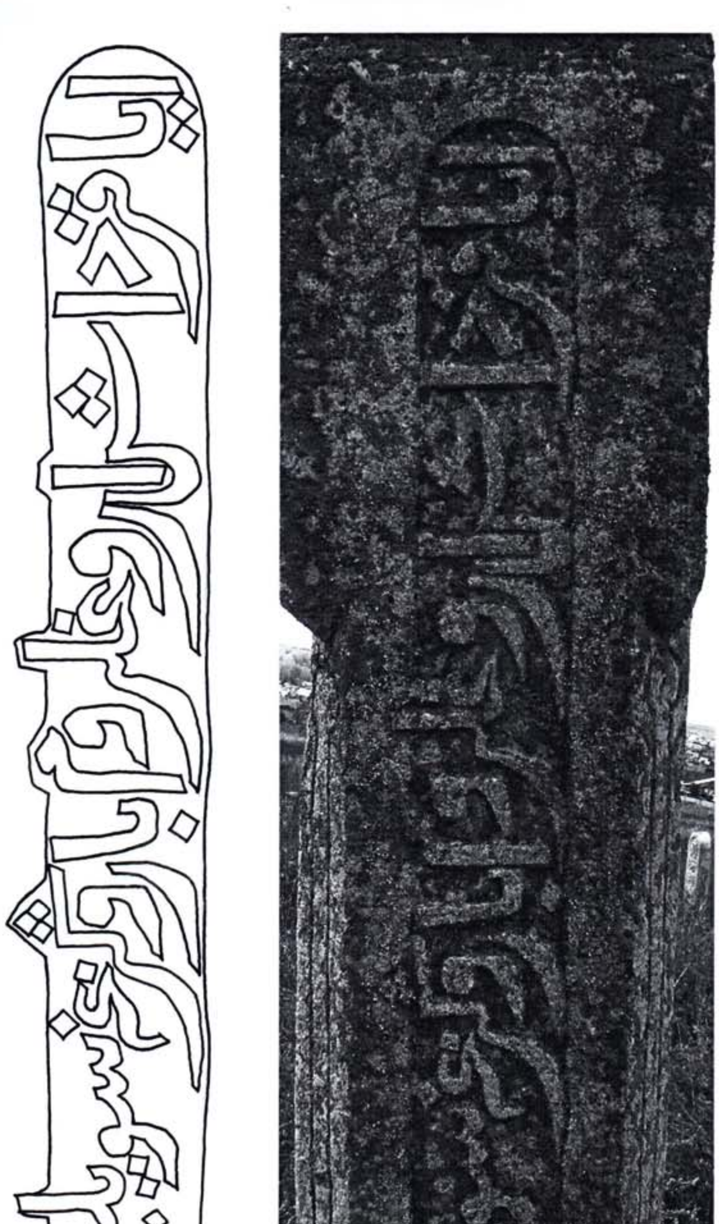

1200=Б

1200=Б

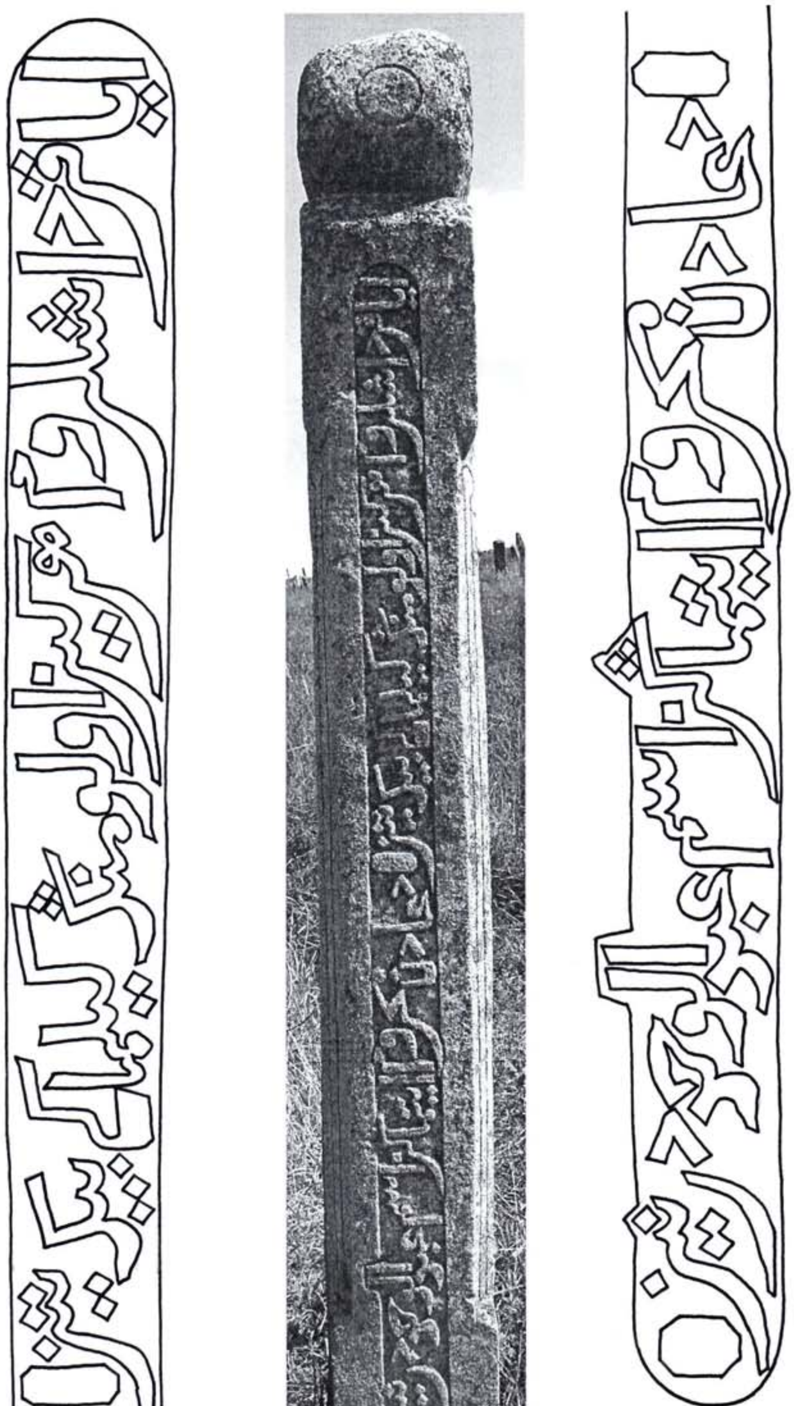

1200=Б

1200=Б-а

1200=Б=а

1200=Б=б

1200=Б=б

1200=Б=б

1200=Б=в

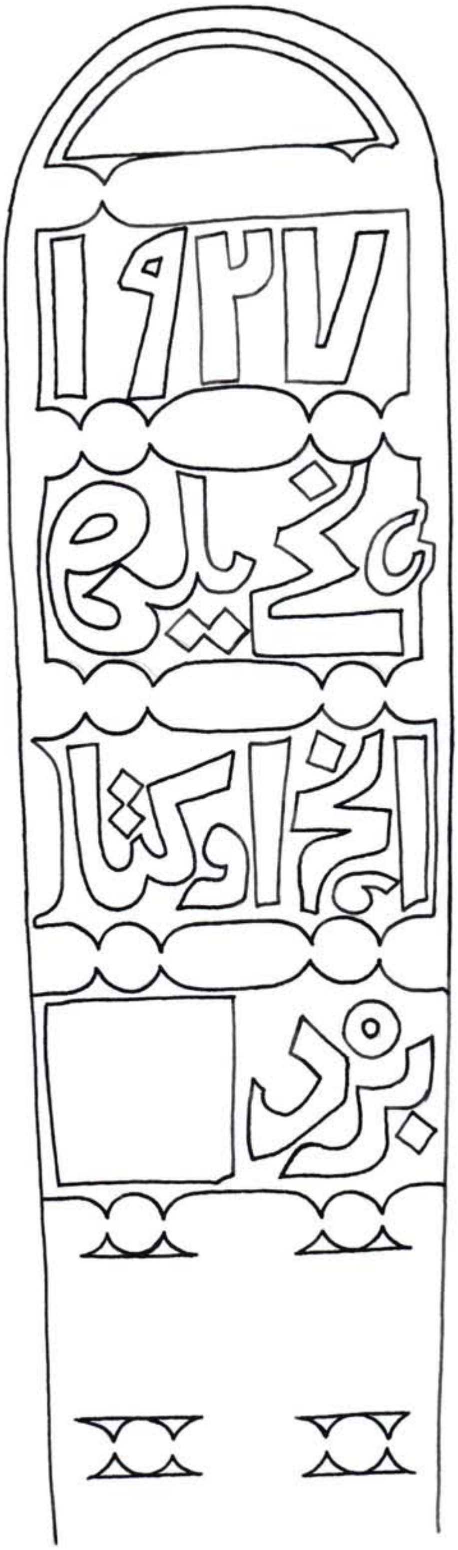

1200=B

1200=B=6

1200=Г
05.05.2016 10:22

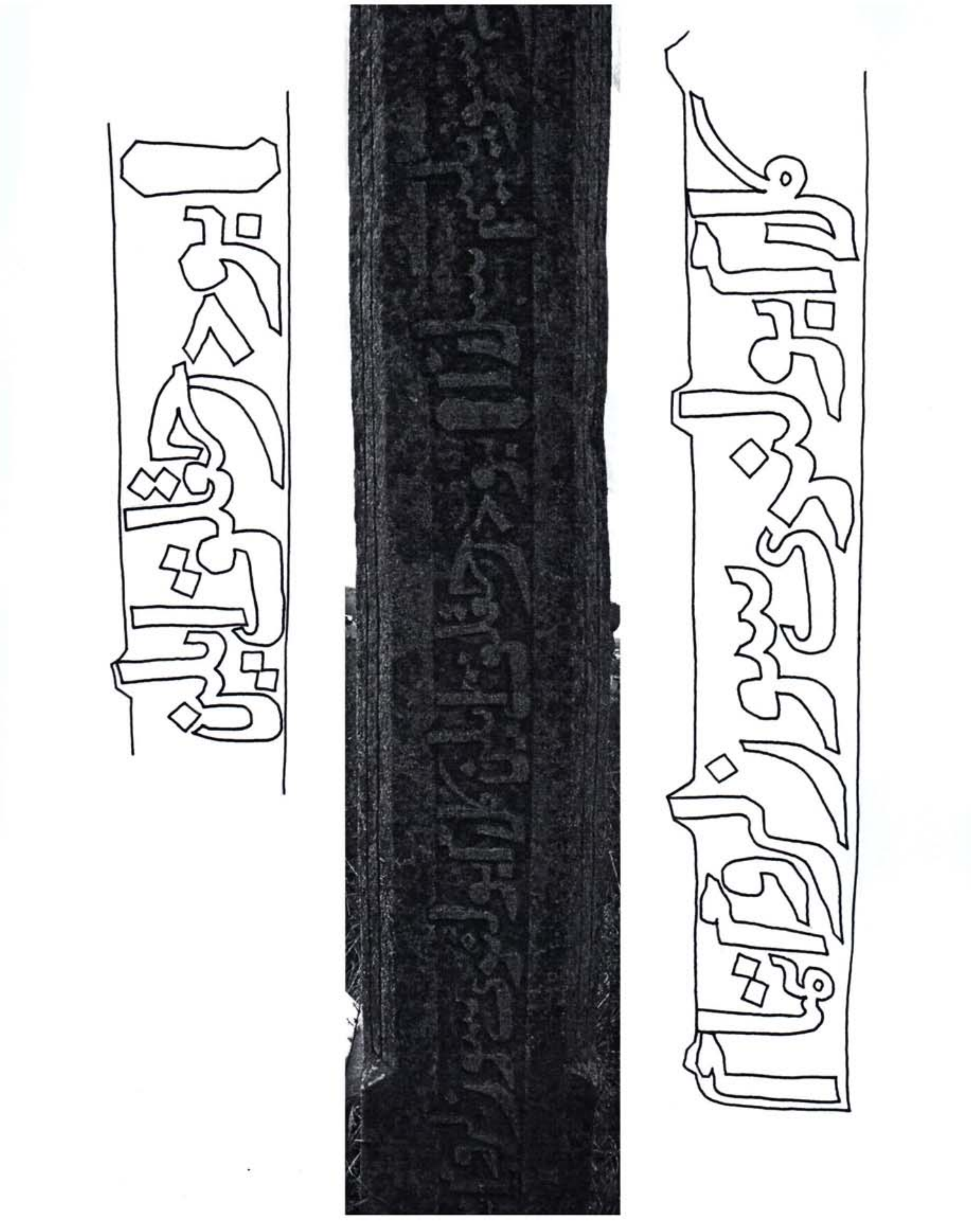

1200=Г

1200=Г=б

1200=Г=в

1200=Γ=г

1203=A

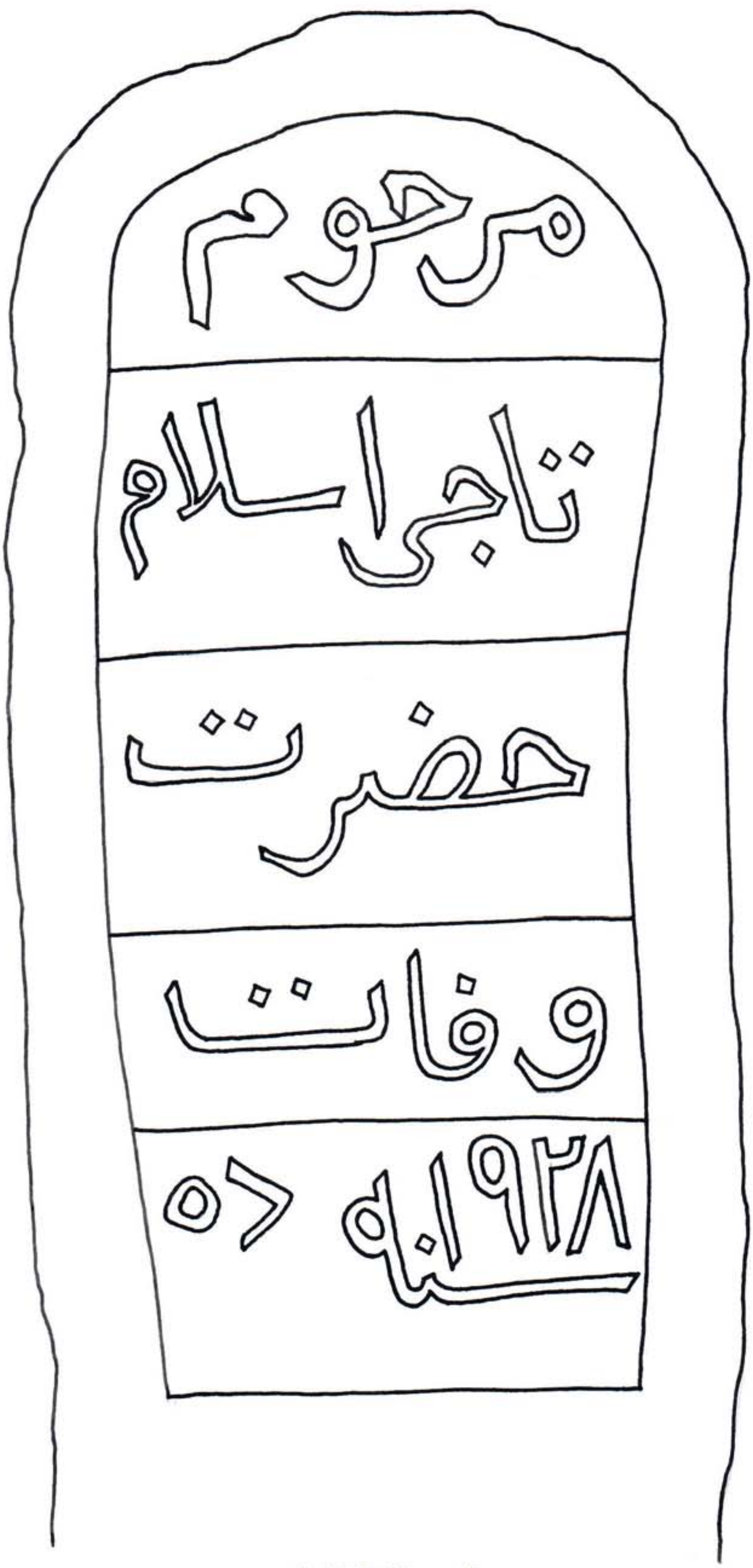

1203=A

1205=A

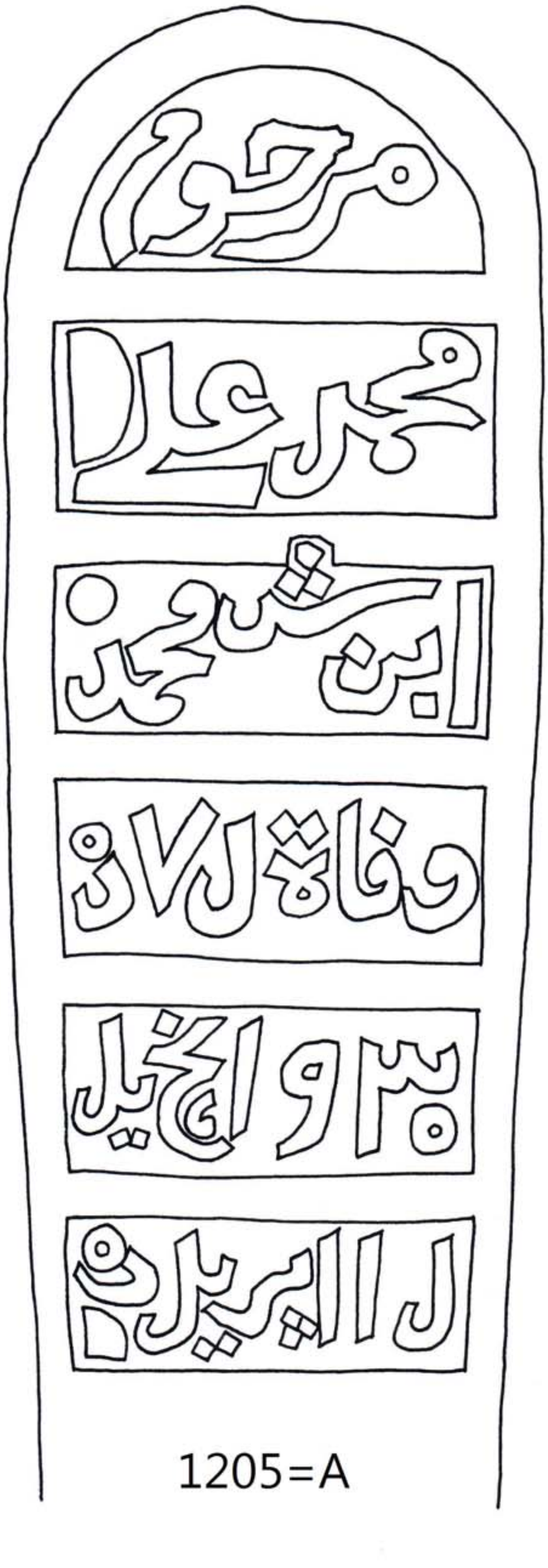

مرحوم
محمد علي
1205=A

РУЫ
БАЛТАС•КЕТЕ
САРСЕНУЛЫ
МЕРГЕН
19 1/VI 27•19 1/VI 41
ТАС КОЮШЫ
ІНІСІ
МУХАМЕДЬЯР

1206=A

1207=A

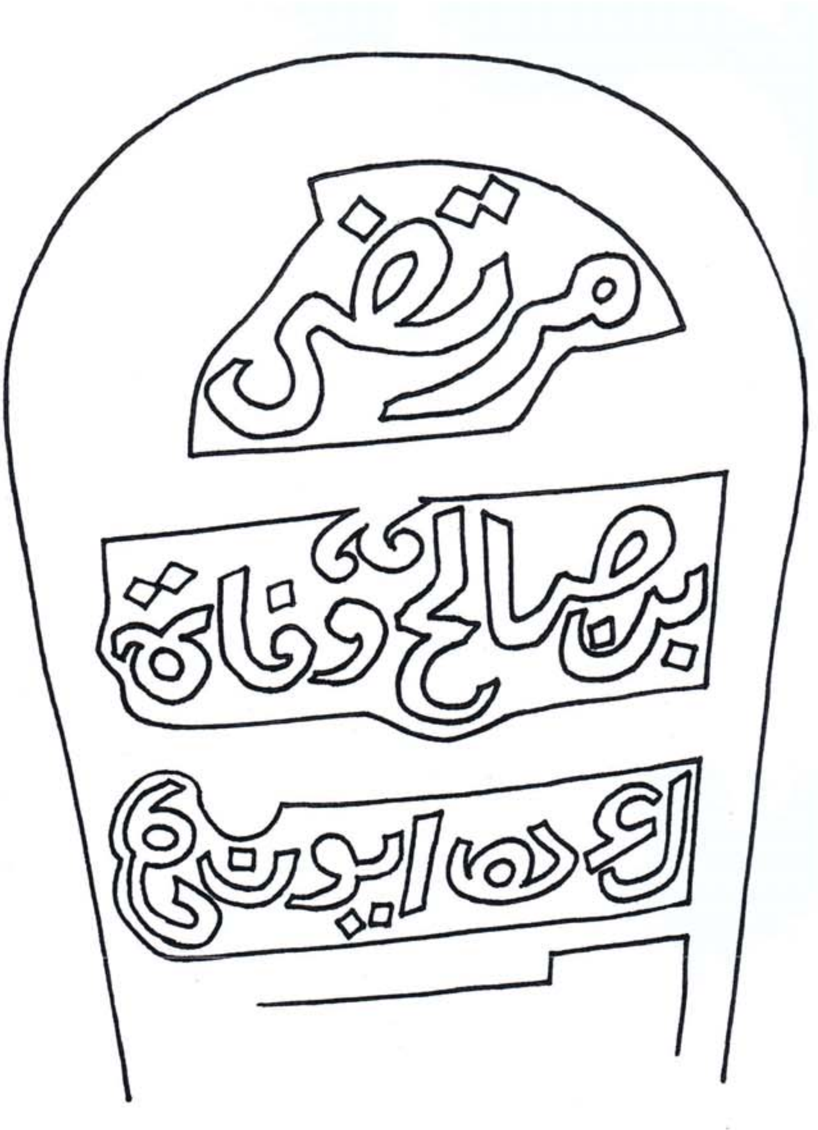

1208=A

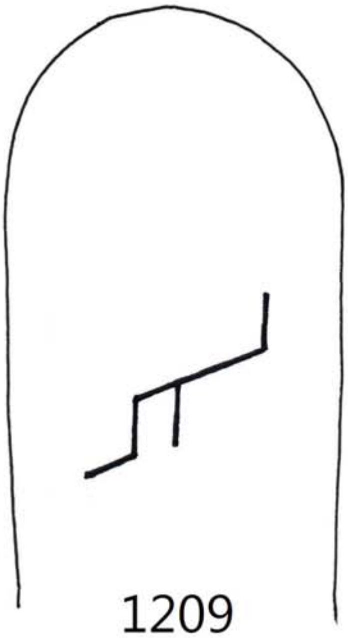

1209

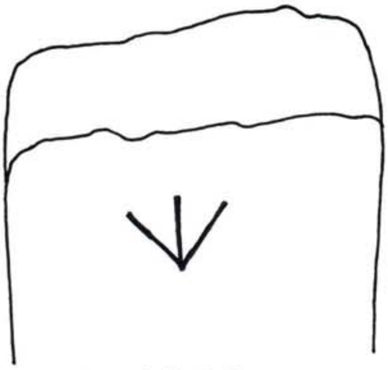

1210

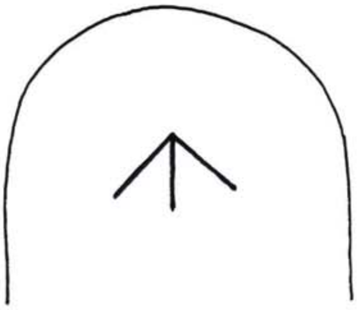

1211

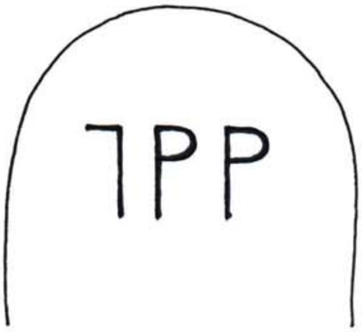

1212

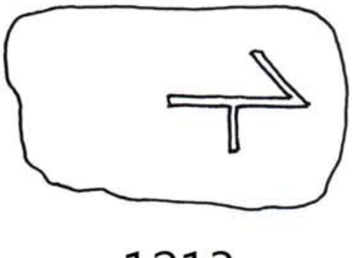

1213
Өстән күренеш

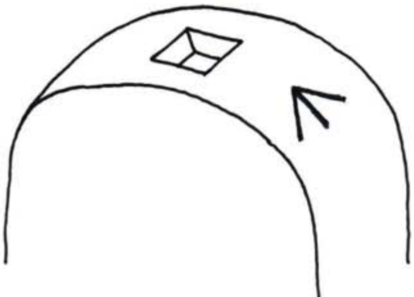

1214

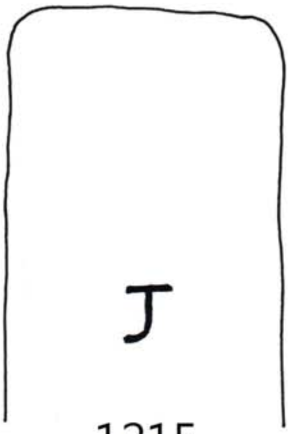

1215

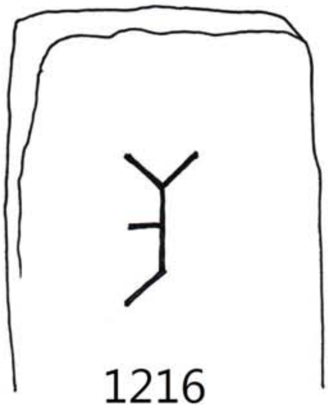

1216

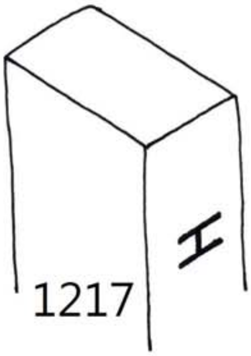

1217

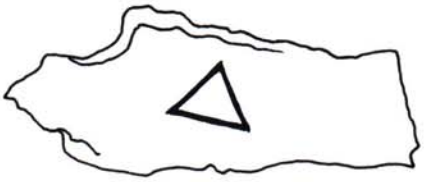

1218
Өстән күренеш

1219

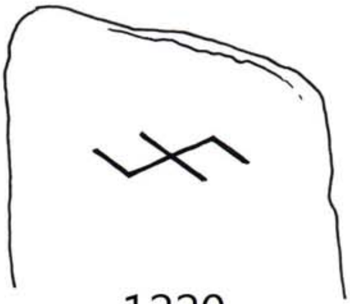

1220

1221

1222

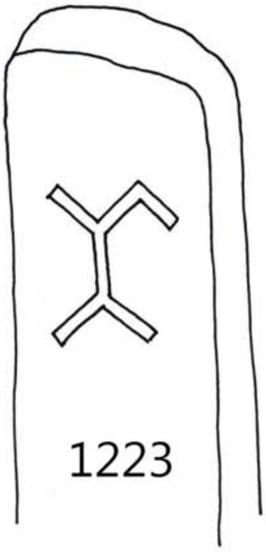
1223

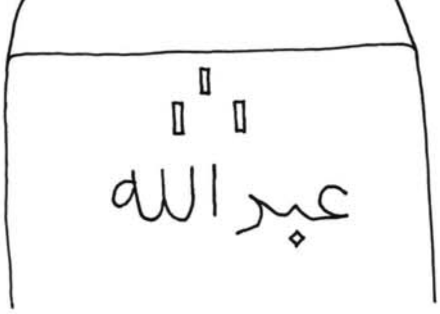

1224

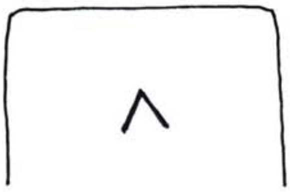
1225

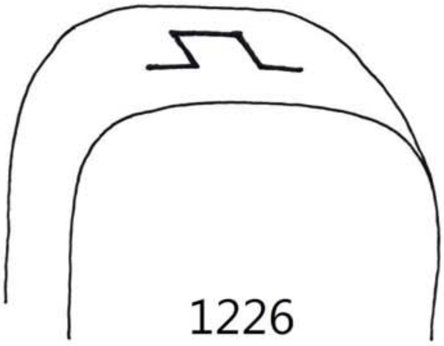
1226

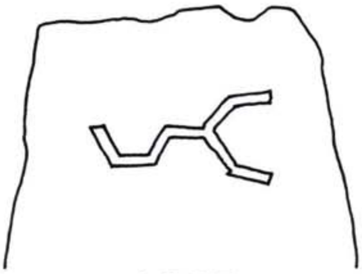
1227

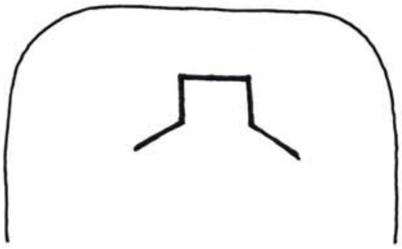
1228

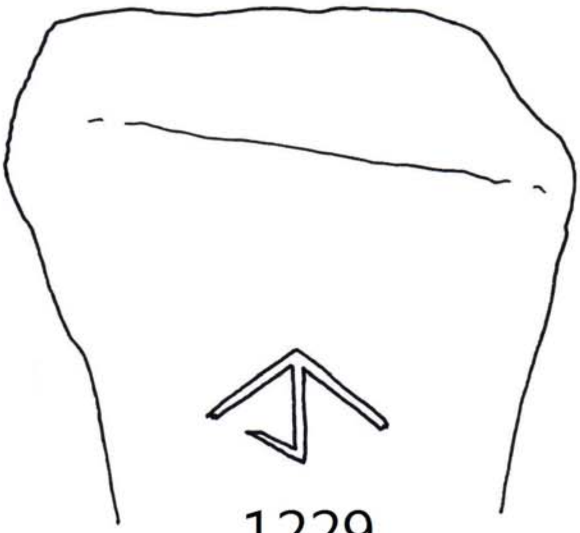

1229

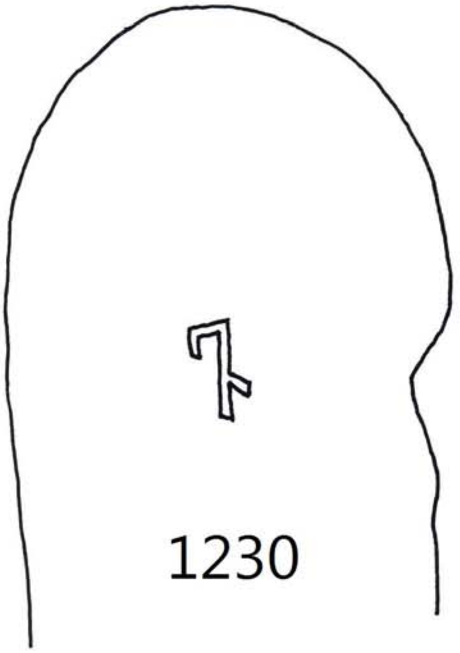

1230

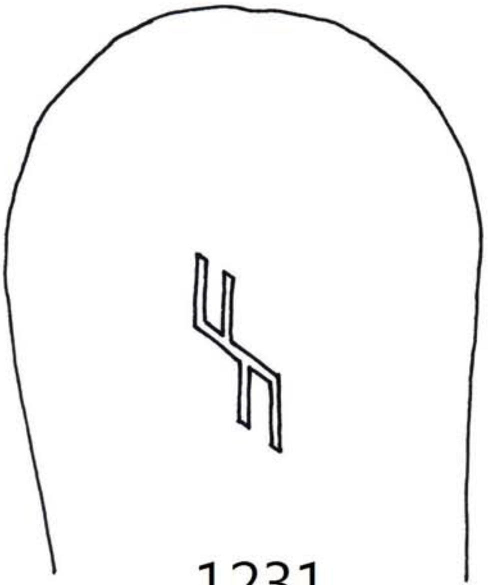

1231

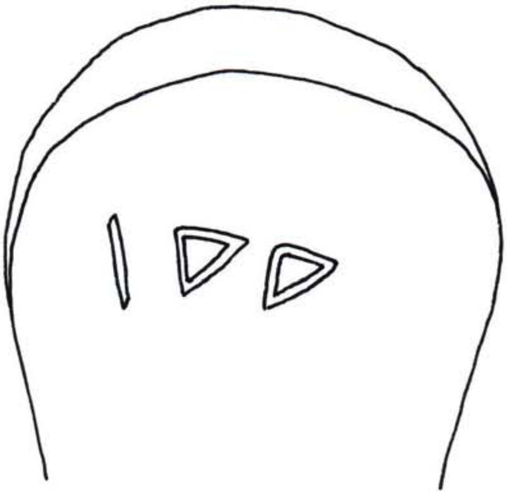

1232

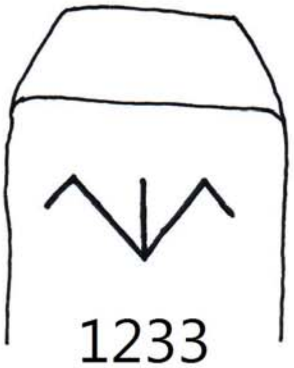

1233

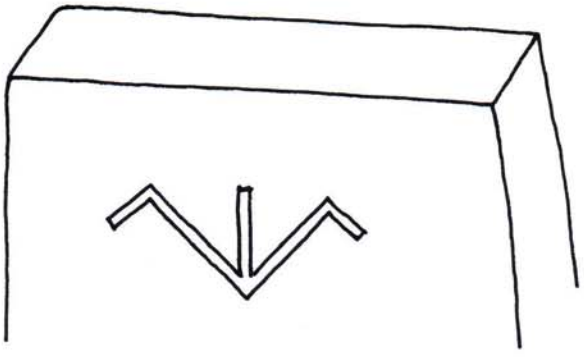

1234

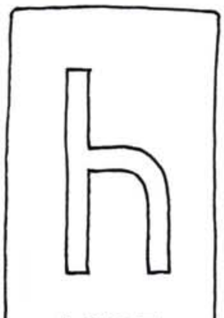

1235

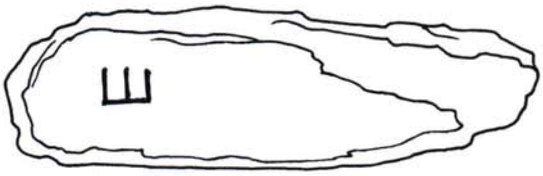

1236 Өстән күренеш

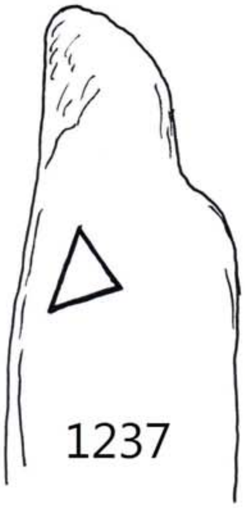

1237

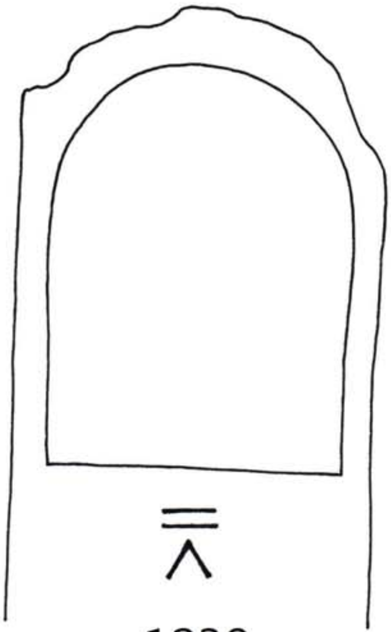

1238

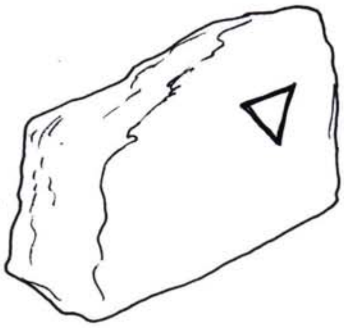

1239

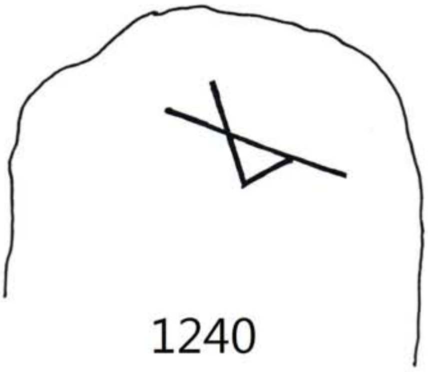

1240

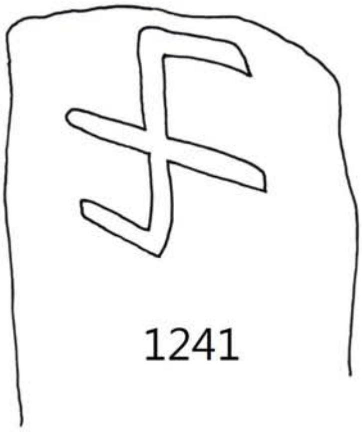

1241

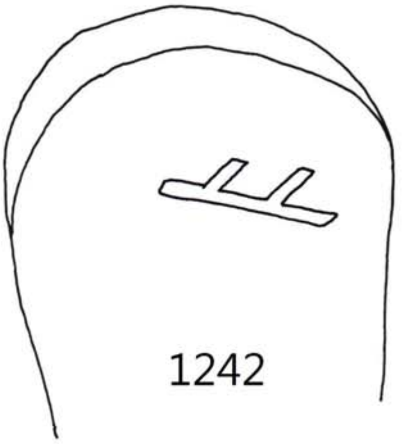

1242

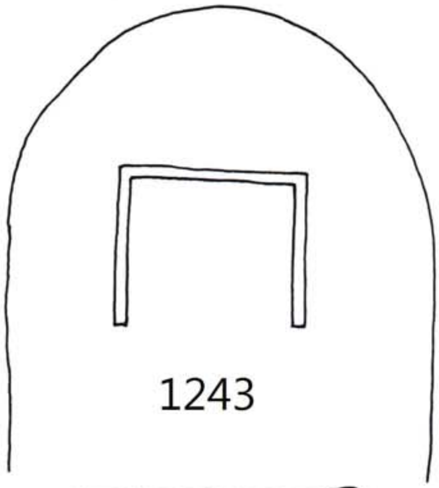

1243

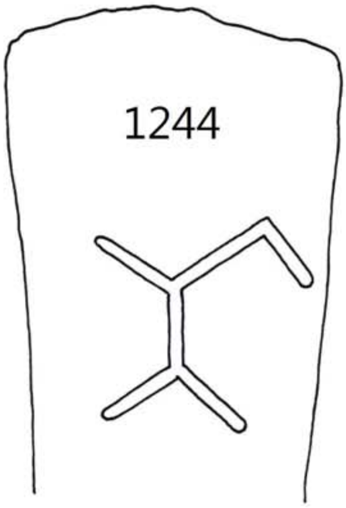

1244

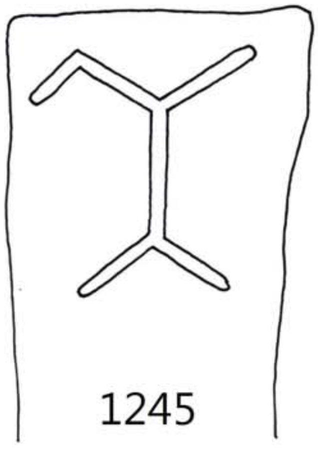

1245

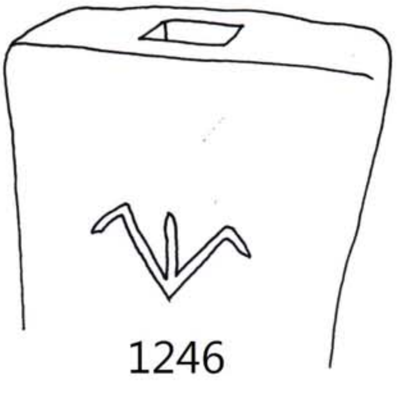

1246

Библиография

Список опубликованных работ (статей) / Мәкаләләр

1. *Усманов В. М.* Тарихи ядкярләр. – Уфа: ДизайнПолиграфСервис, 2005. – 168 б.
2. *Усманов В.М.* Тарихи ядкярләр. Икенче китап. – Эстәрлетамак, 2005, (*Усманов В.М.* Исторические памятники (Эпиграфические памятники Сеитовой слободы). – Стерлитамак, 2005. – 366 с.
3. *Усманов В. М.* Тарихи ядкәрләр. Өченче китап. – Сакмар: ГУП «Сакмарская типография», 2007. – 138 с.
4. *Усманов В. М.* Тарихи ядкәрләр. Дүртенче китап. – Сакмар: ГУП «Сакмарская типография», 2011. – 190 с.
5. *Усманов В.М.* Исторические памятники. Мусульманские эпитафии г.Троицка. 5-ая книга. – Стерлитамак, 2013. – 300 с.
6. *Усманов В.М.* Тарихи ядкәрләр. Алтынчы китап. Троицк шәһәре мөселман эпитафияләре. – Уфа: Аркаим, 2013. – 128 с.
7. *Усманов В.М.* Исторические памятники. Древние мусульманские надгробные камни города Оренбург. 7-ая книга. Каталог. – Оренбург, 2013. – 432 с.
8. *Усманов В.М.* Исторические памятники. Мусульманские древние надгробные камни города Оренбург. 8-ая книга. Каталог. – Оренбург, 2013. – 364 с.
9. *Усманов В.М., Шамсутдинов И.М.* Эпиграфические памятники города Троицка. – Троицк, 2012. – 200 с.
10. *Усманов В.М.* Исторические памятники. Мусульманские эпитафии Чишмы. 10-ая книга. – Уфа, 2014. – 94 с.
11. *Усманов В.М.* Арабская каллиграфия. Учебное пособие. – Стерлитамак, 2014.
12. *Усманов В.М.* Исторические памятники. 11-ая книга. (Д. Халикеево. Родословные древа). – Стерлитамак, 2015.
13. Усманов В.М.Татар ташъязма ядкярләре. XIII-XVIII гасырлар. Беренче китап. – Казан, 2019. – 428 б.:рәс. белән.
14. *Усманов В.М.* Рәдүт авылының ташъязма истәлекләре // Милли-мәдәни мирасыбыз: Оренбург өлкәсе татарлары. – Казан, 2016. – Б. 48-61.
15. *Усманов В.М.* Тарихчы-археограф Сәед Вахидинең эпиграфик һәйкәлләргә бәйле хезмәтләре турында / Татарское рукописное наследие: изучение и сохранение: материалы всероссийской научно-практической

конференции, посвященной 130-летию С.Вахиди / сост.: Л.Ш.Гарипова. – Казань: ИЯЛИ, 2017. – 224 с. – С.161-162.
16. *Усманов В.М.* Спас кантоны авылларына оештырылган 1928 елгы экспедиция материалларынна / Духовное наследие: поиски и открытия / под ред. И.Г.Гумерова. – Казань: ИЯЛИ, 2017. – Вып. 4. – 280 с. – С.73-92.
17. *Усманов В.М.* Эпиграфические памятники Приуралья // Научный Татарстан. – 2018. – №4.
18. *Усманов В.М.* Эстәрлебаш ташъязмалары // Фәнни Татарстан. – 2019. – №1. – Б.124-127
19. *Усманов В.М.* Татар ташъязма ядкярләре. XIII-XVIII гасырлар. Беренче китап (Каталог). – Казан, 2019. – 428 б.: рәс. белән.
20. *Усманов В.М.* Татар ташъязма ядкярләре. Икенче китап. (Татар Каргалысы ташъязмалары, каталог). – Казан, 2020. – 412 б.: рәс. белән.
21. *Усманов В.М.* Татар ташъязма ядкярләре. Өченче китап. (Татар Каргалысы ташъязмалары, каталог). – Казан, 2020. – 316 б.: рәс. белән.
22. *Усманов В.М.* Татар ташъязма ядкярләре. Дүртенче китап. (Татар Каргалысы ташъязмалары, каталог). – Казан, 2020. – 620 б.: рәс. белән.
23. *Усманов В.М.* Татар ташъязма ядкәрләре. Бишенче китап. Казан шәһәрендәге Яңа бистә каберстанындагы эпиграфик истәлекләр. (Эпиграфические памятники Ново-Татарской слободы г.Казани, каталог). – Казан, 2020. – 840 б.: рәс. белән.
24. *Усманов В.М.* Татарские эпиграфические памятники Ульяновской области // Милли-мәдәни мирасыбыз: Ульяновск өлкәсе татарлары. – Казан, 2018. – С. 81-98.
25. *Усманов В.М.* Татарские эпиграфические памятники Ульяновской области // Научный альманах. – 2019. – №7-1(57). – С.238-246.
26. *Усманов В.М.*. Семипулат шәһәренең ташъязма истәлекләре (Эпиграфические памятники Семипалатинска) // Милли-мәдәни мирасыбыз: Казахстан татарлары. Семей. – Казан, 2017. – С.177-245.
27. *Гарипова Л.Ш., Усманов В.М.* Балаларга мирас итеп... (Мәҗид карый Кадыйровның истәлек дәфтәреннән) // Эхо веков. – 2020. – № 2. – С.136-143. https://www.elibrary.ru/item.asp?id=44126717
28. *Усманов В.М.* Эпиграфические памятники села Мустафино Оренбургской области // Научный Татарстан. – 2020. – №3. – С.150-157.
29. *Усманов В.М.* Эпиграфические памятники Ульяновской области // Милли-мәдәни мирасыбыз: Ульян өлкәсе татарлары. – Казан, 2019. – С.43-81.

Участие в научных экспедициях организованных ИЯЛИ им.Г.Ибрагимова АН РТ / Фәнни эзләнүләр һәм төрле төбәкләргә барып кайтуның эш нәтиҗәләре

1) 2016 елның 24 июнь – 3 июль көннәрендә Г. Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институты тарафыннан оештырылган экспедиция вакытында Семипулат төбәгендәге (башка эшләр белән бергә) 4 каберстан* өйрәнелеп, йөзәрләгән ташъязмалар күздән кичерелеп, шуларның бер-ничә дистәсе тикшерелде һәм исәпкә алынды.

2) С 12 по 19 июня 2017 г. участвовал в комплексной научной экспедиции для выявления и фиксации эпиграфических памятников Муслюмовского района Республики Татарстан.

2017 елгы экспедиция вакытында 21 авылның (Катмыш, Мөслим, Метрәй, Вәрәшбаш, Иске Вәрәш, Тугаш, Симәк, Баек, Тойгилде, Әмәкәй, Олы Чакмак, Мәлләтамак, Ташлыяр, Иске Карамалы, Күбәк, Теләнче (Октябрь), Сасыборын (Елгабаш), Татар Бүләре, Уразмәт, Чия Түбә, Баланлы) зират ташларын карап чыгу мөмкин булды. Барлыгы 116 ташбилге укылды. Иң күп ташлар, Мәлләтамакта (27), Тойгилдедә (10), Чакмакта (9) табылды.

3) С 19 по 26июня 2017 г. участвовал в комплексной научной экспедиции для выявления и фиксации эпиграфических памятников Мензелинского района Республики Татарстан.

2017 елның 19 – 26 июнь көннәрендәге экспедиция дәвамы барышында 19 авылның (Бикбау, Гөлек, Югары Тәкермән, Түбән Тәкермән (Тауасты Тәкермән), Тауасты Байлар, Җәмәк, Аю, Куян, Татар Мөшеге, Әтрәкле, Исәнгол, Шикәрлекаен, Тупач, Тулбай, Хуҗамәт,Иске Иркәнәш,Чүплек (Кызыл Төбәк), Дәвек, Кадрәк зират ташларын карап чыгу мөмкин булды. Барлыгы 113 ташбилге укылды. Иң күп ташлар Югары һәм Түбән Тәкермән (33), Хуҗамәт (15) һәм Исәнгол авылларында (10) табылды.

4) 4-5 октября 2017 года была организована экспедиция в составе научных сотрудников – И.Г.Гумерова и В.М.Усманова в с. Карино (Нократ авылы) Слободского района Кировской области РФ, с целью выявления, чтения и фотофиксации ранее известных и неизвестных татарских эпиграфических памятников для дальнейшей научной обработки и систематизации в виде каталогов в хронологическом порядке с фотографиями и сопровождающими арабскими текстами. В результате исследованы более 30 намогильных камней XIX века и более 10 камней нач. XX столетия.

5) С 16 по 18 мая 2018 г. участвовал в научной экспедиции для выявления и фиксации эпиграфических памятников г. Буинска Республики Татарстан.

6) С 1 по 7 мая 2018г. участвовал в составе научной экспедиции для выявления и фиксации мусульманских эпиграфических памятников Саратовской Области. В итоге было исслед овано 82 кабрташа.

7) С 3 по 12 июля 2018 г. участвовал в составе комплексной научной экспедиции для выявления и фиксации мусульманских эпиграфических памятников Ульяновской области. В результате, исследовано 24 населенных пункта (35 кладбищ), выявлено и зафиксировано20 кабрташаей (из них – 7 камней XIV века).

9) С 1 по 5 августа 2018 г. участвовал в научной экспедиции для выявления и фиксации эпиграфических памятников г. Санкт-Петербурга. В итоге исследовано 44 кабрташа.

10) С 17 по 19 августа 2018 г. участвовал в научной экспедиции для выявления фиксации эпиграфических памятников Кукморского района Республики Татарстан) . В итоге было исследовано 4 кладбища.

11) С 21 по 31 мая 2019 г. участвовал в составе научной экспедиции для выявления фиксации эпиграфических памятников Высокогорского района Республики Татарстан. В итоге было и выявлено и зафиксировано 230 кабрташей.

12) С 11 по 20-ое июня 2019г. участвовал в составе научной экспедиции для выявления и фиксации мусульманских эпиграфических памятников Самарскойской области. В итоге было исследовано 45 кабрташа в 32-х населенных пунктах.

13) С 1 по 11июля 2019 г. участвовал в составе научной экспедиции для выявления и фиксации мусульманских эпиграфических памятников Азнакаевского района Республики Татарстан. В итоге было исследовано татарские кладбища в 25 населенных пунктах, в результате - выявлено и зафиксировано 130 кабрташей.

14) С 19 по 24июля 2019 г. участвовал в научной экспедиции для выявления и фиксации мусульманских эпиграфических памятников населенных пунктов (сел: Первое Иманкулово, Биккулово, Юзеево, Мустафино) Оренбургской области. В итоге было исследовано 4 татарских кладбища , в результате – выявлено и зафиксировано более 40 кабрташей**.**

ЭЧТӘЛЕК

Татар ташъязмалары... 4
Татар ташъязмаларын өйрәнүнең актуаль бурычлары турында 5

Вступительное слово ……………………………..8

Эпиграфические памятники Приуралья 11

Библиография 27

Прорисовки надмогильных памятников ……………………………………340

Усманов Венер Мударисович.

Эпиграфические памятники Татарской Каргалы

Тираж 100 экз.